

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

AFGANİSTAN'DA SOSYAL ÇÖZÜLME VE TELEVİZYONUN ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Mehmet AKGÜL

Hazırlayan
ABDULHAKİM BASHARDOST
Öğrenci No: 118102061023

KONYA – 2014

KONYA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdulkhakim Bashardost
	Numarası	118102061023
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Sosyolojisi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet AKGÜL
	Tezin Adı	Afganistan'da Sosyal Çözülme Ve Televizyonun Etkisi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ..... başlıklı bu çalışma 22.07.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr. Mehmet AKGÜL		
2	Prof. Dr. ~~Benyamin~~	Bünyamin Solmaz	
3	Yard. Doç. Dr	Mehmet Birekul	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdulkhakim Başardost		
	Numarası	118102061023		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe Ve Din Bilimleri / Din Sosyolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	Afganistan'da Sosyal Çözüm ve Televizyonun Etkisi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Abdulkhakim Başardost

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Savunma Sınavı Tutanak Formu

94-7

I. Öğrenci Bilgileri					
Adı	Abdullahakim	Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri		
Soyadı	Başhardest	Bilim Dalı	Din Sosyolojisi		
Numarası	118102061023	Sınav Durumu	I. Savunma Sınavı ☒	II. Savunma Sınavı ☐	
Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet Akgül	Programı	Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
II. Sınav Bilgileri					
Tarih	22.07.2014	Saat	10:00	Süre	90 dk.
III. Değerlendirme ve Sonuç					
☒	Savunulan Tezin Kabul Edilmesine				
☐	Savunulan Tezin Düzeltilmesine				
☐	Savunulan Tezin Reddedilmesine (*)				
Salt Çoğunluk ☐	Oy Çokluğu ☐	Oy Birliği ☒	İle karar verilmiştir.		
NEÜ Lisansüstü Eğitim Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans / Doktora Tez Savunma Sınavı gerçekleştirilmiş ve adayın durumu tutanakla tespit edilmiştir.					
IV. Tez İzleme Komitesi Üyeleri					
Sıra No	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza		
1	Danışman	Prof. Dr. Mehmet Akgül			
2	Üye	Prof. Dr. Bünayim Selmaç			
3	Üye	Yard. Doç. Dr. Mehmet Birekul			
4	Üye				
5	Üye				
Not: Bu belge, Tez Savunma Sınavı'ndan sonra üç gün içerisinde, Tez inceleme ve Değerlendirme Formu (Rapor) ile birlikte Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne gönderilmelidir. (*)Tezi Reddedilen öğrenci, Reddedilen tezin bir nüshasını gerekçeli kararla birlikte Enstitüye teslim etmesi gerekmektedir.					

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdulahkim Bashardost		
	Numarası	118102061023		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Sosyolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet Akgül		
Tezin Adı	Afganistan'da Sosyal Çözülme ve Televizyonun Etkisi			

ÖZET

Afganistan son yıllarda ciddi bir değişim ve dönüşüm süreci yaşamaktadır. Afganistan'ın sözlü kültürden yazılı kültüre geçmesi, kitle iletişim sayesinde son yıllardaki toplumsal değişim, kültür değişimlerini de beraberinde getirmiştir. Bu değişim sürecinde en etkili iletişim aracı olarak televizyon hayatımızın her alanında bizi etkilemekte ve yönlendirmektedir. Özellikle diziler Afgan kültürü, ailesi ve gençliğini derinden etkilemektedir.

Savaşlar, göç, ekonomik problemler, eğitimsizlik, süratli ve dengesiz toplumsal değişimin yanı sıra en önemli kitle iletişim aracı olan televizyon de sosyal çözülmede katkıda bulunmuştur. Bundan dolayı Afganistan'da sosyal çözülme ve televizyonun etkisi adı altına bir çalışmaya ihtiyaç duyuldu.

Araştırmamızın temel amacı Afganistan'da televizyonun toplumsal değişim sürecinde etkilerini araştırmaktır. Çalışmamızın Birinci Bölümde, sosyal çözülme, sosyal çözülme nedenleri, Afgan toplumunda sosyal çözülme, medya ve sosyal çözülme, Modern Dünyada Medyanın Fonksiyonları, Televizyon, İkinci Bölümde Afganistan'da Medyanın tarihi; Afganistan'da Televizyonun Tarihi, Televizyon Programları ve içeriği, Afganistan'da Televizyonun topluma etkisi. Üçüncü Bölümde ise, Araştırmaya Katılan Deneklerin Sosyo – Demografik Özellikleri ve Araştırmaya Katılan Deneklere Sorulan Sorular ve Deneklerin görüşleri yer almaktadır.

Yapmış olduğumuz araştırmanın verilerine göre günümüzde toplumsal değişim sürecinde televizyonun etkisi oldukça fazladır. Televizyon dizileri Afganistan'da kültür değişmesi, aile içi ilişkilerde, özellikle kadınlar ve gençler üzerinde ciddi etkiler bırakmaktadır.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Abdulkhakim Bashardost		
	Student Number	118102061023		
	Department			
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Mehmet Akgül		
Title of the Thesis/Dissertation	social disorganization and the effect of television in Afghanistan			

ABSTRACT

Afghanistan in recent years has been experiencing a serious process of change and transformation. Transition of Afghanistan from oral culture to a written culture, social changes in recent years as a result of mass media and mass communication, also brought cultural changes. In this process of change, television as the most effective means of communication, affect us in every area of our lives and directs us. In particular, Afghan culture, family and youth are deeply affected by tv serieses.

War, migration, economic problems, lack of education, rapid and unbalanced social change are the most important means of mass communication as well as that television has also contributed to social disorganization. Therefore, a study under the name of social disorganization and the effect of television in Afghanistan was needed.

The main purpose of my research is to investigate the effects of television in the process of social change in Afghanistan. In the first chapter of this study, social disorganization, social disorganization causes and social disorganization in Afghan society is mentioned, the media and social dissolution, the function of the media in the Modern World. In the second chapter, history of media in Afghanistan, Afghanistan's History Television, TV programs and its contents have been mentioned, the impact of Television on Afghan society as well as its effects on women, Teenagers and children are discussed. In the thirth chapter, the Socio - Demographic Characteristics of the subjects participating in the study, the asked questions and thier opinions are included.

According to the research we have done, nowadays television has quite a lot of the influence in the process of social changes. Television series leaves serious effects on cultural changes in Afghanistan, family relationships, especially on women and young people.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	2
GİRİŞ	10
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	13
B. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	15
C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	17
D. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	18
E. SINIRLILIKLAR.....	19
F. ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ.....	19

BİRİNCİ BÖLÜM

A. SOSYAL ÇÖZÜLME/ SOSYAL DEĞİŞME	21
1. YABANCILAŞMA	23
2. ANOMİ	25
B. SOYAL ÇÖZÜLME NEDENLERİ.....	27
1. SANAYİLEŞME.....	28
2. KENTLEŞME VE GÖÇ	29
3. EKONOMİK PROBLEMLER:.....	30
4. SÜRATLİ VE DENGESİZ SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞME	32
5. SAVAŞLAR VE TOPLUM HAYATINA MÜDAHALE EDEN BEKLENMEDİK DURUMLAR	33
6. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI.....	34
C. SOSYAL ÇÖZÜLME VE DİN.....	36
D. AFGAN TOPLUMU VE SOSYAL ÇÖZÜLME	38
1. AFGANİSTAN'DA SOSYAL YAPI.....	38
2. AFGANİSTAN'IN ETNİK YAPISI	39
3. AFGANİSTAN'DA ETNİK SORUNLAR	41
4. AFGHAN TOPLUMUN'DA MODERNLEŞME SÜRECİ.....	43
5. AFGAN TOPLUMUN'DA SOSYAL ÇÖZÜLMİYİ HIZLANDIRAN FAKTÖRLER:	47
a. Savaşlar	48
b. Kentleşme ve Göç.....	49

c. Ekonomik Problemler	50
d. Eğitimde Yetersizlik	52
e. Dini Algılamada Değişme.....	56
f. Sosyal, Siyasi Eşitsizlikler ve İstikrarsızlıklar	58
E. MEDYA VE SOSYAL ÇÖZÜLME İLİŞKİSİ	60
F. MODERN DÜNYADA MEDYANIN FONKSİYONLARI	61
1. KAMUOYU OLUŞTURMA	62
2. EĞLENDİRME	63
3. BİLGİLENDİRME VE HABERDAR ETME	63
4. KÜLTÜR SUNUMU	64
5. TOPLUMSALLAŞTIRMA.....	65
G. EN ETKİLİ İLETİŞİM ARACI OLARAK TELEVİZYON	66
1. TELEVİZYONUN DOĞASI.....	66
2. TELEVİZYONUN KURGUSAL DÜNYASI.....	69
3. TELEVİZYONUN DİLİ.....	70

İKİNCİ BÖLÜM

A. AFGANİSTAN'DA MEDYA'NIN TARİHİ	71
B. AFGANİSTAN'DA TELEVİZYON'UN TARİHİ	76
1. DEVLET TELEVİZYONU	78
2. FARKLI SİYASİ VE İDEOLOJİK KESİMLERİN TELEVİZYONLARI	78
3. ÖZEL TELEVİZYONLAR	79
C. TELEVİZYON PROGRAMLARI VE İÇERİĞİ.....	81
1. EĞLENCE VE KOMEDİ PROGRAMLARI:.....	81
2. MÜZİK PROGRAMLARI	85
3. DİNİ PROGRAMLAR	87
4. SİYASİ PROGRAMLAR.....	92
5. SOSYAL VE KÜLTÜREL PROGRAMLAR	93
6. SPOR PROGRAMLARI.....	94
7. DİZİLER.....	97
a. Hint Dizileri.....	100
b. Türk Dizileri.....	101
8. REKLAMLAR	105

D. AFGANİSTAN'DA TELEVİZYONUN ETKİSİ	108
1. TELEVİZYON VE TOPLUM ETKİSİ	108
2. TELEVİZYON VE AİLE	109
3. TELEVİZYON VE GENÇLER.....	114
4. TELEVİZYON VE ÇOCUK	116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A. ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖRNEKLEMİN SOSYO–DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	119
--	-----

B. MEDYA VE GÜNDELİK HAYAT İLE İLGİLİ BULGULAR	128
--	-----

1. TV KÜLTÜRÜ	128
GÜNDE KAÇ SAAT TELEVİZYON İZLİYORSUNUZ?.....	128
NİÇİN TELEVİZYON İZLİYORSUNUZ?.....	129
AKŞAMLARI SAAT KAÇA KADAR TELEVİZYON SEYREDİYORSUNUZ?	129
EN ÇOK HANGİ SAATLERDE TELEVİZYON SEYREDİYORSUNUZ?	130
EVDE EN ÇOK İZLENİLEN KANAL VEYA KANALLAR?	130
EN ÇOK HANGİ PROGRAM TÜRLERİNİ İZLİYORSUNUZ?.....	131
HANGİ TÜR PROGRAMLAR HAKKINDA EVDE KONUŞURSUNUZ?	131
ÇOK SEVDİĞİNİZ BİR PROGRAMI İZLERKEN ACİL BİR İŞİNİZ ÇIKSA VE PROGRAMI KAPATMAK ZORUNDA KALSANIZ NE HİSSEDERSİNİZ?.....	132
2. TELEVİZYON PROGRAMLARI HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELER	133
AFGANİSTAN'DAKİ TELEVİZYON PROGRAMLARINI GENEL OLARAK NASIL BULUYORSUNUZ?	133
AFGANİSTAN'DAKİ TELEVİZYON PROGRAMLARINI:	133
TELEVİZYON SİZCE İNSANLARI NASIL ETKİLİYOR?	133
TELEVİZYONLARDA YETERİNCE ELE ALINMAYAN VE DAHA ÇOK OLMASINI İSTEDİĞİNİZ KONULAR NELERDİR?.....	134
TELEVİZYONDA YAYINLANAN DİNİ PROGRAMLARI SEYREDİYOR MUSUNUZ?	134
DİNİ PROGRAMLARI YETERLİ BULUYOR MUSUNUZ?.....	136
TELEVİZYONDA DİNLE İLGİLİ SORULARINIZA CEVAP BULABİLİYOR MUSUNUZ?	137
TELEVİZYONDA SİZE EN ÇOK RAHATSIZLIK VEREN KONULAR NEDİR?	137
3. POPÜLER KÜLTÜR- DİZİ.....	138
TELEVİZYONDA GENELDE HANGİ TÜR DİZİLERİ İZLİYORSUNUZ?	138
EN ÇOK HANGİ DİZİ'Yİ SEYREDİYORSUNUZ?	138
EN ÇOK BEĞENDİĞİNİZ DİZİ HANGİSİDİR?	139
4. TV KÜLTÜRÜ- İDOL	140
EN ÇOK BEĞENDİĞİNİZ OYUNCU?.....	140
KENDİ ÇOCUK VEYA YAKININIZA DİZİ KAHRAMANIN İSMİNİ KOYAR MISIN?	141
TV PROGRAMLARI VE REKLAMLARIN GÜNDELİK HAYATINIZI NE KADAR ETKİLER?	141

DİZİLERDEKİ HAYAT TARZINI GERÇEK HAYATINIZDA OLMASINI İSTİYOR MUSUNUZ?	142
ARKADAŞ ARASINDA DİZİ FİLMLEDEKİ İSİMLERİ YA DA LAKAPLARI KULLANIYOR MUSUNUZ?	142
TELEVİZYONUN OLMAMASI SİZİ NASIL ETKİLER?	142
HANGİ DİZİLER AFGAN HALKIN KÜLTÜREL DEĞERLERİNE YAKINDIR?	143
BİR TELEVİZYON YÖNETİCİSİ OLSAYDINIZ, NE TÜR PROGRAMLAR YAYINLARDINIZ?	143
SİZCE TÜRK DİZİLERİ AFGAN AİLESİNİ NASIL ETKİLİYOR?	144
TÜRK DİZİLERİ TÜRKİYE'YE KARŞI BAKIŞ AÇINIZI NASIL ETKİLİYOR?	144
C. DEĞİŞKENLER ARASI İLİŞKİLER İLE İLGİLİ BİLGULAR	145
D. SONUÇ VE ÖNERİLER	150
BİBLİYOGRAFYA	156
EKLER:	164

GİRİŞ

Batılı toplumlarda yaşanan Rönesans, Reform, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, Coğrafi keşifler ve Aydınlanma batıda büyük umut olmuş, özgür düşünce sürecini hızlandırmıştır.¹

Batılı olmayan toplumların, “geri kalmışlıklarının farkına varmalarıyla”, batı toplumlarının gelişmişlik düzeyine ulaşmak için izledikleri çeşitli yollar, yapılan köklü değişim projeleri sancılı bir çözülmeyi de beraberinde getirmiştir. Batılılaşan, modernleşen ülkelerde özellikle hissedilen bu olgu, kendi kültürel ve toplumsal varoluş mücadelesi dışında gerçekleşmiş, kendisine ait olmayan bir tarihsel tecrübe yaşanılmaya çalışıldığı² gibi, Afgan toplumunda de yaşanılmaya çalışılmıştır.

Afganistan, coğrafi ve stratejik konumuyla dünyanın rekabet meydanı haline gelmektedir. Afganistan yüzyıllar boyu değişik güçler tarafından işgale uğrayan bir yerdir.

19. yy'de Hindistan'daki İngiliz işgal kuvvetleri üç kez Afganistan'ı işgal ettiler. İngiltere ile Afganistan arasında üç savaş yapıldı; 1839-1842; 1878-1880 ve 1919. Her üç savaşta da Hindistan'ı üs olarak kullanan İngilizler, ilk savaşın sonunda Afganistan'ı istila etmenin kolay, ama elde tutmanın zor olduğunu gördüler. İkinci savaşı ise çok ağır kayıplar vererek kazanabildiler. 1919'da çıkan üçüncü savaş Afganistan'ın aynı yıl bağımsızlığını kazanmasıyla sonuçlandı.

Sovyetler Birliği 1979 yılı sonunda Afganistan'ı 85.000 askerle işgal etti. Çeşitli kabile ve mücahit gruplar aralarındaki rekabeti ve çekişmeyi bırakarak ortak bir düşmana karşı birleştiler. Mücahitler büyük bir direniş sergileyerek Kızıl orduya ağır kayıp verdirdiler. Sovyetler geri çekilirken 25.000'e yakın ölü verrerek ve milyarlarca dolar zrar etmiştir.

Afganistan'da Sovyet işgaline karşı başlayan savaş, Sovyet işgali bittikten sonra da devam etti. Mücahit gruplar iktidardaki komünist Mohammed Necibullah'a karşı savaşı sürdürdüler. 16 Nisan 1992'de Necibullah düştü. Savaş başladığı gibi bitmiş ancak ülkeyi yeni bir kargaşanın içine sürüklemiş ve iç savaş başlamıştır.³

Bu savaşlar ülkenin altyapısını tamamen yok etmiş, iki milyon insan hayatını kaybederken, altı milyon insan başta İran ve Pakistan olmak üzere dış ülkelere mülteci olmuştur. Ülkenin ekonomisi yerle bir olup, en çok zararı da eğitim kurumları görmüştür. Mühendisler, aydınlar ve yüksek eğitimli insanlar adeta beyin göçü olarak ülkeyi terk etmiştir.

¹ Yılmaz Özakpınar, İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü, Ötüken, İstanbul, 1999, s.33.

² Mehmet AKGÜL, Türk Modernleşmesi ve Din, Çizgi Kitabevi, Konya, 1999, s.13.

³ Ahmed Raşid, *Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*. Çeviren Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007, s.21.

Savaşlar, kuralsızlık, adaletsizlik, eğitimsizlik, işsizlik, göç ve yolsuzluğu de beraberinde getirmiştir. Devlet kurumlarının kendi işlevlerini yerine getirememesi, sosyal adalet ve toplumsal güveni sağlayamaması, sosyal çözülmeyi de beraberinde getirmiştir.

Afgan toplumu geleneksel bir toplum olup, kentleşmenin yerine kabile şeklinde yaşamını sürdürmüştür. Gelenek, Afgan toplumu için en az din kadar önem taşımaktadır. Afganistan'ın geleneksellikten modernliğe geçmesi uzun ve sancılı olmuştur.

Afgan toplumunda modernleşme hareketleri Emir Habibullah dönemiyle (1901-1919) başlar. Emir Habibullah, 1907'de Hindistan'a yaptığı resmî ziyaret sonrasında gördüklerinden etkilenmiş ve Afganistan'ın reform ve gelişmeye ihtiyacı olduğu kanaatine varmıştır. Telefon hatlarından, yol yapımına, ilk otomobilin getirilmesinden, fotoğrafçılığa kadar birçok yenilik, halkın olmasa bile elit kesimlerin hayatına girmiştir.⁴

Babasının yerine geçen Amanullah da(1919-1929) reformcu bir çizgideydi. Emir, 1928'de yurt dışı ziyaretinden Afganistan'a döndüğünde gezi sırasında gördüklerinden çok etkilenmiş ve düşünceleriyle bir dizi yenilikleri ısrarla gerçekleştirmeye karar verdi. kız çocukları için devlet okulu açılması, ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi, meslek eğitim kurumlarının kurulması ve eğitimde modern bir sistem, bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kadınlara evlilik, boşanma ve miras'ta neredeyse erkeklerle eşit haklar verilmesi ve yargıdaki bir takım düzenlemeler yine bu dönemin reform hareketlerindedir. Basın alanında yeni gazeteler ve kadın dergileri kurulmuştur.⁵

Ancak tüm bu reformlar mollalarla, kral'ın arasında büyük gerginliklere neden oldu. Kral zamanının çok ötesindeki kişiliğiyle acele ederek yaptığı yenilikleri halka tam olarak benimsetemedi. Bu durum kralın otoritesinin zayıflığı olarak yorumlandı. Suç oranlarında artış meydana geldi. kral ve eşinin bu nazik dönemde yapmış olduğu uzun Avrupa seyahati bu dönemin sonunu hazırladı. Kraliçenin avrupa seyahati sırasındaki açık fotoğrafları halkla dağıtıldı, özel hayatlarının İslam'a aykırı olduğu yüksek sesle dillendirilmeye başladı. Kral'ın ateşli devrim konuşmaları halk tarafından ilgisizlikle karşılandı.⁶

Genel olarak Batı'nın, özel olarak da Atatürk'ün liderliğindeki Türkiye'nin ilerleyişinden derinden etkilenen ve uluslararası alanda gördüğü kabulden de cesaret alan Amanullah, yurda döndüğünde, reformlarının en yoğun aşamasına geçmiştir. Bu aşama, sadece hâlihazırdaki yapı-

⁴Zahir Tanin, Afganistan Der Karni Bistim, İrfan, Tahran, 1384, s.69.

⁵Kazım Aheng, Seyri Jurnalizm Der Afganistan, Pişaver, 1382, s.19.

⁶Zahir Tanin, Afganistan Der Karni Bistim, İrfan, Tahran, 1384, s.34

sal reformları pekiştirip yaymak için değil, aynı zamanda kadınların statüsünü geliştirmek ve Atatürk'ün Türkiye'de yaptığı gibi, insanların kılık kıyafetinde sembolik değişiklikler sağlamak için toptan bir modernleşmeyi hedef edinmişti. Ancak sabırsızlık ve yapılanların geri dönüşümünün incelenmemesi ve uygulamaların yüzeysel kalması toplumdaki isteksizliği ve tepkileri arttırdı. Kral tahttan indirildi ve ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.⁷ Böylelikle modernleşme süreci başarısızlıkla sonuçlandı.

Yıllar boyunca içe kapanık değişim hızının düşük olduğu Afganistan 2001 yılından sonra aniden dış dünyaya açıldı. Yeni yönetimin oluşmasının ardından Afganistan'da her alanda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle eğitim, teknoloji ve haberleşme ve medya alanında Afganistan ciddi mesafeler kat etmektedir. Medya denince, matbaa'dan kitap ve gazeteden başlayarak, bugüne kadar geliştirilmiş her çeşit enformasyon aracı akla gelir.

Medya, bulunduğu toplumun kültürel zenginliğini yansıtan, diğer yandan da bunu değiştirebilen, sürdürebilen hatta; uluslar arası boyuta taşıyarak başka toplumların kültürel alışkanlıklarına etkide bulunabilen bir güce sahiptir. (Ünlü bir ABD'li sanatçının giyim ve konuşma tarzının, Ortadoğu'da, Asya'da bir genç tarafından taklit edilmesi gibi).

Medya'nın kültür işlevi çok önemlidir. Çünkü toplumsal gerçekliği kurabilir ve sunar. Doğrudan kültür programlarıyla ya da dolaylı olarak tüm içeriği ile kültürel şekillenmeyi, modelleyerek yönlendirir. Kültürel sürekliliği sağlayabildiği gibi toplumu kültürel değişime de yönlendirilebilir. Bir başka kültürün özelliklerini başka topluma taşıyıp benimsetebilir.⁸

Afganistanın dış dünyaya açılmasıyla birlikte, en etkili kitle iletişim aracı olan televizyonlar Afganistan'a girmiştir. Afgan ailesi televizyona, diğer Batı-dışı toplumlarda olduğu gibi zihinsel açıdan hazırlıksız olarak yakalanmıştır. Gazete, dergi ve kitabın girmediği evlere televizyon kolaylıkla girmiştir.

On yıl önce televizyon izlemesinin bile yasak olduğu ülkede, günümüzde yetmiş yakın televizyon kanalı yayın yapmaktadır. Özel kanalların yayına başlamasıyla yerel kültür yavaş yavaş yerini popüler kültüre bırakmaya başlamıştır. Haber programlarının yanı sıra özel kanallar daha çok eğlence ve yabancı dizilere yer vermektedir. Dizilerde de en çok Hint ve Türk dizileri tercih edilmektedir.

---

⁷Hamisoglu, a.g.e, s. 250-271.

⁸ Özdemir, a.g.e, s.35-36.

Hint dizi ve filmleri Afganistan’da en popüler diziler olup hemen hemen tüm özel kanallarda yayınlanmaktadır. Afganistan’da sinema kültürünün gelişmemesi ve yerel dizilerin olmaması Afgan halkını Hint dizilerine yöneltmiştir. Bu dizilerin günlük yaşamda etkilerini görmek mümkündür. Günümüzde özellikle kadınlar ve gençler ciddi bir şekilde etkilenmektedir. Gerek giyim kuşamda gerekse davranışlarda Hint kültürün belirtilerini görmekteyiz. Bu diziler gerek içerik bakımından gerek görsel olarak Afgan kültürü ve değerleriyle örtüşmemektedir. Gösterilen dini merasim ve ayinler de gençleri ciddi bir şekilde etkilemektedir.

Hint dizilerinde gösterilen aile profili de Afgan aile yapısına ters düşmektedir. Bazı aileler çocuklarının isimlerini dizi oyuncularını ve aktörlere göre koymaktadır. Son yıllarda Türk dizileri de Afganistan’a girmiştir. Başlangıçta dini motifli Türk diziler farsça dublajıyla yayınlamaktaydı. Daha sonra diğer popüler diziler de yayınlanmaya başladı. Muhteşem Yüzyıl, Aşk-ı Memnu, Fatmagül’ün Suçu Ne? ve Sırlar Dünyası gibi diziler bunlardan birkaç tanesidir. Türk dizileri Hint dizilerine rakip olarak görünmekteydi ve kısa sürede en popüler diziler haline gelerek Hint dizilerini neredeyse tamamen ekranlardan kaldırmış durumdadır.

Türk dizileri özel televizyonların yayın saatlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Günümüzde Türkiye’de yayınlanmakta olan en popüler diziler Afganistan’da da farsça dublajıyla yayınlamaktadır. Günümüzde Afganistan’da 20’den fazla Türk dizisi yayınlamaktadır.

Aşk-ı Memnu ve Muhteşem Yüzyıl gibi dizilerin içeriği de Afgan kültürü ve ahlaki değerlerine ağır darbeler vurmaktadır. Aynı zamanda Türkiye’nin imajını da zedelemektedir. Fakir bir ülke için çok lüks bir hayat görüntüsünün izlenmesi haz vericidir. Ancak pratik hayatta olmaması psikolojik kaosa sürekler. Özel televizyonların hızla çoğalması ve yayınlarında yerel ve kültürel değerlerin yerine yabancı programların tıpatıp taklit edilmesi, eğitici programların olmaması ve Afgan kültürüne göre değil batı anlayışına göre eğlence programlarının sunulması, toplumsal sorunlara batı gözüyle yaklaşılması sorunların çözülmesine katkıda bulunmak yerine sosyal çözülmeye katkıda bulunmaktadır.

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Afganistan, geleneksel yapısıyla asırlar boyunca her türlü yenilik ve modernleşmeye kapalı olmuş, kendi gelenek ve inancını korumaya çalışmıştır. Afganistan coğrafi ve stratejik konumuyla günümüz süper güçlerinin rekabet meydanı haline gelmektedir. Son yıllardaki gelişmeler ve özellikle aniden dışa açılma ve biraz da dış kaynaklı tepeden inme bir anlayışla uygulanan de-

mokratikleşme sürecine hazır olmayan Afgan toplumu, sahip olduğu kendine has sosyo-kültürel ve dini değerler dizgesinde köklü değişiklikler yaşanmaya başlamıştır.

Bir kaç asırdan bilgi aktarım araçlarında dünya ölçeğinde bir devrimin yaşandığı söylenebilir. Başlangıçta yavaş seyir takip eden medya etkisi, şimdilerde kendine özgü dinamiklerle yeni bir hız ve ivme kazanmıştır. Batı dünyasının 16. yüzyılda şaşırtıcı bir şekilde erken tanıştığı ‘basım’ teknolojisi, telgraf, radyo, televizyon, video kayıt cihazları ve internet gibi yeni elektronik medya teknolojisiyle farklı boyutlara ulaşarak toplumsal hayatı her an yeniden biçimlendirme etki ve gücüne sahip kitle iletişim araçlarına dönüşmüştür.⁹

Kitle iletişim araçları –gazete, kitap, süreli yayınlar, radyo, televizyon, bilgisayar ve diğer iletişim araçları- insanlar tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Medya ve matbuatın şekillenmediği bir ülke gerçek anlamda inzivaya çekilen ve kendini dünyaya tanıtma şansına sahip olmayan bir toplumdur. Medeni bir toplumda sosyal değişim ve ekonomik gelişmeler için eşit olarak bilgi alışverişi ve bilgilendirmeye ciddi ihtiyaç duyulur. Ülke ve dünya’dan haberdar olmak halkın hakkıdır. Şüphesiz Afganistan’da radyo ve televizyon en etkili medya organlarını teşkil etmektedir. Bu ajanslar halkın düşünme ve zihniyeti üzerine çok etki bırakmaktadırlar. Yerel TV ve radyoların yanında bir takım yabancı radyolar da yayınlamaktadır ki halkın gelişimine büyük katkıda bulunmuştur. Bugün medya, Afgan halkın hayatını ciddi bir şekilde etkilemektedir. Özellikle Televizyonlarda yayınlanan yabancı diziler Afgan kültür ve inançlarına uyuşmamakta ve çok derin etkiler bırakmaktadır.

Bugün Afgan gençler hayatlarına dizilere göre şekil verip, kıyafetten davranışa kadar derin bir şekilde etkilenmektedir. Hata bu davranışları aile içi ilişkilere yansıtmakta ve bir takım problemlere neden olmaktadır. İşte bu noktada medyanın kültür ve gelenekler, inanç ve değerler üzerinde etkisinin olmadığı söylenemez. İletişim araçlarının en etkilisi olan televizyon bu konuda önemli işlev görmektedir.

Afgan halkı Televizyona hazırlıksız yakalanmıştır. Televizyon programları de batı medeniyet ve kültürünün taşıyıcı aracı olup yerel halkın dini ve kültürel değerleriyle örtüşmemektedir. Son yıllardaki gelişmelerin ardında birden bire batıya yönelme, demokratikleşme, dışa açılmayla yabancı kültürün medya vasıtasıyla Afganistane girmesiyle birlikte meydana gelecek kültürel bunalım ve televizyonun Afganistanda, gerek sosyal hayatta, gerek aile ilişkilerinde ve toplumsal

---

⁹Mehmet AKGÜL, “Medya ve Din”, Türk-İslam Medeniyeti AkAdamik Araştırmalar Dergisi,Sayı16/Yaz, Konya, 2008, s.39.

değişmedeki etkileri çalışmamızın asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada biz, özellikle televizyonun Batı-dışı ve modernleşmenin neredeyse tamamen periferisinde yaşayan bir toplumda, nasıl bir toplumsal değişmeyi sağladığına ve bu sürecin olası etkilerinin gerek bireysel, gerekse toplumsal yaşantıda ne türden sosyolojik karşılıklarının olduğunu tespit etmeye çalışacağız.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bugün dünya, medya sayesinde adeta küresel bir köy haline gelmiş, tüm dünyada olup biten gelişmelere ulaşmada ve haberdar olmada kitle iletişim araçları kilit bir noktada rol oynamaktadır. İnsanlar bugün, ulaşmak istedikleri bir bilgiye, habere kitle iletişim aracılığıyla sahip olabilmektedir.

İletişim, bir bilginin, bir görüşün, bir davranışın “yayımlanması” süreci olarak tanımlanır.¹⁰ İletişimin bazı tekniklerle belirli bir teknoloji uygulanarak çoğaltılıp güçlendirilmesi ve çok sayıda kişiyi etkileyecek biçime getirilmesine kitle iletişimi, kullanılan araçlarada kitle iletişim araçları veya medya denilmektedir.¹¹ Yazılı ve elektronik basın anlamına da gelen medya, bireyleri hayatları boyunca etkileyen önemli toplumsallaştırma araçlarındanır.¹²

İletişim, toplumsal bir süreçtir. Günümüz toplumsal sistemlerinde bu süreci biçimlendiren ve yönlendiren mekanizmanın adı ise medyadır.¹³ Medya, insanın dünya görüşünü, tutum ve davranışlarını etkilemekte ve diğer bildirimler ile insanları belirli bir yönde değiştirmektedir. Medya toplumu yönlendirmede, gündem belirlemede, toplumsal değişimi oluşturmada en önemli araçtır. Kısacası medya bir güçtür. Medya denince, matbaa’dan kitap ve gazeteden başlayarak, bugüne kadar geliştirilmiş internet, sosyal medya dahil her çeşit enformasyon aracı akla gelir.

Matbaa’nın icadı, basın tarihi yönünden olduğu kadar, uygarlık tarihi yönünden de çok önemli bir olaydır. Bu sayede insanlık adeta bir uykudan uyanmış, siyasal ve sosyal alanda yeni bir dönem başlamıştır. Tüm insanlığın uyanıp aydınlanması, bilim ve sanat eserlerinin tüm dünya’ya yayılması, matbaa sayesinde olmuş, insanlar cehaletin korkunç ağırlığından sıyrılarak daha aydın hedeflere yönelmiştir.¹⁴

¹⁰Önder Şenyapılı, *Toplum ve İletişim*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981. S.42.

¹¹ M. Düzgün, “Popüler Ürünlerin Oluşumunda Medya ve Kültürel Rolü”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, 1995), s.71.

¹² S. Akdoğan, “Medyanın Sosyo-Kültürel Etkileri, Toplumsal İşlevleri ve Teknolojik Yönelimler”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, SBE, 1995, s.14.

¹³ D. AKIN, *İletişim ve Toplum*, Maltepe Üniversitesi Dergisi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları(1) s.71-76

¹⁴Basının Doğuşu ve Gelişimi, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2011, s.14.

Büyük iletişim devrimi ve atılımlarının yaşandığı Avrupa ve Amerika'ya oranla Afganistan, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin uzun ve zor dönemini yaşamaktadır. Matbaa ve gazete de avrupaya nazaran Afganistana geç girmiştir. İlk matbaa Emir Şir ali han döneminde 1873'te Afganistana girmiştir.

Yazılı medyadan istifade imkânı bulamayan halk sözlü medyanın önemli araçlarından biri olan radyo'ya yönelmiştir. Tarih boyunca Radyo sadece eğlence amacıyla değil bilgilenme amacıyla dinlenilmiştir. Radyo halkın uyanmasına, gelişmesine ve hatta bazen de örgütlenmesinde etkili olmuştur.

2001'den sonra Afganistanın dış dünyaya açılmasıyla en etkili kitle iletişim aracı olan televizyonlar Afganistan'a girmiştir. Afgan ailesi televizyona hazırlıksız olarak yakalanmış. Gazete, dergi ve kitabın girmediği evlere televizyon girmiştir. En etkili medya aracı olan televizyon bu anlamda kilit bir noktada rol oynamaktadır. Medya'nın en etkili iletişim aracı olarak bilinen televizyonun da Avrupa ve Amerika'ya nazaran Afganistan'a geliş çok geç olmuştur. Afganistan'da ilk Televizyon 1979 yılında Davut Han Döneminde(1953-1963) yayına başlamıştır. Tarih boyunca da pek gelişim göstermemiş ve sürekli kesintiye uğramıştır. Afganistan Taliban(2001)'dan sonra her alanda özellikle medya alanında önemli değişimler yaşamıştır. Bugün Afganistan'da özel televizyonların sayısı hızla artmaktadır. On yıl önce televizyon yasak olan bir ülkede günümüzde 70 televizyon yayın yapmaktadır.¹⁵

Ülkede yayın yapan özel televizyonlar yayın saatlerini daha çok yabancı dizi ve eğlence programlarıyla doldurmaktadır. Afgan halkın inanç, geleneksel kültürü ve değerleriyle örtüşmeyen bu yayınlar toplumda bir kültür değişmesi ve çözülmeyi de beraberinde getirmektedir.

Kültür bir toplumun kendi sorunlarını çözümlenmenin bir tarzı olarak kabul edilen, kullanılan her türlü davranış sistemi ve maddi araçların bir bütünüdür.¹⁶ Eğer kültür hızlı değişen bir yapı olsaydı, insanlık için felaket olurdu. Çünkü kültürün esası, tıpkı alışkanlıklar gibi, değişmemektir.¹⁷ Yerleşik kültürün sorunları dışarıdan kültür adepte etmek yoluyla aşılma istendiği zaman çok defa benimsenecek kültürün yapısı ve oluşumu çok az bilindiğinden ya da hiç bilinmediğinden, aktarılan kültür unsurları “doku uyumsuzluğu” nedeniyle sorunu çözümlenmede katkı sağlamadığı gibi, kendisi de sorunun bir parçası haline gelmektedir. Nitekim zorunlu kültür de-

---

¹⁵Nahid Nuşin, “Tarihi Radyo Televizyon-i Cehan”, Ferhang Yayınevi, Kabil, 1388, s.21.

¹⁶ Mehmet Akgül, “Türkiyede Din ve Değişim”, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002, s. 211.

¹⁷ Erol Güngör, T.K. ve M., s. 39'den Nakleden: Mehmet Akgül, “Türkiyede Din ve Değişim”, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002, s. 211.

ğişmesi sürecinde yapılan uyarlamalar, (bilim, sanat, hukuk, teknoloji, vs.) yerli kültürde beklenen olumlu, sağlıklı değişimi sağlayamamış, aksine anomik bir ortam yaratarak toplumun sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel bütünlüğünü bozmuştur.¹⁸

Afgan toplumun, sosyal ve kültürel değişiminin ardından kendi yapısal dinamiklerine bağlı, kendi değerler ve hayat anlayışına ters olmayan bir düzeni kuramaması, milli birlik ve beraberliğin sağlanamaması yabancı istilasına tekrar maruz kalmasını kolaylaştırmıştır.

Toplumumuzun yaşadığı bu bunalımlı süreç, manevi hayatın yavaş yavaş terk edilmesiyle iyiden iyiye belirginleşmiştir. Zengin-Fakir arasındaki uçurum artmakta, Batı Tarzı kültürel unsurlar, özellikle kentlerde belirgin şekilde görülmektedir. Gelenek ve görenekler unutulmaya yüz tutmuştur. Sosyal alanda gerçekleştirilen eğlenceler, düğünler, kutlama programları yerel kültüre aykırı bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

Televizyon vasıtasıyla dini inanç, kültürel değerler ve aile içi ilişkiler ciddi anlamda zarar görmektedir. Diziler adeta halkın hayat tarzına şekil vermeye başlamıştır. İnsanlar televizyonda gördükleri her şeyi farkına varmadan benimsemektedirler. Okuma yazma oranı düşük olduğundan dolayı toplumumuz, neyi kabul edip, neyi reddedeceğine karar verebilecek yetkinliğe sahip değildir. Bu anlamda öncelikle toplumun yapacağı şeyler hakkında bilgilendirilmesi gerekir.

C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Son yıllardaki değişimler ve televizyonun sosyal çözülme sürecinde bireyler üzerinde bıraktığı etkilerin neler olduğuna ışikin hazırlanan bu çalışmada dini programlar, müzik, eğlence, komedi ve siyasi programlara ilaveten özellikle dizilerin kadınlar ve gençler açısından nasıl algılandığı, dizilerde işlenen konular, dini duyguları, aile içi davranışları ve sosyal hayatta etkileri hakkında hemfikir olup olmadıklarını araştırılmıştır.

Araştırmamız, anket ve katılımcı gözlem yöntemiyle yapılmıştır. Araştırmayla ilgili genel bir kaynak taraması yapılmıştır. Konuyla ilgili kısaca teorik bilgiler verildikten sonra televizyon programları ile ilgili bilgi verilmiştir. Konu ile ilgili ön araştırma yapıldıktan sonra anket soruları hazırlanıp tesadüfi örnekleme yöntemine dayalı bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

---

¹⁸ Erol Güngör, T.K. ve M., s. 32-33.

D. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Afganistanın Tahar ve Kunduz illeri Ünivesite ve lise öğrencileri ve halkı oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin, veri toplama aracının uygulanabilirliği açısından daha çok lise ve üniversite öğrencisi olması tercih edilmiştir.

Araştırma bölgesi olarak Afganistanın Tahar ve Kunduz illeri seçilmiştir. Araştırma bölgesi olarak Tahar ve Kunduz illerinin seçilmesinde aşağıdaki faktörler esas alınmıştır.

Tahar ve Kunduz illerinde daha önce bu konu ile ilgili yapılmış herhangi bir çalışma mevcut değildir.

Tahar ve kunduz illerinin gerek nüfus, gerek ekonomik düzey ve gerekse sosyo-kültürel özellikleri açısından Afganistanı temsil edebilecek örnekleme sahiptir.

Tahar ilinin özellikle İşkamiş ilçesinin daha geleneksel ve kırsal bir yaşama sahip olması, buna karşı Kunduz ilinin az da olsa modern ve kentsel bir yaşam sahip olması ve böylelikle Afganistanı temsil edebilir.

Araştırma kapsamına alınan örneklem, Tahar ve Kunduz ilinde yaşayanların yanı sıra farklı illerden olan ve farklı sosyo-kültürel ve gelir düzeyine sahip Tahar Üniversitesi ve Kunduz Üniversitesi öğrencilerinden tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Araştırmaya evreni temsil etmesi açısından 400 kişi seçilmiştir.

Araştırmamız, anket ve katılımcı gözlem yöntemiyle yapılmıştır. Araştırma materyali olarak EK-1'deki anket formu kullanılmıştır. Televizyonun Sosyal çözülmeye etkisi amacıyla katılımcıların demografik bilgileri, Televizyona olan ilgileri ve televizyona yönelik görüşlerine ilişkin 30 sorudan oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formu, herkes tarafından anlaşılabilir şekilde, açık ve net, konu ile ilgili kaynaklar ve daha önce yapılmış bazı araştırmalardan yararlanılarak hazırlanmıştır. Katılımcıların kişisel fikirlerini rahatça ifade edebilmeleri için açık uçlu, çoktan seçmeli ve Likert tipi sorular sorulmuştur. Açık uçlu soruların değerlendirilmesinde verilen cevaplar belirlenen ortak kriterler içerisine dahil edilerek yorumlanmıştır.

Veri toplama aracı olarak geliştirilen anket formunun, muhtemel hataların tespiti için 15 kişilik bir grup üzerinde pilot uygulaması yapılmış ve uygulamadaki aksaklıklar belirlenmiş, hatalar ve anlaşılmayan sorular yeniden gözden geçirilerek düzeltilmiştir.

Anketin uygulanmasından önce sosyo-kültürel ve ekonomik durumları göz önünde bulundurularak belirlenen okul ve üniversitelerde sınıflara girilerek öğrencilere elden dağıtılmış,

anketle ilgili gerekli açıklamalar yapılarak, anket sorularına ilişkin öğrencilere detaylı bilgi verilmiştir. Okuma yazma bilmeyenlere ise anket soruları okunarak mülakat yapılmıştır.

Anket formu, 2013 yılı Temmuz ayında, Kunduz Üniversitesi, Tahar Üniversitesi ve Tahar ilinin İşkamiş ilçesinde 400 kişiye uygulanmıştır. Araştırma sonucunda anket Formları toplanmış, sınıflandırılmış, sıralanmış ve kodlanarak bilgisayarda SPSS 11.0 (Statistical Package for Social Sciences) paket programında istatistiksel frekans ve yüzde analizleri yapılmıştır.

E. SINIRLILIKLAR

11 Eylül 2001 saldırısı Afganistan'ın tarihinde önemli bir yer oluşturmaktadır. 2002'den sonra aniden dışa açılma ve demokratikleşme süreci geç, ancak oldukça etkili ve hızlı bir şekilde devam etmektedir. Bundan dolayı özellikle son 11 yıla odaklanmıştır. 2002 yılından önce televizyon izlemek yasak olan ülkede 2002'den sonra televizyon kanallarının sayısı çok ciddi artışla yayılmaktadır. Bu anlamda araştırmamızda zaman açısından özellikle son 12 yıla odaklanmaktadır. Mekan açısından araştırmamız dar anlamda Tahar ve Kunduz illerini, geniş anlamda ise tüm Afganistan'ı kapsamaktadır. Yaş açısından çalışmamız 15 yaş ve üzeri denekleri kapsamaktadır. Anket genelde lise ve üniversite öğrencilerinin yanı sıra okuma yazma bilmeyenlere de mülakat şeklinde (uygulanan anket soruları) sorulmuştur.

F. Araştırma Hipotezleri

Araştırma amaçları doğrultusunda, araştırmada test edilecek hipotezler şunlardan ibarettir:

Genel hipotezler

- 1.** TV özellikleri itibariyle kitleler üzerinde etkili olan bir araçtır.
- 2.** Bütün toplumsal ve kültürel değişimlerde, baskın olan kimi değiştirici yapılar mevcuttur. Bu yapılar demografik, siyasi, dini, kültürel olabildiği gibi teknik merkezli de olabilir. Tez çalışmamız bağlamında televizyonun etkileri teknolojik yapılar içinde değerlendirilebilir. Televizyon toplumsal değişimi hızlandırmada etkin iletişim aracıdır.
- 3.** Televizyon yayınlarının insanların dini algılarını biçimlendirdiği varsayılmaktadır.
- 4.** Televizyon Afganistan'da sosyal çözülmeye neden olan en etkili araçlardan biridir.

Alt Hipotezler

1. Afgan toplumunda televizyonun olumlu etkilerinden daha çok, toplumsal değişimi hızlandırmada etkin iletişim aracıdır. Bu durumun en önemli nedeni, toplumun medyanın olası etkilerine karşı yeterli zihni ve kültürel donanıma sahip olmamasıdır.
2. TV'den okuma yazma bilmeyenler daha çok etkilenmektedir.
3. 2001 sonrası dönemde özel TV kanalları, dini, kültürel programlardan ziyade, eğlence spor ve diğer ilgi çekici programlara yönelmektedir.
4. TV seyircileri çoğunlukla gençler ve kadınlardır.
5. Halk arasında televizyonun en popüler programı dizilerdir.
6. TV'de en çok izlenen ve beğenilen Dini içerikli programlardır.
7. Dizilerde rol alan oyuncular genç nüfusta beğeni ve hayranlık oluşturmaktadır.
8. Afganistan'da Türk dizileri, Hint dizilerinden daha çok tasvip görmekte ve izlenmektedir.
9. Afganistan'da Kurtlar Vadisi Pusu, Muhteşem Yüzyıl ve Fatmagül'ün Suçu Ne? dizilerine ilgi giderek artmakta ve Afgan halkında, izledikleri dizilerden hareketle bir Türkiye imajı oluşmaktadır.
10. Yabancı kültürlerden etkilenmeler sonucunda kimi ailer çocuklarına yabancı isimler koymaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. SOSYAL ÇÖZÜLME/ SOSYAL DEĞİŞME

Sosyal çözülme bir topluluğu meydana getiren sosyal ilişkilerin bütünlüğü bozacak şekilde gevşemesi; bir toplumu ayakta tutan inanç ve değerler sistemlerinin etkinliklerini yitirmesi, sosyal kurumların yeni norm ve değerlere uyum sağlayamaması; bir toplumda maddi ve manevi kültür unsurlarının bir araya gelerek bir anlam ifade edecek ve işleyen bir bütün meydana getirecek tarzda birbirlerini tamamlamamaları halidir.¹⁹

Durkheim toplumsal değişmeyi, işbölümünün gelişmesine bağlı olarak gelişen farklılaşmaya bağlamaktadır. Nüfus az ve işbölümü yokken toplumda mekanik dayanışma vardır. Böyle toplumlarda bireyler homojendir. Toplumda gelenekler hâkimdir ve bireycilik görülmez. Nüfusun artmaya başlaması ile işbölümü ortaya çıkar. İşbölümünün ortaya çıkması ise toplumları mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya götürür. Organik dayanışmanın egemen olduğu toplumlarda bireycilik gelişir, ihtisaslaşma artar, din evrenselleşir, yerel bağlar zayıflar ve evrensel değerler değişir.²⁰

Parsons'e göre ise, hiçbir toplumda mükemmel bir denge halinden söz edilemez. Ancak, toplumların yaşayabilmesi için gerekli bir denge halinin bulunması da şarttır. Denge halindeki sistemde bir rahatsızlık ortaya çıktığı zaman sistemi yeniden denge haline getirmeye yönelik bir reaksiyon ortaya çıkar. Bu reaksiyon sistem içerisinde kısmî değişimlere yol açar. Bu nedenle sosyal değişme süreci, hareketli bir denge hali ile açıklanabilir.²¹

Durkheim ve Parsons'a ilave olarak Fonksiyonalist teorinin kullandığı kavramları sofistike hale getiren en önemli sosyolog ise Merton'dır. Merton, Durkheim'in sosyolojiye kazandırdığı "anomi" kavramını geliştirmiştir. Durkheim'in tanımlamasında "anomi", bir toplumda ya da bir grupta meydana gelen görece kuralsızlık halidir. Merton ise toplum yapısını "kültürel yapı" ve "sosyal yapı" olarak ikiye ayırmış ve bu iki yapı arasında uyumsuzluk olduğu zaman ortaya çıkan duruma "anomi" adını vermiştir. Anomi, kültürel yapının normlarının yıpranmış olma durumudur.²²

¹⁹Orhan Türkdoğan, Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İst., 1988, s.164.

²⁰Emre Kongar, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, s.103

²¹Haralambos, M.-Holborn, Sociology: themes and perspectives, London: Collins Educational, 1991, S.775.

²²Arslantürk, Z.-Amman, Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001, s.401.

Sosyal sistem değişik fonksiyonları yerine getiren çeşitli alt sistem ve unsurlardan, mekanizmalardan oluşmaktadır. Aile, menfaat birlikleri, cemaatler kısaca bütün sosyal sistemler bu niteliktedirler. Çeşitli olaylar, toplumun içinden geçtiği birtakım süreçler sistemin birbiriyle dengeli olarak fonksiyon olarak çeşitli parçaları arasındaki dengeyi bozabilir ve bir örgütsüzlük, yapısızlık, erime hali belirir. Böylece gerçekleşen durum “çözülme”dir.²³ Bu durumda toplum, bir canlı gibi ayaktadır; devam eder, görevlerini yapar ancak, eski sağlıklı durumuna sahip değildir.²⁴

Sosyal çözülme, bir toplumun suç, şiddet, alkolizm, zihinsel hastalıklar ve intihar gibi bazı sosyal problemlerdeki yıkıcı bir artışla karakterize edilen durumdur. Sosyal çözülme, sosyal yapının bozulması ve sosyal kontrolün çökmesi sonucu oluşmaktadır. Eğer toplumda, sosyal çatışmalar, ahlaki çöküntü ve düzensizlik hâkimse sosyal çözülme meydana gelmektedir. Sosyologlar, büyük kentlerdeki (slum) sefalet mahallelerini sosyal çözülmenin görünümü olarak nitelendirirler. Ayrıca hızlı sosyal değişim durumlarında toplumun değişimlere uyum sağlayamaması da sosyal çözümlere neden olmaktadır. Bu durumlarda sosyal kurumlar yeni norm ve değerlere uyum sağlayamazlar.²⁵

Sosyal çözülme kavramı sosyal bütünleşmenin zıddını teşkil eden bir kavramdır. Bir ülkede sosyal bütünleşmeyi sağlayan şartlarda bozulma başladığı zaman “sosyal çözülme”de başlamış demektir.²⁶ Sosyal bütünleşme, birbirinden ayrı parçaların tek bir birey (ünite) haline gelmesini sağlayan süreçtir. Örgütlenmeyi ve toplumun çeşitli faaliyetlerinin birbiri ile ahenkli olma derecesini ihtiva etmektedir.²⁷ Sosyal gruplar arasındaki sosyal mesafenin, toplumun işleyen bütününü aksatmaması haline²⁸de sosyal bütünleşme denmektedir.²⁹

Ayrıca sosyal sistem değişik fonksiyonları yerine getiren çeşitli alt sistemler ve unsurlardan, mekanizmalardan oluşmaktadır. Bunlar arasındaki uyum, dengesizlik çözülmeyi de berabe-

---

²³Sulhi Dönmezer, *Sosyoloji*, Beta Basım Yayım Dağıtım, 10.bs., İstanbul, 1990, s.446-447.

²⁴Orhan Türkdoğan, a.g.e., s.163.

²⁵Sezgin Kızılcılık-Yaşar Erjem, *Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*, Konya, 1992, s.371.

²⁶Amiran Kurtkan-BİLGEEVEN, “Türkiye’de Sosyal Çözülme Tehlikesi olarak Alevi-Sunni Ayrılığı”, *Din Eğit. Araş. Der.*, Say 1, 1994, (s.33-49)’den Nakleden: Vecdi Bilgin, *Sosyal Çözülme ve Din*, Etüt Yay., Samsun, 1997, s.17

²⁷Sulhi DÖNMEZER, “Sosyoloji”, *Savaş Yay.*, Ankara, 1984, s.192.

²⁸Amiran Kurtkan-BİLGEEVEN, “Genel Sosyoloji”, *Filiz Kitabevi*, 4.b.s., İstanbul, 1986, s.297:

TÜRKDOĞAN, “Değişim-Kültür ve Sosyal Çözülme”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, İstanbul, 1998. s.164

²⁹Mustafa ERKAL, “Sosyoloji (Toplumbilim)”, *Dergah Yay.*, İstanbul, 1991. s.244.

rinde getirmektedir. Bu durumda toplum canlı gibi ayakta durmakta ama görevlerini yapacak kadar eski sağlıklı durumunda değildir.³⁰

Çözülme, sadece buhranlı dönemlerde değil organik dönemlerde de görülmüştür. Durkheim, ekonomik krizlerin ve iş bölümünün çok iyi düzenlenmemesinin birçok kimsenin işsiz kalmasına, dolayısıyla anomiyeye sebep olacağını belirtmiştir.³¹

Ziya Gökalp'a göre bir toplumu meydana getiren fertler toplumun temel ahlâki kurallarına ters düşen davranışlarda bulunurlarsa; birbirlerinin hak ve yetkilerine tecavüz ederlerse; "Biz" duygusu yerini "ben" duygusuna terk ederse; işbölümünde hukuktan saparlarsa o cemiyet sosyo-kültürel çözülme ortamına girmiş demektir. Bu anlamda Gökalp'a göre, sosyo-kültürel çözülmeden kurtulmanın veya bu ortama girmemenin çaresi, bir cemiyeti oluşturan bireylerin "Milli hars" temeline dayalı din, ahlak, hukuk, demokrasi, iktisat gibi çeşitli alanlarda kendilerine düşen görevleri yeterince yapmaları; "Milli hars"ı bozmayacak şekilde medeniyetin ilim, fen ve tekniklerinden faydalanmaları ve "millet" in birliğini, bütünlüğünü, işleyişini, devamını esas tutmaları temeline dayanmaktadır. Bu bağlamda Gökalp sosyal-kültürel çözülmeden kurtulmanın reçetesini mili kültürün korunması ve millî kültür ile medeniyet unsurlarının bütünleşmesi çerçevesinde ele almaktadır.³²

Çözülmenin psiko-sosyal boyutunda³³ çözülmeyi açıklamada iki kavram karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri çatışmacı yaklaşımın kullandığı yabancılaşma, diğeri ise işlevselci yaklaşımın kullandığı anomi kavramıdır.

1. YABANCILAŞMA

Tarihi kökleri geriye dayanmakla birlikte Marksist sosyolojinin bir kavramı olan yabancılaşma, bireyin çevresinden, işinden, kendi benliğinden ve kendi meydana getirdiği emeğinin ürününden uzaklaşma anlamlarını ihtiva etmektedir.³⁴

İnsanın kendi özünden, ürününden, doğal ve toplumsal çevresinden koparak onların egemenliği altına girmesi şeklinde tanımlanabilecek yabancılaşma kavramı, aynı zamanda sosyal bilimlerde bir moda olduğu kadar, insanı makineleştiren, metalaştıran ve sonunda köleleştiren

³⁰ Orhan TÜRKDOĞAN, a.g.e, s.163.

³¹ Gen. Bilgi İçin Bkz; Emile DURKHEİM, İntihar, (Çev: Özer Ozankaya,) Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986, s.222-242; Vecdi BİLGİN, a.g.e., s.19.

³² Vehbi Bayhan, Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997, s.172-173.

³³ Vecdi BİLGİN, a.g.e, s.85.

³⁴ Adnan Erkuş, Psikolojik Terimler Sözlüğü, Ankara: Doruk yayınları, 1994, s.12.

rasyonalist ve teknokratik bir uygarlık biçimine karşı oluşan başkaldırının bir simgesi haline gelmiştir. Dolayısıyla, yabancılaşma hem sosyolojik, hem psikolojik, hem de siyasal ve felsefi bir anlam taşımaktadır.³⁵

Bugün kullanıldığı biçimiyle yabancılaşma Feuerbach ve Marx'ın tezlerinin gelişmiş bir karma biçimidir. Buna göre kişi kendini dünyanın merkezi, fiillerinin sahibi olarak görmez; tersine, fiilleri ve bu fiillerin sonuçları, onun boyun eğdiği, hatta taptığı efendileri olmuştur.³⁶

Yabancılaşma, bir yabancılık veya başkalarından ayrılık, başkaları ile sıcak ilişkiler yoksunluğu duygusudur. Yabancılaşma kişinin kendi benliğine veya benliğinin çeşitli kısımlarına yönelik olabileceği gibi başkalarına yönelik de olabilir.³⁷

Yabancılaşma bireyin toplumun değerlerine, çevresine karşı ilgisinin yok olması, dünyaya karşı içine dönük bir tutum elde etmesi anlamına gelmektedir. Yabancılaşma kavramı güçsüzlük, iktidarsızlık, kuralsızlık ve sosyal yönden tecrid olunmayı da ihtiva etmektedir.³⁸

Yabancılaşma kavramını ilk olarak belirginleştiren Hegel olmuştur. Hegel'e göre, insan sınırsız ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sürekli olarak daha çok faaliyette bulunmak zorundadır. İnsan bu yoğun faaliyeti sırasında kendisini, tasarımlarını, yani özünü "fiziksel nesnelere, toplumsal kurumlarda, kültürel ürünlerde" dışsallaştırmaktadır. İnsan emeğinin bu dışsallaşması, Hegel açısından emeğin yabancılaşması olmaktadır."³⁹ "İnsan, tabii ve sosyal çevresi ile yabancılaşmakta, kendisini, seven, hisseden ve düşünen bir varlık olarak değil; fakat yarattığı ve ürettiği mal ve eşya vasıtasıyla hatırlanır hale geldiğini görmektedir. Fert kendi anlamını ve değerini yitirdiği düşüncesine sahip olmaktadır.⁴⁰

Marx, insan hayatındaki yabancılaşmayı temelde üç görünümüyle ele almaktadır. Emek (Üretim), ürünün işçiye yabancılaşması, üretim filinde işçinin kendisine yabancılaşması ve neticede insanın kendisine yabancılaşması. İşçi sürekli üretmekte, fakat üretmiş olduğu şey başkasının mülkiyetine dahil olmakta, dolayısıyla emeğinin ürünü, emeğin karşısına yabancı bir şey, kendisini üretenden bağımsız bir güç olarak dikilmektedir.⁴¹ Kişi kendisini çalışması dışında

³⁵ Barlas Tolan, Çağdaş Toplumun Bunalımı- Anomi ve Yabancılaşma, 1981, s.3'ten Nakleden: Vehbi Bayhan, a.g.e., s.26.

³⁶ Erich Fromm, Sağlıklı Toplum, (Çev: Y. Salman, Z. Tanrısever), Payel Yay., 2.bs., İstanbul, 1990, s.134'den Nakleden: Vecdi Bilgin, a.g.e., s.86.

³⁷ Selçuk Budak, Psikoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları, 2003, s.970

³⁸ Sulhi DÖNMEZER, a.g.e, s.202.

³⁹ Barlas Tolan, Toplum Bilimlerine Giriş, Adım Yay., 1991, s.284-285'den Nakleden: Vehbi Bayhan, a.g.e., s.28.

⁴⁰ Mustafa Erkal, "Sanayileşme ve Yabancılaşma İlişkisi", Sosyoloji Konferansları, 1984, s.9.

⁴¹ Karl MARX, "Felsefe Yazıları", (Çev: M. Belge), Verso Yay., Ankara, 1984, s.73: Vecdi BİLGİN, a.g.e, s.88.

hissetmektedir. İnsan yalnız hayvani işlevlerinde yani yerken, içerken, çocuk yaparken, olsa olsa evinde, giyiminde vb. serbestçe etkin olabilir. İnsani işlevleri hayvanlaşmıştır. Hayvani özellikleri insanlaşmıştır.⁴²

Marx insanların yabancılaşmasını çağdaş toplumun iş sürecine verdiği anlamla ifadedendir. İnsan bir iş ve eylem varlığı oluşturduğundan; kişinin etkinliği ürünüyle belirlenmiştir. Özel mülkiyete dayalı rejimler insan özüne ters düşmüştür. Zira insanın emeğinden oluşan sermaye insana yabancı ve düşman olmuştur. İnsan ancak kendi özüne dönünce yabancılaşmadan kurtulmuş olacaktır.⁴³

Fromm'a göre, "yabancılaşma, kişinin kendisine bir yabancı gibi duyduğu deneyim biçimidir. İnsan, kendisine yabancı birisi olmuştur. Kendisini, dünyasının merkezi, hareketlerinin yaratıcısı olarak görmez, tersine, hareketleri ve davranışlarının sonuçları, onun boyun eğdiği, hatta taptığı efendileri olmuştur. Yabancılaşmış insan, başka herhangi bir kişiden koptuğu gibi, kendisinden de kopmuştur."⁴⁴

2. ANOMİ

Yabancılaşma terimi ile beraber anomi de kullanılmaktadır. Anomi; Fransızca'da "anomalie", "intizamsızlık, kaidesizlik, düzensizlik" anlamındadır.⁴⁵

Latince anomalia, "kaideye uygunsuzluk, intizamsızlık, istisna" anlamına gelmektedir. Anomi İngilizce'de ise "ümitsizlik, gagesizlik, toplumsal düzensizlikten ileri gelen bunalım" anlamındadır.⁴⁶ Daha toplu bir ifade ile anomi; Bir toplumdaki mevcut kültürel değer ve sosyal amaçlar ile, o toplumda yaşayan bireylerin söz konusu amaç, değer ve kurallara uygun olarak davranma ve yaşama istekleri arasında belirgin bir farklılaşmanın ortaya çıkması sonucu, toplumsal ilişkileri düzenleyen kural ve değerlerin aşınmasının doğurduğu, karmaşa ve kuralsızlık" durumunadır.⁴⁷

Anomi ve yabancılaşma her çağda ve her toplumda görülmektedir. Ancak özellikle sanayi devrimi sonunda toplumsal yapıda meydana gelen köklü değişimler sonucunda artan anomi ve yabancılaşma, daha çok çağdaş toplumların bunalımı olarak önem kazanmıştır. Kelime anlamı

---

⁴² Karl MARX, a.g.e,s.76-77.

⁴³ Sulhi DÖNMEZER, a.g.e, s.203.

⁴⁴Erich Fromm, Sağlıklı Toplum, (Çev: Y.Salman-Z.Tanrısever), Payel Yay., İstanbul, 1990, s.134.

⁴⁵ Ferid Namık Hansoy, Fransızca Türkçe Sözlük, İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları, 1984, s.33.

⁴⁶ İngilizce – Türkçe Redhouse Sözlüğü, İstanbul: Sev Yayıncılık, 2000, s.31.

⁴⁷ Ömer Demir, Mustafa Acar, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ankara, Adres Yayınları, 2005, s.22.

normsuzluk ya da kuralsızlık olan anomi kavramı, sistematik olarak ilk defa Durkheim tarafından kullanılmıştır. Anomi, toplumdaki normların ya da kuralların işlevini yitirmesi sonucu meydana gelen bunalım ve dengesizlik durumudur.⁴⁸

Durkheim'e göre anomi dayanışmadan yoksunluktur; değişik sosyal fonksiyonlar, grubun denge ve ahengini korumak bakımından bir arada işleyememektedirler. Durkheim'e göre içinde benzerlikten doğan dayanışmanın zayıfladığı ve iş bölümüne ve değişik mesleklerin varlığına dayanan farklılaşmaların meydana çıktığı çağdaş toplum anomiyeye adaydır.⁴⁹

Durkheim, ekonomik krizlerin intihara neden olduğunu belirtmiş, bunun nedeninde zenginlik yada fakirliğin değil, toplumsal yapıdaki değişikliklerin olduğunu belirtmiştir. Durkheim, intiharı artıran kargaşalık hallerinin sadece ekonomik bunalımlar ve düzensizliklerin olmadığını; aile yaşamındaki kargaşalıklarında intiharı artırdığını belirtmiştir. Aile bunalımları arasında en önemlisi olarak boşanmaları göstermiştir. Durkheim'e göre çağdaş toplumlarda intihar sayısı, ferdin dine, aileye devlete bağlılığıyla ters orantılıdır. İntihar, Sosyal bağlar gevşek olduğu zaman ve fert kendisini yalnız hissettiği anda ortaya çıkmaktadır.⁵⁰ Anominin meydana gelmesinin sosyolojik nedenleri Durkheim'den sonra Merton ve Parsons tarafından analiz edilmiştir.

Merton toplum yapısını "kültürel yapı" ve "sosyal yapı" olarak ikiye ayırmış ve bu iki yapı arasında uyumsuzluk olduğu zaman ortaya çıkan duruma "anomi" adını vermiştir. Anomi, kültürel yapının normlarının yıpranmış olma durumudur.⁵¹ Merton'a göre anomi, toplumun belirlemiş olduğu hedeflere ulaşmada, toplum tarafından belirlenmemiş davranışların kullanılmasının zorunlu olduğu durumlarda, sosyal ve kültürel yapı arasında ortaya çıkan zıtlık halidir.⁵²

Merton'ın anomi kuramına göre, insanlar kendi kültürlerinin cazip olarak belirttiği her şeye sahip olmak isterler. Birşeyler başarma arzusu içinde olan insanlar, bu arzularında başarısız kalınca sapma davranışlarında bulunurlar. İnsanların yasal yollardan kendi amaçlarına ulaşma şanslarının az olduğu yerlerde sapma davranış oranları oldukça yüksektir. Bu yüzden insanlar istekleri şeyleri elde etmek için yasal olmayan yollara başvururlar.⁵³

---

⁴⁸ Vehbi Bayhan, a.g.e., s.3

⁴⁹ Sulhi DÖNMEZER, Toplimbilim, Beta Yayınevi, İstanbul, 1994, s.236.

⁵⁰ N. Şazi KÖSEMİHAL, "Durkheim Sosyolojisi", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, s.86,90'dan Nakleden; Vecdi BİLGİN, a.g.e., s.130.

⁵¹ Zeki Arslantürk, Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001, s.401.

⁵² Sezgin Kızılcılık, Sosyoloji Teorileri, Yunus Emre Yayın evi., Konya, 1994, s.469.

⁵³ Kızılcılık, a.g.e., 1994, s.471.

İşlevselci yaklaşımın kuramsal eksikliklerini tamamlayan ve onu Amerikan sosyolojisinin zirvesine taşıyan isim Parsons'tır. Fonksiyonalist yaklaşımın sosyal değişim konusunda yeterli açıklamalar yapmadığı, sistem eğer denge halindeyse ve bu sistemin tüm parçaları sistemin devamlılığına katkı sağlıyorsa o zaman değişimden nasıl söz edilebileceği sorusuna en güçlü yanıt Parsons'dan gelmiştir. Parsons'ın çözümü şöyledir: Hiçbir toplumda mükemmel bir denge halinden söz edilemez. Ancak, toplumların yaşayabilmesi için gerekli bir denge halinin bulunması da şarttır. Denge halindeki sistemde bir rahatsızlık ortaya çıktığı zaman sistemi yeniden denge haline getirmeye yönelik bir reaksiyon ortaya çıkar. Bu reaksiyon sistem içerisinde kısmî değişimlere yol açar. Bu nedenle sosyal değişme süreci, hareketli bir denge hali ile açıklanabilir.⁵⁴

Sosyal ve kültürel değişme sürecinde toplumlar değişimin getirdiği farklı, değişik ve yabancı unsurlara hemen uyum sağlayamazlar. Dolayısıyla, geçiş sürecinde bu toplumlarda kültürel yabancılaşma ve anomi görülmektedir. Kültürel yabancılaşma ve anominin yoğun olarak geçiş aşamasındaki toplumlarda görülmesinin asıl nedeni; o zamana kadar alışılan hayat tarzının yerine birden bire başka ve yabancı sosyal ve kültürel kodların ikame edilmesidir. Değişim özellikle de köklü değişimler, her zaman sancılı olur ve sosyal bunalımlar doğurur.⁵⁵

Kültürel yabancılaşma ve anominin diğer bir boyutu da, medyaların aktardığı yabancı kültürel kodların oluşturduğu durumdur. Okuma-yazması olmayanlara dahi ulaşabilen medyatik kültür, iyi ve olumlu sosyalleşme modelleri yanında olumsuz kültürel modeller sunduğu zaman toplumsal ve kültürel yabancılaşmayı artırmaktadır.⁵⁶

B. SOYAL ÇÖZÜLME NEDENLERİ

Sosyal çözülme Genel olarak geleneksel toplumsal yapıların modern yapılara evrilme sürecinde yaşanan değişimlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Belli başlı parametrelere sahiptir. Dünya üzerindeki pek çok ülkenin toplumsal sorunlarının kaynağında sanayileşme ve onunla birlikte gelen göç dalgaları ve kentleşme yer almıştır. Zaman içerisinde pek çok ülke de bu problemlerle karşı karşıya kalmıştır.

---

⁵⁴ Haralambos, a.g.e., S.775.

⁵⁵ Vehbi Bayhan, a.g.e., s.60

⁵⁶ Vehbi Bayhan, a.g.e., s.62.

1. Sanayileşme

18.yüzyıldan bu yana dünya üzerindeki pek çok ülkenin sosyal problemlerinin kaynağında sanayileşme ve onunla birlikte gelen göç dalgaları ve kentleşme yer almaktadır. Zaman içerisinde pek çok ülke de problemlerle karşı karşıya kalmış ve hala kalmaktadır. Belirttiğimiz bu üç faktör toplum hayatını “şok” etkilerle istikrarsız bir yapıya sokmaktadır.⁵⁷

Sanayileşmenin yaygın ve etkin gücü, “sanayi devrimi” ile kendini gösterir. Temelde makinenin üretimde kullanılması olayı olarak değerlendirilen sanayi devrimi, 18.yüzyıl ortalarında özellikle dokuma endüstrisinde bir yığın buluşun ortaya konulmasıyla başlamıştır.⁵⁸

Durkheim’e göre, bilim ve teknolojiye görülen gelişmeler, geleneksel otoritelerin ve toplumsal meşruiyetin kaynaklarının ortadan kalkmasına yol açmış; bunun sonucu olarak, anomik durum (toplumsal fonksiyonlar arasındaki düzensizlik ve bireyler tarafından içselleştirilmiş kuralların olmayışı) ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Durkheim, anomik durumun özellikle sanayileşmeyle birlikte toplumsal yapıdaki kökten değişimle arttığını belirtmektedir.⁵⁹

Sanayileşme ile birlikte toplum hayatında mevcut bütün sosyal sınıf ve tabakalar bu gelişimden etkilenmiş, ayrıca o güne kadar mevcut olmayan yepyeni sosyal sınıflar ortaya çıkmıştır. Böylece sosyal yapının da tam bir değişime uğradığını görürüz. 19. yüzyıla kadar nüfusun ve işgücünün büyük bir bölümünü oluşturan köylüler, feodal bir yapı içinde varlıklarını sürdürürken, yeni değişimler onların yaşama ve çalışma şartlarını köklü bir şekilde değiştirmiş ve onların endüstri bölgelerinde yeni yaşama ve çalışma şartları içine girmesine yol açmıştır.⁶⁰

Yeni doğan endüstri, vasıflı işgücünü küçük zanaat hayatından çekerek, vasıfsız işgücünü de kırsal bölgelerden kentlere akın edenlerden devşirerek yepyeni bir sanayi işçi sınıfı ortaya çıkarmıştır. Bu işçi sınıfı, kökleriyle ilişkilerini süratle kopararak, ücretleri yegane geçim kaynağı olan ve endüstri hayatında kırsal kesime ve küçük zanaat hayatına nazaran çok daha güvensizlik içinde bulunan insanlar haline dönüştürmüşlerdir. Küçük zanaat hayatından gelenlerin bu yeni düzen içinde daha az mutlu oldukları açıktır. Lonca düzeninin organik ve çıkar birliğine dayanan kapalı usta ve çırak ilişkileri yerini, dev sanayinin birbirine yabancılaşan işçi ve işveren ilişkilerine terk etmiştir.⁶¹

⁵⁷ Vecdi BİLGİN, a.g.e., 1997, s.49

⁵⁸ Meryem KORAY, Endüstri İlişkileri, Basisen Eğitim ve Kültür Yay. İzmir 1992., s.14.

⁵⁹ Vehbi Bayhan, a.g.e., s.106.

⁶⁰ EKİN, Nusret, Endüstri İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1987, s. 8

⁶¹ EKİN, Nusret, a.g.e., s.10

2. Kentleşme ve Göç

Kentleşme, dar alanda Kent sayısının ve kentlerde yaşayan insan nüfusunun artması olarak tanımlanır. Geniş anlamda ise kentleşme, sanayileşme ve iktisadi gelişmeye paralel olarak şehir sayısının artması ve mevcut şehirlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde şehirlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci olarak tanımlanabilir.⁶²

Sosyolojik bir kavram olarak ise; “şehirleşme” “dar mekânlı” bir cemaat hayatından, “geniş mekânlı” bir cemiyet(Toplum) hayatına geçiş; dolayısıyla, cemiyet yapılanmasına göre yeni sosyal münasebetlerin ve teşkilatlanışın meydana gelmesidir. Wirth’e göre, şehirleşme, hayat tarzında, dünya görüşü ve şahsiyette meydana gelen değişikliklerle ilgilidir. With, bu değişiklikleri; büyüklük veya genişlik, yoğunluk ve heterojenlik gibi ögelere bağlamaktadır.⁶³

Hızlı bir kentleşme ile belirlenen yeni bir oluşum da ortaya çıkmıştır. o güne kadar insanlık tarihinin kaybetmediği bir göç hareketi başlamış, sanayi bölgelerinde kentleşme ile kendini ortaya koyan büyük nüfus birikimleri görülmüştür.⁶⁴

Göç, sadece bir yer değiştirmeyi, sadece insanların mekân içinde dağılışını dile getirmez. Aynı zamanda ayrı ayrı her bir olayda bir meslek değişikliğini, sosyal bir durumun değişmesini, hatta bu akımlar sırasında birlikte taşınan insanın bütün sosyal varlığının da değiştiğini gösterir.⁶⁵

Sanayileşmenin sosyal yönü, göçler, kentleşme, ortaya çıkan yeni insan tipi ve yeni kültürle kendini gösterir. Sanayileşmenin dönüştürücü gücü kaynağını ekonomik zorluklardan ve ortaya çıkan yeni, köksüz değerlerden alır. Bu göç etkisini, kendi dairesine girmiş olan her kurumda gösterir. Örneğin, sanayi toplumunda artık geniş aile tipine yer yoktur. Çünkü geniş aile sanayi hareketliliği engeller. Çekirdek aile daha geniş ve daha hareketli bir işgücü sağlar. Böylelikle geleneksel aile yapısında bir çözülme görülür.⁶⁶

Kent yaşamında en belirgin sosyal ilişki özelliği, tek rollü ilişkilerin yerini çok rollü ilişkilere bırakmasıdır. Kent yaşamındaki karmaşıklık ve yoğunluk bunu gerekir kılmakta, bu ise sosyal ilişkilerin çerçevesini hem formel hem de sınırlı bir temele oturtmaktadır. Böyle bir sosyal ilişkiler düzeninin yeni kentli tarafından benimsenmesi ve uyum kolaylığı sağlaması ise ancak

---

⁶² Ruşen Keleş, Türkiye’de Şehirleşme Eğilimleri, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Dergisi, Cilt25, Aralık, Ankara, 1970, s.42’den Nakleden: Vehbi Bayhan, a.g.e., s.112.

⁶³ Vehbi Bayhan, a.g.e., s.113

⁶⁴ EKİN, Nusret, a.g.e., s.2

⁶⁵ EKİN, Nusret, a.g.e., s.9

⁶⁶ İhsan Sezal, Şehirleşme, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.87

sanayileşmeye dayalı sağlıklı bir kentleşmenin kısa sürede gerçekleştireceği değer hükümleri değişmesi ve zihniyet değişmesi ile olanaklıdır. İvedi ve sağlıklı bir kentleşmeden bu yönde bir gelişim beklemek ise olanaksızdır. Çünkü kültür değişmesi yerini bir kültür boşluğuna bırakacak, kültür boşluğu ise en önemli sosyal problemlerden bir diğerine sosyal çözülmeye yol açacaktır.⁶⁷

3. Ekonomik Problemler:

Günümüz toplumlarda ekonomi, insan davranışlarının ve ilişkilerinin temelinde yer almakta ve onlara yön vermektedir. Ekonomik istikrar, insanların gündelik hayatlarındaki beklentilerinin başında gelmektedir. Modern toplumlarda sosyal sınıflar, meslek, statü, soy vb. kriterlere göre değil, gelir durumuna göre sınıflandırılmaktadır.⁶⁸

Sosyal tabakalaşma üzerinde yapılan çeşitli tartışmalara bakıldığında, genellikle statü ve sınıf kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. Statü kavramından hareket edilerek yapılan analizler, bunu ilk kullananlardan biri olan Max Weber'e, sınıfla ilgili analizler de Karl Marx'a dayandırılır. Max Weber, statü kavramıyla, bireylerin sosyal, ekonomik ve siyasal faktörlerden doğan ayrıcalıklarını vurgularken, Karl Marx ise sınıf kavramıyla, üretim araçlarının mülkiyeti üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla Weber'de statü, bir hakkın temsilini ifade ederken, Marx'ta sınıf kavramı işbölümünü tanımlamaktadır. Kısacası, sınıf kavramıyla genellikle belirtilmek istenen anlam, bireylerin belirli bir yaşam biçimi, gelir, eğitim düzeyi, çeşitli özellikleri bakımından birbirine benzeyen işlerle uğraşmaları ve aynı sınıfın üyesi olduklarının bilincinde olmalarıdır. Yani, yaşamlarının birçok yönleriyle ilgili yakın benzerliği olan özelliklerini paylaşmalarıdır ki, bu da bireylerin içinde buldukları sosyal durumla bilinçliliklerini açıklar.⁶⁹

Marx'a göre sınıflar arasındaki ilişkiler sömürüye dayanan bir ilişki olarak kabul edilmektedir. Feodal toplumlarda sömürü çokluk, üretimin köylülerden aristokrasiye doğrudan aktarılması biçiminde gerçekleşmektedir. Serfler, ya üretimlerinin belirli bir bölümünü aristokrat efendilerine vermek ya da her ay belirli günlerde lordun tarlasında, lord ve maiyeti tarafından tüketilecek olan tahılı yetiştirmek üzere çalışmak zorundadır.⁷⁰

Weber, Marx'ın sınıfın nesnel olarak belirli ekonomik koşullara dayandığı görüşünü kabul etse de sınıf oluşumunda Marx'ın öngördüklerinden daha fazla çeşitteki ekonomik faktörün

---

⁶⁷ İhsan Sezal, a.g.e., s.90.

⁶⁸ Vejdî Bilgin, a.g.e., s.56.

⁶⁹ Metin Özkul, Çalışma Sosyolojisi, Isparta, 1997, s.20-22.

⁷⁰ Antony Giddens, Sosyoloji, (Çeviren Hüseyin Özel-Cemal Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s.261

önemli olduğunu düşünmektedir. Weber'e göre sınıf ayrılıkları yalnızca üretim araçlarının denetiminden ya da denetimlerinin olmamasından değil, mülkiyetle doğrudan doğruya ilişkisi olmayan ekonomik etkenlerden de kaynaklanmaktadır. Bu tür kaynaklar arasında, özellikle insanların, elde edebildikleri işlerin türünü belirleyen becerileri, referansları ya da nitelikleri bulunmaktadır. Giddens'a göre ise bir kişinin sınıfsal konumu en azından bir bölümüyle ulaşılmış bir nitelik taşımaktadır; bu konum yalnızca doğuştan verilmiş değildir. Sınıf yapısındaki hem yukarı hem de aşağı doğru olan toplumsal hareketlilik oldukça yaygın bir özelliktir.⁷¹

Özakpınar'a göre, yaşamını, kendi yararlarını aşan değerler uğrunda feda etme iradesinin canlı tutulmadığı toplumlarda ekonomi, ülke varlığını tehlikeye düşüren vahşi bir sömürü düzeni olmaktan ileriye gidemez. Böyle bir düzende, ahlak ve vicdan tanımayan sayılı bireyler, milletin emeğini türlü yasa dışı yollardan haksız kazançlarla büyük servetler haline dönüştürürken, millet bir aylık ücreti ile on günden fazla geçinememenin bunalımını yaşayacaktır.⁷²

Ekonomik bir olgu olarak görülen işsizlik ve ekonomik sıkıntılar, sosyal etkileri açısından bireyi daha fazla etkileyebilme olanağına sahiptir. İşsizlik, işsiz kalan bireylerin faydasız, arzu edilmeyen insan olduğu hissini yaratabilir. İkinci olarak, işsizlik insan hayatına korkuyu getirebilir ve bu korkudan nefret doğabilir. İşsizliğin ve getirdiği şartların bireyi korku, nefret ve değersizliğe itmemesi için işsizlik sigortası yardımları yapılmakta ve bireyin gelir kaybının bir kısmı bertaraf edilmek istenmektedir. Ancak sihirli bir değnek gibi görülen işsizlik sigortası, işsizlerin ekonomik ve sosyal sorunlarını çözememektedir. İşsizlik, önemli ölçüde vasıf kaybına yol açabilmekte, endüstri işçiliğinin gerekli kıldığı disiplin ve alışkanlıklarının ortadan kalkmasına neden olabilmektedir.⁷³

Düşük gelirin sapma şeklinde nitelendirilebilecek davranışlara yol açtığını belirten Bal'a göre, aileleri kuşatan yoksulluk, suç davranışının temel nedenidir. Yoksulluk sınırının altında çoğunluğu açlık sınırlarında hayatta kalmaya çalışan mağdur ailelerin çocukları suç davranışını yetişkinlere, topluma bir tepki olarak geliştirmektedirler. Çocuk suçluluğunun temel nedeni, gelir-egitim-sağlık bakımından yaşanan yoksulluktur. Diğer bütün nedenler, bu bağımsız değişken tarafından yaratılmaktadır. Bunu göremediğimiz sürece, sorunu ve çözümünü farklı yerlerde ararız. Öyleyse mücadelenin temel stratejisi ailelerin ekonomik ve sosyal olanaklarını artırmaktır. Sosyal tabakalar arasındaki gelir uçurumunu azaltmak, sosyal devletin sorumluluğudur. Devlet top-

---

⁷¹Antony Giddens, a.g.e., s.262

⁷²Yılmaz Özakpınar, Kültür Değişimleri ve Batılılaşma Meselesi, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2003, s.122

⁷³Veşdi Bilgin, a.g.e., s. 57.

lumun olanak ve fırsatlarını herkese yetenek ve başarı temelinde adil bir biçimde dağıtmak zorundadır.⁷⁴ Toplumsal çözülmenin bir başka sebebi hızlı ve dengesiz sosyo kültürel değişimdir.

4. Süratli ve Dengesiz Sosyo-Kültürel Değişme

Toplum bir süreç içerisinde sürekli değişmektedir. Değişme, dinamik toplumun gerekli koşuludur. Sosyal ve kültürel değişme sürecinde toplumun yeniden bütünleşmesi önem arzeder. Değişimi, sosyal ve kültürel yapının ihtiyacı oranında özümsemesi” sosyal-kültürel bütünleşmeye”; değişimin benimsenmemesi ve mevcut yapıyla çatışması ise, “sosyal-kültürel çözülmeye” neden olmaktadır.⁷⁵

Sosyal değişim, sosyal yapıda (toplumun büyüklüğündeki değişimler de dahil olmak üzere), belirli sosyal kurumlarda ya da kurumlar arası ilişkilerdeki değişimi ifade eder. Sosyal yapı ile kültürün farklı şeyler olduğunu düşündüğümüzde ise, “kültür değişimi” terimi, bilgi ve fikirler, sanat, din ve ahlak öğretileri vb. kültürel olgulardaki değişim için kullanılır.⁷⁶

Değişim, kültür ve toplumun doğasında vardır. Ne kadar geleneksel ve tutucu olursa olsun her toplum her türlü sürekli değişim içindedir. Her toplumda değişmeye karşı koyan kurumsallaşmış güçler bulunmuştur. Temel grup ve kurumlar, aile, eğitim, siyaset, din vb.leri yapı ve içerik olarak değişseler de örgütlenmiş sosyal hayatın olduğu her yerde zorunlu olarak bulunmaları gerekmektedir.⁷⁷

Hızlı değişim sürecine giren toplumlarda sosyal gruplar ve kurumlar arasında uyum zorlaşmış. Dengesizlik ve çözümlenme baş göstermiştir.⁷⁸

Süratli sosyo-kültürel değişimin olumsuz etkilerini sosyal ve bireysel açılardan olmak üzere iki yönlü değerlendirmek mümkündür.⁷⁹ Özellikle sanayileşmenin yol açtığı ve sosyal yapı ile kültürdeki değişimlerle ortaya çıkan yapısal uyumsuzluklar; ailede, sosyal tabakalaşmada, dini ve ahlaki düşüncelerde vb.lerinde çözümlenmeye yol açmaktadır. Fertlerin hızlı sosyal değişimlere uyum sağlayamamaları da, diğer fertlerle ilişkilerinde, kendi tutum ve davranışlarında çözümlenmeye yol açmıştır.⁸⁰

⁷⁴ HüseyinBal, Çocuk Suçluluğu, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2004, s.176

⁷⁵ Vehbi Bayhan, Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997, s.159.

⁷⁶ BOTTOMORE, ‘Toplumbilim’, (Çev:Unsal Oskay), Der. Yay., İstanbul, s.329.

⁷⁷ FİCHTER, “Sosyoloji Nedir?”, (Çev: N.Çelebi) Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1990, s.153.

⁷⁸ Vecdi BİLGİN, a.g.e, s.62.

⁷⁹ BOTTOMORE, ‘Toplumbilim’, (Çev: Unsal Oskay), Der. Yay., İstanbul, s.33.

⁸⁰ Vecdi BİLGİN, a.g.e, s.63

5. Savaşlar ve Toplum Hayatına Müdahale Eden Beklenmedik Durumlar

Toplum, değişim hızı ne kadar süratli olursa olsun, yapısını koruma eğilimindedir ve çözülmeye hemen imkan vermez. Bunda iki önemli faktör rol oynar. Birincisi, sosyal yapı, ferdin değişimine oranla çok daha yavaş değişir. Fertler istemese dahi, sosyal grup ve kurumlar uzun bir süre daha hayatlarını sürdürürler. İkinci olarak, sosyal grup ve kurumlarıyla bir bütün olarak toplum veya insanlık, gelişen ve değişen şartlara uyum sağlama eğilimindedirler. Değişik hız ve şekillerde de olsa, gelişen şartlara karşı yeni konumlar ortaya koyarak uyum gösterirler.

Ancak beklenmedik veya öngörülmeleyen bazı durumlar bu dengeyi alt üst edebilir. Bu tip durumlara örnek olarak deprem, kuraklık, sel gibi doğal afetler, salgınlar, savaşlar ve devrimler gösterilebilir. Bu tip durumların etkilerinin önemi, ciddiliklerine ve toplumun bu değişimleri emme veya bunlara tepkide bulunma yeteneğine bağlıdır. Zira bunlar hızlı değişimlere sebep olurlar ve fertlerin davranışlarında hızlı ayarlanmalar yapmayı gerektirir.⁸¹

Özellikle savaşlar, bu tip durumlar içerisinde ayrı bir öneme sahiptir. Savaş ortaya çıktığı andan itibaren bir anda, bütün ülkeyi ve bütün toplumu etkisi altına alır. Ekonomi tamamen savaşın desteklenmesine yönelir; üretim ve yatırım etkinliklerinde değişimler meydana gelir; büyük göç hareketleri görülür; enflasyon yükselir; karaborsa ortaya çıkar. Savaş pek çok kurumun işlevlerinde aksamalara yol açar. Eğitim kurumunda, hukuk kurumunda boşluklar kendini gösterir, günlük yaşantıda olumsuz birtakım tezahürler görünür.

Savaşların ve siyasi anlaşmazlıkların hızlı ve dengesiz kentleşmeye de yol açtığını görürüz. II. Dünya savaşı içinde İngiltere’de 5-6 milyon nüfus, savaş ekonomisinin isteklerini karşılamak üzere, köylerden büyük kentlere göç etmiştir. 1947’de Pakistan’ın Hindistan’dan ayrılmasını izleyen yıllarda Pakistanlı göçmenlerin çoğu büyük Hint kentlerine yerleşerek, Hindistan’ın kentleşme oranını yükseltmiştir. Savaşın getirdiği böylesine yoğun değişimler karşısında ahlaki değerlerde yozlaşmalar, kişiler arası ilişkilerde güvensizlikler, pek çok sosyal kurumda çözümler görülür.

Kültürel ve siyasi devrimler ya da teknolojik devrim olarak nitelendirilen gelişmeler de çözülmeye yol açabilir. Büyük ölçüde değişim gerektiren bu tip olayların, toplumla karşı karşıya gelmesi belirli bir hazırlık döneminden sonra olmalıdır. Bu olmadığı zaman, özellikle kültürel

---

⁸¹ Fitcher, a.g.e., s.156’den Nakleden: Vecdi BİLGİN, a.g.e, s.64

veya siyasi amaçlı devrimler esnasında, toplum içinde huzursuzluk ve karşı çıkış hali görülecektir.⁸²

6. Kitle İletişim Araçları

Toplumsal değişimin baş döndürücü bir hız almasına sebep olan unsurların başında gelen kitle iletişimi ve araçları, toplumsal kültürü de bazı açılardan olumsuz yönde etkilemektedir. Maddi ve manevi kültür eğer çok hızlı bir şekilde değişime girerse toplum bu değişime ayak uyduramayacaktır. Kültür gecikmesi sonucu toplumun çarklarında bozulmalar meydana gelecek, kuşaklar arasında kopmalar görülecektir.

Kitle iletişimi, modern toplumsal yaşamda genelde olumsuz etkiler yaratmıştır. Kitle iletişimi, homojen bir kültür yaratmıştır. Bireyler, bu kültürel oluşuma karşı kayıtsız ve tepkisizdir. Yani pasiftir. Hatta kitle iletişim araçları, bu kişileri endüstrisiyle eğlendirerek ‘uyuşturmuştur’.⁸³

Kitle iletişim araçları, insanları yeni siyasi ideolojilere inanmaya zorlama, belirli bir partiye oy verme, daha fazla mal satın alma, kültürel beğenileri değiştirme ya da bırakma, önyargıları azaltma ya da arttırma, suç, şiddet ve saldırganlığı azaltma ya da arttırma gibi değişik etkileri vardır. Bu bağlamda medya, bireylerin dünya görüşünü şekillendirmede, düşünce ve kanaatlerin temel kaynağını oluşturmada ve davranışlarını etkilemede önemli işlevler görmektedir.⁸⁴

Kitle iletişim araçlarının temel özelliği insanların düşüncelerini etkileyerek toplumda ortak bir bilinç yaratmak ve bu bilinci yeni nesillere aktarmaktır. Kitle iletişim araçları toplumun yaşam tarzını gençlere ileterek, onların toplumsallaşmasında önemli rol oynamaktadır. Toplumsallaşma, toplumun değişik kurumlarıyla ilişkili olarak süreklilik gösteren bir durumdur. Bugün gençlerin eğitim öğretim sürecine ailelerin ve okulun yanında kitle iletişim araçları da büyük etki yapmaktadır.⁸⁵

Bireyin sosyalleşmesinde büyük rolü kitle iletişim araçları aldığıında, ailenin ve sosyal çevrenin etkisi azalmakta böylece birey topluma yabancılaşmanın eşiğine gelmektedir. Günümüz toplumunu oluşturan bireylerin zamanlarının büyük bir kısmı televizyon karşısında geçmektedir. Tek yönlü bir bilgi ve kültür vericisi olan televizyon, bireyleri olumlu yönlerde etkilediği gibi olumsuz olarak da etkileyebilmektedir. Ahlaki ve kültürel olarak zararlı sayılabilecek programlar bireylerin psikolojik gelişimleri ve sosyalleşmelerinde, hatta eğitimlerinde derin etkiler bıraka-

---

⁸² Vejdî Bilgin, a.g.e., s.65

⁸³ John Thomposn, Medya ve Modernite, (Çev: Serdar Öztürk), Kırmızı Yay., İstanbul, 2008, s.47.

⁸⁴ Hasan H. Taylan, Televizyonla Yetişmek, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011, s.18.

⁸⁵ Hasan H. Taylan, a.g.e., s.14-15.

bilmektedir. Özellikle şiddet ve kualsuzluk içeren yayınlar şiddete özendirilmektedir. Yine tek bilgi kaynağı olarak televizyonu seçen birey özgür düşünme yetisini geriletebilmektedir.

Televizyon, günlük hayatımızda aynı zamanda eğitici yönüyle de öne çıkması gereken bir iletişim aracıdır. Çünkü o ilk ortaya çıkışından çok kısa bir süre sonra devri sayılabilecek nitelikte insanların hayat tarzında, kültürel anlayışlarında, sosyal alışkanlıklarında ve gündelik yaşamlarında değişime uğraticı büyük bir role sahip olmuştur.⁸⁶

Araştırmalara göre, Amerika’da insanlar ortalama olarak günde 6 saat televizyon izlemektedirler. Hâlbuki kişi ne kadar çok televizyon seyrederse, günlük yaşamdan o kadar çok kopmaktadır. Böylelikle daha bir “soyut” yaratıklar haline dönüşmekte ve yığınla enformasyona sahip olmasına rağmen yönelimlerinde sapmalar olabilmektedir.⁸⁷ Popüler basının büyük kısmını içeren eğlence medyası, yurttaşlık erdemlerini geliştirmekten çok özel zevkleri geliştirme işi ile uğraşmakta ve insanların yurttaş olarak sahip oldukları kapasiteden öteye, tüketiciler olarak sahip oldukları kapasiteyle ilgilenmektedirler.⁸⁸

Kitle iletişim araçlarının en önemli yanlarından birisi teknolojik olan bu araçların toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik ve enformasyon gibi birçok işlevi yerine getirmesidir. Kitle iletişim araçları, eski çağlardan beri bireyleri yetiştiren anlatıların, masalların yerini alan, ‘dinsel’ bir misyonu üstlenen, kendi ‘kamusunu’ yaratan, aynı zamanda eğlendiren, haber alma gereksinimini gideren, boş zamanlarını değerlendirme aracı olan vs. birçok görevi yerine getiren işlevleri vardır.⁸⁹

Kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerini Tezcan şu şekilde değerlendirmektedir: Birinci olarak, TV, film ve resimli romanlardaki seks, şiddet, tutku ve suç gösterisi suçluluğu artırmaktadır. Yayınların içeriğinde yukarıda biraz önce değinilen konular olduğunda aşırı uyarım etkisi gösterebilmektedir. Özellikle izlenen karakterlerin taklit edilmesi sonucunda suç ve suçluluk artış gösterebileceğini; ekonomik çıkar gruplarının kitle iletişim araçlarını toplumsal ve ekonomik statükoya uyumunu sağlayacak biçimde kullanarak toplumsal eleştiriye en aza indirip, kitlelerin eleştiri güçlerini zayıflatabileceğini; kişilerin yaratıcılık yeteneklerini köreltip, insanları

---

⁸⁶ ESSLİN, Martin, Tv Beyaz Camın Arkası, Çeviren Murat Çiftkaya, Pınar Yayınları, İstanbul, 1991, s.9

⁸⁷ BERGER, Arthur Asa, Bir Terör Aygıtı Olarak Televizyon–Enformasyon Devrimi Efsanesi, Derleyen Yusuf Kaplan, Rey Yayınevi, İstanbul, 1991, s.44

⁸⁸ MURDOCK, Graham, İletişim Modernlik ve İnsan Bilimleri–Medya İktidar İdeoloji, Derleyen Mehmet Küçük, Ark Yayınevi, Ankara, 1999, s.442.

⁸⁹ Hasan H. Taylan, Televizyonla Yetişmek, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011, s.11.

çevresinden ve kişiliğinden soyutlayarak, aile, komşuluk ve çalışma grupları gibi kişilik ilişkilerine zarar verebilmektedir.⁹⁰

C. SOSYAL ÇÖZÜLME VE DİN

Din, ferdî ve içtimaî yanı bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşam tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur.⁹¹

İşlevselci sosyologlara göre din, toplumda son derece önemli bir role sahiptir, en temel ve belirleyici olgulardan biridir. Anlam verir, kimlik kazandırır, yapısal ve kültürel işlevleri yerine getirir. İnsana bir dünya görüşü ve kozmos temin eder, bulunduğu çevreden göçeden insanlar için bir kimlik kaynağı olur, dinî grup üyeliğiyle, insanlara önemli bir âdiyet duygusu kazandırır.⁹²

Emile Durkheim, dini, kutsala inanan ve manevi bir birlik meydana getiren topluluğun belirli tören ve tapınmaları” diye tarif eder.⁹³ Durkheim’e göre, toplumun birlik ve beraberliğini sağlayan “din”dir. Öyleyse ilk sosyal kurum da “din”dir ve bütün diğer sosyal kurumlar da ondan çıkmıştır.⁹⁴

Parsons'a göre her toplum varlığını sürdürmek, hedeflerine ulaşmak, uyumlu olmak ve bütünleşmek için karşılaştığı problemlere çözümler bulmak zorundadır. Toplumda bu çözümler dört kurumsal yapı veya kurumsal alt-sistemle sağlanabilir. Bunlar ekonomi, politika, akrabalık, topluluk ve örgütlenmiş dindir. Parsons’cı anlamda topluluk ve örgütlenmiş din, eğitim ve kitle iletişim gibi kültürel kurumlar sosyal sistemin bütünleşme fonksiyonuna hizmet ederler. Bu kurumlar, sosyal değerleri ortaya çıkarabilir, göterebilir ve destekleyebilirler. Ayrıca bu kurumlar informal kurallarla yetersiz kaldıkları durumunda, polis, asker ve hukuk gibi formel denetleme mekanizmalarından yardım isteyebilirler.⁹⁵

Emile Durkheim dinin toplumda bazı temel görevlerinin olduğunu belirtir. Özkalp, dinin bu işlev ve görevlerini sekiz maddede özetlemektedir. Bunlar:

- 1- Din insanın belirli kurallara uyarak kendini disipline etmesine yardımcı olur.
- 2- Bireyler arasında birleşme ve dayanışma sağlar.

⁹⁰Mahmut Tezcan, Sosyal ve Kültürel Değişme, A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1984, s.142.

⁹¹Mehmet Aydın, Din Felsefesi, Ankara, 1994, s.6.

⁹²Keith A. Roberts, Religion in Sociological Perspective, California, 1990, s.52’den Nakleden: Ali Ulvi Mehmedoğlu, Kişilik ve Din, DEM Yayınları, İstanbul, 2004, s.18.

⁹³M. Taplamacıoğlu, Din Sosyolojisi, Ankara, 1975, s.66.

⁹⁴R. Robertson, “Din Sosyolojisi”, Çev: Abdullah Topçuoğlu, Ankara, 1996, s.114-115.

⁹⁵Sezgin Kızılcık, Sosyoloji Teorileri 2, Kızılcıklar Ofset, Konya, 1992, s. 102-103.

- 3- Geleneklerin devamlılığını sağlar.
- 4- Dini ayinler insanlarda bir huzur ve güven ortamı yaratarak onları mutlu kılar, kaygı ve endişelerden uzak tutar.
- 5- Gönül rahatlığı ve huzur sağlar.
- 6- Toplumsal denetim ve yol gösterme rolü üstlenir.
- 7- Refah, eğlenme ve dinlenme hizmetleri götürür.
- 8- Toplumsal değerleri formüle eder.⁹⁶

Yukarıda sayılan özellikler toplumu oluşturan bireyleri birbirine yaklaştıracı özelliklerdir. Ancak sosyal çözülme açısından bakıldığında, dinin bütünleştirici özellikleri olduğu gibi aynı zamanda ayrıştırıcı özellikleri de vardır. Bu sorun dinin kendisinden değil onun anlaşılmasındaki ihtilaflardan kaynaklanmaktadır. Tarihe bakıldığında eğitim veya aile ile ilgili ihtilaflarda toplumsal çatışmaların çıktığı pek görülmemiştir. Ancak din bu konuda farklılık göstermektedir. Toplumlar arası ihtilaf konusu olduğu her insan için aşikârdır. Toplum içinde de belirli bir dinin anlaşılmasındaki ihtilaflardan ya da görüş ayrılıklarından kaynaklanan mezhepler, tarikatlar toplum üzerinde ayrıştırıcı rol oynamaktadır.

Dini gruplar arası çatışmaların temelinde itikadı konular ve ibadet konularındaki anlaşmazlıklar, teşkilatlanma ve yönetim meselelerinde problemler, dinin öngördüğü ahlakı ve sosyal davranış kurallarının sosyal değişme karşısındaki durumları yer alır. Dini itiraz ve protestolar bireysel nitelikte olabildiği gibi, zaman içerisinde diğer insanların da katılımıyla kolektif bir hal alabilirler. Böylelikle ana dini cemaat içinde yeni alt grupların veya ondan tamamen ayrılan yeni dini cemaatlerin oluşumuna tanık olur. Bu durum dini ikaz, itiraz ve protestoların grup teşkil edici özelliğinden kaynaklanır. Bu hareketi başlatanlar başlangıçta ana dini cemaatten ayrılmayı hedeflemiş olabilir. Veya tersine bunu hiç düşünmemiş olabilirler. Fakat her halükarda dini ikaz, itiraz, protesto hareketleri veya dini kanunlardaki çeşitli görüş ayrılıkları ya da başka iç ve dış sebeplerden kaynaklanan dini hareketler yeni dini grup ve cemaatlerin oluşumuna olanak tanır- lar.⁹⁷ Yeni bir dinin veya tarikat, mezhep gibi dini grupların ortaya çıkması, bir takım mücadeleleri ve çatışmaları da beraberinde getirir.

Bugün Katoliklik, Protestanlık, Ortodoksluk gibi Hıristiyan mezhepleri, müntesipleri tarafından ayrı bir din olarak telakki edilmektedir. Bir toplumun dini homojenliği bozulur bozul-

---

⁹⁶ Enver Özkalp, Sosyolojiye Giriş, Anadolu Üniv., yay. Eskişehir, 1993, s.177.

⁹⁷ Ünver, GÜNAY, Din Sosyolojisi Dersleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1993, s.226

maz, dini organizasyonlar arasında bir çatışmanın ortaya çıktığını görüyoruz. Katolikler ve Protestanlar arasındaki veya Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki (Lübnan) gerginlikler halkın oy verme davranışını, pek çok Asya ülkesinde, Avrupa ve Amerikada parlamento ve hükümetlerin politik kararlarını etkilemektedir. Bu durumlarda dinler artık sosyal bütünleşmeyi sağlayamaz, aksine sosyal çatışmalara neden olurlar. Her dini grup kendi kültür biçimini geliştirdiği için, tüm toplumla ilgili bir bilincin oluşması engellenir. Bu yönden Hindistan'da bir Hint ulusu oluşmamış, aksine Hindu Müslümanlar ve Hindular şeklinde iki ana gruba ayrılmışlardır.⁹⁸

Dinde esas olan bütünleşmedir. Bunun yanında hemen her din, kendi asli yapısında diğer din mensuplarına karşı hoşgörüyü emreder. Ancak din netice itibarıyla fertlerin algılayış ve uygulamalarıyla ayakta durduğundan, tam olarak bu fonksiyonunu icra edemeyebilir. Bunun da ötesinde bu anlayış farklılıkları pek çok çatışmanın kaynağı olabilir. Her ikisi de Sünni olan Osmanlılarla Memlûklular arasındaki savaşlar gibi pek çok olayda, din ve mezhebin arkasına sığınacak bir durum yoktu. Siyasi çıkarlar tamamen ön plandayken, din bu savaşların önüne geçememiş, üstelik çıkarılan fetvalar ile bu savaşlara meşruiyet kazandırma noktasında kullanılmıştır.⁹⁹

D. AFGAN TOPLUMU VE SOSYAL ÇÖZÜLME

1. AFGANİSTAN'DA SOSYAL YAPI

Afganistan 1747 yılında kabile topraklarında kurulduğundan itibaren merkezi otoriteye karşı çıkan isyanlar ve devletin kırsal kesime nüfuz etme çabaları ülke tarihini oluşturmaktadır. Köylü, devleti yabancı bir güç olarak görmektedir. Devlet yetkilileri ile köylüler arasında birbirlerini değersiz görmektedirler. Bu durum sadece istisna olarak Kabil'de farklıdır. Şehir, devlet memurları, askerler, öğretmenler, entelektüellerin yetiştiği kâfir küstahların barınağı olan yer gibi görülürken taşra ise dinin, sünnetin ve gelenekçi değerlerin yeri olarak görülmektedir. Geleneksel yapının bulunduğu taşrada kabilelerin bulunduğu yerlerde Han'lar mahalli yöneticilerdir. Tarihten günümüze sosyolojik temeli kabile, klan, meslek grubu, dini grup, etnik gruptan alan çeşitli toplulukları barındıran Afganistan'da yönetim Emir'in ilk yıllarda arazi sahipleri ile yakın ilişkiler kurarak oluşturduğu Jirga ile sürmüştür. Kabileler, devleti kendi temsilcileri olarak görmüşlerdir. Devlet müesseselerinin zaman içinde gelişimi ile özellikle 1900'lerden sonra aydınlar,

---

⁹⁸ KEHRER, Gunter, Din Sosyolojisi, Çev: M. E. Göktaş, Vad Yayınları, Ankara, 1996, s.80-90

⁹⁹ BİLGİN, Vecdi, a.g.e, s.48

ordu ve devlet burjuvazisinden oluşan sosyal tabaka da büyümüştür. Jirga'ya dayalı bu kabilecilik anlayışının tesirlerini azaltmak için Amanullah Han döneminde İslamcılık anlayışı oluşturulmaya çalışılmıştır. Hilafetin kaldırıldığı yıl olan 1924 yılına kadar yönetim, Müslüman milleti korumakla devleti meşrulaştırma yoluna gitmiştir. Bu anlayışın ardından Abdurrahman Han milli bayrak ve milli gün kutlamaları ile milliyetçilik ruhu yaratmaya çalışmıştır. Ancak bu çabalar milliyetçilik ruhunu oluşturamamış ve günümüzde de hala oluşmamıştır.¹⁰⁰

Geleneksel yapı, Sovyet yanlısı iktidar tarafından Sovyet işgalinden hemen önce reformlarla (toprak reformu, okuryazar oranının yükseltilmesi) yıkılmaya çalışılarak merkezi otorite güçlendirilmeye çalışılmış ancak başarılı olunamamıştır. Bu reformların uygulanması sırasında birçok isyan çıkmıştır. İsyanlar sırasında Sovyetler Birliği, işgali gerçekleştirmiştir. İşgale karşı direnişler başlamıştır. Sovyetlerin 10 yıl sonra ülkeden ayrılmasının ardından geleneksel yapı içerisinde uyuşturucu ticaretinin artması, dış güçlerin yardımının çeşitli gruplara ulaşması ile merkezi otorite tamamen zayıflamıştır. İç savaş esnasında devam eden bu durum, günümüzde de devam etmektedir.

2. AFGANİSTAN'IN ETNİK YAPISI

Ülkede Peştunlar, Tacikler, Türkler (Özbekler, Türkmenler, Kazaklar, Kırgızlar), Hazaralar, Nuristani, paşayi, Beluçler, Hindular, Araplar ve diğer etnik gruplar bulunmaktadır.

a. Peştunlar

Afganistan'ın etnik yapısının en büyük kısmını oluşturan Peştunların büyük çoğunluğu ülkenin güneyinde ve küçük bir kısmı da kuzeyinde yaşamaktadır. Bu bölgede yaşayan yerli halkla karışarak Patan-Pathan (Paştun-Pahtun) adını almışlardır. Peştu dilini konuşmaktadırlar. Nüfusunda yüksek orana sahip oldukları iller Kandahar, Gazne, Uruzgan, Paktia, Nangarhar ve Vardak'tır. Peştunların %99'u Sünni Müslüman'dır. %1'lik kesim ise Şii'dir. Geleneklere sıkı bağlı, savaşçı, aşiretler halinde yaşayan, kız çocuklara miras vermeyen, kan davası ise aşiretlerin günümüzde de sürdürdükleri geleneklerden biridir. Genelde tarım ve hayvancılıkla uğraşırlar.¹⁰¹

¹⁰⁰ Olivier Roy, *Afganistan'da Direniş ve İslam*, İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1990, s.25-38.

¹⁰¹ Mehmet Akkurt, *Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.61-62.

b. Tacikler

Afganistan'da Peştunların ardından ikinci büyük etnik grubu oluşturan Taciklerin bazı kaynaklara göre bu bölgede çok uzun süredir yaşadığı belirtilmektedir. Tacikler, Kabil'in kuzeyinde bulunan Penşir, Parvan, Takhar, Badahşan, Baglan, Samangan, Herat çevresinde yaşamaktadırlar. Hint-Avrupa dil ailesinin İran dillerine bağlı olan Dari dilini konuşmaktadırlar. Genellikle zanaat sahibidirler veya çiftçilikle uğraşırlar. Tacikler çoğunlukla Sünni'dir. Genellikle kentlerde ve kırsal kesimlerde yaşamaktadırlar. Ekonomi ve siyaset alanında aktif rol oynarlar. Yoğunlukla yaşadıkları yerler Kabil, Baglan, Takhar, Samangan, Çarikar, Penşir, Duşi, Gar, Herat, Farah ve Kunduz'dur. Ülkede etkisi büyük olan Tacik kültürünün yanı sıra ülkenin büyük bölümünde eğitim öğretim de Dari dilinde yapılmaktadır. Tacikler, ülkenin göçebe olmayan tek etnik grubudur. Afganistan'a göç eden farklı etnik grupların birçoğu Taciklerle evlenerek onların kültürünü benimsemişlerdir.¹⁰²

c. Hazaralar

Hazaralar, ülkenin ortasında dağlık bir bölge olan Hazaracat'ta yaşamaktadırlar. Burada kendilerini diğer gruplardan izole etmiş ve kendilerine has bir kimlik oluşturmuşlardır. Afganistan'daki Hazaralar dışında İran'da da iki milyon kadar Hazara olduğu bilinmektedir. Hazaraların, tarihte Moğol askerleriyle bölgedeki Türkler ve Taciklerin karışımından bir kökene sahip olduğu tahmin edilmektedir. Dari dilini konuşmaktadırlar. Hazaraların içinde iki tür elit grup bulunmaktadır. Biri sosyal statüleri arazi sahibi olmalarına bağlı olan Mir'ler; diğeri ise İslam Peygamberinin soyundan geldiklerine inanan Seyyid'lerdir. Hazaraların tamamına yakını Şii'dir.¹⁰³

d. Özbekler

Ülkedeki Türklerin en büyük kısmını oluşturan Özbekler, Moğol Türk karışımı bir halktır. Yoğunlukla yaşadıkları yerler, Takhar, Badahşan, Samangan, Şebergan, Mezar-ı Şerif, Faryab ve Kunduz'dur. Genellikle tarım ve ticaretle uğraşan Özbekler, Sünni'dir. Özbekler, Oğuz Türkçesinin Özbek şivesini konuşmaktadır.

---

¹⁰² Esedullah Oğuz, *Hedef Ülke Afganistan*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001, s.42-43.

¹⁰³ OĞUZ, a.g.e., s.48.

e. Türkmenler

Ülkede yer alan Türklerin ikinci büyük grubu olan Türkmenler, Afganistan'ın kuzeyinde Kunduz'dan Herat'a kadar olan bölgede yaşamaktadırlar. 19. yüzyıla kadar göçebe yaşayan Türkmenler, 20. yüzyılın başlarından itibaren yerleşik hayata geçmişlerdir. Çoğunlukla hayvancılıkla uğraşırlar ve bu alanda ülkenin ihracatında önemli paya sahiptirler. Büyük çoğunluğu Sünni'dir.¹⁰⁴

7. yüzyıldan beri bu bölgede yaşayan Türkmenlerin önemli bir bölümü, 1887 yılında Afgan-Rus sınırının çizilmesiyle Türkmenistan'a göç etmiştir. 1920'li yıllarda ise Rusların Türkistan'ı işgal etmesinin ardından bu bölgeye Türkmen göçü olmuştur.¹⁰⁵

f. Nuristaniler

Ülkenin kuzeydoğusunda Pakistan sınırına yakın dağlık bölgede yaşamaktadırlar. İslamiyet'i, 1896 yılında Afgan Emiri Abdurrahman Han'ın Kafiristan bölgesini aldığı sırada kabul etmişler ve Kafiristan ismini de "Işık Ülkesi" anlamına gelen Nuristan olarak değiştirmişlerdir. Dağlık bir bölgede yaşamaktadırlar.¹⁰⁶

3. AFGANİSTAN'DA ETNİK SORUNLAR

Afganistan çok fazla etnik gruplardan oluşan ve tarih boyunca etniksel sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Tarih buyo farklı etnik ve aşiretlerle yönetilen Afganistan son yıllarda da bu sorunu çözememiştir. İktidara gelen bir etnik grup diğer etnik grupları bastırmış ve yok etmeye çalışmıştır. Hata bu durum afganistanın işgalini kolaylaştırmıştır. Sovyet işgalinden sonra Necibullah'ın etnik milliyetçilik politikası, onun iktidarının devrilmesine sebep olmuştur. Onun bu milliyetçi tavrı karşısında Özbek General Dostum, direniş liderlerinden Tacik asıllı Ahmed Şah Mesud ve Hazaraların lideri Abdulali Mezari anlaşarak askeri darbe ile Necibullah iktidarını devirmiştir. Kabil'in İslami direniş birliklerine geçmesi üzerine direniş güçleri arasında büyük çatışmalara yaşanmıştır. Tüm grupların katılımıyla ilk iki ay Sıbgatullah Müceddidi'nin sonraki dört ay Burhaneddin Rabbani'nin devlet başkanı olacağı geçici hükümet kurulmuştur. Ancak

---

¹⁰⁴ Mehmet Akkurt, *Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.69.

¹⁰⁵ OĞUZ, a.g.e., s.46.

¹⁰⁶ AKKURT, a.g.e., s.76-77.

Kabil’de Peştun olan Abdurrahman Sayyaf’ın birlikleriyle Hazara olan Abdulali Mezari’nin birlikleri arasında kanlı çatışmalar meydana gelmiştir.

Altı aylık geçici yönetimin sona ermesine rağmen Rabbani’nin görevde kalması ve Gulbiddin Hikmetiyar savaşmaya başlamışlardır. İkinci altı aylık dönemde de aynı geçici hükümet kurulmuş, Kabil’in kuzey bölgeleri Tacik lider Rabbani’nin ve Ahmed Şah Mesud’un birliklerinin kontrolünde, batı bölgeleri Hazara lider Mezari’nin ve Peştun asıllı Sayyaf’ın kontrolünde, güney bölgeler ise Peştun asıllı Hikmetiyar’ın kontrolünde olmuştur. Bu gruplardan herhangi birine üye olan kişi, diğer bir grubun kontrolündeki yere gidememiştir. Bu dönemde ordu, polis gücü, hukuk düzeni, ticari kurumlar tamamen ortadan kalkmış durumdadır.

Taliban, 1994 yılında ortaya çıktıktan sonra Peştun milliyetçiliği yapmıştır. Ayrıca İslami fundamentalizmi savunarak İslam dininin barış mesajlarını hiçe sayıp diğer dini, etnik grupların bir arada yaşama durumunu ortadan kaldıracak boyutlarda davranmışlardır. Kabil’in kuzeyinde Şamali ovasında Ahmed Şah Mesud ile çatışırken Tacik nüfusunun bulunduğu yerlerde su kuyularını zehirlemiş, sulama kanallarını havaya uçurmuş, sivil halkı da yerinden etmiştir. Mezar-ı Şerif’in güneyinde yaklaşık 70 Şii Hazarayı katletmiş, daha fazlasını da öldürmüştür. Özbekler ve Hazaralar ise yüzlerce Taliban esirlerini öldürmüşlerdir. Taliban bu kez Ocak 1998’de Faryab’ta yaklaşık altı yüz Özbek köylüsünü öldürmüştür. Ağustos 1998’de de Mezar-ı Şerif’te ev ev dolaşarak Hazaraları öldürmüşlerdir. Taliban’ın bu uygulamaları, etnik bölünmeyi arttırmış, ülkenin birliğini yok etmiştir.¹⁰⁷

Günümüzde de oy kullanma, siyasi tercihler tamamen etnik üzerine yapılmaktadır. Etnik milliyetçilik çözülemeyen bir sorun haline gelmiş, hata çoğu zaman tansiyonu yükseltip savaşlara neden olmaktadır. Niteki iç savaşlarda bunu açıkça görebiliyoruz. Bundan dolayı Afgan halkı tek bir millet haline gelememiş ve birlik ruhunu yaratamamışlardır. Tüm bunlar toplumda bir çatışma ve çözülmeye neden olmaktadır.

---

¹⁰⁷ Ahmed Raşid, *Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya’da Yeni Büyük Oyun*. Çeviren Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2007, s.20, 84-100

4. AFGHAN TOPLUMUN'DA MODERNLEŞME SÜRECİ

Bilim ve teknolojiadaki gelişmelerle birlikte bir yandan insan hayatında önemli iyileşmeler meydana gelirken, öte yandan, bir anlamda bunun bir bedeli olarak, toplumsal yıkımlarla da karşı karşıya kalınmıştır. Özellikle son yüzyılda bilgi patlamasının yol açtığı toplumsal dönüşüm süreci, ilk olarak Batı Avrupa toplumlarında ortaya çıkmış ve daha sonra dünyanın diğer kesimlerinde etkili olmuştur.

Batılı toplumlarda bu modernleşme süreci, içsel bir nitelik taşıyan bir süreç olup uzun bir zaman dilimine yayılarak ve toplumsal sancılar en aza indirilerek gerçekleşmiştir. Batı-dışı toplumların modernleşme sürecinde önlerindeki Batı örneği nedeniyle, “taklit ederek özgürleşme” hedeflenmiştir. Bu nedenle de, daha sonra modernleşme sürecine giren Batı-dışı toplumlarda bu süreç, dışsal nitelikte olması ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesi nedeniyle daha sancılı ve yıkıcı olmuştur.¹⁰⁸

Afganistan'ın geleneksellikten modernliğe geçmesi uzun ve sancılı olmuştur. Kentleşmenin aksine Afgan toplumu geleneksel ve kabile şeklinde yaşamını sürdürmüştür. Gelenek Afgan toplumu için en az din kadar önem taşımaktadır.

Geniş anlamıyla gelenek kavramına baktığımızda; “gelenek”, insanların iradelerinden ve eylemlerinden bağımsız olarak siyasal hayatı ve onun işleyiş şekillerini tayin eden, onu idare eden, siyasal iktidarı ve toplumu kontrol eden tarihî, siyasal ve toplumsal kanunlardır.

Gelenek, toplumsal hayatta insanların ortak tercihlerini, birlik ve beraberliğin kültürel bağlarını ve sözleşmeleri kapsar. İnsan hayatının toplumsal kurulması din, tarihsel bilinç, kültür, ırk,yurtseverlik, aile veya soy gibi birçok temel bağlaşmadan oluşan gelenek toplumda ortak kimlik yaratılan değerler manzumesi olarak modernleşmenin biçimini de etkiler.¹⁰⁹

Afganistan, Asya'nın en önemli üç medeniyeti olan Hind, Çin ve İran İslam medeniyetlerinin ortak etkilerine maruz kalmıştır. Basta Türk-Moğol imparatorlukları olmak üzere, ülke bir dizi imparatorluğa dâhil edilmiş, göçler ve istilalara sahne olmuştur Bu bölgeden geçen pek çok halk, bölgede kalarak veya pek çok izler bırakarak geçmiştir. Bu açıdan, devlet kurma ve millî birliği sağlama sorunları, başarısızlıktan sorumlu olduğu iddia edilen Afgan toplumunun kendine özgü ihtilafli ve parçalı yapısının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Fiziksel ve çevresel etkenler güçlü ve modern bir siyasi sistem oluşturmak için yapılan girişimlere engel oluşturmuştur. Öte

¹⁰⁸ Black Cyril E., Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, s.8.

¹⁰⁹ Halis Çetin, Modernleşme ve Türkiye'de Modernleştirme Krizleri, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s.109.

yandan bu etkenler, etnik ve kültürel çeşitlilik içinde güçlü bir özgürlük duygusu yaratarak Afgan yaşamının karakterinde silinemez izler bırakmıştır.¹¹⁰

Afgan toplumunda modernleşme hareketleri Emir Habibullah dönemiyle (1901-1919) başlar. Emir Habibullah, 1907'de Hindistan'a yaptığı resmî ziyaret sonrasında gördüklerinden etkilenmiş ve Afganistan'ın reform ve gelişmeye ihtiyacı olduğu kanaatine varmıştır. Taht kavgalarının sona erdiği dönem hem Emir'in yurt dışı gezileriyle hem de sürgünden dönmesine izin verilen aydınların getirdikleri düşüncelerle modernleşme rüzgârlarının esmesine sahne olmuştur. Emir'in kişiliği, dönem içerisinde ki Pan-İslamcı ve milliyetçi düşünce akımları Afganistan'ın bağımsızlık yolunda ilerlemesinin en önemli kilometre taşlarıdır. Açık fikirli, değişime uyumlu Emir, teknolojiye duyduğu merak ve modern bir Afganistan yönetme arzusu ile türlü yeniliklerin gelişmesine öncülük etmiştir. Telefon hatlarından, yol yapımına, ilk otomobilin getirilmesinden, fotoğrafçılığa kadar birçok yenilik, halkın olmasa bile elit kesimlerin hayatına girmiştir.¹¹¹

Afganistan'ın tanınmış şairlerinden Gulam Muhammed Tarzi'nin oğlu Mahmud Beg Tarzi'nin yurda dönüşü, Afgan modernleşme tarihindeki dönüm noktalarından birisidir. Çünkü Mahmud Tarzi, hem Habibullah Han hem de Amanullah Han dönemlerinde, Afganistan'ın modernleşmesinin kavramsal temellerini oluşturacaktır. Tarzi, Avrupa felsefesinin yanı sıra reformist ve pan-islamcı düşünceler ile Osmanlı'daki milliyetçilik ve modernleşme hareketlerine tanık oldu ve Genç Türklerin düşüncelerinden etkilendi. Emir Habibullah Tarzi'nin eğitim, iletişim ve ekonominin modernleştirilmesine önem verilmesine ilişkin düşüncelerine son derece sıcak bakmıştır.¹¹²

Afgan modernleşme tarihinde önemli gelişmelerin oluşumuna katkıda bulunacak Sirac-ül EhbarAfganiyah (Afganistan'ın Haber Işığı) gazetesinin yayınlanmasına bu dönemde izin verildi. Tarzi'nin gazetesi iki ana konu üzerinde yoğunlaşmıştı; modernleşme ve sömürgecilik karşıtlığı. Afgan toplumuna dünyadaki gelişmelerden haberler vermenin yanı sıra, Afgan milliyetçiliğinin yapısı ve amaçlarını belirlemek ve ülkenin hedeflenen sosyo-ekonomik dönüşümünün kavramsal temelini sağlamak işlevini de üstlendi.¹¹³

Sirac-ül Ehbar'ın katkılarıyla öncelikle Emir Habibullah, başta Avrupa olmak üzere dünyadaki olaylar ve fikri hareketlerden haberdar olmaya başlamış, Japon Modernleşmesi, Japon-

---

¹¹⁰ Oğuz Hamisoğlu, Afgan Modernleşmesi ve Türkiye (1880-1933), Doktora Tezi, Ankara, 2006, s.68.

¹¹¹Zahir Tanin, Afganistan Der Karni Bistim, İrfan, Tahran, 1384, s.69.

¹¹² Oğuz Hamisoğlu, a.g.e., s.154.

¹¹³Zahir Tanin, a.g.e., s.60.

Rus Savaşı (1905), Türk-İtalyan Savaşı (1911), Balkan Savaşı (1911-12) ve bu savaşlarla birlikte Müslümanlar arasında dayanışma fikri Afganlıların gündemine oturmuştur. Birinci Dünya Savaşı ise Afganistan'ın siyasi düşünce yapısında hem modernistler hem de gelenekçiler üzerinde çok fazla etki yaratmış, Afgan millî uyanışında önemli bir rol oynamıştır.¹¹⁴

Afgan toplumu, Sünni Müslümanların ruhani lideri olan Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi geleneklerini reddetmeden "Batılı bilimleri kullanmasından etkilenmişlerdi ki bu da Türk sistemini Afganistan için uygun bir model kılıyordu. Türk müfredatı, giderek benimseniyordu ve belli sayıda Türk eğitimci tutulmuştu.¹¹⁵

Fransız Lisesi'ni örnek alarak ilk laik okul olan (erkekler için) Habibiye Okulu 1904'te kuruldu. Başlangıçta, dört yıllık bir müfredatı olan okul, geleneksel derslerin yanında matematik, coğrafya, beden eğitimi, İngilizce ve Urdu dilleri eğitimi verdi. Sonraları, eğitim, fizik, kimya, botanik, zooloji, resim, çizim, tarih ve sağlık dersleri de eklendi. Farsça ve Türkçe dersleri, İngilizce ve Urduca kadar, resmen teşvik edildi. Emir'in emriyle, Afganistan'daki ilk halk kütüphanesi anlamında olan, okul içinde mütevazı bir kütüphane kuruldu.¹¹⁶

Bütün olumsuz eleştirilere rağmen bu okullar, Afgan seçkinlerinin oğullarına, modern devletinin gerekleriyle kısmen uyum içinde olan bir eğitim temeli vermeye başlamıştı. Ayrıca bu okullar Afganistan'ın geleneksel kabile toplumu ve taşrasıyla yeni oluşan batılılaşmış kent seçkinleri arasındaki toplumsal bölünmenin başlangıcını teşkil etmekteydi.

Babasının yerine geçen Amanullah (1919-1929) reformcu bir çizgideydi. Amanullah kendini "devrimci" olarak tanımladı. Tüm reformlarının bilinçli bir şekilde Afgan halkını yeni topluma dönüştürmek olduğunu savundu. Bu reformlar, üç aşamada gerçekleşmiştir:

1919-1923 arasında Afgan tarihinde bir devrim oluşturan bir dizi siyasal, hukuki ve yargısal girişimlerin yapıldığı dönem; ikincisi kabaca 1924-1928 arasında süren Amanullah'ın reformlarının hızını yavaşlatmaya zorlayan kabilelerin ayaklanması sonucunda, 1924 yılındaki Host isyanı ile geri adım atılması dönemi ve son aşama, Emir tarafından Avrupa'ya yapılan aydınlanma gezisini takiben önceki yeniliklerin canlandırılması dönemidir.

---

¹¹⁴Kazım Aheng, Seyri Jurnalizm Der Afganistan, Pişaver, 1382, s.53.

¹¹⁵Özlem Korkmaz; "Afganistan'a Türk Yardımı (1920-1961)", Afganistan Üzerine Araştırmalar, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s.122.

¹¹⁶Pertaw NADİRİ, Yek Ayine Ve Çend Tasvir, Mucelle-i İrfan Sayı: 1, 1382, s.9.

Emir, 1928’de Afganistan’a döndüğünde gezi sırasında gördüklerinden çok etkilenmiş ve düşünceleriyle, hızlı fakat pervasız bir dizi yenilikleri ısrarla gerçekleştirmeye karar verdi. Fakat, bu süreci sonuçlandıramadan altı ay içinde tahttan indirildi ve ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.¹¹⁷

Amanullah Han’ın Afganistan’a en büyük katkısı şüphesiz eğitim alanındadır, kız çocukları için devlet okulu açılması, ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi, meslek eğitim kurumlarının kurulması ve eğitimde modern bir sistem bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kadınlara evlilik, boşanma ve miras’ta neredeyse erkeklerle eşit haklar verilmesi ve yargıdaki bir takım düzenlemeler yine bu dönemin reform hareketlerindedir. Basın alanında yenisizeteler ve kadın dergileri kurulmuştur.¹¹⁸

Ancak tüm bu reformlar mollalarla, kral’ın arasında büyük gerginliklere neden oldu. Kral zamanının çok ötesindeki kişiliğiyle acele ederek yaptığı yenilikleri halka tam olarak benimsetemedi. Bu durum kralın otoritesinin zayıflığı olarak yorumlandı. Suç oranlarında artış meydana geldi. Kral ve eşinin bu nazik dönemde yapmış olduğu uzun Avrupa seyahatibu dönemin sonunu hazırladı. Kraliçenin bilinmeyen eller tarafından resepsiyonlardaki açık ve tuvaletli fotoğrafları halkla dağıtıldı, özel hayatlarının İslam’a aykırı olduğu yüksek sesle dillendirilmeye başladı. Kral’ın iyi niyetli ve ateşli devrim konuşmaları halk tarafından ilgisizlikle karşılandı, halkın büyüyen öfkesi mollalar tarafından kışkırtılmaya devam edildi.

Genel olarak Batı’nın, özel olarak da Atatürk’ün liderliğindeki Türkiye’nin ilerleyişinden derinden etkilenen ve uluslararası alanda gördüğü kabulden de cesaret alan Amanullah, yurda döndüğünde, reformlarının en yoğun aşamasına geçmiştir. Bu aşama, sadece hâlihazırdaki yapısal reformları pekiştirip yaymak için değil, aynı zamanda kadınların statüsünü geliştirmek ve Atatürk’ün Türkiye’de yaptığı gibi, insanların kılık kıyafetinde sembolik değişiklikler sağlamak için toptan bir modernleşmeyi hedef edinmişti. Ancak sabırsızlık ve yapılanların geri dönüşümünün incelenmemesi ve uygulamaların yüzeysel kalması toplumdaki isteksizliği ve tepkileri arttırdı.¹¹⁹

Sonuç olarak muhalif mollalar ve merkezi otorite istemeyen kabileler güçlerini birleştirerek reform hareketlerinin başarılı ve kalıcı olmasını önlemişlerdir. Amanullah Han elindeki gücü gerekli şekilde kullanamamış ve Afgan devrimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Gerekli finansal gücün olmayışı, merkezi ordunun güçsüzlüğü, kitlesel bir halk desteği alamaması,

¹¹⁷Mir Muhammed Sıdık FARHANG, Afganistan Der Penc Karni Ehir, Tahran, 1381, s.34.

¹¹⁸Kazım AHENG, Seyri Jurnalizm Der Afganistan, Pişaver, 1382, s.19.

¹¹⁹Hamisoglu, a.g.e, s. 250-271.

ülkenin sosyo-ekonomik alt yapısının değiştirmemesi bu başarısızlığın baslıca nedenleridir. Afganistan i karışıklıklara sahne olurken, modernleşme rüyası da bu vesileyle bitmiş olacaktır.

Savaşlar nedeniyle dış ülkelere yapılan göç de Afganistan'da sosyal çözülmeyi hızlandıran bir başka faktörü teşkil etmiştir. Uzun süren savaşlar birçok Afgan vatandaşlarını komşu ülke veya Avrupa ülkelerine göç etmeye mecbur bırakmıştır. Özellikle Avrupa'ya giden Afganlar zamanla batı toplumun kültürü, yaşayış tarzı, giyim kuşamı, dünya görüşünü benimseyip hatta içselleştirmiştir. 11 Eylül 2001 saldırısından sonra oluşan yeni yönetim döneminde ülkeye dönen kendi kültürüne yabancı olan bu kesim, Batı hayat tarzına göre hareket etmeye çalışmaktadır. Yeni nesil özellikle gençlik kitle de bunları taklit etmektedirler. Diğer taraftan da geleneklere sıkı bağlı radikal ve tutucu dindar kesimin tepkisine neden olmaktadır. Böylelikle toplumda bir çatışma baş göstermektedir.

5. AFGAN TOPLUMUN'DA SOSYAL ÇÖZÜLMİYİ HIZLANDIRAN FAKTÖRLER:

Afgan halkın %99'ü Müslüman olmasına rağmen ve inançlarına çok sıkı bağlı olduklarını iddia etmelerine rağmen pratikte toplumsal sorunlar ve sosyal çözülmeyi önleyememişlerdir.

Genç kuşak, kendi milli ve dini değerlerinden uzaklaşıp batılı değerleri ve yaşam tarzlarını benimsemeye başlamıştır. Yaşanılan bu süreç toplumda çözüme süreciyle birlikte bunalımları da ortaya çıkarmıştır. Kendi kültürel yaşantısına yabancı bir gençlik, kendi medeniyetine ve dine ilgisiz bir toplum oluşmaya başlamıştır.

Eğitim imkânlarının ve iletişimin olmayışı ya da çok yetersiz oluşunun yanı sıra, ülkenin etnik, dilsel ve toplumsal karmaşıklığı da sorunların diğer bir boyutudur. Tarih ve çevre Afganistan'da geniş bir insan ve dil farklılığı sağlamıştır. Sürekli göç ve istila süreci daha fazla etnik ve kültürel karışım, çeşitli dinî değişim dalgaları, düzensiz nüfus artış ve azalmaları meydana getirmiştir. Bölgedeki emperyal güçlerin zorlamasıyla oluşan sınırların yarattığı sorunların yanı sıra, aslında daha da önemli olan, bağımsız veya yarı bağımsız etnik ve dilsel toplulukların çok sayıda olmasının neden olduğu Afganistan'ın birliğinin sağlanamaması sorunudur.¹²⁰

Bunların yanında Afganistan'da sosyal çözülmeyi hızlandıran başlıca faktörlerin bazılarına kısaca değinmek gerekirse birkaç başlık altına izah edilebilir.

---

¹²⁰ Y.Dip. S.66.

a. Savaşlar

Afganistan yıllar boyu değişik ordular tarafında işgale uğrayan ve birçok devletin, imparatorluğun hüküm sürdüğü bir yerdir. İran Hükümdarı Dara'dan (M.Ö. 500) başlamak üzere, Büyük İskender, Ak-Hunlar, Araplar, Moğollar ve Babürler gibi birçok devletin işgaline maruz kalmış Afganistan, XIX. Yüzyılda İngiltere ve Rusya'nın egemenlik mücadelesinin alanı olmuştur.

19. Yüz yıl'da Hindistan'daki İngiliz işgal kuvvetleri üç kez Afganistan'ı işgal ettiler. Afgan savaşları olarak da bilinir. Afganistan'ı denetim altına almayı ve Rusya'nın bu ülke üzerindeki nüfuzuna son vermeyi amaçlayan İngiltere ile Afganistan arasında üç savaş yapıldı; 1839-42; 1878-80 ve 1919. Her üç savaşta da Hindistan'ı üs olarak kullanan İngilizler ilk savaşın sonunda Afganistan'ı istila etmenin kolay ama elde tutmanın zor olduğunu gördüler. İkinci savaşı ise çok ağır kayıplar vererek kazanabildiler. 1919'da çıkan üçüncü savaş Afganistan'ın aynı yıl bağımsızlığını kazanmasıyla sonuçlandı.

Sovyetler Birliği 1979 yılı sonunda Afganistan'ı 85.000 askerle işgal etti. Çeşitli kabile ve mücahit gruplar aralarındaki rekabeti ve çekişmeyi bırakarak ortak bir düşmana karşı birleştiler. 1979-89 döneminde dünya dayanışma göstererek Afganistan mücahitlerini destekledi. Mücahitler büyük bir direniş sergileyerek kızıl orduya ağır kayıp verdirdiler. Sovyetler geri çekilirken verilen kayıp 25.000'e yakın ölü ve milyarlarca dolar harcamaydı.

Afganistan'da Sovyet işgaline karşı başlayan savaş, Sovyet işgali bittikten sonra da devam etti. Mücahit gruplar iktidardaki komünist Mohammed Necibullah'a karşı savaşı sürdürdüler. 16 Nisan 1992'de Necibullah düştü. 14 yıllık Sovyet destekli yönetimi devirdiklerinde, 1979 yılından bu yana 2 milyon Afganlı ölmüş ve 6 milyonu ülkeyi terk ederek mülteci durumuna düşmüş bulunuyordu. Savaş başladığı gibi bitmiş ancak ülkeyi yeni bir kargaşanın içine sürüklemiştir.¹²¹

16 Nisan 1992'de mücahit komutan Ahmed Şah Mesud'un birlikleri Kâbil'e girdi. Şah Mesud Pakistan'da üstlenen mücahit grupları Afganistan'a davet ederek onların hükümet kurmasını istedi. Mücahit gruplar çağrıya uyarak Peşaver'de geçici bir yönetim oluşturdular. Konsey Başkanlığına seçilen Sibgatullah Müceddedi iki ay süre ile devlet başkanı olarak görev yapacaktı.

---

¹²¹ RAŞİD, a.g.e., s.21.

15 Haziran 1992'de mücahitlerin oluşturduğu Hal-ü Akd' isimli yönetim konseyi yeni devlet başkanını seçmek için toplandı ve devlet başkanlığına 6 aylığına Prof. Burhaneddin Rabbani seçildi ve Başbakanlığa Gülbuddin Hikmetyar getirildi. Hikmetyar, Rabbani'nin emrinde çalışmayacağını söyleyerek saldırılarını sürdürdü. Çatışmalar diğer gruplar arasında da başladı.

Savaşın palazlandığı gruplar ve savaş ağaları savaş şartlarının getirdiği nimetleri yitirmek için birbiri ile savaşa tutuştu. Grupların tamamına yakını belli başlı etnik gruplarla özdeşleşiyordu. Hemen her etnik kesim kendi örgütü, grubu ve ordusu ile kendi bölgesini kontrol etmeye başladı.

Kabil'de iktidar mücadelesi Rabbani ve Hikmetyar arasında devam ederken, 1994 yılında Taliban ortaya çıktı. Amerika ve Pakistan'ın desteğini alan Taliban kısa sürede halkın umudu oldu. Taliban ilk olarak Kandahar kentinde ortaya çıktı. ABD ve Pakistan'ın her türlü askeri, Suudi Arabistan ise maddi desteği sağlaması sonucu 27 Eylül 1996'da Taliban Kabil'i ele geçirerek ülkenin %90'ına sahip olmasına rağmen yine Mücahitler ve Taliban arasında savaş devam etti.

Bu savaşlar ülkenin altyapısını tamamen yok etmiş. İki milyon insan hayatını kaybederken altı milyon insan başta İran ve Pakistan olmak üzere dış ülkelere mülteci olmuştur. Ülkenin ekonomisi yerle bir olup en çok zararı da Eğitim Kurumu görmüştür. Mühendisler, aydınlar ve yüksek eğitilmiş insanlar adeta beyin göçü olarak ülkeyi terk etmiş. Savaşlar, işsizlik ve göçü de beraberinde getirmiştir.

b. Kentleşme ve Göç

Göç, sadece bir yer değiştirmeyi, sadece insanların mekân içinde dağılışını dile getirmez. Aynı zamanda ayrı ayrı her bir olayda bir meslek değişikliğini, sosyal bir durumun değişmesini, hatta bu akımlar sırasında birlikte taşınan insanın bütün sosyal varlığının da değiştiğini gösterir.¹²²

Sanayileşmenin sosyal yönü, göçler, kentleşme, ortaya çıkan yeni insan tipi ve yeni kültürle kendini gösterir. Sanayileşmenin dönüştürücü gücü kaynağını ekonomik zorluklardan ve ortaya çıkan yeni, köksüz değerlerden alır. Bu göç etkisini, kendi dairesine girmiş olan her kurumda gösterir. Örneğin, sanayi toplumunda artık geniş aile tipine yer yoktur. Çünkü geniş aile sanayi hareketliliği engeller. Çekirdek aile daha geniş ve daha hareketli bir işgücü sağlar. Böylelikle geleneksel aile yapısında bir çözülme görülür.¹²³

¹²² EKİN, Nusret, a.g.e., s.9

¹²³ İhsan Sezal, Şehirleşme, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.87

Kent yaşamında en belirgin sosyal ilişki özelliği, tek rollü ilişkilerin yerini çok rollü ilişkilere bırakmasıdır. Kent yaşamındaki karmaşıklık ve yoğunluk bunu gerekir kılmakta, bu ise sosyal ilişkilerin çerçevesini hem formel hem de sınırlı bir temele oturtmaktadır. Böyle bir sosyal ilişkiler düzeninin yeni kentli tarafından benimsenmesi ve uyum kolaylığı sağlaması ise ancak sanayileşmeye dayalı sağlıklı bir kentleşmenin kısa sürede gerçekleştireceği değer hükümleri değişmesi ve zihniyet değişmesi ile olanaklıdır. İvedi ve sağlıklı bir kentleşmeden bu yönde bir gelişim beklemek ise olanaksızdır. Çünkü kültür değişmesi yerini bir kültür boşluğuna bırakacak, kültür boşluğu ise en önemli sosyal problemlerden bir diğerine sosyal çözülmeye yol açacaktır.¹²⁴

Savaşlar nedeniyle dış ülkelere yapılan göç de Afganistan’da sosyal çözülmeyi hızlandıran bir başka faktörü teşkil etmiştir. Uzun süren savaşlar birçok Afgan vatandaşlarını komşu ülke veya Avrupa ülkelerine göç etmeye mecbur bırakmıştır. Özellikle Avrupa’ya giden Afganlar zamanla batı toplumun kültürü, yaşayış tarzı, giyim kuşamı, dünya görüşünü benimseyip hatta içselleştirmiştir. 11 Eylül 2001 saldırısından sonra oluşan yeni yönetim döneminde ülkeye dönen kendi kültürüne yabancı olan bu kesim, Batı hayat tarzına göre hareket etmeye çalışmaktadır. Yeni nesil özellikle gençlik kitle de bunları taklit etmektedirler. Diğer taraftan da geleneklere sıkı bağlı radikal ve tutucu dindar kesimin tepkisine neden olmaktadır. Böylelikle toplumda bir çatışma baş göstermektedir.

c. Ekonomik Problemler

Günümüz toplumlarda ekonomi, insan davranışlarının ve ilişkilerinin temelinde yer almakta ve onlara yön vermektedir. Ekonomik istikrar, insanların gündelik hayatlarındaki beklentilerinin başında gelmektedir. Modern toplumlarda sosyal sınıflar, meslek, statü, soy vb. kriterlere göre değil, gelir durumuna göre sınıflandırılmaktadır.¹²⁵

Özakpınar’a göre, yaşamını, kendi yararlarını aşan değerler uğrunda feda etme iradesinin canlı tutulmadığı toplumlarda ekonomi, ülke varlığını tehlikeye düşüren vahşi bir sömürü düzeni olmaktan ileriye gidemez. Böyle bir düzende, ahlak ve vicdan tanımayan sayılı bireyler, milletin emeğini türlü yasa dışı yollardan haksız kazançlarla büyük servetler haline dönüştürürken, millet bir aylık ücreti ile on günden fazla geçinememenin bunalımını yaşayacaktır.¹²⁶

---

¹²⁴ İhsan Sezal, a.g.e., s.90.

¹²⁵ Vejdi Bilgin, a.g.e., s.56.

¹²⁶ Yılmaz Özakpınar, Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2003, s.122

Ekonomik bir olgu olarak görülen işsizlik ve ekonomik sıkıntılar, sosyal etkileri açısından bireyi daha fazla etkileyebilme olanağına sahiptir. İşsizlik, işsiz kalan bireylerin faydasız, arzu edilmeyen insan olduğu hissini yaratabilir. İkinci olarak, işsizlik insan hayatına korkuyu getirebilir ve bu korkudan nefret doğabilir. İşsizliğin ve getirdiği şartların bireyi korku, nefret ve değersizliğe itmemesi için işsizlik sigortası yardımları yapılmakta ve bireyin gelir kaybının bir kısmı bertaraf edilmek istenmektedir. Ancak sihirli bir değnek gibi görülen işsizlik sigortası, işsizlerin ekonomik ve sosyal sorunlarını çözememektedir. İşsizlik, önemli ölçüde vasıf kaybına yol açabilmekte, endüstri işçiliğinin gerekli kıldığı disiplin ve alışkanlıklarının ortadan kalkmasına neden olabilmektedir.¹²⁷

Düşük gelirin sapma şeklinde nitelendirilebilecek davranışlara yol açtığını belirten Bal'a göre, aileleri kuşatan yoksulluk, suç davranışının temel nedenidir. Yoksulluk sınırının altında çoğunluğu açlık sınırlarında hayatta kalmaya çalışan mağdur ailelerin çocukları suç davranışını yetişkinlere, topluma bir tepki olarak geliştirmektedirler. Çocuk suçluluğunun temel nedeni, gelir-egitim-sağlık bakımından yaşanan yoksulluktur. Diğer bütün nedenler, bu bağımsız değişken tarafından yaratılmaktadır. Bunu göremediğimiz sürece, sorunu ve çözümü farklı yerlerde ararız. Öyleyse mücadelenin temel stratejisi ailelerin ekonomik ve sosyal olanaklarını artırmaktır. Sosyal tabakalar arasındaki gelir uçurumunu azaltmak, sosyal devletin sorumluluğudur. Devlet toplumun olanak ve fırsatlarını herkese yetenek ve başarı temelinde adil bir biçimde dağıtmak zordur.¹²⁸

Afganistan, kara ile çevrili bir ülkedir, ekonomisi tarıma ve hayvancılığa (koyun ve keçi yetiştirmeye) bağlıdır. 15 milyonluk çalışabilir nüfusa sahiptir. İşgücünün sektörlere göre dağılımında tarım %80, endüstri %10, hizmetler sektörü ise yine %10'luk bir paya sahiptir. Endüstri ağırlıklı olarak küçük çapta tekstil, sabun, mobilya, ayakkabı, gübre, çimento; el yapımı halılar; doğal gaz, yağ, kömür, bakır işletmelerine dayanmaktadır. Afganistan çok zengin bakır rezervine sahiptir.

İhracat tutarı 2009'de 603 milyon dolar olarak iken, İthalat tutarı, 2009 verileriyle 5 milyar dolar olmuştur. İhracat ürünleri, haşhaş, meyve ve fındık, el yapımı halılar, yün, pamuk, deri, değerli taş ve mücevherlerdir. Afganistan'ın ithalât ürünleri, yiyecek ve petrol ürünleri ve çok sayıda tüketim malıdır.

---

¹²⁷ Vejdi Bilgin, a.g.e., s. 57.

¹²⁸ HüseyinBal, Çocuk Suçluluğu, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2004, s.176

Afganistan hala dünyanın en fakir ülkelerinden biridir. İşsizlik oranı %40 olup halkın %36'sı yoksulluk sınırının altındadır. Temiz içme suyu, barınak ve elektrik en ciddi problemlerindedir. Ülkede işsizliğin oranı çok yüksek olmasından dolayı bir çok Afgan özellikle genç kitlesi başta İran olmak üzere, Pakistan ve diğer dış ülkelere çalışmak amacıyla gitmektedir.

Kaçakçılık ve özellikle uyuşturucu kaçakçılığı oldukça yaygındır. Bu işle uğraşanlar ülkenin en zengin ve güçlü kesimini teşkil etmektedir. Ülkede orta sınıf neredeyse yok gibi. Zengin-fakir arasında bir uçurum vardır. Zengini çok zengin, fakiri ise çok fakirdir. Bir yandan harabe evler ve bozuk yollar, diğer yandan bu yoldan geçen en lüks ve son model arabalar yolun kenarında saf dizen bir ekmeğe muhtaç insanların dilencilik yapmaları ülkedeki uçurumun tablosunu en iyi şekilde sergilemektedir.

Küçük yaştaki çocukların ailelerini geçindirmek için sokaklarda ve ağır işlerde çalışmaları ayrı bir sorunu teşkil eder. Okula gitmeleri gereken küçük yaştaki çocukların ağır işlerde ve sokaklarda çalışmaları onların eğitimde mahrum kalmasını sağlar. Ve böylelikle hayatları böyle geçer ve birçok kötü niyetli insan da bunları sömürüp bir çok suça bulaşmalarını sağlar.

d. Eğitimde Yetersizlik

Eğitim, neslin sosyal manada devamını sağlayabilmek için yetişmiş olanlar tarafından diğerlerini hayata hazırlama ve güçlendirme çalışmalarıdır. "Eğitim, gayri resmi olarak evde ve genel kültür olarak çevrede, resmi olarak da toplumun karmaşık eğitimsel düzenlemelerinde gerçekleştirilen sistemli bir sosyalizasyon sürecidir."¹²⁹

Eğitimin amacı, zamana, topluma, eğitim alanların yaşına ve kAdamelerine göre değişmektedir. Eğitimin amacı, eğitilenin ruhsal-zihinsel durumunda meydana getirilen kazanılmış davranış değişikliğidir. Hayatın her alanında yaşanan bir gerçeklik olan eğitimin toplum yaşamında bazı işlevleri vardır. Eğitimin genel işlevi, toplu halde yaşayan insanları birbirine benzetmek ve sosyalizasyon sürecini düzenlemektir. Bir başka deyişle, sosyal kurumları ferdin ruhunda devam ettirmek ferdi kurumsallaştırmak, başlangıçta tekil bir varlık olan insanı sosyal kişi haline getirmektir.¹³⁰

Bu açıdan bakıldığında eğitimin en önemli işlevlerinden birisi kültür naklidir. Bu ise sırf bilgi aktarımından farklı bir şey değildir. Çünkü kültür, bir şeyin nerede ve nasıl kullanılacağını da gösterir. Eğitimin kurumlara ait işlevleri ise aile kurumu açısından aile içi rollerin öğretilmesi;

---

¹²⁹Joseph Fichter, a.g.e., s.15

¹³⁰ Mustafa Adın, Kurumlar Sosyolojisi, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s.190

ekonomik olarak, bireylerin uzmanlık bilgilerini artırma ve yeni mesleklerin kazandırılması; dini işlevi olarak, dini rollerin ve eylemlerin öğretilmesi ile beraber tutum ve davranışların kazandırılması; Siyasal işlev olarak, belli siyasal niteliği olan bir vatandaş tipi üreterek yönetici vasfına sahip olabilecek bireylerin yetiştirilmesi gibi işlevler eğitimle gerçekleştirilebilecek değerlerdir.¹³¹

Celkan'a göre "eğitimin esas amacı, davranışların planlı ve programlı bir şekilde değiştirilmesidir. Bu davranış değişiklikleri, bilgi, beceri, ilgi, alışkanlık, yetenek ve tutumlarda gözlenir. Farklı kültürlerde benimsenen davranış değişiklikleri de farklıdır. Eğitimin amaçları topluma göre değişmekle beraber, hepsi için ortak nitelikler taşımaktadır. Bu özellikler şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Ferdin özelliklerini geliştirmek,
2. Ferdin toplumla bütünleşmesi,
3. Eğitim yolu ile istenilen davranış değişiklikleri,
4. Toplumsal bütünlüğü sağlama,
5. Ferdi ve toplumsal ihtiyaçlara cevap verme
6. Toplumsal değişme ve kalkınmaya uygunluk,
7. Toplumsal değişme ve gelişmeyi hızlandırma,
8. Sosyal refahı artırma şeklindedir."¹³²

İnsan davranışlarının büyük bir çoğunluğu öğrenilmiş davranışlardır. Yani belli bir öğrenme süreci içerisinde belirli davranışlar göstermekteyiz. İnsanlarda içgüdüsel davranışlar çok az, hatta yok denecek kadar azdır. İnsanların belirli bir toplumda belirli şeyleri öğrenmeleri toplumsallaşma süreci olarak tanımlanan bir oluşumun içerisinde gerçekleşir. Demek ki insanın kendine uygun insanca davranışları öğrenmesi süreci toplumsallaşmadır. Bu süreç çocuğun doğumuyla başlayarak onun lisanı, yaşadığı kültürü öğrenmesini ve bunları gelecek nesillere aktarmasını içerir. Böylece insan yaşadığı toplum içerisinde bir kişilik kazanır. Toplumsallaşma bu açıdan belirli bir kişilik kazanma yöntemidir.¹³³

---

¹³¹ Mustafa Adın, a.g.e., s.190-192

¹³² CELKAN, Hikmet Yıldırım, Eğitim Sosyolojisi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1989, s.40-41

¹³³ ÖZKALP, Enver, a.g.e., s.81

Toplumsallaşma ve eğitim arasında çok büyük bir ilişki vardır. Çünkü doğumdan ölüme kadar geçen süre içerisinde ne eğitim ne de sosyalleşme biter. İnsanın kişiliğini oluşturmasında iki etken önemlidir. Bunların birincisi mizaç, ikincisi ise karakterdir. Mizaç ve karakterin birleşiminden ise kişilik doğar. Bir toplumun karakteristik yapısı ise içerisinde bulundurduğu bireylerin kişiliklerinin ortak bir bileşkesidir. Mizaç, kişiliğin genetik yapısıyla ilgili olan kısmıdır. Karakter ise kişiliğin toplumsal boyutunu temsil eder. Karakterin oluşumu direk olarak eğitimle ilgili olduğundan dolayı toplumu oluşturan bireylerin olumlu yönde karakter sahibi olabilmesi için mutlaka iyi bir eğitim ve sosyalleşme sürecinden geçmesi gerekir.

Afganistan eğitim sistemi 6+3+3 şeklinde bir kAdamelendirme üzerinde şekillenmiştir. Buna ilişkin olarak okul öncesi eğitim ile başlayan süreç (0-3 yaş ve 4-6 yaş iki aşamalıdır), 6 yıllık bir genel öğretim sistemi ile devam etmektedir. Bu aynı zamanda genel okur yazarlık kursları ile de desteklenmektedir. 6. sınıf sonrasında ise ikili bir ayırım ile din eğitimi ağırlıklı ortaokullar ve genel eğitim müfredatını benimsemiş ortaokullarda eğitim verilmektedir. Liseler ise 3 öğretmenlik, teknik meslek liseleri ve sosyal bilimler-fen bilimleri olarak eğitim vermektedir. Bu noktada bir anlamda branş eğitimi almakta olan öğrenciler, öğretmenlik, teknik meslek liseleri ve sosyal bilimler-fen bilimleri ağırlıklı liselerde öğrenim görebilmektedirler. Bundan sonra ise branşlarına ilişkin yüksek öğrenim kurumlarına devam etmektedirler.

Afganistan Anayasası 43. maddesine göre, devlet okulları parasızdır ve ilköğretim zorunludur. Ancak Afganistan'ın uzun yıllar süren işgallere maruz kalması ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik açmazlar eğitim sistemini de olumsuz etkilemiştir. Ülkede 2009 yılı verilere göre 5 milyondan fazla çocuk okullarda eğitim görmüştür. Ancak okullaşma oranındaki düşüklük, öğretmen ve kırtasiye yetersizliği gibi nedenlerden ötürü istenilen verim alınmamaktadır. Buna rağmen 2003 yılında 8.500 çadırdaki 25.000 civarında öğrenci, bu çadırlarda verilen eğitim hizmetinden yararlanmıştı.

Afganistan'da eğitim deyince iki tür eğitim akla gelmektedir: Biri devlet tarafından verilen resmi eğitim diğeri de medrese eğitimidir. Resmi eğitim okullar ve üniversitelerde elde edilir. Gayri resmi eğitim ise genelde kişisel ve belli bir sisteme tabi olmayan din hocaları tarafından verilmektedir. Ülke içinde de bu nevi eğitim verilmekle beraber genel itibarıyla Pakistan'da yaygındır.

Resmi eğitim kurumlarında da birçok problemler görünmektedir. Öncelikle belirtmemiz gerekir ki son on yılda eğitim konusunda çok ciddi ilerlemeler olmuştur. Uzun aradan sonra ka-

dınlara tekrar eğitim hakkı verilmiştir. On iki yıl önce ülke çapında sadece dört üniversite olmasına nazaran günümüzde 99 Üniversite kurulmuştur. Okulların sayısı hızla artmaktadır. Buna rağmen okula gitmesi gereken 3 milyon öğrenci farklı nedenlerden dolayı okula gidemiyor. Ülke genelinde eğitim veren 14000 okuldan 6000'ini hala binasız olarak eğitim vermekte ve öğrenciler çadırlarda, açık havada veya ağaçların altında öğrenim görmektedir. Sadece 2011 yılında 30 okul Taliban ve devlet muhalifleri tarafından yakılıp 300'den fazla öğretmen ve öğrenci hayatlarını kaybetmiştir. 200 ilçede kız öğrenciler için 10. Sınıftan yukarısı yoktur. Yine 212 ilçede öğretmenlik kriterlerine uygun bayan öğretmen bulunmamaktadır. Güvenlik nedeniyle 400 okul kapanmıştır. 11 milyon vatandaş okuma yazma bilmemektedir. 190000 öğretmenden sadece %36'sını öğretmenlik kriterlerine uygun öğretmenler teşkil etmektedir. Yani yüksek okul mezunudur.¹³⁴

Ayrıca meslekler arasında en düşük ücret öğretmenlere verildiğinden dolayı başka yerlerde görev alamayanlar en son olarak öğretmenliği tercih etmektedir. Küçük şehirlerdeki öğretmenler de resmi görevlerinin yanı sıra geçimini sağlamak için çiftçilik veya başka işle meşguldür.

e. Sanayileşme

Afganistan'da savaşımlardan dolayı sanayileşme çok gelişmemiştir. Afganistan'da tarım ve hayvancılık insanların geçim kaynağını oluşturur. Tarım da gelişmiş ve modern tarzda olmayıp genelde klasik tarzı var. Afganistan oldukça zengin madenler ve doğal zenginliklere sahiptir. Petrol, doğal gaz, bakır, altın, kurşun ve bir çok doğal kaynaklara sahiptir. Afganistan zengin doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen, diğer Ortadoğu ülkelerindeki kadar doğal kaynak rezervlerine sahip değildir. Ülkede ancak kendi iç ihtiyaçlarını karşılayacak kadar petrol ve doğal gaz rezervleri, ayrıca enerji ve sulama ihtiyacını karşılayacak çok zengin hidroelektrik potansiyeli bulunmaktadır. Afganistan'da şu an geçmişten kalan bir sanayileşme mevcut değildir. İç savaş döneminde hemen hemen tüm sanayi alanları kullanılamaz hale gelmiştir. Harabeye dönmeyenlerde ise üretim yapılacak durum yoktur. Bundan dolayı tekrar sanayi alanları inşa edilmeye başlanmıştır. Bu anlamda sanayileşmenin Afgan toplumundaki sosyal çözülmeye neden olduğu düşünülmektedir.

---

¹³⁴http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2013/02/130217_k02-kabul-university.shtml, Erişim Tarihi: 20.02.2013

f. Dini Algılamada Değişme

Din, ferdî ve içtimâî yanı bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşam tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur.¹³⁵

İşlevselci sosyologlara göre din, toplumda son derece önemli bir role sahiptir, en temel ve belirleyici olgulardan biridir. Anlam verir, kimlik kazandırır, yapısal ve kültürel işlevleri yerine getirir. İnsana bir dünya görüşü ve kozmos temin eder, bulunduğu çevreden göçeden insanlar için bir kimlik kaynağı olur, dinî grup üyeliğiyle, insanlara önemli bir âidiyet duygusu kazandırır.¹³⁶

Ancak sosyal çözülme açısından bakıldığında, dinin bütünleştirici özellikleri olduğu gibi aynı zamanda ayrıştırıcı özellikleri de vardır. Bu sorun dinin kendisinden değil onun anlaşılmasındaki ihtilaflardan kaynaklanmaktadır. Tarihe bakıldığında eğitim veya aile ile ilgili ihtilaflarda toplumsal çatışmaların çıktığı pek görülmemiştir. Ancak din bu konuda farklılık göstermektedir. Toplumlar arası ihtilaf konusu olduğu her insan için aşikârdır. Toplum içinde de belirli bir dinin anlaşılmasındaki ihtilaflardan ya da görüş ayrılıklarından kaynaklanan mezhepler, tarikatlar toplum üzerinde ayrıştırıcı rol oynamaktadır.

Dini gruplar arası çatışmaların temelinde itikadı konular ve ibadet konularındaki anlaşmazlıklar, teşkilatlanma ve yönetim meselelerinde problemler, dinin öngördüğü ahlakı ve sosyal davranış kurallarının sosyal değişme karşısındaki durumları yer alır. Dini itiraz ve protestolar bireysel nitelikte olabildiği gibi, zaman içersinde diğer insanların da katılımıyla kolektif bir hal alabilir. Böylelikle ana dini cemaat içinde yeni alt grupların veya ondan tamamen ayrılan yeni dini cemaatlerin oluşumuna tanık olur. Dini ikaz, itiraz, protesto hareketleri veya dini kanunlardaki çeşitli görüş ayrılıkları ya da başka iç ve dış sebeplerden kaynaklanan dini hareketler yeni dini grup ve cemaatlerin oluşumuna olanak tanımışlar.¹³⁷ Yeni bir tarikat, mezhep gibi dini grupların ortaya çıkması, bir takım mücadeleleri ve çatışmaları da beraberinde getirmiştir.

Afganistan'da din bilinçli olarak bireyler tarafından araştırılıp içselleştirme yerine miras olarak kalmıştır. Sağlam dini bilgi verilmediği için daha sonralar sapmalar meydana gelmektedir.

Bu anlamda din eğitimin önemli bir işlevi bulunmaktadır. Afganistan'da din eğitimi genellikle camiler ve medreselerde verilmektedir. Bunun yanında birçok Afgan genci din eğitimi

¹³⁵Mehmet Aydın, Din Felsefesi, Ankara, 1994, s.6.

¹³⁶ Keith A. Roberts, Religion in Sociological Perspective, California, 1990, s.52'den Nakleden: Ali Ulvi Mehmedoğlu, Kişilik ve Din, DEM Yayınları, İstanbul, 2004, s.18.

¹³⁷Unver, GÜNAY, Din Sosyolojisi Dersleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1993, s.226

için Pakistan'a gitmekte ve bu medreselerde verilen din eğitimi çok katı olup, bu medreselerden mezun olan gençler sadece fıkıh meselelerini katı bir şekilde öğrenip günün şartları ve problemlerine yönelik çözüm üretme arayışında daha cılız bir pozisyonu işgal etmektedirler. Öğrendikleri tefsir, hadis, kelam ve özellikle fıkhi meseleler, günün şartlarına ve toplumun ihtiyacı göz önüne alınmadan, daha kitabi düzeyde kalmaktadır. Bu durum ise toplumda yaşanan çatışma ve tabakalaşmayı artırıcı bir etki sergilemektedir. Bu kaynaklardan üretilen dini söylemlere genel olarak hâkim ton, bilim ve teknolojinin toptan reddi ve bütün pozitif bilimlerin öğrenilmesinin de şeytani bir iş olduğu yönünde daha çok ağırlık kazanmaktadır. Çok basit gündelik konularda bile tekfire gidilir. Dinin barışçıl, hoşgörü ve ahlak yönü halka yeteri kadar aktarılmamaktadır. Genel olarak Cuma hutbelerinde hep zekat ve sadakadan bahsedilmekte ve halk cehennem ve cehennem azabıyla kokutulma yönünde bir dini söyleme muhatap olmaktadır.

Pakistan medreselerinde eğitim görenler daha çok vehabi anlayışını benimseyerek Afganistan'daki hanefilik anlayışı ve uygulamalarına karşı çıkmaktadır. Böylelikle yerel din hocalarıyla karşı karşıya gelmektedir. Afganistan'da yetişen din adamları daha ılımlı, Buna karşı Pakistan'da eğitim görenler daha radikal olup uygulamalarında daha katıdır. Bu kesim gerek ferî olarak gerek toplu olarak dini radikalleşmeyi meydana getirmiştir. Bilindiği üzere dini radikalleşme de bir anomi olabilir.

Taliban iktidarın uygulamalarından sonra gençlik kitlesi bu yukarıdaki nedenlerden dolayı din hocalarından soğutmakta ve onlara karşı kin beslemektedir. Sağlam dini bilgiye sahip olmayan gençler dini konulara karşı ilgisiz olup inançlarında zayıflık görülmektedir. Hatta kendi kültürünü de bırakıp batı kültürünü benimseye başlamıştır.

Batı kültürünün etkisiyle bazı dini konular özellikle din hocaları alay konusu olmuştur. Bunun nedeni de bir taraftan sağlam dini bilgisi olmayan gençler diğer taraftan da dinin barışçıl, hoşgörü, sosyal ve ahlak yönünü unutan tutucu ve aşırı hocaların oluşudur. Dinin af edici ve hoşgörü yönünü dikkate alınmayıp cuma hutbelerinde dini hassasiyetlerinde zayıflık görünen gençlik doğrudan hedef alınmakta hatta bazen de hakarete uğramaktadırlar. Bu durum gençlerin yavaş yavaş camiden uzaklaşmalarına neden olmaktadır.

Afganistan'da din bilinçli olarak bireyler tarafından araştırılıp içselleştirme yerine miras olarak kalmıştır. Sağlam dini bilgi verilmediği için daha sonralar sapmalar meydana gelmektedir.

Özellikle gençlerin Dini hassasiyet ve inançlarında önemli derecede değişiklik baş göstermektedir. Bu kesim kendi öz kültür ve inançlarından uzaklaşıp batı kültürüne yönelmekte ve

başarıya ulaşmanın da ancak batının izinden gitmekle mümkün olacağına inanmaktadırlar. Böylelikle ne kendi inanç ve kültürüne bağlıdırlar ne de kuralcı batı kültürünü öğrenmişler. Bu durumda her zamandan daha fazla şiddet, terör, yolsuzluk, israf, rüşvet ve toplumsal sorunlar göze çarpmaktadır.

İslam sadece dini törenlerden ibaret değil, onun talimat ve kuralları Müslümanların sosyal, toplumsal, siyasal, ekonomik, eğitim ve ahlaki yaşamının tümünü kapsamaktadır. Ancak pratikte İslam ülkelerinde ve özellikle Afganistan’da görülen ise sadece İslam’ın belli dini törenleri yerine getirilir. Maalesef din adamları da İslam’ın sosyal, ekonomik, eğitim ve ahlak öğretilerini halka tam olarak aktaramamışlar. Çevremizde bir çok insan bir yandan namaz, oruç, zekat vs.ları yerine getirmesinde eksiklik göstermemekte, diğer yandan da başkalarının malına, canına, namus ve kişiliğine da saldırmaktan çekinmemektedir. Ve Afganistanda genelde kişisel menfaat ülkenin menfaatine tercih edilmektedir. Bu nedenle otuz yıldır süren savaşı söndüremeyip gün geçtikçe başarısızlık, fakirlik ve felakete doğru gidiyoruz.

g. Sosyal, Siyasi Eşitsizlikler ve İstikrarsızlıklar

Adalet, hak ve haklılığın yerini bulmasıdır. Hakkın gözetilmesi ve yerine getirilmesi anlamına gelir. Haklı ile haksızın ayırt edilmesi adaletle sağlanır. Adalet kavramı temelde hukuk kurallarının uygunluğunu içerir. Davranışlarla da alakalı olduğu için ahlak ve din kurallarıyla da alakalıdır.

Hukuk, kural koyucu normatif bir disiplindir. Olması gerekeni ortaya koyar. Hukuk da sosyoloji gibi sosyal olaylarla ilgilidir. Hukuk, toplumlarda toplumsal denetimi sağlayan sosyal kurumlardan birisidir. Amacı, bireylerin uyması gereken ideal davranış kalıplarını ortaya koymak ve çeşitli yaptırımlarla onlara uyulmasını sağlamaktır. Her toplumun hukuk düzeni o toplumun toplumsal koşullarına göre oluşur ve birbirinden farklıdır. Hukukun sağlamak istediği yegâne şeyler adalet ve düzendir. Bir toplumu meydana getiren üyelerin değişik grup ve zümreleri arasında çekişmeler çoğunlukla yaşanılmaktadır. İnsanlar ve insan grupları birbirine karşı çıkarlar dolayısıyla uyuşmazlığa düşebilmektedir. Toplum hayatının en güçlü birimi olan ailede bile çok güçlü dayanışmanın yanında bazen çekişmeler yaşanabilmektedir. Zaman zaman miras bölüşülmesinden dolayı kardeşler arasında ortaya çıkan çıkar çatışması buna örnektir.¹³⁸

---

¹³⁸ GÜRİZ, Adnan, Hukuk başlangıcı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1999, s. 3

Adalet iyiliğe iyilik, kötülüğe kötülük yapmaktır. Suç kötülüktür. Suçluyu cezalandırmak ise kötülüğe cevap vermektir. Devletin ödevi, mutlak adaleti gerçekleştirmektir. Suç işleyenlerin cezalandırılmasının nedeni, başkalarına örnek olarak bir kişiyi cezalandırılma isteği değil, o bireyin suç işlemiş olmasıdır.¹³⁹

Her devirde mutlaka suç olacaktır. Ancak suç işleme oranlarının düşürülmesi için adalet ve ilgili olan kurumların işlevini kaybetmemesi gerekir. Eğer bu kurumlarda azami veya azamiye yakın fonksiyon bozuklukları meydana gelirse toplumsal bilinçte adalet mefhumu kalkabilecek, herkes bir hâkim, bir suçlu, bir savcı olup kendi kararlarını kendisi infaz etmeye çalışacaktır. Böyle bir durum ise toplum açısından kargaşadır. Yani sosyal çözülmüştür.

Afganistan'da ise kanunlar çoğu zaman kanun koyucular tarafından çiğnenmektedir. Devlet dairelerinde rüşvet hat safhalara ulaşmıştır. Çok yasal işlemlerde bile rüşvet istenilmektedir. Suç işleyenler çoğu zaman rüşvet vererek beraat ederler. Torpil de suçluluktan kurtulmak için en önemli araçtır. Günümüzde bir göreve atanmak belli kriterler ve yasalara göre değil, torpil geçmeyle olur. En çok adaletsizlik de mahkemelerde görülmektedir. Çoğu zamanda adalet, adaletin güvencesi olan hâkimler, savcılar ve kadılar tarafından yok sayılmaktadır. Hatta bu durum o kadar yaygındır ki toplum içinde savcılık, kadılık rüşvetin simgesi haline gelmiştir. Bu kurumlar güvenlerini yitirdiklerinden dolayı bazen de halk davaları için devlet kurumlarının yerine geleneksel ve nüfuzlu kişiler ve hatta Taliban'a başvurmakta. Yakın zamanda kocasından boşanmak isteyen bir kadının mahkemeye başvurduğunda kadı tarafından önce rüşvet istenilmiş ardından da kendisiyle evlenmek şartıyla kocasından boşanmasını sağlayacağına dair teklif edilmişti.¹⁴⁰ bu sadece binlerce olaylardan bir tanesidir. Birleşmiş Milletlerin yayınladığı 2011 raporu bize Afganistan'da idari fesat, yolsuzluk ve rüşvetin oranının ne derecede olduğunu göstermektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütünün 2011 yılın raporuna göre, Afganistan rüşvette dünyada ikinci sırada yer almıştır.¹⁴¹ Yukarıdaki faktörler Afganistanda sosyal çözülmeyi hızlandırılmaktadır.

---

¹³⁹ GÜRİZ, Adnan, a.g.e., s. 205

¹⁴⁰http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/12/121211_iraj_afghan_corrupt_court.shtml, Erişim Tarihi: 14.12.2012.

¹⁴¹http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/12/121204_mar_transparency_international.shtml, Erişim Tarihi: 05.12.2012.

E. MEDYA VE SOSYAL ÇÖZÜLME İLİŞKİSİ

İletişim, bir bilginin, bir görüşün, bir davranışın “yayımlanması” süreci olarak tanımlanır.¹⁴² İletişimin bazı tekniklerle belirli bir teknoloji uygulanarak çoğaltılıp güçlendirilmesi ve çok sayıda kişiyi etkileyecek biçime getirilmesine kitle iletişimi; kullanılan araçlara da kitle iletişim araçları veya medya denilmektedir.¹⁴³ Yazılı ve elektronik basın anlamında gelen medya, bireyleri hayatları boyunca etkileyen önemli toplumsallaştırma araçlarıdır.¹⁴⁴

İletişim, toplumsal bir süreçtir. Günümüz toplumsal sistemlerinde bu süreci biçimlendiren ve yönlendiren mekanizmanın adı ise medyadır.¹⁴⁵

Toplumsal değişimin baş döndürücü bir hız almasına sebep olan unsurların başında gelen kitle iletişimi ve araçları, toplumsal kültürü de bazı açılardan olumsuz yönde etkilemektedir. Maddi ve manevi kültür eğer çok hızlı bir şekilde değişime girerse toplum bu değişime ayak uyduramayacaktır. Kültür gecikmesi sonucu toplumun çarklarında bozulmalar meydana gelecek, kuşaklar arasında kopmalar görülecektir.¹⁴⁶

Kitle iletişim araçları, insanları yeni siyasi ideolojilere inanmaya zorlama, belirli bir partiye oy verme, daha fazla mal satın alma, kültürel beğenileri değiştirme ya da bırakma, önyargıları azaltma ya da arttırma, suç, şiddet ve saldırganlığı azaltma ya da artırma gibi değişik etkileri vardır. Bu bağlamda medya, bireylerin dünya görüşünü şekillendirmede, düşünce ve kanaatlerin temel kaynağını oluşturmada ve davranışlarını etkilemede önemli işlevler görmektedir.¹⁴⁷

Bireyin sosyalleşmesinde büyük rolü kitle iletişim araçları aldığında, ailenin ve sosyal çevrenin etkisi azalmakta böylece birey topluma yabancılaşmanın eşiğine gelmektedir. Günümüz toplumunu oluşturan bireylerin zamanlarının büyük bir kısmı televizyon karşısında geçmektedir. Tek yönlü bir bilgi ve kültür vericisi olan televizyon, bireyleri olumlu yönlerde etkilediği gibi olumsuz olarak da etkileyebilmektedir. Ahlaki ve kültürel olarak zararlı sayılabilecek programlar bireylerin psikolojik gelişimleri ve sosyalleşmelerinde, hatta eğitimlerinde derin etkiler bırakabilmektedir. Özellikle şiddet ve kurnalsızlık içeren yayınlar şiddete özendirilmektedir. Yine tek bilgi kaynağı olarak televizyonu seçen birey özgür düşünme yetisini geriletebilmektedir.

---

¹⁴²Önder Şenyapılı, *Toplum ve İletişim*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981. S.42.

¹⁴³ M. Düzgün, “Popüler Ürünlerin Oluşumunda Medya ve Kültürel Rolü”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, 1995), s.71.

¹⁴⁴ S Akdoğan, “ Medyanın Sosyo-Kültürel Etkileri, Toplumsal İşlevleri ve Teknolojik Yönelimler”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, SBE, 1995, s.14.

¹⁴⁵ D. AKIN, *İletişim ve Toplum*, Maltepe Üniversitesi Dergisi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları(1) s.71-76

¹⁴⁶ John Thomposn, *Medya ve Modernite*, (Çev: Serdar Öztürk), Kırmızı Yay., İstanbul, 2008, s.47.

¹⁴⁷ Hasan H. Taylan, *Televizyonla Yetişmek*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011, s.18.

Televizyon, günlük hayatımızda aynı zamanda eğitici yönüyle de öne çıkması gereken bir iletişim aracıdır. Çünkü o ilk ortaya çıkışından çok kısa bir süre sonra devri sayılabilecek nitelikte insanların hayat tarzında, kültürel anlayışlarında, sosyal alışkanlıklarında ve gündelik yaşamlarında değişime uğraticı büyük bir role sahip olmuştur.¹⁴⁸

Kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerini Tezcan şu şekilde değerlendirmektedir: Birinci olarak, TV, film ve resimli romanlardaki seks, şiddet, tutku ve suç gösterisi suçluluğu artırmaktadır. Yayınların içeriğinde yukarıda biraz önce değinilen konular olduğunda aşırı uyarım etkisi gösterebilmektedir. Özellikle izlenen karakterlerin taklid edilmesi sonucunda suç ve suçluluk artış gösterebileceğini; ekonomik çıkar gruplarının kitle iletişim araçlarını toplumsal ve ekonomik statükoya uyumunu sağlayacak biçimde kullanarak toplumsal eleştiriye en aza indirip, kitlelerin eleştiri güçlerini zayıflatabileceğini; kişilerin yaratıcılık yeteneklerini köreltip, insanları çevresinden ve kişiliğinden soyutlayarak, aile, komşuluk ve çalışma grupları gibi kişilik ilişkilerine zarar verebilmektedir.¹⁴⁹

F. Modern Dünyada Medyanın Fonksiyonları

Medya, bugün günlük yaşamda insanlar için vazgeçilmez bir konuma gelmiş; kamuoyu oluşturmadan eğlendirme fonksiyonu ve bilgi vermeye kadar, farklı işlevleri yerine getiren geniş bir yelpazeye sahiptir. Çoğu zamanda hangi konuda, ne zaman düşüneceğimizi bile medya yönlendirebilmektedir. Yığın iletişim araçlarının işlevleri genelde; Eğlendirme, bilgilendirme, etkileme ve para kazanmaktır.¹⁵⁰

Medya, diğer işlevlerin yerine getirilmesinde yardımcı bir unsur olarak; izleyicisini eğlendirir, oylar ve hoşça vakit geçirmesini sağlar. Yaşama mücadelesinden bunalan ve rahatlamak isteyen insanlara, Eğlendirme hizmetini ucuz olarak getiren medya, tam anlamıyla boş zaman geçirmenin de adresi konumundadır.¹⁵¹

Gündelik hayatın rutin işleyişi içinde yorulan ve sıkılan insanlar, ciddi haberler de çok, eğlendirici haber ya da programlarla“vakit geçirmeyi” yeğlemektedir.¹⁵²

Medya, insanın dünya görüşünü, tutum ve davranışlarını etkilemekte ve diğer bildirimler

¹⁴⁸ Martin ESSLİN, Tv Beyaz Camın Arkası, Çeviren Murat Çiftkaya, Pınar Yayınları, İstanbul, 1991, s.9

¹⁴⁹ Mahmut Tezcan, Sosyal ve Kültürel Değişme, A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1984, s.142.

¹⁵⁰ Önder Şenyapılı, Toplum ve İletişim, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981, s.61.

¹⁵¹ W.J. Severin and J.W. Tankard, İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1994, s.154.

¹⁵² Ünal Oskay, İletişimin ABC'si, Üçüncü Basım, DerYayınları, 2001, s.80.

ile insanları belirli bir yönde değiştirmektedir. Bütün medya araçlarındaki ortak nokta, toplumdaki insanların düşüncelerini etkileyerek, belli bir senteze kavuşturmak ve ortak bir davranış biçimi kazandırmaktır.¹⁵³

Medya, toplumun yapısını, kurulu düzenini ve bireyler arasında cereyan eden toplumsal ilişkileri yeniden yaratma, yeniden şekillendirme, yeniden üretme ve yorumlama gücüne ve yeteneğine sahiptir. Değişik medya araçları ile tüketicilere gönderilen mesajlar her tüketici tarafından farklı şekilde algılanır ve yorumlanır. Bu farklılıklar, kişinin algılama ve öğrenme yeteneğine, kişilik yapısına, kültür düzeyine ve içinde bulunduğu sosyal sınıfa bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁴

1. Kamuoyu Oluşturma

Günümüzde basın toplumunun seçim yoluyla ortaya koyduğu kurumların çalışmalarını gözlemlemek için, ortaya çıkardığı bir denetim kurumu olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁵ Kitle iletişim araçları, toplumda meydana gelen olayları, ülke sorunlarını hedef kitlesine ulaştırarak kamuoyunu bilgilendirir. Haber kaynağı olan medya bireylerin aynı konular hakkında bilgi sahibi, ülke ile ilgili olarak benzer duygu ve düşüncelerin paylaşılmasını sağlar.¹⁵⁶

Bugün Yasama, Yürütme ve Yargı'dan sonra dördüncü güç olarak nitelendirilen basının en önemli misyonu, kamuoyunun oluşumunu sağlamaktır. Bütün demokratik rejimlerde yönetilen ülkelerde basının, medyanın ilk işlevi budur. Basın yayın organlarına, her gün haber ajansları, kuruluş çalışanları olmak üzere bir çok kaynaktan yüzlerce haber ulaşır. Bu noktada, medyanın görevi sağlıklı, doğru, objektiflik ve etik kurallar çerçevesinde halkı, kamuoyunu haberlerle, siyasal, ekonomik vb. gibi bir çok konuda bilgilendirmektir. Bu bilgilendirme kitleleri belli bir görüşe Endekslemekten çok, olguları ve olayları tüm çıplaklığıyla sunup, bireylerin bunlar hakkında hür iradeleriyle bir kanıya varmalarınıdır.

Sözlük tanımı ile kamuoyu, toplumda oluşan görüşlerin belirli doğrultulara yönelmesidir. Milyonlarca bireyden oluşan toplumların tek doğrultuya yönelmesi mümkün olmadığına göre yönelme fiilini yönlendirme olarak değiştirmemiz daha doğru olabilir. Son yıllarda günlük

---

¹⁵³B. Terkan , “Kadının Toplumsallaşmasında Yazılı Basının Rolü Ve Yazılı Basında Kadın İmajı.” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE, 1999), s. 69.

¹⁵⁴D.Gözet, “Televizyon Reklamlarının Ev Hanımlarının Satın Alma Davranışlarına Etkisi.” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 1996), s.101.

¹⁵⁵Nurettin Güz, “Türk Basınında Kamuoyu Araştırmalarının Yönlendirme Aracı Olarak Kullanılması”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.1, Ankara, 1997, s.1.

¹⁵⁶Nurettin Güz, “Türk Basınında Gündem Oluşturma”, Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı, Sayı12C.2, Ankara, 1996, s.982.

konuşma literatürümüze girmiş olan“kamuoyu oluşturma” deyimini de bu anlamda kullanılmaktadır.¹⁵⁷

2. Eğlendirme

Medyanın en önemli işlevlerinden biri eğlendirmedir, diğer bir deyişle medya insanların boş zamanını eğlenerek geçirmelerini sağlar. Burton’agöre“...bu işlev izleyiciye sağlıklı bir eğlence ve zevk sunar.” Ancak boş zaman kavramının medyanın temel dayanaklarından biri olduğu düşünülürse, boş zamana atfedilen ticari değer insanların boş zamanlarını fazlalığı ve onu değerlendirme alışkanlıklarıyla doğru orantılı olduğu kolayca görülebilir.¹⁵⁸

Bireylerin eğlenme ve stres atma bağlamında başvurduğu en önemli kaynak medyadır. Medya (kitleiletişimaraçları), toplumsal yaşamın baskıcı temposunda bunalan bireylere, hoşça zaman geçirtme, dinlendirme olanaklarını daha ucuz ve çeşitlilik içinde sunabilirler.¹⁵⁹ Birey yaşama mücadelesinden değişimden etkilenir, bunaldır. İnsanlık tarihi boyunca da eğlenceyle bu bunalımdan uzaklaşma, rahatlama çabasında oldu. Kitle iletişim kendi gerçeklik alanından alır ve eğlendirir.¹⁶⁰ Eğlencenin sosyal ve psikolojik boyutlarını ele alan makalesinde Erol Güngör, medyanın ortalama zevklere yönelmesini şöyle açıklıyor: Modern toplum eğlenceyi ancak bir endüstri olarak yaşar. Bu endüstri ise çoğunluğun beklentilerine cevap vermek zorundadır.¹⁶¹

Medyanın eğlendirme fonksiyonunun dışına çıkarak insanları ve toplumları kültürel ve gündelik yaşam çerçevesinde değişime uğrattığı da bir gerçektir. Modern toplumlarındaki medya artık toplumu bilinçlendirme ve bilgilendirme işlevlerini yerine getirmediklerinden ve aksine insanları sadece eğlendirmeyi amaçladıklarından, dolayısıyla da insanların düşünmelerini ve bireyselleşmelerini engellediklerinden toplumu yabancılaşmayı arttıırırlar.

3. Bilgilendirme ve Haberdar Etme

Bugün tüm dünyada olup biten gelişmelere ulaşmada ve haberdar olmada medya kilit bir noktada rol oynamaktadır. İnsanların bugün, ulaşmak istedikleri bir bilgiye, habere medya organları aracılığıyla sahip olabilmektedir.

¹⁵⁷Alaeddin Asna, “Kamuoyunun Oluşumunda Kitle İletişim Araçları”, Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı, Aralık Sayı11, C.2, Ankara, 1996, s.854.

¹⁵⁸Özer Eltugay, “Popüler Kültür ve Yabancılaşma”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1999), s.55.

¹⁵⁹A.Raşit Kaya, Kitle İletişim Sistemleri, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s.16.

¹⁶⁰Sadi Özdenir, Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme, Timaş Yayınları, İstanbul, 1998, s.35.

¹⁶¹Sadık Güneş, Medya ve Kültür Sessiz Yığınların Kültürel İntiharı, Vadi Yayınları, Ankara,2001, s.42.

Medya, olaylar ve koşullar hakkında haber ve bilgi aktararak, ulusal ve uluslar arası koşulların anlaşılmasını, bilerek tepkide bulunulmasını sağlayabilirler. Bu işlev, haberlerin, verilerin, imgelerin, görüş ve yorumların toplanmasını ve işlem görmesini içerir.¹⁶² Haberler, güncel olaylardan hazırlanan programlar, belgeseller, insanı öncelikle dünya hakkında (doğruya dayanılış) bilgilendirir ve düşüncelerine zemin hazırlar. Hertürlü bilimsel bilgi de aktarılır.¹⁶³

Burton*, medyanın haber verme işlevini de "...Dünya hakkındaki gerekli bilgileri sağlar.", şeklindeki formüle ederek, bu bilgilerin de izleyici üzerinde dünyanın coğrafi, toplumsal ve politik haritasını" çıkarmak gibi bir etkide bulunduğunu aktarırken şu noktaya eklemektedir.; "...Dünyaya ilişkin belirli bir bakış açısı oluşturur ve izleyiciyi edilgin kılar."¹⁶⁴

4. Kültür Sunumu

Medyanın hem yerel hem de küresel anlamda hizmet ettiği bir gerçeklik vardır ki; oda kültür sunumudur. Medya, bulunduğu toplumun kültürel zenginliğini yansıtan, diğer yandan da bunu değiştirebilen, sürdürebilen hatta; uluslar arası boyuta taşıyarak başka toplumların kültürel alışkanlıklarına etkide bulunabilen bir gücesahiptir. (Ünlü bir ABD'li sanatçının giyim ve konuşma tarzının, Ortadoğu'da, Asya'da bir genç tarafından taklit edilmesi gibi) Medya; insanın kendisiyle, çevresiyle, dış dünyasıyla kurduğu hertür ilişkinin toplamı olarak nitelendirilen kültürün, çağdaş değer ve normlarla yeniden şekillendirilmesinde en etkili araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu özelliği ile bireylerin yeni yaşam biçimlerine geçişte, yeni yaşam ortamlarına sahip olmalarında ve değişen yaşamın değişen araçlarını kullanmalarında onların yol göstericisi kimliğini de taşımaktadır. Yine aynı kimliğe dayanarak toplumların siyaset, ekonomi, sanat, spor ve eğlence alanlarında geleneksellikten evrenselliğe ve çağdaş normlara geçişinde de belirleyici bir rolü olduğu, özellikle son yirmi yılda iyice belirginleşmiştir.¹⁶⁵

Medya'nın kültür işlevi çok önemlidir. Çünkü toplumsal gerçekliği kurabilir ve sunar. Doğrudan kültür programlarıyla ya da dolaylı olarak tüm içeriği ile kültürel şekillenmeyi, modelleyerek yönlendirir. Kültürel sürekliliği sağlayabildiği gibi toplumu kültürel değişime de yön-

¹⁶² A. Raşit Kaya, Kitle İletişim Sistemleri, Teori yayınları, Ankara, 1985, s.15.

¹⁶³ Özdemir, a.g.e, s.35.

* Graeme BURTON; Medya Analizlerine Giriş adlı kitabın yazarıdır. Bu kitap Nefin Dinç tarafından Türkçeye çevirilmiştir.

¹⁶⁴ Altugay, a.g.e, s.56.

¹⁶⁵ Ali Murat Vural, "Medyanın Kültürel Kalkınmayı Sağlama ve Eğitim İşlevi", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İ.Ü Basım evi Müdürlüğü, Sayı10, 2000, s.107.

lendirilebilir. Bir başka kültürün özelliklerini başka topluma taşıyıp benimsetebilir.¹⁶⁶

5. Toplumsallaşma

İnsan doğduğu, büyüdüğü çevreyle birlikte yaşadığı topluma ayak uydurma süreci ile toplumsallaşma evresini yaşar. Bu toplumsallaşma sürecinde medyanın üstelendiği bir rol vardır. Bireylerin toplumları hakkında genel bilgi ve değerleri edinebilmeleri ve toplumsal yaşamın bir parçası haline gelmelerinde medya (kitle iletişim araçları)'nın önemli bir yeri bulunmaktadır.¹⁶⁷

Medya toplumdan, toplumsal gruplar arasında etkileşimlerden örnekler sunarak, toplumsallaşmayı sağlar, bireyin anlama düzeyini ve uyarlanma becerisini örgün–yaygın eğitimle ve diğer içerikleriyle yükseltilebilir.¹⁶⁸

Medya; haber vermeye, çevrenin ve ufkun gözlenmesine, çevrenin etkilerinin cevaplanmasına, toplumun parçalarıyla ilişki kurulmasına, toplumsal mirasın bir kuşaktan diğerine aktarılmasına (kültür nakli), toplumsal normların pekiştirilmesine, toplum üyelerinin eğlendirilmesi ve dinlendirilmesine, kamuoyu oluşturulmasına, takip edilen politikalar hakkında düşünce birliği sağlanmasına, yeni üyelerin sosyalleştirilmesi ve çevreye uyum sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Bunun yanında iş ve ticaretin geliştirip hızlandırılmasına, beceriler kazandırıp uygun tutumlar geliştirilmesine, ekonomik kalkınma açısından gelecekte müreffeh olmak için zihni bir tutum geliştirilmesine, kişileri girişimci ve eğilimli olarak harekete geçirilmesine, vatandaşları devletin siyasi faaliyetlerinden haberdar ederek kamu yönetimini kolaylaştırıcı ve demokrasiye yardımcı bir fonksiyon görerek özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ekonomik kalkınma ve sosyo-kültürel gelişmeye yardımcı bir unsur olarak önemli rol oynamaktadır.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ Özdemir, a.g.e, s.35-36.

¹⁶⁷ Kaya, a.g.e, s.15.

¹⁶⁸ Özdemir, a.g.e, s.36.

¹⁶⁹ K.A. Birgül, "Kitle İletişim Araçlarından Televizyonun Aile İçi İlişkiler Üzerine Etkileri", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, 1999), s.53-54.

G. EN ETKİLİ İLETİŞİM ARACI OLARAK TELEVİZYON

Geniş kitlelere hitap etme özelliğine sahip olan televizyon, medya araçları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Farklı fertler; farklı okullara, farklı dini öğretilere, farklı sosyo-ekonomik çevrelere, farklı konuşma ve söylem düzeylerine maruzdur. Fakat, neredeyse istisnasız, bu fertlerin hemen hepsi, televizyon aynasında görünen dünyaya maruz kalmakta ve bu dünya tarafından beslenmektedirler.¹⁷⁰

Toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelen televizyon; yayın saatleri, program içerikleri, konuları, kahramanları ve dili ile yaygın bir televizyonlu yaşam kültürü oluşturmuş ve toplumsal yapının her yanında önemli bir rol üstlenmiştir.¹⁷¹ Yapılan araştırmalar, televizyonun diğer boş zaman etkilerine karşı ciddi bir rakip olduğunu ve dostlara, uyumaya, ev işlerine, diğer medya araçlarını kullanmaya ayrılan zamanı azalttığını ortaya koymaktadır. Bu, televizyonun gündelik yaşamın yapılaşmasında şimdiye kadar başka hiçbir aracın veya yeniliğin gerçekleştiremediği ölçüde bir etkisinin bulunduğu göstermektedir.¹⁷²

1. Televizyonun Doğası

Televizyon çağdaş toplumlardaki en yaygın ve etkin “kültür üretme makinesi”dir.¹⁷³ Televizyon Latince kökenli bir sözcük olup “uzağı görmek” anlamına gelir ve bu anlamıyla da McLuhan’ın* daha sonraki spekülatif geliştirmelerinin temeline yerleştiği önerme gibi, gerçekten insanın görme duyusunun ulaştığı en ileri aşamadır; insanın görme yetisinin inanılmaz boyutlara erişmesidir.¹⁷⁴

Televizyonu bugün kimileri “aptal kutusu” (idiot box) kimisi ise “büyülü kutu” (magic box) olarak tanımlamaktadır. Acaba televizyona olumlu ve olumsuz yaklaşım sergileyenler onun teknolojisine mi yoksa sosyo kültürel ve ekonomik yönüne doğrumu vurgu yapmakta ve yoğunlaşmaktadırlar? Bu sorunun cevabını bulmak için Televizyona yaklaşımları ele almamız gerekmektedir.

---

¹⁷⁰Martin Esslin, TV Beyaz Camın Arkası, Çev: M. Çiftkaya, Pınar yy, 1991, s.54.

¹⁷¹T. Akgün, Özel Televizyonların Kadınların Siyasi Davranışlarına etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Anabilim Dalı, 1995, s.9.

¹⁷²Erol Mutlu, Televizyon ve Toplum, TRT Yayınları, Ankara, 1999, s.105.

¹⁷³Yusuf KAPLAN, Televizyon, Ağaç yy, İst, 1992, s.9

* Marshall McLuhan: bir iletişim kuramcısı olup, “Medyayı Anlamak”, “Araç Mesajdır”, “küresel Köyde Savaş ve Barış” gibi kitapları vardır.

¹⁷⁴Erol MUTLU, Televizyonu Anlamak, Gündoğan yayınları, Ankara, 1991, s.15

a. Olumlu Yaklaşımlar Açısından Televizyon:

Kimi tanımlara göre sihir kutu, kimi tanımlara göre ise de, ahmak kutusu, ya da tek gözlü canavar. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, buna rağmen, görüntü ve sesin birlikteliği ile, televizyonun günümüz kitle iletişim araçları arasında en etkili olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Hemen hemen her eve giren kitle iletişim aracı olan televizyona; iki farklı bakış açısı bulunmaktadır.

Televizyonu olumlulayan yaklaşımlar genellikle bu aracın fiziksel ve teknik olanaklarının büyümesine kapılmışlığı şu ya da bu ölçüde dile getirirler. MacLuhan bu olanak sayesinde insanın kendi küçük çevresinin bir üyesi olmaktan çıkıp, iyice küçülen dünyanın etkin bir üyesi olduğunu savunurken; Daniel Lerner ve Wilbur Schramm gibileri, televizyonu, özellikle üçüncü dünya ülkelerinin “Batıya ulaşma” aracı olarak gördükleri “modernleşme” çabalarının en etkili unsuru olarak değerlendirirler. Televizyona yönelik olumlu değerlendirmeler çoğunlukla aracın teknolojik potansiyelini ön plana çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir.¹⁷⁵

b. Olumsuz Yaklaşımlar Açısından Televizyon

Televizyon iyimser ve övgü dolu değerlendirmelerle birlikte, daha çok eleştirel değerlendirmelere de konu olmuştur; öyle ki hiçbir iletişim aracına, hiçbir teknolojik ürüne, televizyona olduğu kadar eleştiri yöneltmediği söylenebilir. Televizyona yönelik olumsuz eleştiriler, çoğunlukla onun teknolojisini değil, sosyo-kültürel ve ekonomik yönünü değerlendirmektedirler. Demek ki, televizyon sadece bir teknoloji değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve endüstriyel bir biçimdir.¹⁷⁶ Televizyon üzerine yapılan eleştirilerde genellikle, programlar ve içerikler ön plana çıkar. Bennett, bireylerin tüketime feda edilmesinin televizyonda yaygın olduğunu belirtir. Diğer taraftan televizyon, sadece haber kalitesindeki genel düşüşün sorumlusu olarak suçlanmakla kalmayıp, politikaya dair genel cehaletten suç ve şiddete, akşam sofrasındaki muhabbet yokluğuna varıncaya dek tüm toplumsal hastalıklardan sorumlu tutulmaktadır. Toplumsal olarak konuya bakıldığında, insani ilişkileri güçlendiren değer yargıları yerini, televizyonun getirdiği yeni kültürel değerlere bıraktığı görülmektedir.¹⁷⁷

Bir iletişim ve eğlence ortamı olarak televizyonun gücü o denli büyük olmuştur ki, kendinden önce var olan iletişim ve eğlence ortamlarının tümünde değişimlere yol açmıştır. Yalnızca diğer haber ve eğlence ortamlarının önemini değiştirmekle kalmamış, toplumsal iletişimdeki

¹⁷⁵Erol MUTLU, *Televizyonu Anlamak*, Gündoğan yayınları, Ankara, 1991, s.16.

¹⁷⁶ Erol Mutlu, a.g.e., s.15-16.

¹⁷⁷Bekir Kocadaş, *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi* www.insanbilimleri.com, Erişim Tarihi: 12. 01. 2013.

gücü nedeniyle kurumlarımızın aile ve kültürel yaşantımızın bazı biçimlerini de değiştirmiştir. Yapısı ve kullanımını dolayısıyla kitleleri edilgenliğe itmiş ve insanda zaten var olan psikolojik ve kültürel bir yetmezliği çoğaltmıştır.¹⁷⁸

Televizyon kitle kültürünün üretici kurumlarından başlıcasıdır. Çünkü televizyon kuruluşları yalnızca kazanç sağlamak amacıyla, parayı ödeyen izlerkitlenin taleplerini göz önüne alırlar. Kitlesele izleyicinin talepleri düşük bir beğeni ölçüsünü yansıtan, derinliksiz, eğlendirici, sadece zaman geçirmeye yönelik (dolayısıyla gerçek yaşamın gerçek durumlarından kaçmaya elverişli) ürünleridir.¹⁷⁹

Televizyonun olumsuz etkilerine yapılan göndermelerden biri de, insanlar arasındaki ilişkiye vurduğu darbedir. Özellikle televizyon, aile ocağı gibi birincil ilişkilerdeki samimiyeti yok etmiş, onun özel hayatına el atmıştır. Onu aydınlatmak, ona yol göstermek yerine, onu aldatmakta, oyalamakta, kaçışı yeğlemesine neden olmaktadır. Yani medya, sorunlarına insanların kendilerince bir takım çözümler bulmalarını bile güçleştirmektedir. Yayın saatlerini göre ayarlama, okula giden çocukların derslerinin bozulması, kültürün naklinde ve kalıcılığında önemli bir yere sahip olan kitap okunmasının azalması gibi etkileri ailenin yaşayış döneminde önemli değişimler yaptığı tespit edilmiştir.¹⁸⁰

Televizyonun olumsuz etkilerine yönelik belki de en ağır eleştiri Amerika'dan gelmektedir. Televizyon, Amerika'da ve diğer ülkelerdeki resmi okullar gibi, kapitalist sistem için fonksiyonel açıdan “dinleyen, seyreden, ezberleyip–öğrenen ve taklit ederek” tüketen cahiller üretir. Televizyonla, halka neye gereksinimleri olduğu ve nasıl tüketeceği öğretilir; fakat bu halk, tüketimlerinin doğası ile ilgili en küçük bir gerçeğin farkında olmasına olanak verilmeyecek kadar cahilleştirilir. Modern dünyanın “tüketim bilgiçleri” yaratılır ve bu bilgiçler kitlesi Marlboro, Levy's, Coca Cola, Punk ve Junk müziği kültürün eğitilmişleridir.¹⁸¹

Özellikle televizyon için bir değerlendirmede sosyologlar tarafından yapılmıştır. Onlara göre, televizyona ayrılan zaman “ölü zaman”dır. Bize göre ise, televizyon bir “boş zaman oburu”dur. Çünkü artık bireyler, boş zamanlarının büyük bir kısmını televizyonun karşısında ge-

---

¹⁷⁸ Gürol Gökçe, a.g.e., s.36.

¹⁷⁹ Erol Mutlu, a.g.e., s.18.

¹⁸⁰ Sabahattin Şahin, Kitle Haberleşme Araçlarından Radyo ve Televizyonun Kültür Değişmeleri Üzerine Yaptığı Tesirlerle İlgili Bir Değerlendirme, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987, s.57.

¹⁸¹ Korkmaz Alemdar ve İ. Erdoğan, Öteki Kuram, Erk Yayınları, Ankara, 2002, s.206.

çirmektedirler. Örneğin, günümüz toplumlarında akşamları televizyon seyretmek bir gelenek haline gelmiştir.¹⁸²

2. Televizyonun Kurgusal Dünyası

Modern kitle iletişim araçlarının içeriğiyle gerçek dünya arasındaki ilişkiyi sistemli biçimde ilk kez Walter Lippmann araştırır. Lippmann kitle iletişim araçlarının gerçek dünyayı çarpıtarak yansıttıklarını; bu çarpık yansının da insanların “kafalarındaki görüntüleri” meydana getirdiğini belirtir. İnsanların zihinlerinde canlandırdıkları dünya ile gerçek dünya arasında birebir denklikten söz edilemeyeceği gibi, gerçek dünyayı fiilen biçimlendiren bu insanların gerçeği çarpık biçimde algılamaları, onların gerçek yaşama ideal biçimde müdahalelerini de engeller.¹⁸³

Daniel Boortin’e göre, kitle iletişim araçlarının içeriği sadece gerçek dünyanın seçilmiş görünüşlerinden oluşmaz, ayrıca imal edilmiş, yapay olaylar da insanlara gerçek dünyanın gerçek görünüşleri olarak sunulur.¹⁸⁴

Tüm iletişim araçlarının bir diğerinden ayırıt edilmesini sağlayacak özgün bir formatı vardır. Bu formatlar çeşitli konuları kitleye sunma stratejileri olarak hizmet gören formüllerdir. Söz gelişi herhangi bir olayın sunum biçimi ve tarzı (dolayısıyla hatta mesajı) bu olayı dolayımlayan formatın türüne göre değişecektir. (örneğin sahne müzikali, tv draması, Hollywood kostüm filmi gibi) çünkü bu olay o formatın mantık ve kurallarınca formüle edilecektir. Televizyondan örnek verilecek olursa bu ekrandan görülen içerikler, bu aracın format kurallarını kabul etmeye zorlamıştır. Örneğin Amerikan profesyonel futbolu, Amerika tv şebekelerinin prime time’na taşındığında futbolun eğlence değerini artıran kimi kural değişimlerine girilmiştir. Oyunlar bu kural değişimleriyle oyunlar daha hızlı ve dolayısıyla tv formatına daha uygun hale getirilmiştir.¹⁸⁵

Televizyonun kurgusal yapısıyla diğer iletişim araçlarından ayrılmaktadır. Burada sözlü kültür ve yazılı kültür arasındaki ayrımı bir kez daha televizyonda yaşamaktayız. Televizyonun kurgusal dünyası sadece görünümlere ve imajlara önem verdiği için tüm yazılı eserlerden ayrılmakta ve onu kendi doğasından kopararak dönüştürmektedir. “Yazılı hikâye genellikle tasviri, tefekkür sessiz değerlendirmeye birleştirir ve bağımsızlık bir yalnızlık içinde okunmayı gerektirir, televizyon imajı ise dramadır. Bir görgüşahidinin duyguları ile dâhil olduğu olayın tamamını

¹⁸² Bekir Kocadaş, Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi www.insanbilimleri.com, Erişim Tarihi: 12. 01. 2013.

¹⁸³ Erol Mutlu, Televizyonu Anlamak, Gündoğan yayınları, Ankara, 1991, s. 78.

¹⁸⁴ Boorstin, Drama in life: The Uses of Communication in Society, 1976, s.181-200’den Nakleden: Erol Mutlu, Televizyonu Anlamak, Gündoğan yayınları, Ankara, 1991, s. 79.

¹⁸⁵ Erol Mutlu, a.g.e., s. 80

veya olayın hakiki anlamını değerlendirmesini sağlayacak kadar büyük kısmını görebileceğinden fazla yaklaşarak tecrübe ettiği bir olaydır”.¹⁸⁶

3. Televizyonun Dili

Televizyon doğası gereği iç çelişkilerle dopdolu, birbirinden bağımsız ve heterojen metinler üretmektedir. Dolayısıyla bütünleşmiş,insicamlı ve tek bir televizyon metninden söz etmek olanak dışıdır. John Ells’in de ifade ettiği gibi televizyon kullanıldığı(tüketildiği) ortama uyum sağlamak amacıyla (sinemadan pek çok açıdan farklı) kendine özgü estetik ve anlatım biçimleri geliştirmiştir. Konuyla ilgili olarak Heat ile Skrrow, öykü zamanıyla gerçek zaman nerdeyse denk olarak verilmesinin tv metinlerinin anıdalık-oradalık etkisine yol açtığını ileri sürmektedirler. Heat ile Skrrow’a göre tüm televizyon programları (canlı)dır.¹⁸⁷

İşte bu anlamda televizyonun her halükarda dramatik bir dilinin olduğu ve tüm diğer eserleri de buna zorladığı görülmektedir.“Dili, yani onun medeniyet kadar eski bir geleneğe sahip olduğunu gramerinin ve söz diziminin çözümlenmesi için büyük bir düşünce gayreti gösterilmiş olduğunu, onu incelerken elimizde geçerli bir terminoloji ve sınanmış kritik stratejiler türünden şeyler bulunduğunu aynı zamanda psikolojisini ve etkilerini tahlil etmek için etkin aletlere sahip olduğumuzu anladığımızda, bir iletişim aracıolarak televizyon dilinin drama dilinden başka bir şey olmadığı görülür. Yani televizyon pek çok şeyi ortaklaştığı sinema gibi özünde dramatik bir araçtır.¹⁸⁸

Böylesi bir dramatik dil yapısı kullandığından dolaydır ki televizyon dilinin vulgarize olması (sıradanlaştırılmış) kaçınılmazdır. Kullanılan değimler, kavramlar büyük oranda somuta indirgenmiş ve popüler kültür atmosferinden doğan bir dili oluştururlar. Söz dizimlerinin çok uzun ve dolayımılı olması mümkün değildir.

Televizyonda görünen her şeyin çerçeveselenmesi ve çoğu şeylerin tekrarlanabilir oluşu, televizyonu bir bütün olarak kaçınılmaz biçimde “gösteri”ye çevirmektedir. Bu bakımdan, söz konusu aracın büyük ölçüde bir eğlence vasıtası ve hayalî hikâye kaynağı olarak algılanması şaşırtıcı değildir.¹⁸⁹

---

¹⁸⁶ Martin ESSLİN, Tv Beyaz Camın Arkası, Çev. M. Çiftkaya, Pınar yy, İstanbul, 1991, s.56.

¹⁸⁷ Yusuf KAPLAN, Televizyon, Ağaç yy, İstanbul, 1992, s.43

¹⁸⁸ Martin ESSLİN, a.g.e., s.13.

¹⁸⁹ Martin Eslin, a.g.e., s.18.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A. Afganistan'da Medya'nın Tarihi

Matbaanın icadıyla başlayan büyük değişimin sonucu olarak, iletişimin gücü bilinmekle birlikte, dünyanın her bölgesi medya açısından aynı hareket ve canlılığa sahip değildir. Büyük iletişim devrimi ve atılımlarının yaşandığı Avrupa ve Amerika'ya oranla Afganistan, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin uzun ve zor dönemini yaşamaktadır. Medya denince, matbaa'dan kitap ve gazeteden başlayarak, bugüne kadar geliştirilmiş her çeşit enformasyon aracı akla gelir. Enformasyon açısından Afganistan'a genel bir nazarla yönelecek olursak:

Afganistanda ilk matbaa 1873'te Emir Şir Alihan döneminde getirildi. Böylelikle Afganistan tarihinde ilk gazete olan Şems en-Nehar (شمس النهار) Emir Şir Alihan döneminde 1873'te Kabil'de yayına başladı.¹⁹⁰ Söz konusu Gazete Afganistan'ın kalkınması, askeri, ekonomik, ziraat, ticaret ve yeni neslin yetiştirmesi ve sosyal, toplumsal, ekonomik değişimi ve diğer yayın organların faaliyetlerine zemin oluşturmuştur. Ancak çok uzun sürmemiş ve kapatılmıştır. Aynı zamanda bu dönemde mustefavi, Şems en-Nehar matbaası ve kardavi matbaası adıyla Kabilde üç matbaa'nın temeli atılmıştır.¹⁹¹

Afganistan tarihinde ikinci gazete de Emir Hbibullah Han döneminde 1906'de Sirac-ül EhbarAfganiyah (Afganistan'ın Haber Işığı) adına yayınlanmıştır. Bu gazetenin amaçlarını uyanış ve halkın bilinçlenmesi, özgürlüğün tahakkuku, yenilik, vatanseverlik ruhunun yetiştirilmesi ve işgale karşı direnişi teşkil etmekteydi.¹⁹² Bu gazetede diğer ülkelerdeki beşeri ilerlemelerin haberleri sürekli yayınlanırdı. Bunun amacı de hükümet ve halka uyarı ve gelişmelere teşvik idi. Bu gazete sürekli istiklal ve özgürlükle alakalı konulara ağırlık verirdi ve asıl amacı de tam bağımsızlığı elde etmektir. Bu takım yayınları sadece ülke gençliğinin uyanışına sınırlı kalmayıp belki bölgedeki diğer ülkelerin gençliğinin uyanışına da önemli etkide bulundu.¹⁹³ Ancak belli olmayan nedenlerden dolayı bu gazete de kapatılmıştır. Daha sonra Emanullah Han döneminde 1911'de Mahmut Tarzi'nin yönetmenliğiyle tekrar yayına başladı. Yine bu dönemde basım ve kitap basımı başlamış ve giderek yaygınlaşmıştır. Böylelikle Afgan halkı sözlü kültürden yazılı kültüre geçmiş. bu gazete ve dergiler halkın uyanışına sebep olmuştur. Afganistan'da ise bu ga-

¹⁹⁰Zahir Tanin, Afganistan Der Karni Bistim, İrfan, Tahran, 1384, s.27.

¹⁹¹Nadiri, a.g.m, s.6.

¹⁹²Tanin, a.g.e, s.14.

¹⁹³Nihadi Meşvarati Altay, 2010 Raporu, s.20.

zete ülkedeki matbuatın başlangıcı olarak bilinir. Çünkü ondan sonra Afganistan’da matbuat hiçbir zaman durdurulmamıştır.¹⁹⁴

Emanullah Han Dönemi (1919-1929) Afganistan’da matbuat açısından önemli dönem idi. Bu dönemde Afganistan’ın siyasi ve kültürel hayatında iki önemli gelişme meydana geldi. Birincisi, 1924’te Afganistan’da « نظامنامه دولت عليه افغانستان » adıyla ilk anayasa yapıldı. İkinci husus ise (نظامنامه مطبوعات) adı altında medyayla ilgili yasaların düzeltilmesidir. Böylelikle Afganistan’da ilk defa yasalara dayanan medya ortaya çıkmış oldu. Tabi ki bu yasanın oluşması medyayla ilgili tam özgürlüğün korunması anlamına gelmez hatta öyle maddeler de vardı ki basım özgürlüğünü kısıtlıyordu. Gazetelere bazı cezalar de öngörmüştü. Tüm bunlara rağmen anayasa ve “ نظامنامه مطبوعات ”ın yürürlüğe girmesi Afganistan’da medya’nın yayılmasına yardımcı oldu.¹⁹⁵

1939’de bağımsız matbuat başkanlığı kuruldu. Bu aslında en azında medyanın gelişmesine yardımcı olabilirdi. Ancak hükümet bu organdan daha çok bağımsız gazetelere karşı baskıcı amaçlar doğrultusunda kullandı.

Bir diğer önemli adım da (مدیریت عمومی آژانس اطلاعاتی باخترا) Bahter Haber Ajansı genel müdürlüğün kurulmasıdır. Bu merkezin kurulmasıyla ilk defa Afganistan düzenli bir şekilde iç ve dış haberleri toplama imkânını elde etmiş oldu. Ülkede hiçbir bağımsız haber ajansı ve gazete olmadığı için bütün haberler bu merkezde toplanıp sansür edildikten sonra sadece devlet politikalarına uygun olan haberler yayınlanırdı.

1973’te Davut Han Bağımsız ve parti gazetelerin yayınlarına son verdi. Ve böylelikle bir kez daha Afganistan medyasına sansür gölgesi hâkim oldu. Bunun dışında Davut Han, Cumhuriyet nizamında gazeteciler, kitapların basım ve yayını, konferanslar, sinema faaliyetleri devletin politikasına uygun olması için çaba gösterildi.¹⁹⁶

Davut han iktidarının son günlerine kadar hiçbir bağımsız gazetenin yayınına izin vermedi; ancak devlet medyasını merkez ve diğer illerde bazı gazetelerin kurulmasıyla genişletti. Bir diğer husus ise, gece mektupların yazması Davut han döneminde başlamasıdır. Bazı siyasi partiler önemli mili ve siyasi konularda kendi görüş ve düşüncelerini gece mektuplarla bildirmektedirler.¹⁹⁷

---

¹⁹⁴İLAHİ, a.g.e, s.14.

¹⁹⁵Tanin, a.g.e, s.17.

¹⁹⁶Tanin, a.g.e, s.35.

¹⁹⁷İlahi, a.g.e, s.24.

Afganistan Demokratik Halk Partisinin dönemi ve Sovyetler işgali yıllarında(1978-1992) ülkenin medyası tamamen baskı ve sansüre dayanırdı. Öte yandan bu dönemde gazeteler Linin ve Marx düşüncesini yaymaya başlamıştı. Hata yazılarda mutlaka referans verilirdi. Bir yazı yazdığında kesinlikle bir yerde Linin şöyle buyurur ve Marx şöyle diyor diye zikredilirdi.

Dr. Najib döneminde bazı ilmi ve sosyal kurumlara ait bazı edebi ve kültürel gazetelerin durumu iyi olmaya başladı. Bu dönem eski baskılar az da olsa hafifledi ve medya dilinde eleştirilerde yavaş yavaş yer verildi. Görünüşte bağımsız görülen devlet tarafından kurulan haftanın haberleri (اخبار هفته) ilk defa devlet muhalifi bazı kişiler ve komutanlar özellikle Ahmet Şah Mesut ile görüşmelerden bahsetti. Partiye bağlı Payam Gazetesi de durumu eleştirdi. Neşriye-i Azadi (نشریه آزادى) eleştirel bir yazıdan dolayı durdurulup yayın müdürü olan Sahi Ğayret de hapse atıldı.¹⁹⁸

Mücahitler (1992-1996) medyayı önemli propaganda aracı olarak Pakistan'da kurulup faaliyetine başladılar. Yedi mücahit grubun kendilerine özgü gazeteleri vardı ve onlar vasıtasıyla kabil hükümetinin propagandasına cevap verirlerdi. Ama Kabilde Prof. Burhanuddin RABBANİ hükümeti döneminde medyanın yeni kanunu yürürlüğe girdi. Kabilde mücahitlerin hâkimiyet yılları çok zor yıllardı. Bu yıllar partilerin iç savaşı ve Taliban'la savaş yılları söyleyebiliriz. Buna rağmen Kabilde birkaç bağımsız gazeteler kuruldu. Bu gazeteler her ne kadar devlet işleyişi, komutanların baskısı, günlük sorunlar, devlet idarelerinde fesattan söz etse de daha çok hedef rakip tarafa yönelikti.¹⁹⁹

Devlet gazeteleri bu yıllarda eskiye göre çok kötü durumdaydı. Gün geçtikçe okurlarının sayısı hızla azalırdı. Tüm bu zorluklara rağmen mücahitler döneminde medya kanunu yürürlüğe konuldu ve gazetelerin sayısı yavaş yavaş çoğaldı. Nitekim o günkü rakamlara göre kabilde 50'den fazla gazete ve dergi yayınlanırdı.²⁰⁰

Taliban döneminde(1996-2001) bir anlamda medyanın yokluğundan söz edilebilir. Ülke genelinde yayınlanan dergi ve gazetelerin sayısı iki elin parmaklarını geçmezdi. Medya, Taliban yönetimi sırasında büyük kısıtlamalara tabiydi. Afganistan Radyosu'nun adı Şeriat Sesi Radyosu olarak değiştirildi ve radyo yayınlarında Taliban'ın köktenci İslam anlayışını yansıtır oldu. Tali-

---

¹⁹⁸Nadiri, a.g.e, s.46.

¹⁹⁹Yek Ayine Ve Çend Tasvir, Pertaw NADİRİ, Mücelle-i İrfan Sayı: 1, 1382, s.6.

²⁰⁰Aheng, a.g.e, s.34.

ban iktidarda olduğu 1996'lı yıllarda televizyonu ahlaki yozlaşmaya yol açtığı gerekçesiyle yasaklayıp, müziğe de aynı gerekçelerle mesafeli yaklaşmayı seçmişti.²⁰¹

200 yılında Bon konferansından sonra Afganistan'da geçici hükümetin kurulmasıyla ülkede yeni matbuat kanunu yürürlüğe konuldu. Bu kanunun diğer eski kanunlardan farkı budur ki bu kanun Radyo ve Televizyonu devlet kontrolünden çıkartıp özelleştirerek vatandaşa televizyon ve radyo şebekelerinin kurulma hakkını vermiştir. Buna rağmen bu yasa bazı eksiklikleri içine barınmaktadır. Nitekim birçok düşünür ve gazeteci bu kanunun yeniden düzeltilmesi ve uluslar arası normlara uygun olması gerekli olduğunu savunmaktadırlar. Her neyse bu kanundan sonra Afganistan'da medya çok ciddi bir şekilde yayılmıştır. Hatta kültür bakanlığı bile şu ana kadar tam olarak Afganistan'daki özel gazete ve dergilerin sayısını bilmiyor. Çünkü birçok gazete ve dergiler daha resmi kayıt yapmamıştır. Buna rağmen Kültür Bakanlığın yetkililerine göre 300'den fazla gazete ve dergi kabil ve diğer illerde yayın yapmaktadırlar. Sadece kabilde 180 gazete ve dergi yayın yapmaktadır.²⁰²

Genellikle ülkedeki bağımsız gazeteler iç ve dış yardım kuruluşları, Birleşmiş Milletler Şubeleri, devlet yanlıları, Cihadi partiler ve hatta bazı elçilikler vs. tarafından desteklenmektedir. Nitekim bazı gazetelerin yardım eden kuruluşların maddi desteklerinin kesilmesiyle yayın hayatı de son bulmuştur.

Afganistan'da okuma yazma oranı düşük olduğu için radyo ve televizyon en etkili medya organlarını teşkil etmektedir.

İlk defa 1926'da Emanullah Han döneminde (1919-1929) Kabilde Kabil ismiyle bir radyo yayına başladı ve sadece Kabil İlini kapsıyordu. İlk başta büyük kavşaklarda bir direkte radyo yerleştirilmişti ve halk onun etrafına toplanarak haber ve müzikleri dilemekteydiler. Kral Emanullah Han'ın devrilmesiyle bu radyonun yayını de durduruldu. 1951'de Muhammed Haşim Han döneminde Kabil radyosu yeniden yayına başladı. Bu sefer yayınları diğer yakın illeri de kapsıyordu.²⁰³

İlk defa 1951'de radyodan kadın sesi yayınlandı. Bu sıralarda Afganistan radyosunun yayınlarını yöneten Dr. Cavit Şöyle diyor: Biz ilk defa bir duyuruyu kendisi Türk eşi Afgan olan bir kadın sesiyle duyurmuştuk ki kendisi Farsça okuma yazmayı bile bilmezdi. Biz Farsçayı La-

---

²⁰¹ Nadiri, a.g.e, s.67.

²⁰² Nadiri, a.g.e, s.54.

²⁰³ Seyit Ubeydullah Eyyubi, Jurnalizm Çist, RisaletYayınevi, Kabil, 1391, s.63.

tin alfabesiyle yazardık o da okurdu. Daha sonra bir Afgan kadın sesine de izin verildi. Böylelikle İlk defa küçük yaşta olan Afgan kızın sesi duyuruldu.²⁰⁴

Radyodan ilk defa tam olarak sesi yayınlanan kadın ise Rukiyye Habib idi. Radyodan sesi duyulan ilk kadın şarkıcı Pervindi. Yayınlanan ilk şarkının ismi çiçek satıcısı anlamına gelen “Gülfuruş” idi. O günün şartlarında radyodan kadın sesinin yükselmesi beklenmedik ve şaşırtıcı bir durumdu Zahir Tanin’e göre o günün Afganistan’ında bir kadının radyoda şarkı söylemesi bir devrim niteliğindedir.²⁰⁵

İç savaş (1992-1996) ve Taliban’a karşı direniş yıllarda (1996-2001) Afganistan radyo televizyonu mayın ve roketlerin isabetiyle ciddi hasar gördü. Bununla birlikte iç savaş ve Taliban hâkimiyeti sırasında birçok gazeteci, uzman, spiker, muhabir ve programcı ülkeyi terk etmeye mecbur oldu. Böylelikle mücahitler ve Taliban döneminde Afganistan radyosunun yayınları hem kemiyet hem de keyfiyet açısından çok düşüktü. Gerçi mücahitler kadın şarkıcıların şarkılarını radyo ve televizyondan yayınlamasına sınır getirmişlerse de bu yıllarda kadınlar radyo ve televizyonlarda spiker olarak program yapabiliyordu.

Taliban döneminde bu radyo راديو صداي شريعت (Şeriatın Sesi Radyosu) ismiyle anılırdı ve halkın ihtiyacı olan bilgi içerikli hiçbir program yayınlamıyordu. Geçici hükümetten sonra Afganistan radyosunun yeniden imar işi başladı ve şu an Afgan halkın çoğu bu radyoyu dinleyebilirler. Son zamanlarda Afganistan radyosunun yayınları bütün ülke ve hatta komşu ülkeleri de kapsamaktadır.²⁰⁶ Yine de Radyo Afganistan beklenen noktaya daha ulaşamamıştır ve birçok siyasi programlarında hala eski yöntem izlenmekte olup spikerler de o eski haber sunma şeklini terk edememiştir. Halbuki büyük radyolar tek tek evlere girmiş ve herkesin ilgisini çekmektedir. Artık BBC radyosu راديو اروپاي آزاد ، صداي امريکا (راديو آشنا) ، راديو صداي آزادي ، راديو صبح بخير افغانستان ve birçok yabancı radyolar tüm Afganistan’da faaliyet göstermektedir. Bunun dışında راديو راديو ايران ve bazı diğer yabancı radyolar da yayın yapmaktadırlar. Bu radyolar çok güçlü programlarla 24 saat yayın yapmaktalar.²⁰⁷ Durum böyleyken radyo Afganistan’ın birçok mesleki personeli düşük ücret nedeniyle burayı terk edip yabancı radyolara yönelmiştir ki bu da çok ciddi personel eksikliğine yol açıp ve programlarını doğrudan olumsuz etkide bulunmuştur.

²⁰⁴Zahir Tanin, Afganistan Der Karni Bistim, İrfan, Tahran, 1384, s.119.

²⁰⁵Zahir Tanin, a.g.e., s.119.

²⁰⁶Nadiri, a.g.e, s.29.

²⁰⁷Nuşin, a.g.e, s.45.

Diğer taraftan راديو آرمان و راديو كليب yirmi dört saat yayınıyla Kabil ve diğer illerde özellikle yerli ve yabancı müzik programlarıyla az sürede radyo Afganistan'dan daha çok dinleyici topladı. Bunları söyleme amacım şu ki şu an radyo Afganistan çok sayıda rakiplerle karşı karşıya. Bunların yanında son yıllarda birçok yerel ve özel radyo yayına başlamıştır. Günümüzde Afganistan'da yayın yapan radyo sayısı 157'i aşmaktadır.²⁰⁸

Afganistan'da tiyatro 1944'te başladı. O dönemin usta tiyatrocusu olan Abdulkeyyum Besed'e göre; tiyatrolar sosyal ve toplumsal zulüm ve yolsuzluklarından bahsetmekteydi. Afganistan'da İlk skeç oyunu Abdurreşit Letifi tarafından hazırlandı. Tabi ki o dönem skeçleri daha çok toplumsal zulümleri ele alırdı. Ancak yavaş yavaş Afganistan tiyatrosu gelişme aşamalarını yaşamıştır. İlk defa kadın sesi Nazir adında bir erkek tarafından seslendirilmiştir. Tabi ki bu da o zamanda tartışmalara neden olmuştu. Buna rağmen bazı erkekler kadın kıyafetleri giyerek skeçlerde kadın rolü eksikliğini gidermeye çalışmıştır. Daha sonraları kadınlar da tiyatroya girmeye başlamışlardır.²⁰⁹

İlk sinema sistemi ve filmleri Emir Habibullah Döneminde 1904'te Emir'in hareminin eğlenmesi için Hindistan'dan getirilmişti. Ancak Afganistan'da ilk sinema Emanullah Han döneminde kabilde gösterilere başladı. Bu sinema Afganistan'da ilk kurulan sinema olup ancak defalarca yıkıldı.²¹⁰

B. AFGANİSTAN'DA TELEVİZYON'UN TARİHİ

Televizyon öncelikle İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya'da gelişim göstermiştir. Fakat bu ülkelerde televizyonun doğuşu ve gelişimi farklılık göstermesine karşın; II. Dünya Savaşı bu ülkelerin hepsinde televizyonun yaygınlaşmasını kesintiye uğratmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Amerika'nın savaştan daha az zararlı çıkmış olması televizyon yayınlarının gelişmesinde diğer ülkelerin önüne geçmesini sağlamıştır.²¹¹

Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan televizyonun teknolojik gelişimine bakıldığında, onun neredeyse yüz yıllık bir süreç sonunda icat edildiği görülür. Bu kitle iletişim aracının icadı ile ilgili gelişmelerin çok dolaylı da olsa 1817 yılında İsveçli bilim adamı Berzelius'un selenyumu-

²⁰⁸Rehnuma-i Resanehayı Afganistan, NEY, 2011.

²⁰⁹TANİN, a.g.e., s.120

²¹⁰TANİN, a.g.e., s.122.

²¹¹T.Volkan Yüzer, "Televizyonun Ortaya Çıkışını Etkileyen Gelişmeler", Kurgu, Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Sayı:19, Temmuz, 2002, s.86

mu keşfetmesiyle başladığı söylenebilir. Selenyum, bu araçta görüntünün oluşturulabilmesi için kullanılan temel maddedir.²¹²

Televizyonun kökeni 1920'lerde John Baird'in görüntü ve sesi bir yerden başka bir yere elektronik olarak aktarmaya çalışmasına kadar gider. Televizyon bazı cisimlerin bir elektron ışımamasını elektrik enerjisinden ışık enerjisine dönüştürme kapasitesi yani foto elektrik alanında yapılan yeniliklerle ortaya çıktı.²¹³

1923'te Amerika'da bilimsel çalışmalarını yürüten Rus bilim adamı Wladimir K. Zworykin, günümüzde de kullanılan elektronik tarama yöntemiyle ilk görüntü yayını yapmayı başarır ve 1931 yılında bu yöntemle çalışan televizyon alıcıları üretimine başlanır. Bu teknik sayesinde ilk düzenli televizyon yayınları BBC (British Broadcasting Corporation) başlamıştır.²¹⁴ BBC 1936 yılında Londra'da Aleksandır Place'de halka açık ilk televizyon gösterilerini başlattı. 1939'da da Newyork'ta dünya fuarında televizyon yayınları başladı.²¹⁵

Televizyon yayınları 1950'den sonra dünya düzeyinde yaygınlık kazanmış, benimsenmiştir. Bugün için, televizyon, gazetelerden de radyodan da, dergilerden de daha etkin bir kitle iletişim aracı olma hüviyetini korumaktadır. Pek çok yazara göre televizyonun olgunluğa ulaşması 1960'ların başında olmuştur. Az gelişmiş ülkelere televizyonun girmeye başlaması ise, 1960'ların başınarastlamaktadır. Televizyonun 1960'tan sonra ise altın çağını yaşadığı ileri sürülmektedir.²¹⁶

Dünya'nın her bölgesi medya açısından aynı hareket ve canlılığa sahip değildir. Büyük iletişim devrimi ve atılımlarının yaşandığı Avrupa ve Amerika'ya oranla Afganistan, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin uzun ve zor dönemini yaşamaktadır.

Medya'nın en etkili iletişim aracı olarak bilinen televizyonun de Avrupa ve Amerika'ya nazaran Afgansitan'a gelişi çok geç olmuştur. Afganistan'da kısaca televizyonunun tarihine bakacak olursak devlet televizyonu, Partilerin televizyonu ve özel televizyonlar olarak incelememiz gerekir.

---

²¹² Gürol Gökçe, a.g.e., s.29.

²¹³ Y.Yılmaz, Kültürel Etkileşim ve Toplumsal Değişmede Televizyonu Etkileri, Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul: Maltepe Yayınları, 2001, s.37.

²¹⁴ Cem Pekman, Televizyon'da Özelleşme-Avrupa'da Yayıncılığın Değişim Süreci, İstanbul: Beta Yayınları, 1997, s.4.

²¹⁵ Gürol Gökçe, a.g.e., s.32.

²¹⁶ Y.Dip., s. 32

1. Devlet Televizyonu

Afganistan'da ilk Televizyon 1978 yılında Davut Han Döneminde(1973-1978) yayına başladı. Bu da dönemin başbakanı Muhammed Musa Şefik'in Japonya'ya ziyareti sırasında Japon hükümetinin yardımıyla gerçekleşti. Söz konusu televizyonun yayını ve programlarının yönetilmesi için Kültür Bakanlığının memurlarından da oluşan bir grup öğrenci Japonya, İran ve Bulgaristan'a gönderildi. Afganistan Televizyonu adı altına kurulan bu televizyon günlük Bir saat yayın yapmaktaydı. 1980'de günlük yayın saati dört saat kırk beş dakikaya ulaşmıştı.²¹⁷

Afganistan televizyonu tarih boyunca zaman zaman inişli çıkışlı dönemleri yaşamakta ve dönemin hükümetlerinin ideolojik propaganda aracı haline gelmiştir. En son Taliban Televizyonu ahlaki yozlaşmaya yol açması ve din açısından haram olması gerekçesiyle kapatmıştır. Taliban döneminin sona ermesiyle 2002'de Afganistan Milli Televizyonu adıyla yeniden yayına başlamış oldu. Afganistan Milli Televizyonu devlet televizyonu olarak hükümetin çalışmalarını ve haberleri yayınlar. Programlar arasında genelde milli şarkılar ve ilahiler yayınlanmaktadır. Kendi özel haber servislerine ilaveten VOA Amerika sesi ve Almanya'nın Doçeweli televizyonlarının programlarından da yararlanmaktadır.

Afganistan milli televizyonu genel olarak milli değerleri az de olsa göz önünde bulundurarak yayın yapmaktadır. Daha çok yerel şarkılar ve Afgan müziğine ağırlık vermekte ve ülkede yaşayan farklı etnik kimliklerin yerel dillerinde de özel yayın yapmaktadır. Devletin kanalı olması nedeniyle hükümetin sesidir, ancak son dönemlerde yavaş yavaş hükümetin eksiklerini de eleştirmeye başlamıştır.

2. Farklı Siyasi ve İdeolojik Kesimlerin Televizyonları

Afganistan'da televizyonlarını önemli bir kısmı da siyasi partiler ya da nüfuzlu cihadi Liderlere aittir. Afganistan'da bir partiye bağlı ilk özel televizyon 2004 yılında etkili liderlerden biri olan Özbek asıllı General Abdurreşit dostumun mali desteğiyle Şibirğan'da Ayine adıyla yayına başladı. Başlangıçta genelde Özbekçe programlar yayınlanan bu televizyon Türkçe ve Özbekçe film ve şarkıların yayınlamasıyla kendine izleyici bir kitle yaratmaya başarmış olup Afganistan kuzeyindeki beş ili kapsamaktaydı. Kadın sesi ve şarkılarını yayınlamasıyla başlangıçta dini kurumların tepkisini çekmişti. Ancak diğer özel televizyonlarının yayınları başlamasıyla bu konu çok ciddi alınmadı.

---

²¹⁷Dewlat Abadi, a.g.e., s.666.

Çoğu parti veya mücahit liderlerinin kendilerine ait özel televizyonu var ya da belli televizyonları isminden söz etmeksizin desteklenmektedirler. Bu televizyonlar genelde söz konusu partilerin politika ve programlarını yayınlar.

NOR TV Cemiyet-i İslami partisine ait olup Salahuddin RABBANİ tarafından yönetilmektedir. RAH-i FERDA Muhammed Muhakkik'e ve TEMEDDUN TV de Asif Muhsini Şii liderlere aittir. Bu televizyonların belli izleyici kitleleri vardır.

Son yıllarda dini yayınlar yapan ve amaçlarını da halkı ahlaksızlık ve batı kültür sömürüsünden kurtarmak olarak nitelendiren bazı özel televizyonlar da yayına başlamıştır. Ülkenin batısında yayın yapan İSLAH TV bu televizyonlardan sayılmaktadır. Programları genellikle dini ve İslami konular çerçevesinde yapılmaktadır.

3. Özel Televizyonlar

Afganistan Taliban'dan sonra her alanda özellikle medya alanında önemli değişimler yaşamıştır. Özel televizyonların hızla artışı bunun bir göstergesidir. Bugün Afganistan'da özel televizyonların sayısı hızla artmaktadır. On yıl önce televizyon yasak olan bir ülkede günümüzde 70 televizyon yayın yapmaktadır.²¹⁸ Ve bunların birçoğunu özel kanallar oluşturmaktadır.

Taliban'dan sonra ilk özel televizyon Afgan TV adı altına iş adamı olan Ahmet Şah Afganzey tarafından kuruldu. Her ne kadar bu kanal Afganistan'da özel televizyonculuğun ilk tecrübesi olmasına rağmen çok kısıtlı imkânlarla yayına başladı. Başlangıçta genelde Hintçe ve yabancı şarkıların yayınlamasıyla yetinip daha sonra dizilerle yayınlarına devam etti. Böylelikle geniş bir izleyici kitle kazanmış oldu.²¹⁹

2004 yılının Ekim ayında Tulü TV Kabilde yayına başladı ve çok kısa sürede Afganistan'da en çok izleyici kitlesini kazanmış oldu. Bu kanal Avustralya'dan ülkeye dönen göçmen Saad Muhsini tarafından kuruldu. Programlarındaki sunuş şeklinde ve şarkı yayınlamasındaki serbestlik nedeniyle başlangıçta halkın sert tepkisin çekmişti. Nitekim Herat ilinin merkezi camisinin cemaati, namazdan sonra ellerini havaya kaldırarak doğuş anlamına gelen Tulü tv'nin bastırması için dua etmiştir. Bazı kanalların ceza almalarının ardından Tulü tv de kendi kendine sansür uyguladı. Bu kanal batılı kanalların programlarını birebir taklit etmekte ve serbestlikte neredeyse sınır tanımamaktadır. Yaptığı kadın erkek karışık şarkı yarışmalar, yayınladığı yabancı

²¹⁸ Nahid Nuşin, "Tarihi Radyo Televizyon-i Cehan", Ferhang Yayınevi, Kabil, 1388, s.21.

²¹⁹ Muhammed Amin Ferheng, 'Matbuat Der Afganistan', Peşaver, 2005, s.14.

dizi ve filmleriyle mollaların ve dini kurumların sert tepkilerini çekmektedir. Nitekim kaç kez devlet tarafından para cezasına çarptırılmış ve bazı çalışanları gözaltına alınmıştır. Ancak kısa sürede serbest bırakıp eski duruma devam etmiştir.

Guzarişi Şaşumin ve Guftuman Tulü tv'nin genelde siyasi konuları ve Afganistan'daki sosyal sorunları ele alan programlarıdır. Setare-i Afgan, Zengi Hater, Guftuman, Guzarişi Şaşumin, Çehre-i Baliwod, Mevjha, Hande Bazar, en çok izlenen programlarıdır.

Tulü tv'nin yayın şekli diğer televizyonlardan özellikle devlet televizyonundan çok farklıdır. Bu durum ülkedeki dini kurumlar ve din adamlarının tepkisini çekmiştir. Bu televizyonun programlarını İslam'a, ahlaka ve Afgan kültürüne aykırı bulup yayınlarına son verilmesine ısrar etmiştir. 13 Ekim 2005'te Afganistan Âlimler Şurası, söz konusu şuranın yüz üyesinin imzasını taşıyan bir kararla Tulü tv'nin yayınlarını eleştirerek Afganistan Hükümeti'nden bu kanalın ahlaka ve İslam'a aykırı yayınlarının durdurulmasını istedi. Afganistan Alimler Şurasını bir üyesi şöyle açıklama yaptı: “Biz (Afganistan Alimler Şurası) Afganistan Anayasası'na göre karar almışız, aynı şekilde Şeriata kesinlikle aykırı dans sahnelerin yayınlamasının durdurulmasını de istiyoruz.” Bu bildirin yayımlanmasından 29 Ekim 2005'te Paris'te olan Gazetecileri Savunan Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü, Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzayi'ye muhafazakar ve özellikle Afganistan Alimler Şurasının baskılarına karşı açık bir şekilde Televizyon ve medya'yı savunmasını içeren bir mektup gönderdi. Mektupta, “bu yayınlar Devleti değil izleyicileri ilgilendiren bir konudur.” diye belirtilmişti. Buna rağmen 17 Nisan 2007'de geceleyin Tulü TV acil bir haberle polis bu kanala baskın yapmasını duyurdu. Verilen haberde Afganistan başsavcısının talimatıyla televizyon binasına polis tarafından yapılan bir baskınla televizyonun yayın yönetmeni ve iki personelin de polis tarafından gözaltına alındığı ve darp edildiği söylendi. Daha sonra serbest bırakılan personel de darp izlerinin görüldüğü ve kendilerinden şikâyetçi olmayacaklarına dair ifade alındığı açıklandı. Afganistan başsavcısı ve Tulü tv'nin bu çekişmesinde Gazetecilerin haklarını Savunan Örgütü, Gazeteciler Birliği polis bu işini protesto ederek Afganistan parlamentosunun önünde toplandılar. Bu sorun Cumhurbaşkanı araya girmesiyle çözülmüş oldu. Son zamanlarda ise bazı dini programların yayınlanmasıyla halkın tepkisinin azaltılması amaçlanmaktadır. Örneğin; Dini motifleri içeren Sırlar Dünyası ve Beşinci Boyut dizilerinin yayınlanması.²²⁰

²²⁰ Kazım Aheng, ‘Seyr-i Jurnalizm Der Afganistan’, Pişaver, 2003, s.45.

Bunun yanında yine Afganistan’da Tulü TV serbestlikte sınır tanımayan bir televizyondur. Çok açık ve serbest dizileri yayınlamaktadır. Örneğin Türkiye’de muhafazakâr ailelerin izleyemediği Aşk-ı Memnu dizisi Tulü tv tarafından Farsça dublajıyla yayınlandı. Çok tepki çekmesi nedeniyle bir süre sonra yayını yasaklandı. Ancak eskiye göre tepkiler de normalleşmiştir. Günümüzde aşk-ı memnunun devamı niteliğinde olan Fatmagül Dizisi yayınlamakta ve en çok izlenen dizilerdendir. Yine Muhteşem Yüzyıl dizisi Hürrem Sultan adıyla Farsça dublajıyla başka bir kanalda yayınlamaktadır. Bu televizyon “TULÜ” ve “TULÜ NEWS” adıyla iki kanal olarak yayın yapmaktadır. Bu televizyonda en çok Hint ve Türk dizileri yayınlanmaktadır. En önemli programlarından biri de “Sitare-i Afgan”dır. Genç sesleri tespit eden şarkı yarışmasıdır. En çok beğenilen programdır. Bu kanalı takip eden diğer özel televizyonlar de ARYANA, 1TV ve Limer de geniş izleyici kitlesine sahiptir.

Ancak Televizyon yayınlarının izlenebilirliği oranı ülkenin her tarafında farklılık göstermektedir. Afganistan nüfusunün büyük çoğunluğu kırsalda yaşamaktadır. Kırsal kesim ki nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil ediyor bir çok imkanlardan yoksundur. Genelde ilçeleri illere bağlayan yollar asfaltlı değildir. Hemen hemen çoğunda elektirik yoktur. Kırsal kesimde ekonomik durumu iyi olanlar sadece akşamlayın aydınlanmak amacıyla daha çok küçük jeneratörlerden istifade etmektedir. Bundan dolayı şehirlere göre kırsal kesimde elektiriğin olmamasından dolayı televizyon izlenme oranı şehirlere göre daha azdır.

C. TELEVİZYON PROGRAMLARI VE İÇERİĞİ

1. Eğlence ve Komedi Programlar:

Eğlence programları genellikle müzik, komedi, yarışma, dans gibi değişik eğlendirici unsurları bünyesinde toplayan program türlerini dile getirmektedir. Bu bir ölçüde yamalı bohçayı andıran programların kökeni Amerika ve Avrupa’daki varyete ya da vodvillerdir.²²¹

Televizyonların günlük program akışı içinde drama, dizi ve eğlence içerikli programlar diğer programlarla kıyaslandığında çok büyük bir yer tutmaktadır. Paterson’a göre bu tür televizyon programları, izleyicinin kültürüne açılan bir pencere görevi görmekte ve aynı zamanda izleyicinin kültürel değerlerini de yansıtmaktadır.²²²

²²¹ Erol Mutlu, Televizyonu Anlamak, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990

²²² SMITH, Anthony(ed) Television: An International History, Oxford: Oxford University Pres. 1995, S.95.

Televizyonda eğlence programları düşük bir bütçeyle hazırlanabileceklerinden dolayı ucuz yapımlardır. Bu programlar aynı zamanda izleyiciyi eğlendirmeyi ve izleyicinin tamamen bireysel zevk ve eğlencesi için izleyeceği programlar olduğu için çabuk tüketilirler. Bu tür programlar, ciddi ve rafine yüksek kültür ürünlerinin tam zıt kutbunu oluşturur.²²³ Bu özelliklerinden dolayı eğlence/şov içerikli programlar, popüler kültürün bir ürünü olarak düşünülebilir. Çünkü insanlar bu tür programları izlerken aynı zamanda boş zamanlarını da değerlendirmektedirler. Aynı zamanda bu tür programlar yüksek kültür ürünleri olmak yerine, alt kültürel yapının en önemli göstergeleri haline gelmektedirler. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, bu tür programlar toplumun çok geniş bir kitlesine hitap ettiğinden, toplumdaki en düşük zevke göre uyarlanmış programlardır. Zaten yüksek kültürün ürünü olamayışlarının temelindeki anlayış da budur. İşte bu noktada da, popüler kültürün birer parçası olarak düşünülmektedirler.

Eğlence programlarının çıkış noktası insanların günlük hayatlarında karşılaştığı problemleri unutabilecekleri, keyif almak için seyredebilecekleri bir alan yaratmaktır. Eğlence türleri içerisinde televizyon dizileri ve seriyaller önemli bir yer tutmaktadır. Yarışma programları ise diziler gibi izlenme oranları çok yüksek yapımlardır.

Afganistan’da yayınlanmakta olan Eğlence ve komedi programlarına genel hatları ile kısaca değinecek olursak ortaya aşağıdaki veriler çıkar;

a. Zengi Hater/ Uyarı Zili

Zengi Hater Avustralya’nın çok izlenen eleştirel komedi programlarından biri olan “The Panel” ‘den alınmıştır. Zengi hater değişik konuları ele almaktadır. Bu program başlangıçtan beri devletinbaşarısızlığından tutup yolların yapılması, üst düzey devlet yetkilileri ve milletvekillerinin eleştirilmelerine kadar uzanan tavrı nedeniyle hep tartışmalara yol açmıştır. Milletvekillerinin mecliste uyumaları ve belediyelerin verdiği hizmetlerdeki eksiklikler ve diğer siyasi ve sosyal sorunları ekrana taşıyan eleştirel komedi bir programdır. Genelde komedi şeklinde sunulmaktadır. On yıl önce kimsenin eleştirme hakkının olmadığı bir ülkede, günümüzde Cumhurbaşkanı, Bakanlar, üst düzey devlet yetkililer, polis, mücahit komutanları, savaş ağaları, belediye başkanları kısacası görevlerini yerine getirmede eksikliği görülen herkesi komedi unsuru katarak eleştiren bir komedi programdır. Daha önce kendilerini eleştirenleri kurşunla öldüren komutanlarla, günümüzde açık bir şekilde alay edilerek komik bir şekilde ekranlara taşınmakta ve eleştirilmektedir. İşte burada medyanın kamuoyu haberdar olma ve demokratikleşme fonksiyonlarını gör-

---

²²³ Y. Dip, s.110.

mekteyiz. Bu programlar demokratikleşme sürecinde önemli rol oynamaktadır. Bu programda, Devlet dairelerindeki yolsuzluk ve rüşvet, polis tarafından yapılan ihmaller ve belediyelerin yürüttüğü hizmetlerdeki eksiklikler tespit edilerek ve komik hale getirilerek ağır bir şekilde eleştirilir. Program sunucularının oyuncu ustalığı, en ciddi konuları bile komik hale getirilmeleri de programa ayrı bir renk katmıştır. Toplumumuzda, televizyonun olumlu etkilerinden birisi sayılabilecek bu program, bir taraftan halkı eğlendirmekte diğer yandan da sorunları ekrana taşıyarak yetkilileri sorunların çözülmesi konusunda mecbur bırakmaktadır. Bir diğer önemli husus da, topluma eleştiriye açık olmayı öğretmektir. On yıl önce liderler ve özellikle komutanlara karşı kimsenin ses çıkartamadığı toplumda, bugün herkes ekranlarda açık bir şekilde eleştirilebilir hale gelmiştir. Bu durum, bir yandan mağdur olanların sesinin duyulmasına, diğer yandan da özellikle devlet yetkililerinin ve mücahit komutanlarının bir birlerine ve halka karşı tahammül ve özeleştirilme ortamını yaratmıştır. Başka bir ifadeyle bu program, ifade özgürlüğünün ve demokrasinin toplumda ne kadar yerleştirildiğinin bir göstergesidir. En ücra köylerde bile yapılan bir zulüm, ihmal ve hatayı eleştirel komik hale getirerek ekrana taşıyarak, devleti, sorunun çözümüne mecbur bırakmaktadır. Aynı zamanda bir o kadar da eğlendirici bir programdır.

a. ŞEBHEND/ GECE GÜLÜŞÜ

Şebhend 1TV’de yayınlanan komedi programıdır. Afganistanın ünlü komedyeni Asif Celali tarafından sunulmaktadır. Bu program genelde sanatçılar, siyasetçiler ve diğer vatandaşların katılımıyla halkı eğlendirmeyi amaçlamaktadır. Programın amacı, halkı güldürmektir. En çok izlenen ve reyting getiren programdır. Bu programın en önemli özelliği de genelde bürokratların ve sosyete kesiminin konukları arasında olmasıdır. Aşktan tutun sanata ve hatta özel hayata giren program, serbestlikte neredeyse sınır tanımamaktadır. Bir yandan halkı eğlendirirken, diğer yandan da özellikle serbest olan ve daha çok Avrupa ülkelerinde yaşayan Afgan kadınları konuk edilerek programa farklı bir boyut vermiştir. Söz konusu programın kadınların sosyal ve gündelik hayatının değiştirme konusunda önemli rol oynamaktadır.

Afganistan’ın muhafazakâr toplumunda kadın sesi mahram sayılmaktadır. Kadın erkek arasındaki mesafe ve davranışlarını göz önünde bulundurursak, bu program Afgan kültürüne aykırı bir hayat tarzı sunmaktadır. Bu programda, normal hayatta ve toplum içinde bir erkeğin bir kadından sormadığı sorular sorulur ve en ağır şakalar yapılır. Özel hayata bile girilir. Sokakta ve toplumda kadın erkek ilişkileri çok hassas olup kolaylıkla diyaloga girmek mümkün değildir. Hatta ailelerde ve akrabalar arsında bile kadın erkek mesafesi hassastır. Aynı ortamda bulunmaları nadirdir. Bu programda ise kadınlar ve erkekler arasında toplumun hoşlanmadığı çok ilginç diyaloglar yaşanmakta ve ağır şakalar yapıp kahaahalar atılmaktadır. Ancak günümüzde en çok izlenen ve beğenilen program haline gelmiştir. Bu da medyanın halkı alıştıra alıştıra ve normalleştirerek etkilediğinin bir göstergesidir.

b. PEÇKARI/ İĞNE

“İğne” anlamına gelen peçkari Çarşamba akşamları saat 20:00’de ‘prime time’ denilen televizyonun en çok izlendiği saatlerde 1tv’de yayınlayıp yolsuzluk, rüşvet, kaçakçılık, adam öldürme ve halka zulüm edenleri açığa çıkartarak ekranlara taşımaktadır. Genelde devlette çalışanların yani üst düzey yetkililerin, bu gibi hususlarını tespit ederek açığa çıkartır. Komik bir şekilde sunulan bu program, tiyatro sanatından yararlanmakta ve skeçler yapılarak sunulmaktadır. Bir yandan halkı eğlendirirken diğer yandan ise ülkede gizli kapalı olarak yapılan yolsuzluk, zulüm, rüşvet, gasp ve kaçakçılık gibi konuları aydınlatmaktadır.

c. KUHNE BE NEW/ TAKAS

Kuhne Be Naw eğlence ve bilgi içerikli bir program olup dünyanın birçok televizyonlarında yayınlamaktadır. Türkiye’deki kanal D’de yayınlanan “takas” programı gibidir. Programda izleyicilerin bilgi hazinesinin çoğalması için genel sorular sorulur. Doğru cevaplayan yarışmacı yeni ve kaliteli eşya kazanır. Yanlış cevaplandığı zaman hem yeni eşyayı kazanamaz hem de

kendi kullandığı eşyasını kaybeder. Bu program hem eğlenme, bilgilendirme hem de reklam içeriklidir. Bir yandan halkı bilgilendirir, eğlendirir diğer yandan da eşya reklamı yapmaktadır.²²⁴

d. SERGEMİ YEK

“Sergemi yek”, müzik ve eğlence programı olup genelde Afgan sanatçıların şarkılarını yayınlamak için, Afgan müziğini yaşatmayı ve yaymayı amaçlamaktadır. Programın şekli şöyledir: izleyiciler telefonla bağlayıp öncelikle kendini tanıtır, sunucu seçtiği şarkı listesini okur, izleyici de beğendiği şarkıyı seçer ardından da yayınlanır. Bu program, gençler arasında beğenilen programlardandır. Ayrıca, ünlü Afgan sanatçılar da programa konuk edilerek, kendi sanat dünyası ve yeni albüm çalışmaları, özel konular ve güzel hatıralarını sevenleriyle paylaşmaktadırlar. Aynı zamanda izleyiciler de telefonla bağlanıp sanatçılardan istediği soruların cevabını alırlar. Haftanın dört gününde birer saat yayınlamaktadır.²²⁵

2. MÜZİK PROGRAMLAR

Afganistan’da yıllarca müziğe karşı yasaklar koyulduğu için müzik sanatı fazla gelişmemiş ve yerli sanatçılar da fazla çıkmamıştır. Bundan dolayı Afgan gençleri Hint müziği ve sanatçılarına yönelmiştir. Hint müziği, neredeyse her eve girmiş ve gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Genelde radyolarda Hint şarkılarına ağırlık verilmektedir. Çarşıda pazarda, videokaset satıcılarında ve her yerde Hint şarkıların sesini işitmek mümkündür. Afgan gençleri Hint Sanatçı ve oyuncuların sadece isimlerini bilmekle kalmayıp özgeçmişini ve hayatını bile bilirler. Bu durum o kadar yaygındır ki Günümüzde birçok Afgan gencin her hangi bir dil kursu almaksızın Hintçeyi konuşabiliyor olması bu durumun yaygınlığını temellendirir. Hintçe, sadece Hint filmi ve dizilerini sürekli izlemekle ve Şarkılarını dinlemekle öğrenilmiştir. Yerli müzik fazla gelişmediği için ve var olan müziğin de gençlerin daha yeni zevklerine göre olmamasından dolayı, gençlerin daha çok Hint müziğine yönelmelerine neden olmuştur. Ancak 2001’den bu yana müzik alanında çok gelişmeler olmuştur. Birçok genç sanatçı yetiştirilmiş ve yerli müzik de genç kitlesinin ilgisini çekmeye başlamıştır. Artık Hint şarkıların yanında yerli şarkılara da oldukça rağbet var. Özellikle özel televizyonların genç şarkıcıların tanıtılması ve Afgan müziğin yaygınlaşmasında çok büyük payı vardır. Çünkü özel kanallar, hem genç şarkıcıların tanıtılması hem de onların yetiştirilmesine büyük fırsat ve imkânlar sunmuştur. Uzun yıllar süren savaşların ardından Afgan halkının savaş psikolojisini atmaları ve bira daha neşeli olmaları için müziğe ihtiyaç vardır.

²²⁴http://www.1tvmedia.com/thatsmystuff_dari.html, Erişim Tarihi: 04.01.2013/13:41.

²²⁵<http://www.1tvmedia.com/sargam1d.html>, Erişim Tarihi: 04.01.2013/14:21.

Günümüzde bazı şarkıcılarımızın seçtiği anlamlı şarkı sözleri ve görüntülerle barışa, kardeşliğe ve vatan sevgisine dair topluma önemli mesajlar vermektedirler. Örneğin, Farhad Derya, Emircan Seburî, Şafik Murîd, Yusuf Kasîmî gibi sevilen sanatçılar, insanları eğlendirmenin yanı sıra seçtikleri edebî ve anlamlı şarkı sözlerle halkı barış ve kardeşliğe teşvik etmektedir. Bu gibi sanatçıların müzik kliplerinde gösterilen görüntülerin, eğlence unsurunu taşımasının yanında çok önemli mesajları da verdiğini görmekteyiz. Bu durum bir yandan eski savaş üzüntüsünü azaltmakta diğer yandan da toplumsal barış ve kardeşliğe katkı sağlamaktadırlar.

Bazı şarkıcılar da müziği bir sanat olarak değil zengin olmak ve şöhret kazanmak için yapmaktadır. Bu genç şarkıcılar da genelde şarkılarını beğendirmek için çalışmalarını klip haline getirirler ve bu çalışmaları özellikle Tacikistan ve Özbekistan'da çekerler. Bunun nedeni de bu ülkelerde güzel görüntüler ve az ücret karşılığında kliplerde oynayan genç kızların olmasıdır. Bu şarkıcılar güzel görüntüler eşliğinde, genç ve güzel kızları rol almalarıyla şarkılarını beğendirmeye çalışmaktadır. Neredeyse ayda bir klip çeken bu kitlenin, şarkı sözlerinde hiçbir anlamı olmayan, sadece güzel kızların oynatmalarından ibaret olan bir hava hakimdir. İşin ilginç ve biraz da komik olan tarafı da, -amatör olmalarından olmalarıdır- ki, rolleri çok yapmacık olup ve izleyici tarafından sahte olması hemen anlaşılır bir biçimde olmalarıdır. Kısaca söylemek gerekirse bu tür klipler şarkılarından dolayı değil de kliplerde oynatılan güzel görünümlü kızlarından dolayı izlenir. Nitekim yeni kliplerin gelmesiyle piyasadan düşerler.

Özel televizyonlar bir takım yarışmalar düzenlenerek, genç şarkıcı ve sanatçıların yetiştirilmesine de önemli katkıda bulunmuşlardır.. Tabii ki bunun yanında yerel kültürü dikkate almamaları bazen olumsuz etkilere ve eleştirilere yol açmaktadır. Afganistan'da en çok izlenen ve adeta genç şarkıcı yetiştirme merkezi haline gelen bir yarışma programı olan Sıtare-i Afgan'dan söz edebiliriz.

a. SITARE-İ AFGAN/ AFGAN YILDIZI

Sıtare-i Afgan, yeni seslerin ortaya çıkması ve belirlenmesi amacıyla, Tulu tv tarafından yapılan bir şarkı yarışmasıdır. Bu yarışma ilk defa 2005'te yayınlamaya başladı. Aslında bu program İngiltere ve Hindistan televizyonlarında yayınlanan programlara benzemekte ve şu an Afganistan'da en çok izlenen programlardan biri haline gelmiştir.

Yarışmanın şekli şöyledir: ilk aşamada yarışmayı yönetenler Afganistan'ın değişik illerine giderek yarışmacılarını seçerler. Sonra başkent Kabilde seçilen yarışmacıların arasından birkaç aşamadan sonra 12 yarışmacı seçilmekte, ki bu final veya en iyi 12 ses olarak bilinmektedir. Finalde ise yarışmacılar kendi yeteneklerini sergilemekte ve izleyicilerin oylarıyla birer birer elenmektedirler. Bu durum bir kişi kalıncaya kadar devam eder, son olarak yarışmada kalan kişi

ise “Sıtare-i Afgan” yani “Afgan yıldızı” olur. Diğerleri ise sırayla aldıkları oylarla ikinci ve üçüncü olurlar.

Bu yarışma, Afganistan’da genç ve güzel seslerin tanıtılmasına vesile olmakta ve genç sanatçıların ortaya çıkması için bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Ülkenin en ücra köylerinde, tanınmamış ve tanınma fırsatına sahip olmayan gençlere, kendilerini tanıtma ve geliştirme fırsatı sunmaktadır. 30 yıldan beri devam eden savaşlar ve yasaklamalar müzik sanatının gelişimini de engellemiştir.

Sıtare-i Afgan ise, bir yandan yeni sanatçıları ortaya çıkartmakta diğer yandan da Afgan gençlerini, kendi yerel müziğine ve kültürüne yönelmelerine neden olmaktadır. Nitekim son yıllarda, bu yarışmada seçilen bazı sesler, kendi albümünü yapmakta ve tutulan şarkıcıların listesinde yer almaktadır. Ancak yarışmanın olumlu yönlerinin yanında olumsuz yönleri de vardır. Geleneksel ve kapalı toplumumuzda, özellikle kızların da bu yarışmalara katılması ve giyimlerindeki açıklık giderek artmakta oluşu, toplumda ve özellikle ailelerde ahlaki bozukluğa da neden olmaktadır. Eğitim düzeyi oldukça düşük olan halkımız, bu tür programların olumsuz etkilerinden dolayı birden bire açılmaktadır. Dini hassasiyetlere dikkat eden ve geleneklerin de, en az din kadar önemli olduğu ülkede, özellikle yabancı ülkelerde doğup büyüyen, batı kültürünü ve yaşamını benimseyen Afganların da bu yarışmalara katılmaları, gerek giyim kuşamında gerekse davranışlarında Afgan kültürüne aykırı bir görüntü sergilenmektedir. Böylelikle birçok gencin de, onları olduğu gibi taklit etmeleri, gerek aile yapısında gerekse toplumsal yapıda bir bozulmayı beraberinde getirmektedir.

3. DİNİ PROGRAMLAR

İnsanın sosyal davranışı üzerinde belirleyici bir role sahip olan dinin sosyolojik tanımları genellikle aslî ve işlevsel olarak iki kategoride toplanmaktadır.

Dinin aslî olarak tanımlanmasının odağında insanın inançlar, duygular, pratikler ve müteal bir güç veya ilahi varlıkla ilişkisi vardır. Bu tür tanımın merkezinde kutsal vardır ve esas itibarıyla kutsal, dindarlığı karakterize eder.²²⁶

İşlevselci sosyologlara göre din, toplumda son derece önemli bir role sahiptir, en temel ve belirleyici olgulardan biridir. Anlam verir, kimlik kazandırır, yapısal ve kültürel işlevleri yerine getirir. İnsana bir dünya görüşü ve kozmos temin eder, bulunduğu çevreden göçeden insanlar

---

²²⁶Brain J. Zinnbauer ve ark, “Religion and Spirituality: Unfuzzifying the Fuzzy”, Jurnal for the Study of Religion, 36(4), 1997, s.550’den Nakleden:Ali Ulvi Mehmedoğlu, Kişilik ve Din, DEM Yayınları, İstanbul, 2004, s.18.

için bir kimlik kaynağı olur, dinî grup üyeliğiyle, insanlara önemli bir âidiyet duygusu kazandırır.²²⁷

Emile Durkheim, dini, kutsala inanan ve manevi bir birlik meydana getiren topluluğun belirli tören ve tapınmaları” diye tarif eder.²²⁸ Durkheim’e göre, toplumun birlik ve beraberliğini sağlayan “din”dir. Öyleyse ilk sosyal kurum da “din”dir ve bütün diğer sosyal kurumlar da ondan çıkmıştır.²²⁹

Din, ferdî ve içtimaî yanı bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşam tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur.²³⁰

İslâmî literatürde din sadece bir kavram değil, aynı zamanda insan tecrübesinde içten ve derinden yaşanan gerçeklik haline getirilmiş bir şeydir. Bu kavramın manasının temel kaynağı, önceden var olan insan ruhunun Allah ile yaptığı sözleşme(el-mîsâk)²³¹ Hakkındaki Kur’ân vahiyidir. Dinin bizzat adı olan “İslam” aslında onun tanımıdır da: Allah’a teslim olmak. Bizzat teslim olma fikrinde hissetme, iman ve amel hep bir arada bulunmaktadır.²³²

Günümüzde dini tebliğ açısından en etkili kitle iletişim aracı olan televizyon oldukça önemlidir. Dini tebliğ etme, bilgilendirme, dinde yeri olmayan ve din sanılan bazı yanlış ve hurafelerin halka anlatılması açısından televizyon en önemli araçtır.

Afgan toplumunda din her kurum ve her şeyin başına gelir. Aile’den tutun devlet sistemi ve hukuk sistemine kadar önemli bir kurumdur. Din adamları, saygınlığı ve otoriteyi teşkil etmektedir. Ancak son yıllarda din adamları özellikle mollalar eski otoritelerini yitirmiş durumdadır. Hem kendi uygulamaları hem de Taliban’ın din adına yapmış olduğu bazı yanlış hatalar, adeta insanları dinden soğutmuştur. Örneğin; camilerde yoklama almak, namaz vaktinde sopalarla halkı döverek camilere götürmek, saç bırakan gençlerin saçını tıraş etmek, sakal bırakmayanları hapsa atmak, en basit konularda bile tekfir etmek vs. gibi uygulamalar halkın mollalara karşı kin beslenmelerine neden olmuştur. İşin en kötü tarafı de yukarıdaki uygulamaların hepsi din adına ve dini temsil edenler tarafından yapılıyor olması, halkın ve özellikle gençlerin dinden soğutmalarına neden olmuştur.

Din hocaları ve mollaların bilim ve teknolojiye karşı olmaları, ilimin şeytani ve rahmani diye ikiye ayırmaları, rahmani ilimin dini ilimler, şeytani ilimin ise pozitif ilim olarak tanıtılması ve dolayısıyla rahmani ilimlerin öğrenilmesi farz, şeytani ilimin yani pozitif ilmin öğrenilmesinin

²²⁷ Keith A. Roberts, Religion in Sociological Perspective, California, 1990, s.52’den Nakleden: Ali Ulvi Mehmedoğlu, Kişilik ve Din, DEM Yayınları, İstanbul, 2004, s.18.

²²⁸ M. Taplamacioğlu, Din Sosyolojisi, Ankara, 1975, s.66.

²²⁹ R. Robertson, “Din Sosyolojisinin Gelişim”, çev. A. Topçuoğlu, Din Sosyolojisi, Ankara, 1996, s.114-115.

²³⁰ Mehmet Aydın, Din Felsefesi, Ankara, 1994, s.6.

²³¹ A’raf(7)/172.

gerekli olmadığının tavsiye edilmesi halkı tereddüde düşürmüştür. Ancak bir yandan Batıdaki bilim, sanayi ve teknolojik gelişmeler ve batı insanının hayat şartları ve refahı diğer yandan da Afganistan'daki din hocalarının batıyı reddetmesi ve bu konuda da kanaat verici delillerin ortaya konamaması ve pratikte olup bitenlerin yaşanılması, din hocalarının eski otoritelerin yitirmelerine sebep olmaktadır. Tabi ki bu arada, din düşmanlarının, dinin her türlü gelişmeye engel olduğu yönündeki propagandaları da bu süreçte etkili olmuştur. Afganistan'ın gelişmesini engelleyen kitle, din hocaları ve mollalar sanılmaktadır. Bir yandan Halkın kafasında böyle soru işaretleri ve önyargıların olması diğer yandan da dini programlarda çıkan bazı hocaların samimi, ancak medya dilini iyi kullanamayan, diksiyonu zayıf, heyecanı sönük, bu sebeple de ilgi ve reyting toplayamayan ve etkisi de sınırlı kalan hocaların televizyon programları fazla dikkat çekmemektedir.

Afganistan, dindar bir toplum olduğu için, televizyonlar da birçok dini program yayınlamaktadır. Günümüzde Afganistan'da yayınlamakta olan dini programlar şunlardan ibarettir:

1. Kur'an ve Zindegi (Kur'an ve Yaşam), süresi yarım saat olup Cuma günleri gündüz 12:00'da 1TV'de yayınlamaktadır. Kur'an ve yaşam anlamına gelen bu programın içeriği; Namaz, Zekat, Oruç vs. gibi dini konuların yanı sıra genelde ahlak, aile, bireyin sosyal, ekonomik, kültürel hayatı, geleneklerin gerçekten dine uygun olup olmaması ve toplumumuzda dini gelenek sayılan hususların gerçekten dinle ilgisi olup olmadıklarını kur'an açısından inceleyen dini bir programdır. Afganistan'da çok izlenen dini programlarından birisi olan bu program üç yıldan beri 1TV'de yayınlamakta, halkın ve alimlerin onayını almaktadır. Kur'an ve yaşam programında, daha çok farklı bakış açıları ve muteber görüşlere yer verilir. Konuyla ilgili toplumdaki algı ve kur'an'ın açık görüşü incelenir. Aynı şekilde, dinde yeri olmayan ve İslam adı altında yapılan bazı hususlar ele alınıp işin aslını açıklayıp yanlış algıları düzeltmek amaçlanmaktadır.
2. Ferheng ve Temedduni İslami (İslam Kültür ve Medeniyeti), Cuma günleri saat 12:30'da Tülü TV'de yayınlamaktadır. Bu programda genelikle İslam tarihi, İslam kültür ve medeniyeti, Raşit halifeler, eski İslam devletlerinde ekonomik, kültürel ve ilmi gelişmeler ele alınır. Örneklerle program zenginlik kazanır ve halkın ilgisini çeker.
3. Ümmet (Ommet), Çarşamba günleri saat 09:30'da NOOR TV'de yayınlamaktadır. Bu programda İslam ümmetini ele almakta Birlik ve beraberlik, yardımlaşma, dayanışma, kardeşlik ve İslam kardeşliğini ele almaktadır. Programda genelde İslam tarihindeki kardeşlik ve ümmet duygusu, Medine kardeşliği ve Müslümanların birbirlerini sahip çıkma,

---

²³²S. Muhammed Nakib el-Attas, İslam, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi", Çev. Muhmut Erol Kılıç, İstanbul, 1995, s.81'den Nakleden: Ali Ulvi Mehmedoğlu, Kişilik ve Din, DEM Yayınları, İstanbul, 2004, s.15.

yardımlaşma ve dayanışmalarından örnekler vererek günümüz Müslümanlarında ümmet duysu yaratmayı amaçlanmaktadır.

4. Tilavet ve Tefsir; Bu program üç yıldan beri 15 dakika süre ile her gün 05:30 - 05:45 arası 1TV’de yayınlanmaktadır. Kur’an’ın tilavet, tercüme ve tefsirini yapan dini bir program olup genelde güzel seslerle tilavet edilerek dinleyici kitleyi etkilemektedir. Programda kur’an ayetlerin tercüme ve tefsiriyle kur’an ve halk arasında mesafeyi kaldırmak halkın kur’anla iç içe olması amaçlanmaktadır.
5. Der Payi Minber (Minberde), Bu program cuma günleri saat 12:30 – 13:00 arası 1TV’de yayınlanmaktadır. Kabil üniversitesi Şeriyat fakültesi öğretim üyesi ve vezir ekberhan camii vaizi olan Dr. Muhammed Ayaz Niyazi’nin Cuma günleri vaazlarından oluşan bu program değişik güncel konuları dini açıdan değerlendirmek, İslam dininin insana verdiği değer, kadının islamdaki konumu, temel İslami bilgiler, namaz, oruç, hac, zekat, yardımlaşma ve dayanışma, birlik ve beraberlik, islamın ekonomik, toplumsal, kültürel, ve siyasi yönünü anlatan bir programdır.
6. Seval ve Cevap (Soru ve Cevap), dini sorulara cevap vermek amacıyla Perşembe günleri saat: 12:30’da Milli TV’de yayınlamaktadır. Genelde fıkhi konuları cevaplamaktadır. Programda izleyiciler canlı yayına telefonla bağlanarak sorularını sormakta ve akabiden cevabını almaktadır. Dinle ilgili tüm sorulara cevap verilmektedir.
7. Zen ve Peykeri İctima Der İslam (İslam’da Kadın), islam’da kadın adıyla sonulan program Çarşamba günleri saat 12:00’da ARYANA TV’de yayınlamaktadır. İslamda kadın konumunu ele alan programda İslam açısından kadının aile ve toplumdaki yeri ve konumunu anlatır. İslamın kadına verdiği değer ve İslam tarihinde örnek kadınları anlatmaktadır. İslam dininde kadın hakları ve kadının ailedeki rolü üzerinde odaklanmaktadır.
8. Peyam-i Sulh (Barış Mesajı), Barış mesajı anlamına gelen Peyam-i Sulh programı NOOR TV’de her Perşembe saat 11:30’da yayınlanmaktadır. Bu programda islamın barış yönünü anlatılmakta ve barışın İslam dınındaki yeri vurgulanmaktadır. Aynı zamanda islamın savaş dini değil barış dini olduğu anlatılarak birlik ve beraberlik, kardeşlik ve dostluğa vurgulanmaktadır. Özellikle Müslümanların kendi içindeki ihtilafları kenara bırakılarak kardeşçe yaşamaları gerektiği söylenir. Devlet muhaliflerin, barış sürecine katılmaları istenmektedir. İslam tarihinden referanslar verilerek hadis ve ayetlerle desteklenmektedir.

Yine Rahi Hidayet (Hidayet Yolu), Çırağ-i Hidayet (Hidayet Işığı), Der Rehgüzeri Nur (Nura Doğru), Kisse Hay-i Kurani (Kuran Kıssaları), İslam ve Sayns ve Dini Larhuvune (Dini Kılavuz) adına diğer dini programlar da yayınlamaktadır.

Televizyon'daki dini programların içeriğine bakıldığında genelde Namaz, Zekat, Oruç, hac, edep, ahlak, nezaket, temizlik, dostluk, arkadaşlık, komşuluk, yardımlaşma, ve dayanışma, İslam alimlerinin hayatından örnek tavsiye ve uygulamalar vs. gibi dini konulardan bahsedilmektedir.

Bu programlarda çoğu zaman minberde vazedercesine, izleyiciyi dikkate almadan önceden hazırlanan metni ezberleyerek sunulmaktadır. Televizyona çıkan hocaların kıyafetleri ve konuşma tarzı, sorulan sorulara katı cevaplar verilmesi, sanki bir çıkış yolun olmaması ve insanların sürekli cehennem azabıyla korkutulması, müjdeleyici ayetlerin yerine daha çok korkutucu ayetlerin söylenmesi, dünya işlerinden soğutma, okunan ayetlerin sadece zahiri anlamına önem verme, onun hikmet ve felsefesine bakılmadan bir bütün olarak düşünmeme, İslam'ın barışçıl yönünden daha çok cihad ve savaş yönüne dikkat çekme, en önemlisi ise İslam'ın ahlak anlayışına ve hoşgörü yönüne dikkat çekmemesi gibi konular, televizyonda sunulmakta olan dini programların eksikleri olarak sayılabilir. Tüm bunlar dini programların fazla izlenilmemesi ve dikkat çekmemesine neden olmaktadır.

Televizyonun çelişkilerle dolu olması, bir yandan dini programda sunulan çok önemli ve ciddi konular, helal haramdan bahsederken ardından de çok açık saçık şarkıların yayınlaması, dine ve ahlaka aykırı görüntülerin gösterilmesi, dini programların etkili olmasını de engellemektedir.

Dini programlarda canlı bağlantıların da oldukça sıkıntılı olması ayrı bir konudur. Zira televizyonda çıkan hocalar camiulkemalat değildir. Canlı bağlantılarda sorulan soruların hemen cevaplanması bazen hatalara yol açabilir. Örneğin; fikhî bir konuda cevap verirken olayın bütün yönü ayrıntılarıyla açıklığa kavuşturulması gerekir. Hâlbuki canlı bağlantıda, sadece soru sorulur ve hatta bazen ses de tam olarak anlaşılabilir veya yanlış anlaşılabilir. Bu durumlarda, verilen cevapların de hatalı olması muhtemeldir. Bazı hocaların da, televizyon ekranında sorulan soruya karşı "bu konuda bir şey bilmiyorum" diyememeleri yanlış cevap verilmelerine yol açabilir. Nitekim günümüzde bu tür durumlarla karşılaşmaktayız. Bunların yanında günümüzde televizyonlarda yayınlanan dini programların etkili olmalarını de göz ardı edemeyiz.

Medya programları yoluyla aktarılan dini bilginin sıhhati ve doğruluğunu denetleyecek dini bir kurum ve otoritenin olmayışı ve medya formatının etkisi yüzünden dinin ve dini yayınların içeriğini tartışılır kılmaktadır.²³³

---

²³³Mehmet AKGÜL, "Medya ve Din", Türk-İslam Medeniyeti AkAdamik Araştırmalar Dergisi,Sayı6/Yaz, Konya, 2008, s.43.

4. SİYASİ PROGRAMLAR

a. Cirge-i Azad/ Serbest Tartışma

Cirge-i Azad Milli TV ve BBC televizyonlarının ortaklaşa düzenlediği Farsça ve Peştunce olarak sunulan siyasi programdır. Ülkenin dört köşesinden, normal halkın katılıp ve kendi görüş, öneri ve eleştirilerini devletin üst düzey yetkilileriyle paylaşmaktadırlar. Yetkililer de sorulan soruları cevaplamakta ve kendi planlarını açıklamaktadır. Cumhurbaşkanı, Bakanlar, valiler ve üst düzey yetkililerin de katıldığı bu programda, vatandaş özgür bir şekilde eleştiri ve görüşlerini söylemektedir.

Cirge-i Azad halkla yetkililer ve liderler arasında demokratik ve özgür bir ortamı oluşturarak, Afganistan'ın günlük meselelerini ve geleceğe dair önemli konularını ele alarak güven ortamı yaratmak amacıyla yapılmaktadır. Son on yılda, Afgan halkı, geniş medya kitlesine sahip olmuştur. Ancak halkla yetkililer arasında yüz yüze görüşmek milli çapta olmamıştır. Afganistan'ın kırsal kesiminde yaşayan halk kendilerinin, hükümetin aldığı ulusal kararlarda ve ülkenin yeniden yapılandırılmasında ortak edilmediklerini düşünmekte ve bu durum, halkla devlet arasında mesafeye neden olmaktadır. Bundan dolayı bu program halkla devlet arasında köprü olma açısından önem taşımaktadır.

b. Munazere-i Kabul/ Kabil Münazaresi

Munazere-i kabul, aylık canlı olarak uzmanlar, ilim adamları, devlet yetkilileri ve öğrencilerin de katılımlarıyla 1tv tarafından organize edilmekte, ülkenin toplumsal sorunları ve gelecekte karşılaşılması öngörülen sorunlar ele almaktadır. Güvenlik, yabancı askerlerin çıkması, seçimler ve ülkenin geleceğini etkileyen konular açık bir şekilde, canlı olarak tartışılmaktadır. 90 dakika süren program, yetkililerin adeta sorgulanması niteliğinde olup, ülkedeki basım özgürlüğü bir göstergesidir. Bu program, toplumun değişik kesimin görüşlerini yetkililerle paylaşmalarında köprü niteliğindedir.

c. Amac/ Saldırı

Amac, en çok halkla temas halinde olup ve halkın görüşlerini yansıtan siyasi bir programdır. Bu program haftada dört kez yapılmakta, genelde günlük siyasi, toplumsal ve ekonomik konuları ele alıp, yapılan araştırmaların sonuçlarını aktararak yayınlanmaktadır.

Bu program dört aşamadan oluşur: konuyla ilgili yetkililer ve uzmanlarla görüşme, vatandaşların cumhurbaşkanına mesajı, facebook'tan gelen mesajlar, vatandaşların canlı telefon bağlantıları.

5. SOSYAL VE KÜLTÜREL PROGRAMLAR

a. Gülbang

Gülbang, sosyal ve kültürel içerikli bir programdır. Belli bir çerçeveye sınırlı olmayıp, bütün kültürel ve toplumsal konuları dağınık bir şekilde ele almaktadır. Cuma günleri hariç, haftanın her gününde sabah 07:00- 09:00 arası 1tv’de yayınlamaktadır. Bu programda değişik konular ele alınmaktadır. Ülke geneline ait sorunlardan tutun, yapılan güzel çalışmaları da ele alarak, devlet tarafından yapılan güzel çalışmaları ve bütün alanlarda ülkedeki olumlu olumsuz gelişmeleri ele alır. Bu program, halkla medya arasında bir köprü niteliğindedir. Program, iki daimi sunucu ve konuyla yapılır. Bu programda ayriyeten teknolojik gelişmeler, ilginç bilimsel ve kültürel konular ve diğer konular da ele alınır.

b. Nikap

Nikap, kadınlara has bir program olup, genelde kadına karşı şiddet, töre, bedel evlilik, nafakanın verilmemesi, mirasın verilmemesi gibi konuları ele almaktadır. Bu program iki yıldan beri siyasi programlar çerçevesinde yapılmakta ve 1tv’nin yanında diğer uluslar arası televizyonların röportajlarını da incelemektedir.

Bu programda, daha çok din adamlarının, hukukçuların, insan hakları komisyonu üyelerinin, kadın hakların savunucularının ve sivil toplum örgütlerinin konuyla ilgili görüşlerine başvurulur. Bu program Çarşamba akşamları saat 10’da bir saat olarak yayınlamaktadır. Programın amacı, şiddete maruz kalan ya da mağdur olan kadınların konukların görüş ve tavsiyeleriyle yararlanmalarıdır.

c. Karubar

Karubar, ekonomi programıdır. Ülke ve dünyada ekonomik gelişmelerin uzmanlar ve yetkililerle incelenmesi ve uluslararası piyasa ve döviz hareketlerinin tartışılması yapılmaktadır. Yine bu programda, Afgan yetkililerin ekonomik alana dair planları tartışılır. 30 dakika süreyle haftanın üç gününde 1tv’de yayınlamaktadır.²³⁴

d. Gadget

Teknoloji programı olup dünyadaki teknolojik gelişme haberleri, yeni icatlar, dijital dünyada yeni gelişmeler, dokunmatik ekranlar, çeşitli telefonlar, akıllı telefonlar, bilgisayar tabletler, laptoplar, masaüstü bilgisayarlar, küçük elektronik aletleri yapan fabrikalar, elektrikli arabalar, akıllı evler, uzay teknolojisi, hava teknolojisi, tıbbi teknoloji, iletişim ve haberleşme teknolojisi, bilgisayar programları, oyunlar ve teknoloji dünyasına bağlı diğer konuları ekranlara taşımaktadır.

Bu programda, insan beyinin icat ve buluşlarını göstererek, gençlerin zihinlerini bilim ve teknolojiye karşı çalışmasını yönlendirmek amaçlanmaktadır. Aynı zamanda genç kesimin dünya'ya karşı ufkunu açarak, daha duyarlı davranmalarını sağlamak gibi örtük bir amaç da barındırmaktadır. Cuma günleri, saat 17:30'da 1tv'de yarım saat yayınlamakta olan bu program gençlerin bilim ve teknoloji dünyasından haberdar ederek zihinlerini açmakta ve bakış açılarını genişletmektedir.²³⁵

6. SPOR PROGRAMLARI

Spor, Türk Dil Kurumu sözlüğünde "kişisel ya da toplu biçimde yapılan, genellikle yarışmaya yol açan, kimi kurallara göre uygulanan beden hareketlerinin tümü" olarak tanımlanmıştır. Savaş ise sporu, toplu ya da takım halinde yapılan, kendine özgü kurallar, teknikleri olan, bedensel ve zihinsel yetilerin gelişimini sağlayan, eğitici ve eğlendirici uğraş diler.²³⁶ Spor, kişinin önce kendisine, sonra doğaya, zamana, insana karşı ruhsal ve bedensel etkinliklerle sürdürdüğü bir mücadele biçimidir. Spor belli kurullarla işleyen sosyal bir olaydır.²³⁷

Yirminci yüzyılın en önemli icadı olan televizyon, sadece kitleleri bilgilendirmek, eğlendirmek ve eğitmekle kalmayıp başka işlevlerle de varlığını sürdürmektedir. Bu işlevlerden bir tanesi de sporun finansörlüğüdür. ABD'de 1950'li yıllarda, Avrupa'da ise 1980'li yıllarda başlayan televizyon-spor birlikteliği, bugün öyle bir noktaya gelmiştir ki, televizyonsuz bir spor dünyası ya da sporsuz bir televizyon yayıncılığı düşünülemez. Başka bir ifadeyle spor televizyona, televizyon da spora mahkumdur. Bu birliktelik sürecinde, televizyon sporun en önemli finansörü konumuna gelmiştir. Günümüzde birçok spor etkinliği televizyonun ekonomik gücü sayesinde gerçekleşmektedir.²³⁸

Günümüz dünyasında spor, farklı yapıda insanları bir araya getiren, farklı zaman dilimleri, içerisinde bu insanları bir araya toplayabilen ve bu görüntüsü ile bir siyasi partinin, bir derneğin ya da bir kurumun başaramadığı bütünsel bir birlikteliği oluşturan büyük bir güç konumundadır. Özellikle ekonomik açıdan gelişmişlik gösteren ülkelerde spor, ülke ekonomisine çeşitlilik veren ve dinamizm katan büyük bir endüstri konumuna gelmiştir.²³⁹

Spor karşılaşmalarının televizyonda yayınlanmaları çok daha geniş bir izleyici kitlesi tarafından izlenmelerine olanak sağlamak ve sporun toplumsal yaşam içerisinde daha önemli bir yere çekilmesini beraberinde getirmektedir. Zaten popüler kültürde önemli bir yeri olan spo-

²³⁴ <http://www.1tvmedia.com/karobard.html> , Erişim Tarihi: 04.01.2013/12:21.

²³⁵ http://www.1tvmedia.com/gadget_dari.html , Erişim Tarihi: 12.01.2013/14:30.

²³⁶ İsa Savaş, Spor Sözlüğü Terimler ve Açıklamalar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.134.

²³⁷ Okan Yüksel, Sporda erdemlilik ve Cassandra Çaresizliği, İleri Kitabevi, İzmir, 1994, s.59.

²³⁸ Cem ÇETİN, "Televizyon Futbol (Spor) Birlikteliğinde Belirsizlik İlkesinin Gerekliliği: Fransa Modeli" SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2003, I (2) 111-116

run ve özellikle futbolun televizyon sayesinde daha geniş kitlelere yayılması yine televizyonun popüler kültürü yayma özelliğinin kaçınılmaz bir sonucudur.²⁴⁰

Spor popüler kültürün en önemli ve yaygın biçimlerinden biridir. Kazananların ve kaybedenlerin görüntüleri, başarı ve başarısızlık, acı ve zevk sporun bileşenlerindedir. En değerli reklam kuşakları televizyonlarda dünya kupaları ve olimpiyatlardır.²⁴¹ Bu dönemlerde izleyici sayısı olağanüstü artış göstermektedir. Öyle ki, 1998 Dünya Kupası'nı 3.7 milyar kişi seyretmiştir. 2002 Dünya Kupasında Çin'in, Japonya'nın, Kore'nin ve Amerika'nın da futbolda aşama kaydetmeleri ve futbol sistemine entegreolmaları, izleyici ve tüketim olanaklarını daha da ileriye götürmüştür.²⁴²

Televizyon futbolu, gerçek futbolun algısına yönelik alışkanlıklarını kendi gerçekliğiyle değiştirerek, sporu eğlenceli, dramatik ve aksiyonel, özellikleri ön plana çıkartarak yeniden üretmektedir. Yakın çekim-uzak çekimler, ağır çekim tekrar görüntüler, starlara yönelik vurgular, sunucular, ses efektleri ve özdeşleşmeyi arttıracak dramatik etkenlerin de görüntüye eklenmesi ile birlikte sahada oynanan karşılaşmanın çekileceği artırılmaktadır. O halde; televizyonda spor müsabakası seyretmenin tribünde oturmakla kıyaslandığında sıcak bir evde rahat bir koltukta oturmanın çok ötesine uzanan avantajları vardır Denilebilmektedir. Farklı kamera açılarından değişik çekimler,uzmanların yorumlarıyla birlikte sunulan sunucuların açıklamaları izleyicilerin ne olup bittiğini daha kolay ve ayrıntılı bir şekilde anlamalarına yardımcı olmaktadır. Yavaş çekimlerle yapılan tekrarlar izleyiciye televizyonda sunulan önemli bir ayrıcalıktır.²⁴³

Afganistan'da 30 yıldan beri süren savaşlar, diğer alanlarda olduğu gibi spor alanında da en büyük engeli teşkil etmiştir. Dünyada sporla ilgili gelişme ve ilerlemeler yaşanırken Afganistan'ın bu gelişmelerde kendine yer bulmasını bir kenara bırakalım, hata insanların bu türden gelişmeleri takip etme ve haberdar olma şansları bile sahip yoktu.

Afganistan'da yaygın olan sporlar, Kırket, Güreş, Voleybol, futbol, karate, vücut geliştirme ve oğlak oyunudur. Son yıllarda Afganistan'da giderek yaygınlaşan futbol, eskilerde kimi alimler tarafından hoş karşılanmamakta, hatta Hz. Hüseyini öldürenlerin, onun kafasıyla oynadıklarını ve futbol oyununun de aynen ona benzediği için haram olduğunu söylemekteydiler. Ancak günümüzde Afgan gençleri, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi en çok futbol'a ilgi göstermektedir. 2002'den sonra Afganistan'da, diğer alanlarda olduğu gibi spor alanında da, önemli bir takım temeller atılmış oldu. Afgan Milli Takımın ismi, on yıl önce, yani 2003'te dünya milli ta-

---

²³⁹ Mete Kazaz, Televizyon ve Spor Haberleri, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya, 2007, s.128.

²⁴⁰ Emre Turam, Medyanın Siyasi Hayata Etkileri, İrfan Yayınları, İstanbul, 1994, s.124

²⁴¹ Mete Kazaz, Televizyon ve Spor Haberleri, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya, 2007, s.130.

²⁴² Mete Kazaz, a.g.e., s.130.

²⁴³ Y.dip. s.133.

kımların listesinde iki yüz dördüncü sırada yerini aldı. 2006 Temmuz ayında ise ilk defa Afganistan yüz yetmiş üçüncü sıraya yükseldi. 2011 yılının Mayıs ayında, yüz altmış dördüncü sıra'ya yükseldi ki bu gelişme, Afganistan futbol tarihinde en önemli aşamayı teşkil etmektedir. Ancak zamanla yeni tecrübelerin edinilmesi ve yeni oyuncuların yetiştirilmesiyle, 2013 Mart ayında Afganistan, FİFA listesinin yüz kırk birinci sırasında yerini aldı. On iki yıl önce spor stadyumları, spor yerine daha çok mezbaha alanı olarak kullanılan bir ülke için bu sıra, oldukça sevindirici ve umut vericidir.²⁴⁴

Uluslararası Futbol Tarihi ve İstatistikler Federasyonun verdiği bilgilere göre yirmi bin oyuncu Afganistan'ın resmi spor kurumlarında oynamaktadır. Beş Yüz Bin futbolcu de gayri resmi olarak ülkede futbol oynamaktadır. Ülkede İki yüz yirmi iki futbol kulübü faaliyet göstermektedir ki bunlardan yüz kırk beşi resmi olarak Afganistan Futbol Federasyonun üyeliğini almıştır.²⁴⁵ Afganistan, son yıllarda spor alanında göz alıcı mesafeleri kat etmiştir ki bu da sporun geleceğe dair oldukça umut verici bir durumdur

Eğitmciler ve düşünürlere göre Oyun ve spor çocukların bedensel gelişimlerini, güçlü, dayanıklı olmalarını; acıya ve ağrıya katlanmalarını, ani bir değişiklik durumunda uygun bir tepki ortaya koymalarını, sert davranışlar yerine uyumlu ve esnek davranışlar göstermelerini sağlamaktadır. Oyun ve spor çocukların ve gençlerin kendilerine güvenmelerini arttırmakta, disiplinli bir kişi olmalarını sağlamakta, saldırganlık dürtülerinin toplumun benimsediği biçimde boşaltmasına yardımcı olmakta, eğlence yönüyle de rahatlatmaktadır.²⁴⁶

İşte sporun bu işlevlerini göz onunda bulundurduğunda, sporun Afganistan açısından oldukça olumlu etkilerde bulunmakta olduğu müşahede edilebilir. Özel televizyon kanallarının çoğalması ve aralarındaki rekabet, siyasi, sosyal ve kültürel tüm alanlarda olumsuz etkiler oluşturmalarına rağmen, spor alanında oldukça olumlu işlevler görmektedir. Özel televizyonlar, spor alanındaki gelişmelerin aktarılmasına, spor türlerinin tanıtılmasına ülke ve dünya yıldız oyuncularının tanıtılması gibi hususlarda oldukça önemli yayınla yapmaktadırlar. Söz konusu programların, ülkedeki spor çeşitlerinin tanıtılması ve gençlerin spora teşvik edilmesi açısından önemli sosyal işlevleri Afganistan'da da gözlenmektedir. Günümüzde Afgan gençleri, ülke içinde yapılan spor ve müsabakaları ve futbol maçlarının yanı sıra, dünya spor müsabakalarına ve futbol maçlarına çok yoğun ilgi duymaktadır. Dünya çapında ünlü oyuncu ve takımların taraftarı olmak Afgan gençleri arasında da hızla artmaktadır. Artık Afgan gençlileri, gündelik yaşantılarında ve kendi aralarındaki sosyal ilişkilerinde ve konuşmalarında savaş ve şiddet yerine, Avrupa maçları

²⁴⁴<http://afghansportnews.blogfa.com/>, Erişim Tarihi: 20.03.2013/15:33.

²⁴⁵Y.Dip, Erişim Tarihi: 20.03.2013/15:33.

²⁴⁶Orhan Doğan, Spor Psikolojisi, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, No:97, Sivas, 2004, s.148-149

ve liglerinden bahsetmekte hata Real Madrid ve Barcelona takımlarının fanatik taraftarlığını da yapmaktadırlar.

Her ne kadar televizyonlar, spora ilgisi olan kitleyi elde tutma, reklam piyasasından daha fazla ekonomik gelir elde etmek için ilgi gösterse de, sporu yaymak ve ülkenin spor alanında gelişmesi ilk amaçları arasında olmasa da, Afganistanda, özel televizyonlar genç kitleleri spora yönelme noktasında ve spor çeşitleri alanında ciddi gelişmelerin yaşanmasına neden olmaktadır.

Farklı etnik kimliklerin, dil ve mezhep ayrılığının ciddi ayrılıklara yol açtığı Afganistanda spor toplumsal bütünleşmeye hizmet edici ve birleştirici rol oynamaktadır. Oyun ve spor, çocukların ve gençlerin toplumsal ilişkilerini geliştirmekte, paylaşma ve dayanışmayı, uygun biçimde rekabet etmeyi öğretmekte, grup içinde sorumluluk almayı öğreterek onların bireysel ve toplumsal anlamda gelişmelerine deden olmaktadır. Öte yandan, kazanmanın ve kaybetmenin doğal olduğunu, hakkını korumayı ve başkalarının haklarına spor, ve ona bağlı olarak oluşan spor kültürü, kazanmanın ve kaybetmenin doğal olduğunu, hakkını kurumayı ve başkalarının haklarına saygılı olmayı ve centilmenliği öğretmektedir. Nitekim milli takım ve oyuncularının, yurt dışında kazandıkları maçların ardından ülkeye dönmeleri sırasında, hava alanlarının şenlik alanına dönüştüğünü görmekteyiz. Aşırı Milliyetçilik duygularından kaynaklanan, birbirlerini kabul etme ve ortak yaşam hususunda zorluk çeken halkımız, diline, ırkına ve mezhebine bakılmadan sporcuları karşılamak için ellerinde bulunan imkanları seferber etmektedir. Bu durum Afganistanda birlik ve beraberlik, kardeşlik, vatan sevgisi, barış ve hoş görü ortamının oluşmasında önemli işlevler görmektedir.

7. DİZİLER

Televizyon ile en çok bir arada düşünülen program türü televizyon dizileridir. Günümüzde televizyonlarında pek çok örneği sergilenen bu programlar genellikle tüm ailenin ekran başında olduğu saatlerde ekrana gelmektedir.

Dizi formatı onsekizinci yüzyıl sonları ve ondokuzuncu yüzyıl boyunca özellikle gazete ve dergilerde yer alan romanlarla yaygınlık kazandı. Daha sonra sinema ve radyoda da bu anlatı biçimi yaygın olarak kullanılmıştır. Radyo yayıncılığının ana malzemesi başlarda sadece müzik programlarıydı. Ancak zamanla dramatik dizi programları yapılmaya başladı ve bunların dinleyiciyi cezbetme bakımından en etkili programlar olduğu anlaşıldı. Televizyon bu formatları radyodan olduğu gibi aktardığında aynı çekiciliğini bu yeni araçta da sürdürdü. Ancak 1950 sonlarından başlayarak diziler diğer formatları çekicilik bakımından geride bıraktı. 1958-1959 yayın

mevsiminde Amerikan televizyon şebekelerinin en popüler on programının dokuzu dramatik diziydi.²⁴⁷

Dizi tanımı gereği bitimsizdir; aylarca, yıllarca devam edebilir. Dizileri oluşturan tek tek bölümlerde kesintisiz bir öykü anlatılır ve her bölüm bu öykünün en heyecanlı yerinde kesilir. Böylelikle dizilerin öyküsü, her bölüm için en heyecanlı, en merak uyandırıcı noktaya sahip olmak durumundadır. Bu nedenle dizilerin öyküleri bir ana olay dizisinin yanı sıra, iç içe geçen çok sayıda yan olay dizilerinden oluşur. Dizilerin televizyonda popüler bir drama formülü olması bağımlılık yaratıcı niteliklerinden dolayıdır. Ne kadar uzun sürerse o denli bir izleme alışkanlığı yaratır ve o denli de başarılıdır. İzleyiciyi diziye bağlamanın gizi, insanların meraklarını uyandıracak bir sorunun çözümünü her bölümden bir sonraki bölüme aktarmada yatmaktadır. Böylelikle izleyicinin bir sonraki bölüme katılmasını sağlama alma tekniği olan izleyiciye “kanca atma” ilkesi, dizilerin anlatı yapılarının özünü oluşturur.²⁴⁸

Televizyon dizileri seyirciyi ekran karşısına bağlamayı sahip oldukları belli özellikler sayesinde başarmaktadırlar. Bu özellikler; dizisellik, hafızası ve tarihi olan canlı karakter yapısı, birbirinin içine geçmiş yaşayan öyküler, çok karakterli ve öykülü süregiden yapısı, televizyonun bir aile aracı olması ve seyirciye düşsel bir dünya sunabilmesidir. Televizyon dizilerinin özelliklerini Yusuf Kaplan, aşağıdaki şekilde anlatmaktadır;

1. Televizyon dizilerinin en önemli özelliklerinden olan dizisellik, öykünün belli bir noktada sona ermesini önlemekte ve reklamlar, program tanıtım filmleri ve duyurular aracılığıyla yapılan müdahaleler ve kırılmalar nedeniyle de filmin açık uçlu bir şekilde sona ermesi sağlanmaktadır. Bu kırılma da genellikle dizinin seyircide merak duygusu uyandıracak bir anında yapılmakta ve bu “kanca atma” özelliği ile seyirci gelecek haftaki bölüme bağlanmaktadır.

2. Dizi filmlerdeki zaman duygusu son derece özgün ve önemlidir. İzleyici, seriyal dramalarda bir sonraki bölümde anlatılacak öykü olaylarını –bir noktaya kadar da olsa- tahmin edebilmektedir. Dizi filmlerin, çok karakterin bulunduğu ve birden fazla öykünün anlatıldığı bir yapıya sahip olması kullanılan zamanın sürgit devam etmesini sağlamaktadır. İşte bu kırılmayan ve –dizinin televizyonda gösterilmediği zamanlarda da devam eden- böylesi bir zamansal yapılanma, seriyallerde anlatılan öykülerin hiçbir şekilde bütünüyle sona ermemesine neden olmaktadır. İşte bu özellik diğer medya organlarında yapılan yayınlarla da beslenerek gelecek bölüme kadar seyircinin ilgisi canlı tutulmaktadır.

3. Bir dizi film anlatısı, bizi sürprizlerle karşı karşıya bırakabilir ve gerilim yaratarak merak duygumuzu artırabilir. Böylelikle izleyici olarak bizi, daha sonraki bölümlerde sözkonusu olabilecek

²⁴⁷Erol Mutlu, Televizyonu Anlamak, Gündoğan yayınları, Ankara, 1991, s.202-203.

²⁴⁸Erol Mutlu, Televizyonu Anlamak, Gündoğan yayınları, Ankara, 1991, s. 197.

olası gelişmeler, olaylar ve oyuncuların gelecekteki kaderleri konusunda daha fazla soru sormaya teşvik edebilir.

4. Dizi filmlerin her bir bölümünde, dönüşümlü ya da paralel olarak birden fazla öykü bir arada anlatılır. Başka türlü ifade edecek olursak, bir bölümde bir tane ana öykü anlatılırken bu arada yavaş yavaş başka öykülere de giriş yapılır. Seriyallerin anlatısı, televizyonda gösterilen herhangi bir bölümde bütünüyle sona ermez hiçbir zaman. Ancak bazı öyküler geçici olarak sona erebilir ve daha farklı yeni öyküler başlayabilir.²⁴⁹

Diziler, bir ailenin, bir kahramanın yaşam öyküsünü baştan sona ayrıntılarıyla anlattığı için daha fazla ilgi çekmektedir. “Dizi filmler bilinçli bir sinema izleyicisi çevresinin oluşmasına yardımcı olmaktan uzaktır. Genellikle iyiler ve kötüler üzerine kurulmuş, iyinin kötüyü yenmesini amaçlayan, gerçek dışı konular işlenmektedir. İyinin neden iyi, kötünün nedeni kötü olduğu araştırılmamaktadır. Toplumsal içeriğinden boşaltılmıştır. Dizi filmler izleyicinin tatlı rüyalar görmesini sağlamaya yöneliktir. Bir burun oynatımıyla isteklerine kavuşabilme özlemini duyar izleyici. Örneğin: bir hokkabazın bile özel uçak edinebildiğini izleyerek, kendisinin beceriksiz biri olduğu izlenimine varır, kendisiyle küser. Gerçek dışı kahramanların gerçek dışı serüvenlerinin müptelası olur ve gerçekçi filmle karşılaştığında canı sıkılır filmi beğenmez.²⁵⁰

Afganistanda yayın hayatına başlayan özel televizyonlar, program sıkıntısı nedeniyle daha çok yabancı program ağırlıklı yayın yapmaktadırlar. Hemen her gün bütün kanallarda birbirine benzeyen yabancı diziler, eğitimlisinden eğitimsizine bütün insanları ekran başına bağlamaktadır. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak seyredilen diziler insanlar üzerinde, farkında olmadan derin sosyo-kültürel etkiler bırakmaktadır. Son birkaç yıldır yabancı, özellikle Hint ve Türk dizileri, izleyicileri televizyon başına çekmektedir. Bu dizilerin her kesimden, her yaştan izleyicisi mevcuttur. İnsanlar, dizilerin başlama saatlerinde işlerini bırakarak televizyon karşısına geçtiklerinde işlerini unutmaktadır. Hatta hırsızların, soygunculukta zaman olarak dizilerin başlama saatini seçtikleri halk arasında espiyi konusu bile olmuştur.

Afganistanda 2003'ten sonra, özel televizyonların sayısı hızla çoğalmış ve tek televizyon yayını dönemi sona ermiştir. Hızlı ve ani gelişim sürecinde, geleneksel Afgan ailesi, televizyon tarafından hazırlıksız yakalanmış ve kendini görsel medyanın renkli ve büyülü dünyasına, yeni ve farklı tüketim anlayışlarına bırakmıştır. Gazete, dergi ve kitap girmeyen evlerde, yazılı kültür alışkanlığı olmayan insanlar, televizyon alışkanlığına adeta tutsak olmuşlardır. Televizyonun oluşturduğu görsel kültürün sosyal dünyadaki etkileri, özellikle gençleri, daha açık bir biçimde genç kız ve kadınların davranış biçimlerini de değiştirmeye başlamıştır. Yayınlanan bu dizi ve

²⁴⁹Yusuf KAPLAN, *Televizyon, Ağaç yy, İst, 1992, s. 53-78.*

²⁵⁰Önder Şenyapılı ve diğerleri, “TV'nin Türk Toplumuna Etkileri”, *Milliyet yayınları, 1997, s.72.*

programlarda, çok kısa sürede, çok lüks ve rahat bir hayata kavuşma, nerede akşam orada sabah, paranın su gibi aktığı bir yaşamın sunulması, böyle bir yaşama özentisi nedeniyle nice ailelerin dağıldığı, nice genç kızların hayatlarının karardığını görmekteyiz.

a. Hint Dizileri

Afganistan'ın, görsel ve işitsel medyası başlangıçta Hint sineması ve müziğinden geniş bir şekilde yararlanmaktaydı. Bu durum öyle bir hale gelmişti ki eğer Hint müziği, film ve dizilerin Afganistan'da yayınlanması durdurulmuş olsaydı ülkenin görsel medyası programsızlıkla karşı karşıya kalıp yayıncılıkta sıkıntı çekirdi. Hint müziğinin yanı sıra yaklaşık on Hint dizisi Farsça ve Peştunce dublajıyla özel televizyonlarda yayınlamaktaydı. Bu dizilerin Afganistan'daki yerel dillere çevrilmesi izleyici sayısının çoğaltmasına neden olmuştur.

Hint dizilerin izlenmesinin en önemli nedeni, bir yandan ülkenin yerel sinema kalitesinin düşük olması, diğer yandan da halkın Hint sinemasına karşı olan belirgin eğilimleridir. Afganistan'da özel televizyonlar, yayınlarında daha çok ekonomik gelirlerini amaçladıklarından dolayı, daha çok izleyici kitlesine sahip olmaya çabalamaktadır. Bundan dolayı Hint dizileri ve şarkılarını daha çok yayınlamaktadırlar. Bu diziler daha çok ailevi konuları ele aldıklarından dolayı ve kaliteli yerel dizilerin olmamasından dolayı çok kısa bir sürede ülkede yaygınlaşmıştır.

Zaman-i Huşu Hem Aros bud, Sağar, İmtihani zindegi, Hina, Bidayi gibi diziler Afganistan'da en çok izlenen dizilerdir. Bu dizilerin senaryoları, genelde aile ilişkileri ve daha çok kişiler arası çekişmeler üzerine yoğunlaşmakta ve senaryolarına daha çok genç erkek ve kızlar arasında yaşanan aşk ilişkilerine yer verilmektedir. Hint dizilerin yayınlanması, özellikle kadınlar ve gençleri ciddi bir şekilde etkilemiştir. Giyim kuşam, aile içi davranışlar, kadın erkek ilişkilerinde çok ciddi değişmelerin yaşanması bu tür dizilerin yayınlanmasından sonra daha da belirginlik kazanmıştır. Bu diziler, adeta Hint kültürünün Afgan toplumunda yayılmasında kilit rol oynamıştır denilebilir. Öyle ki günümüzde, özellikle kadınların kıyafetinde, Hint tarzı giyim kuşam alışkanlıkları benimsenmiş ve giyinmenin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Hint dizilerinde gösterilen dini ayinler, ibadet şekli ve putlara karşı eğilme ve saygı ritüelleri, Afgan çocuklarını etkilemiştir. Hatta günümüzde bazı çocuklar, dizilerdeki selamlaşma şekillerini taklit etmektedir.

Bu diziler, çocuklarımızın ruhunu kirletmiştir. Hiçbir millet bizim kadar Hint kültürünün etkisi altına girmemiştir. Çocukları bir kenara bırakalım yaşlı kuşaklar bile Hint kültüründen etkilenmektedirler. Ben öyle yaşlı insanları tanıyorum ki beş vakit namazını cemaatle kılmayı asla terk etmezlerdi, ancak bu dizilerin ekranda yer almasından sonra, onlar da bu olası etkilerden sonra, bu dizileri kaçırmamak için cemaat namazını terk etmektedirler. Hata bazen de cemaat

namazı ve dizi saati çakışınca, cemaat imamla anlaşarak namaz saatini bile değiştirmişlerdir. Hatta dizi saatinden yaralanan hırsızların birçok evi soyması gibi durumlar da yaşanmıştır. Enteresan bir olay da, evin salonunda dizi izlemeye meşgul olan ev ahalisi reklam girdiğinde ise diğer odalara bakınca şaşkına dönmüştür. Salon dışındaki odaları hırsız tamamen soymuş ve duvarda da “yaşasın Tolsi” (Dizinin ana karakterini oynayan kızın ismi) diye yazmıştır.

Artık aileler bile dizi kahramanlarının isimlerini evlatlarına koymaktadır. Özellikle kız çocukların isimleri dizilere göre koyulmaya başlamıştır. İsimlerin hangi anlama geldiğini ve ne ifade ettiğini araştırılmadan bilinçsiz olarak bazen Krişna gibi Tanrıların isimlerini bile farkında olmadan evlatlarına koymaktadırlar. Ev dekorasyonu, saç modeli ve giyimde Hint kültürünün açık etkilerini görmek mümkündür. Özellikle kadın kıyafetlerinde, Hint elbiselerin ayrı bir yeri vardır. Çarşıda ve pazarda, Hint kıyafetleri, dizi oyuncularının adıyla adlandırılmakta ve satışa sunulmaktadır.

b. Türk Dizileri

Afganistan’da Türk dizileri, en popüler diziler olup Hint dizilerini neredeyse tamamen ekranlardan kaldırmıştır. Afgan aileleri akşamları, Türk dizilerini izlemek için ekranlara kilitlenmektedir. Başlangıçta “Sırlar Dünyası”, “Beşinci Boyut” gibi diziler Afganlar tarafından en çok izlenen ve beğenilen diziler arasında yerini almıştı. Bu diziler bir yandan Afgan halkın kültürüne daha yakın olmasından dolayı diğer yandan her ne kadar dini hurafeler içerirse bile, maneviyat içerikli olduklarından dolayı çok tutulan ve beğenilen diziler listesinin başında yerini almıştır.

Hem görüntüsü, hem de sergilediği aile ortamı ve ahlak anlayışı, tavır ve hareketler ve sunulan dindarlık görüntüsü, Afgan halkının Türkiye ve Türk milletine bakış açısını olumlu yönde etkilemektedir. Özellikle Hint dizilerinin kültürel baskısının olduğu sırada, Türk dizileri olumlu yönde işlev görmekteydi. Tabii ki verilen bazı hurafelerinin zararlarını de yok sayamamaktayız. Yine de Hint dizilerinde sergilenen putlara saygı, dini ayinler ve Hint kültürüne kıyasladığımızda var olan boşluğun doldurulması açısından önem taşımaktaydı. Hint dizilerine rakip sayılan Türk dizileri kısa sürede neredeyse ekranların tamamını alarak Hint dizilerini piyasadan çıkartmaya başlamıştır.

Özel televizyonların rekabeti ve ekonomik boyuta daha önem vermelerinden dolayı, dini motifli Türk dizilerin yerini daha popüler daha açık Türk dizilerine bırakmıştır. Günümüzde Türkiye’de yayınlanan birçok dizi Afganistan televizyonlarında da yayınlanmaktadır. Özel televizyonlarda Türk dizileri, Farsça dublajıyla yayınlamakta ve en çok reyting getiren saatler de Türk dizilerin yayınlandığı saatlerdir.

Afganistan'da Türk televizyonlarında yer alan diziler her geçen gün popülarlığını artırırken, dizilerin yıldızları, bölgede Hollywood ünlülerinden daha çok seviliyor. Muhteşem Yüzyıl, Kurtlar Vadisi, Öyle Bir Geçer Zaman ki gibi son yıllarda büyük beğeni toplayan diziler, bu ülkede de ilgiyle izleniyor. Bu durum özellikle Afganistan halkının Türk toplumunun yaşamına olan ilgisini ciddi biçimde artırıyor.

Türk dizilerinin bu kadar ilgi çekmesinin temel nedeni olarak Afgan halkının dizilerde "gelenek ve modernleşmeyi dengede tutan figürleri" görmek istemeleri gösteriliyor. Ayrıca, dizilerde yer alan ürünler, kıyafetler, mobilyalar bile bir süre sonra ülkede moda haline gelebiliyor. Bu da Türk tekstil ve ürünlerine olan ilginin büyümesine yol açıyor. Dizilerin sürekli izleyicileri arasında ise devlet yetkilileri de bulunuyor.

Ülkede yayınlanan diziler arasında en çok Kurtlar Vadisi seyredilirken, dizinin oyuncularını Necati Şaşmaz ve Gürkan Uygun halk tarafından çok seviliyor. Afgan halkı, haftada dört akşam yayınlanan Kurtlar Vadisi'ni izlemek için dizi saatini heyecanla bekliyor.

Türk dizilerini daha çok Afgan kadınları izliyor. Afgan kadını Masuma, "Dizi yayınlanmadan önce tüm işlerimi bitiriyorum. Özellikle Kurtlar Vadisi'nin yayınlandığı günler bizim için özel günler gibi olmuş" diyor.

Afganistan sokaklarında Afgan liderlerinin fotoğraflarının yanı sıra Türk aktörlerinin resimlerini görmek de mümkün. Kanalların çekmediği uzak bölgelerde yaşayan gençler ise Farsçaya çevrilmiş Türk dizilerini marketten satın alarak evlerinde izliyor.

Türk dizilerinin etkisinin arttığı Afganistan'da, oyunculara karşı da sevgi çoğalıyor. Kurtlar Vadisi dizisindeki oyunculardan herhangi birinin, özellikle Polat Alemdar'ın resminin basıldığı tekstil ürünleri, Afgan pazarında revaçta.

Kabil'de bulunan Cumhuriyet Marketi'ndeki tekstil ürünleri satan mağaza sahibi Cemal, son günlerde Kurtlar Vadisi dizisindeki oyuncuların resminin olduğu giysilerin çok tercih edildiğini, bunları giyenlerin kendilerini Polat gibi kahraman hissettiğini söyledi. Söz konusu giysileri yurt dışından getirdiklerinin altını çizen Cemal, gün geçtikçe halkın giysilere olan talebinin çoğaldığını, fiyatı ne olursa olsun satıldığını dile getirdi.

Öte yandan Kabil'in Kal-i Fethullah bölgesinde "Polat Burger" adında bir restoran açan Ahmad Cevad Kadiri, Kurtlar Vadisi dizisi ve oyuncusu Polat Alemdar'dan etkilendiği için restorana bu adı verdiğini, bu sayede müşterilerinin arttığını aktardı.

Türk dizileri, bir zamanlar ilgi odağı olan Hint dizilerinin yerine almış gibi gözüküyor. Afgan televizyonlarında yayınlanan 22'den fazla Türk dizisi, halkın hemen her kesimi tarafından izleniyor.

Afganistan televizyonlarında yayınlanan Türk dizileri şunlardır:

1. Sırlar Dünyası (Dunyayi Asrar)
2. Kurtlar Vadisi (Vadi-i Gurgha)
3. Muhteşem yüzyıl (Hürrem Sultan)
4. Fatmagül'ün Suçu Ne (Fatmagül)
5. Kırık Kalpler (Kalpha-i Şikeste)
6. Kuzey Güney (Neku Bed)
7. Beşinci Boyut (Buudi Pencum)
8. Bir Çocuk Sevdim (Dohteri Ra Ki Dost Daştem)
9. Bin Bir Gece (Hezaru Yek Şeb)
10. Yaprak Dökümü (Hazan)
11. Öyle Bir Geçer Zaman ki (Zaman)
12. Küçük Kadınlar (Penc Haheran)
13. Karadayı (Kara Dayi)
14. Adını Feriha Koydum (Ferihe)
15. Elveda Derken (Veda)
16. Affet Beni (Mera Bibehş)
17. Hanımın Çiftliği (Saye-i Hasret)
18. Suskunlar (Bazi-i Sukut)
19. Asi
20. Yer Gök Aşk (Şemimi İşq)
21. İffet
22. Lale Devri (Omri Güli Lale)

Bazı Türk dizilerdeki öpüşme, doğum sahneleri, tecavüz ve açık sahneler sansür edilerek yayınlanmaktadır. Aşk-ı Memnu dizisinin yayını Afganistan Alimler Şurasının itiraz ve tepkilerinden dolayı durduruldu. Ancak senaryoları ve işlenen diyaloglar yine Afgan kültürüne uygun olmayıp sosyo-kültürel yapıda olumsuz etkiler bırakmaktadır. Dizideki aile içi ilişkiler ve kadın erkek ilişkileri Afgan ailesinin değerlerine aykırı niteliğinde olup özellikle gençler ve kadınlar üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır. Yine bu diziler Afgan halkının Türk ailesi ve Türkiye'ye karşı bakış açısını de olumsuz yönde etkilemektedir. Yayınlanan dizi filmlerde aile içi çarpık ilişkiler, evlilik dışı ilişkiler, aldatma, cinsellik, gayri meşru çocuk yapma, kürtaj vb. konular dikkat çekici bir yoğunlukta işlenmektedir. Bu tür sosyal olaylar Afgan toplumunun yapısı ile uyuşmamaktadır.

Dizilere, İzleyiciler “diziye izlesin” diye tecavüz sahneleri koyulmakta ve cinsellik ön planda çıkarılmaktadır. Bu durumdan en çok gençler ve kadınlar etkilenmektedir. Toplumdaki

değerlerle televizyonda gördükleri arasında bir karmaşa ve çatışma yaşayan gençler bu olumsuz modellerden etkilenmektedirler. Çünkü televizyondaki dizide yaşananlar bir gerçeklik olarak sunulmaktadır. Rol model oluyor ve gençler bundan oldukça etkileniyor. Afgan toplumu hem manevi hem de maddi anlamda tüketim toplumu haline gelmektedir.

Dizinin başkahramanlarının giydiği, taktığı, yediği her şey tüketicilerin yakın takibine girmiş ve popüler kültürün, kitle kültürünün bir ögesi haline gelmiştir. Diziyi izleyenler kıyafetten, takıya, makyaj ürünlerinden, ayakkabıya kadar oyuncuların kullandığı ürünleri bulmak için mağazaların yolunu tutmaktadırlar.

Bu dizilerde gösterilen sahneler ve konular günlük yaşamımızda olmayıp izleyici kendisini gerçek olmayan ve pratik hayatta yaşanmayan bir ortamda hissetmektedir. Fakir bir ülkede çok lüks bir hayatın görüntüsü haz vericidir.

Bu dizilerdeki kadın karakterine dikkat ettiğimizde; düzenli spora giden, yüzen, bakımlı, kahvaltılı, öğlen ve akşam yemeklerine dışarıya çıkıyormuş gibi itinalı ve şık, giysileri düzenli kuru temizlemeye gönderilen, özel yardımcı, eşinin kredi kartından istediği gibi harcayabilecek mali güce sahip, üretmeden tüketen, ekonomiye sadece tüketim katkısında bulunan, amaçsız bir yaşam süren, gösteriş ve pahalı eşyalara, markaya düşkün bir kadın görüntüsü çizilmiştir.

Afgan kadın profili incelendiğinde ise ihtiyaç dışında evden dışarı çıkmayan, ev işlerinin hepsini kendisi yapan, çok çocuk sahibi olan, genelde ekmekleri bile kendisi tandırda pişiren, genelde çamaşırları bile elde yıkan, eşinden izinsiz harcama yapmayan harcamaları daha çok erkekler yapan, bunca işlerden sonra kendisine özel bakım fırsatı bulamayan, eşine karşı oldukça saygılı ve itaatkar kadın profili vardır.

İşte toplumda var olan gerçek kadın imajı ve dizide gösterilen yepyeni bir kadın imajı Afgan kadınların kafasını karıştırmaktadır. Afgan kadınların çoğunun eğitim seviyesinin düşük olması veya hiç okuma yazma bile bilmeyen kadınlar dizilerinden etkilenecek olduklarından farklı olamaya çalışmaktadırlar. Bu dizileri sürekli izlediklerinden dolayı kıyafetten, takıya, makyaj ürünlerinden, ayakkabıya, davranıştan aile içi ilişkilerine kadar taklit etmektedirler.

Afgan kültüründe boşanma ayıp sayılmakta ve karısını boşanan erkeğe namert ve onursuz gözüyle bakılmaktadır. Boşanan kadınla da hiçbir erkeğin kolay kolay evlenmesi mümkün değildir. Bundan dolayı toplumda boşanma oranı nadirdir. Çiftler arasında sorunlar genelde her iki tarafın aile büyüklerinin araya girmeleriyle çözülür ve ufak tefek sorunlar da çok büyütülmemekte ve normal sayılmaktadır. Ancak son yıllarda dizilerdeki boşanma sahneleri bir yanda kadın hakları vs. boşanma oranlarını yükseltmiştir.

Çoğu kadınlarımız hala dizilerde olup bitenlerin bir rol olduğunu bilmemekte ve gerçek sanıp olduğu gibi taklit etmektedir. Bu dizilerde gösterilen lüks hayat ve paranın su gibi aktığı,

her şeyin istediği anda rahatlıkla gerçekleşen bir hayat sunulmaktadır. Ancak pratik hayatta özellikle çok fakir bir ülkede bunların kolay kolay gerçekleşmemesi kadınların psikolojisini de etkilemektedir.

8. REKLAMLAR

Bir etkileyici iletişim süreci olarak reklam, tüketicileri bir mal veya markanın varlığı hakkında uyarmak ve mala, markaya, hizmete veya kuruma olumlu bir tutum yaratmak amacıyla göze veya kulağa seslenen mesajların hazırlanması şeklinde tanımlanabilir.²⁵¹

Amerikan pazarlama birliğinin (AMA) tanımına göre reklam, “belli bir sponsor yoluyla, karşılığında bir bedel ödenerek fikir, ürün ve hizmetlerin, kişisel olmayan tanıtımı ve tutundurma şekli” olarak ifade edilmektedir.²⁵²

Reklam, bir yandan tüketicinin ihtiyaç duyduğu mal veya hizmeti tanıtırken, diğer yandan da tanıtımını üstlendiği bu mal veya hizmetin tüketiciler tarafından beğenilen yönlerini ön plana çıkararak yani cazip hale getirerek yeni ihtiyaçlar yaratmayı, unutulmuş ihtiyaçları hatırlatmayı ve zaten var olan ihtiyaçları ise güçlendirmeyi amaç edinmektedir.²⁵³

Reklam esas itibarıyla hedef aldığı tüketici kitlesinin düşünce ve alışkanlıklarında olumlu yönde etkiler yaratarak, onları satın almaya yönlendirmek ve işletme karlılığını arttırmak amacıyla taşımaktadır. Fakat reklamın bu amacını gerçekleştirmesi için, hedef aldığı tüketici kitlesine ulaşması ve mesajlarını bu kitleye verebilmesi gerekmektedir. Bu da ancak reklamın öncelikle iletişim amacını gerçekleştirmesi ile mümkün olmaktadır.²⁵⁴ Bu bağlamda reklamın genel amaçlarını, iletişim amacı ve satış amacı olarak, iki başlık altında ele almak mümkündür.

Reklam iletişim amacını yerine getirirken, hedef tüketicilerin reklamı yapılan mal veya hizmet hakkındaki tutum ve davranışlarını olumlu ise güçlendirmeyi, söz konusu tutum ve davranışlar olumsuz ise değiştirmeyi ya da yeni tutum ve davranış oluşturmaya amaçlamaktadır. Reklamın satış amacı ise, kısa ve uzun vadede olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Kısa vadede reklam, tüketicileri motive ederek, en kısa sürede o mal ya da hizmeti satın almak için tüketiciyi iknaya çalışmaktadır. Uzun vadede ise, firmalar reklam yaparak ürettikleri mal ya da hizmetleri tüketicilere tanıtmakla birlikte, o mal ya da hizmetin tüketiciye getireceği avantaj ve faydaları ortaya koyarak, o mal veya hizmete karşı talep yaratmayı amaçlamaktadır.²⁵⁵

²⁵¹ Kemal Kurtuluş, Reklam Harcamaları, 2.baskı, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1982, s.27.

²⁵² M.Yakın, Reklamda Algı Yönetimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2004, s.12.

²⁵³ B. Avşar ve M. Elden, Reklam ve Reklam Mevzuatı, RTÜK Yayınları, Birinci Baskı, Ankara, 2004, s.8.

²⁵⁴ M. Pöğün, TV Reklamlarının Özellikleri ve Hatırlanma Üzerine Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 1991, s.10.

²⁵⁵ Ö. Ulukök, Reklam Mesajlarının Hedef Kitleye ve Medyaya Yönelik Olarak Farklılaştırılması ve Dergi Reklamcılığı Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2002, s.53-57. □

Medyanın gittikçe metalaştığı günümüzde TV yayınlarının arasında önemli bir yer tutan reklamlar da izleyiciler üzerinde ilginç etkiler yaratmaktadırlar. Hepimiz programları böldüklerinden şikâyetçi olduğumuz reklamlar, izleyicileri bazen kandırmakta, bazen şaşırtmakta, ama çoğu zaman gereğinden fazla tüketime yönlendirmektedir.²⁵⁶ Reklam sektörünün en gözde reklam aracı olan televizyon; ses, görüntü ve hareketi bir arada sunan zengin anlatım biçimleriyle tüketiciye hitap edebilme ve mesajlarını iletme açısından bakıldığında diğer reklam araçlarını geride bırakmakta ve tüketim toplumuna ilişkin değerlerin yerleşmesinde ön safhalardaki yerini almaktadır.

Televizyon reklamlarında, ekrandaki her simge, bir anlama sahiptir. Bireyler ekrandaki bu simgelerle kodlanmış olan reklam mesajını kendi kültürel bakış açılarına göre çözerler. Dolayısıyla televizyon reklamları bireylerin bilinçaltını, zihinsel süreçlerini etkilemekte ve daha üst boyutta toplumun kültürünü şekillendirmektedirler.²⁵⁷

Bu bağlamda televizyon reklamlarının görevi, tüketicinin zihninde reklamı yapılan mal ya da hizmete karşı olumlu tavır yaratmak amacıyla simge üretimi için gerekli olan aydınlatma, ses, görüntü, çekim ölçeği, hareket gibi görüntüsel anlatım öğelerini etkin ve birbirleriyle uyumlu bir şekilde düzenlemektedir.²⁵⁸

Kadın ögesi, cinsellik ve cinsel şiddet televizyon reklamlarında sıkça kullanılmaktadır. Kadın cinselliğinin kullanıldığı reklamlar, yeni bir kadın modeli ve güzellik anlayışı yaratmaktadır. Fiziksel olarak diğer hemcinslerinden üstün niteliklere sahip olan kadınlar; reklamda sunulan sanal gerçeklik içerisinde işyerindeki başarılarını, ev işlerindeki becerilerini, bir anne ve eş olarak üstün olma hallerini fiziksel çekiciliklerine borçludurlar. Fiziksel olarak öncelikli olan kadınlar aynı zamanda hemcinslerinden “daha akıllı” olarak gösterilmektedir; yan rolde bulunan diğer kadınlar ise görece olarak daha beceriksiz, daha çirkin, daha akılsız, daha yeteneksizdir.²⁵⁹

Afganistanda genellikle reklamlar televizyon ve radyo yoluyla yapılmaktadır. Bir diğer reklam araçları olan gazete ve dergiler okuma kültürü daha yerleşmediği için fazla kullanılmamaktadır. Televizyon programlarına baktığımız zaman neredeyse çoğunda reklama rastlamak mümkün. Dizi, eğlence programları, komedi programları ve diğer kültürel programlarda reklam’a geniş yer verilerek izleyici kitlesini tüketime sevk etmektedir.

Reklamlar, diziler, Şovlar ve programların arasına sıkıştırılarak görsellik ve dikkat çeker. Televizyon reklamları çocuklardan yetişkinlere kadar herkesi kapsayan bir etki ağına sahiptir. Bu

²⁵⁶ Emir Turam, Televizyonla Yetişen nesil “Ekranalı Çocuklar”, İrfan Yay., İstanbul, 1996, s.14.

²⁵⁷ M. B. Bilgeoğlu, Televizyon Reklamlarının Lise Gençliği Üzerindeki Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2004, s.36.

²⁵⁸ A. Z. Özgür, “Reklam Filmlerinde Görünen Kadınların İşlevsel Rollerini”, Kurgu Dergisi (Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi), Nisan 1996, Sayı: 14, s.234.

²⁵⁹ Aysun Akıncı Yüksel, Medya Eleştirileri 2007 “Gerçeğin Dışındakiler”, Beta Yayınları, İstanbul, 2007, s.280.

mecranın filmleri, ürünlerin özelliklerinden çok, insanların sahip olduklarının eksikliği üzerine dikkati çekmektedir. Dolayısıyla, tüketiciler bir ürünü kendine has özelliği ya da değeri için değil kendilerini daha iyi ve güzel hissetmek için almaktadırlar.²⁶⁰

Afganistanda yayınlanan diziler adeta reklam tanıtımını yapmaktadır. Bölüm başına değişen elbiseler halkı tüketime sevk etmektedir. Özellikle kadınların elbise tutkunluğunun yanı sıra bu dizilerin de ayrıca etkisi var. Günümüzde dizide gösterilen kıyafetleri almak için kadınlar birbirleriyle yarışmakta bu durum da ekonomik gücü yetmeyen ailelerin huzurunu bozmaktadır.

Başlangıçta daha çok yabancı reklamlar yerel dillere çevirerek yayınlanırdı. Genelde reklamlar erkekler tarafından yapılırdı. Ancak son yıllarda Afgan kadınları da reklamlarda oynamaya başlamışlar. İlk başta kadınlar tesettürlü olarak sadece aile içinde annelik profilini yansıtarak mutfak reklamlarında oynuyordu. Ancak son yıllarda batı ülkelerinde yaşayan batı yaşam tarzı ve kültürünü benimseyen bazı Afgan kadınların reklamlarda oynamalarıyla reklamda cinsellik objesi olarak da gösterilmektedir. Yerel kültüre uygun olmayan yaşam tarzı ve özellikle giyim kuşamlarıyla tam batı kadın profilini topluma sunmaktadır. Böylelikle Afgan kadınlarının da ciddi bir şekilde etkilenmelerine neden olmaktadır.

Bir yandan reklamlarda gösterilen lüks ve konforlu hayat tarzı, diğer yanda da çok fakir olan halkın böyle bir yaşama ve o yaşama ait malları elde etme arzusu ve içinde oldukları ekonomik sıkıntılarından dolayı bir türlü elde edememeleri psiko-sosyal etkiler de bırakmaktadır.

Reklamlar, özellikle kadınları tüketime sevk etmektedir. Günümüzde kadınlar gösterilen her şeyi elde etmek için çabalamaktadır. Afgan kadınları ekonomik bağımsızlığa sahip olmadıklarından dolayı, istediklerini erkeklere aldirmaya çalışmakta ve alamadıkları zaman da ailelerin huzurunu bozmaktadırlar.

---

²⁶⁰<http://blog.reklam.com.tr/televizyon-reklam/televizyon-reklamlarinin-topluma-etkileri/39/>,ErişimTarihi: 12.03.2013.

D. AFGANİSTAN'DA TELEVİZYONUN ETKİSİ

1. Televizyon ve Toplum Etkisi

Geniş kitlelere hitap etme özelliğine sahip olan televizyon, medya araçları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Farklı fertler; farklı okullara, farklı dini öğretilere, farklı sosyo-ekonomik çevrelere, farklı konuşma ve söylem düzeylerine maruzdur. Fakat, neredeyse istisnasız, bu fertlerin hemen hepsi, televizyon aynasında görünen dünyaya maruz kalmakta ve bu dünya tarafından beslenmektedirler.²⁶¹

Toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelen televizyon; yayın saatleri, program içerikleri, konuları, kahramanları ve dili ile yaygın bir televizyonlu yaşam kültürü oluşturmuş ve toplumsal yapının her yanında önemli bir rol üstlenmiştir.²⁶² Yapılan araştırmalar, televizyonun diğer boş zaman etkilerine karşı ciddi bir rakip olduğunu ve dostlara, uyumaya, ev işlerine, diğer medya araçlarını kullanmaya ayrılan zamanı azalttığını ortaya koymaktadır. Bu, televizyonun gündelik yaşamın yapılaşmasında şimdiye kadar başka hiçbir aracın veya yeniliğin gerçekleştiremediği ölçüde bir etkisinin bulunduğunun göstergesidir.²⁶³

Günümüz toplumunda televizyonun toplumu etkileme sınırının dışında kalmış bir birey bulmak neredeyse olanaksız hale gelmiştir. İşte bu nedenle de, televizyon hem günlük hayat içerisindeki rutinlerimizden birisidir; hem de bu rutinleri etkileyen, değiştiren, düzenleyen bir etken olmuştur.²⁶⁴

Bir iletişim ve eğlence ortamı olarak televizyonun gücü o denli büyük olmuştur ki, kendisinden önce var olan iletişim ve eğlence ortamlarının tümünde değişimlere yol açmıştır. Yalnızca diğer haber ve eğlence ortamlarının önemini değiştirmekle kalmamış, toplumsal iletişimdeki gücü nedeniyle kurumlarımızın aile ve kültürel yaşantımızın bazı biçimlerini de değiştirmiştir. Yapısı ve kullanımı dolayısıyla kitleleri edilgenliğe itmiş ve insanda zaten var olan psikolojik ve kültürel bir yetmezliği çoğaltmıştır.²⁶⁵

Afgan toplumunda ise televizyonun etkisini aile ilişkilere, kadınlara, gençler ve çocuklar üzerindeki etkileri başlığı altında anlatılmaktadır.

²⁶¹ Martin Esslin, *TV Beyaz Camın Arkası*, Çev: M. Çiftkaya, Pınar yy, 1991, s.54.

²⁶² T. Akgün, *Özel Televizyonların Kadınların Siyasi Davranışlarına etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Anabilim Dalı, 1995, s.9.

²⁶³ Erol Mutlu, *Televizyon ve Toplum*, TRT Yayınları, Ankara, 1999, s.105.

²⁶⁴ A.KOÇAK, *Televizyon İzleyici Davranışları Televizyon İzleyicilerinin Tercihleri Ve Doyumları Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Araştırma Yöntemleri Bilim Dalı, 2001, s.50.

²⁶⁵ Gürol Gökçe, a.g.e., s.36.

2. Televizyon ve Aile

Medyanın etkilediği kurumlardan biri de hiç tartışmasız aile kurumudur. Medya yayınları ile karı-koca, çocuk ve ebeveyn ilişkilerinde değişiklikler olmuştur. Özellikle televizyon, ailenin birbirlerine olan tutum ve davranışlarını değiştirmiştir. Anne ve eş konumundaki kadın, kimi zaman çocuğuna ve eşine nasıl davranması gerektiğini öğrenmiş, kimi zamansa kendisine nasıl davranılması gerektiği konusunda beklenti içine girmiştir. İzledikleri film, dizi, reklâm veya okudukları bir yazı nedeniyle, eşleri ve çocukları ile olan ilişkilerinde nasıl davranılması gerektiğini öğrenmekte ve buna göre davranmaktadırlar. Bunun tersi durumlarda söz konusudur. Bazen de kadın kendisine nasıl davranılması gerektiğini öğrenmekte ve bunlar yapılmadığında aile içinde uyuşmazlıklar görülebilmektedir. Örneğin sevgililer gününde eşinden beklediği hediye alınmaması ya da anneler günü gibi özel sayılabilecek günlerde, beklenen ilginin gösterilmemesi durumunda aile ilişkilerinin bozulması, medyanın aile davranışlarına yön vericiliğini ortaya koymaktadır. Elektronik medya, yalnızca global zaman ve uzamı yeniden düzenlemeyi ve organize etmeyi teşvik etmekle kalmamakta, aynı zamanda ev içi alanların kültürel olarak konumlandırılmasını da etkilemektedir. Yani kendi yaşam alanlarımızı nasıl algılamakta, düzenlemekte, kullanmakta olduğumuz ve orada yaşayanlarla nasıl bir ilişki ve etkileşim kurduğumuz üzerinde etkide bulunmaktadır. Yeni iletişim donanımının girişiyle birlikte, ev içindeki yaşam alanında da neyin, nasıl yorumlanması ya da nasıl kullanılması gerektiği yönünde değişim başlamıştır.²⁶⁶

Dizi ve çizgi filimler, çocukların davranış biçimlerine bir takım değişikliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Geleneksel Afgan kültüründe büyüklere saygı, evin üst köşesinde oturmak, büyükler konuşurken dinlemek vs. davranışlar Televizyonda gösterilen çocuk imajı de eski sevgi ve saygıyı giderek yok etmektedir. Babanın tek otorite oluşu, kararlarda erkeğin son sözü söylemesi, hata çoğu konuda asla tartışmaya bile gerek duyulmayan hususlar artık televizyonda gösterilen aile profili sayesinde ciddi ayrışmalara neden olmaktadır.

a. Televizyon ve Kadınlar

Televizyondan en çok etkilenen gruplardan biri kadınlardır. Kadının etkilenmesi ailenin etkilenmesi, çocukların etkilenmesi ve dolayısıyla tüm toplumun etkilenmesi demektir. Öyle ki; Hobson'a göre televizyon, kadınlar tarafından boş zaman etkinliklerinin araçları olarak değil; gündelik hayatlarının ayrılmaz bir parçası olarak konumlandırılmaktadır.²⁶⁷

Özellikle çalışma hayatına katılmayan kadınlar, çalışan kadınlara nazaran televizyon izlemeye daha fazla zaman ayırmaktadırlar. Bu durumun ana nedeni, televizyonun gündüz yayınlama-

²⁶⁶ J. LULL, Medya İletişim Kültür. Çeviren: Nazife Güngör. Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s.46.

²⁶⁷ S. SOLMAZ, 1980 Sonrası Toplumsal Değişimin Televizyon Yayıncılığında Kadın İmajına Yansıması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Bilim Dalı, 2001, s.52.

rına başlaması ve kadınlara yönelik programların gün içinde daha ağırlıklı olarak gösterilmesidir. Hatta çoğu zaman televizyon, çalışmayan kadının yegane arkadaşı ve dostudur. Bu durum, kadınların televizyona göre evlerindeki işlerine, arkadaşlarına ve ailelerine daha az zaman ayırma gibi bir sonucu getirmiştir. Bu kadar yakın bir ilişki içinde olduğu bu araç, zamanla kadının duygu ve düşünce dünyasını da etkisi altına alan ve onları düzenleyen, değer yargılarını değiştiren ve yeni yaşama biçimlerini empoze eden bir araç olmaya başlamıştır.²⁶⁸

Üzerinde durulması gereken en önemli konuda, Afgan kadınların eğitimsiz veya eğitim seviyelerinin düşük olmasıdır. Bu durum, kadınların televizyondan ve özellikle yabancı dizilerden olumsuz yönde etkilenmelerine neden olmaktadır. Kadınlar bilinçsiz olarak televizyonu açıp izlemekte ve gördüğü bütün sahnelerin gerçek olduğuna inanmaktadır. Çoğu Afgan kadınları hala dizilerde gördüklerinin rol olduğunu bilmemektedir. Bugüne kadar geleneksel ve ataerkil bir toplumda yaşayan ve kadınlık simgesi belli bir anlam ifade eden toplumumuzda artık televizyon alışılmayan bir kadın imajı sunmaktadır.

Televizyonda kadın seks objesi olarak sunulmaktadır; bu sunum insanların cinsiyet rolleri üzerindeki bilindik algılamaları etkilemektedir. Batı kültüründeki dişil güzellik normları zaman içerisinde dönüşüme uğramıştır. Geçmişte yuvarlak ve dolgun hatlara sahip olan kadın biçimi, günümüzde ideal bir zayıflığa sahiptir. Bu ideal vücut imgesi, kadınların kendilerini –öyle olmasalar dahi- “kilolu” olarak algılamalarına neden olmakta ve sürekli olarak kilo kaybetme arzusunda olmalarına yol açmaktadır. Özellikle televizyon, fiziksel çekiciliğin sosyal normlarını sosyalleştirirken, kadınların kendi vücut biçimi algılarını ve memnuniyetlerini de şekillendirmektedir. Bu anlamda televizyonda yayınlanan reklamlar, zayıflığın güncel standartlarını belirleyerek ve kadının kendi vücudundan utanmasını sağlamak suretiyle bir tür cinsel şiddet yaratmaktadır.²⁶⁹

Afganistanın kadın ve erkekleri dizi bağımlısı olmuştur. Televizyon’da yayınlanan diziler de genellikle yabancı diziler olup Afgan kültürü ve gelenekleriyle örtüşmemektedir. Bu diziler artık kadınların aile ilişkilerine, eşler arası ilişkilerini, giyim kuşamını ve genel davranışlarını ciddi bir şekilde etkilemektedir.

---

²⁶⁸A.KURT, Televizyonun Toplum Üzerindeki Etkilerinin Sosyolojik İncelemesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2001, s.55.

b. Televizyon ve Eşler Arasındaki İlişkilerine Etkisi

Televizyon, toplumda yaygın cinsiyet rollerinde de bir takım değişmelerin oluşmasına neden olduğu için, eşlerin birbirine olan tutum ve davranışlarını da değiştirmektedir. Televizyon'da izlenen bir film veya dizi eşlerin birbirine olan ilişkilerinde önceki dönemlere oranla bir farklılaşma yaratmaktadır.

Karı-koca ilişkileri, günümüzde, geleneksel yapıdakinden farklı bir görünüme kavuşmuştur. Geleneksel toplumda kadının görevi, ev işlerini yapmak ve çocuk bakmaktır. Önemli konularda kararı erkek vermekte, kadın da buna karşı çıkmamaktadır. Kent yaşamı içinde, bireyler birbirine daha da yakınlaşmakta ve ortak kararlar almaktadırlar. Kadın ve erkek ev içinde birbirine yakın roller üstlenmektedirler. Televizyon, kadın ve kocanın daha eşitlikçi bir yapıya bürünmesine etki etmiştir. Film ve programlarda, kadınlara saygı göstermek, modern ve çağdaş bir erkeğin karakterini oluşturan temel unsurlar olarak sunulmaktadır. Kadın ise, erkekle birlikte ev işlerini ve çocuk bakımını üstlenen bir konumda sunulmaktadır. Özellikle kadınların çalışma hayatına girmesi ve ekonomik yönden aileye gelir getirmesi, ortak karar alma hakkını da beraberinde getirmektedir. Karı-koca birbirine arkadaş gözü ile bakmaktadır. Hayatın ve kent yaşamının ağırlığını beraberce yüklenmektedirler. Eşlerin her biri aile içi ve dışı işleri kolaylıkla yapabilmektedir. Bu yüzden kadın ve erkeğin belli rollerinden söz etmek oldukça zordur. Aile içinde görevlerin farklılaşması dolayısıyla gücü elinde bulundurmaya gerektirir. Televizyon ise bu farklılaşmayı kaldırarak, daha eşit konumlara sahip bireyler oluşturmaya çalışmaktadır.²⁷⁰

Televizyon, eşler arasındaki ilişkiyi her zaman pozitif yönde etkilememekte; bazen eşler arasında iletişimsizliğe ve tartışmalara neden olabilmektedir. Eşler arası ilişkiler televizyon izleme yüzünden asgari düzeyde olmakta ve bazen televizyon programlarının seçilişi yüzünden tartışmalar da çıkmaktadır. Kadınların çoğunluğu, eşlerinin spor programlarını izlemelerine tahammül edememektedirler.²⁷¹

Afganistan'da genelde "sert", "taş fırın erkek", "isteğinin hemen yerine getirilmesi gereken bir erkek" profili vardır. Kadınlar da kendilerini buna göre ayarlamakta ve davranmaktadırlar. Afgan kültüründe, kadın itaatkâr, evde her şeyden sorumlu, çocuğuna bakan, kocaya karşı saygılı bir profile sahiptir. Ancak son yıllarda dizilerin sunduğu kadın imajı ve aktörlerin ev içinde birbirlerine daha demokratik bir biçimde davranışlar sergilemesi, Afgan kadınları üzerinde etki bırakmaktadır. Örneğin; Afganistan'da bir kadın kocasına asla "sen" diye hitap etmemekte, konuşurken "siz" diye hitap etmektedir. Ve kocanın ismini alarak seslenmek saygısızlık olarak

²⁶⁹ Aysun Akıncı Yüksel, Medya Eleştirileri 2007 "Gerçeğin Dışındakiler", Beta Yayınları, İstanbul, 2007, s.281.

²⁷⁰K. YILMAZ, Aile Kurumundaki Değişime Televizyonun Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyoloji Anabilim Dalı, 1996, s.149.

kabul edilir. Erkek de, diğerklerin huzurunda eşinin ismini kullanmamaya gayret göstermektedir. Zira kadının ismi mehrem sayılır. Ancak dizilerde gösterilen eşler arası ilişkiler, kadınları olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, dizide gösterilen bir diyalogda, kadın kocasına bağırarak ve erkeğin de buna tepki göstermemesi hata eşinden özür dilemesi bir Afgan kadını için yepyeni bir görüntüdür. Zira burada Afgan kadının zihninde bu şöyle bir anlama gelir ki, “kadın da kocasına bağırabilir, onu sorguya çekebilir, onunla tartışabilir”. Bu gibi sahneler sık sık tekrarlandığı için kadınlarımız da bunu normal olarak görmekte ve yavaş yavaş davranışlarında değişiklik göstermektedir.

Bir diğerk önemli husus da, artık birçok Afgan erkeği, dizileri sadece oyuncularını için daha kabacası güzel kızlar için izlenmesidir. Dizilerde oynayan oyuncuların bir taraftan gençliği, güzelliği ve zayıf fiziğiyle diğerk yandan de bakış ve davranışlarıyla erkekleri de cezp etmektedir. Dizide gördüğü kadını kendi eşiyle kıyaslamakta ve artık kendi eşinin dizideki kadın gibi zarif ve kibar olmadığını düşünmeye başlamaktadır. Hatta bu durum bazı erkeklerin ikinci evlilik isteğinin artmasına de neden olmaktadır.

c. Giyim ve Kuşama Etkisi

Afgan kadınlarının, televizyonda gösterilen programlardan en çok etkilendiği husus da giyim ve kuşamdır. Gelenek ve tesettür konusunda çok hassas olan halk, İslam’ın tesettür ölçüsünü uygulamakla yetinmeyip İslam’da ve Afgan kültüründe olmadığı ve İngilizler tarafından Afganistan’a getirildiği iddia edilen Burka’yı benimsemiştir. Artık Afgan kültürünün ayrılmaz bir parçası haline gelen “Burka” kadınların tesettürü sayılmaktadır. Kadınlar Her ne kadar tesettürü riayet etseler bile günümüzde giyim kuşamlarında çok ciddi bir değişim yaşanmaktadır. Kadınlar, Televizyonda gördüğü kadınların saçına, kıyafetine, makyajına hatta vücutlarına özenerek onlar gibi olma davranışı göstermeye başlamışlardır. Hemen bu kıyafetleri edinmek, saçlarını onlar gibi boyatmak veya kestirmek, onlar gibi zayıflamak, onlar gibi makyaj yapmak için çaba harcar olmaya başlamışlardır. Bu da ancak gelirleri ve imkânları doğrultusunda gerçekleşmektedir ve gerçekleşmediği takdirde mutsuz olmalarına sebep olmaktadır.

Kadınlar toplumdaki bütün güzel, zayıf kadınları görerek; görünüşleri hakkında kendilerini rahatsız hissedebilmektedirler. Bu yüzden kadınlar o görünüşü, elde edebilmek için ellerinden geleni denemekte ve yapmaktadırlar. Araştırmalar, medyadaki zayıf kadın imajının; kadınların beslenme bozukluğu ve vücut imajları arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir. Kellner’e göre tüketim talebini yüksek düzeylerde tutabilmek için bugün reklam ve moda endüstrileri, ka-

---

²⁷¹ Y.dip, s.154.

dınların bazı alışkanlıklarını değiştirmeye, giyim zevki de dahil eski mallarını kaldırıp atarak, yerine yenilerini almaya zorlarken, görsel elektronik araçların en çarpıcı efekt ve görüntülerinden yararlanmayı amaçlamaktadır. Bunun sonucunda, kadınlar bu değişimi takip edebilmek için, farkında olarak veya olmayarak, çaba harcamaktadırlar. Bu çaba televizyonda, gazetede veya dergide kişileri görüp, onlara özenmekle mümkün olmaktadır. Aydoğan²⁷² araştırmasında, ünlü bir kişiyle yapılan çekimlerde bu kişinin makyajla ve giysiyle nasıl değiştiğinin anlatıldığı dergide; zayıflama ipuçlarının yanı sıra, güzellik önerilerinin de sunulduğunu belirtmiştir. Görüldüğü gibi kadın dergilerinde kadınların giyim, zayıflama ve makyaj konusunda bilgilendirilmesi, yani onları güzelleştirecek önerilerin verilmesi sağlanmaktadır. Kıyafetlerin biçiminin, renginin, fiyatının, kumaşının seçilişini belirleyen de medya aracılığıyla tayin edilen “moda” ve “çağa uyma isteği”dir.²⁷³

Ekranında görülen insanların şık giyimleri, bakımlı yüzleri ve tarzları kadınları tüketici yapmaktadır. Bu etkiyi diğer medya araçlarının yapması zordur. Çünkü öğrenme etkileşim insanın birçok duygusuna hitap ederek gerçekleşir; bunu da ancak medya sağlayabilir.²⁷⁴

Televizyonda yayınlanan dizileri ilgiyle takip eden Afgan kadınları, en çok de giyim kuşamını taklit etmektedir. Diziler aynı zamanda elbise reklamını yapmaktadır. Potansiyel olarak giyim kuşama oldukça önem veren kadınlarımızı, elbise konusunda ayrı bir merak sarmaktalar. Öyle ki her düğünde yeni elbise yapmaya/almaya özen gösterirler. Hatta bir ay içinde kaç tane düğün yapılırsa yapılsın her düğün için ayrı elbise almaya çalışmaktadırlar. Bir düğünde giyilen elbise ikinci düğünde asla giyilmemekte, mutlaka ve mutlaka yenisi yapılmaktadır. Bu durum kadınlar arası yarış haline gelmiştir. Ekonomik sınırları bile zorlayıp sürekli kimsenin daha önceden görmediği yeni model elbiseler alınmaktadır. Bu da çoğu zaman erkekleri zor durumda bırakmaktadır.

Hint dizilerin yaygın olduğu dönemde, Hint elbise türleri Afgan kadınların giyim şeklini değiştirmişti. Dizilerin yayınlanmasının ardından dizide kullanılan elbiseler pazara sunulmaktadır. Günümüzde Afganistan’daki çarşı ve pazarlarına gittiğimizde, esnaflar, dizideki oyuncuların adlarını sayarak ona ait elbiseyi göstermektedir. Kadınlar ve özellikle genç kızlar, dizilerde görüldüğü elbiselerden almaya çalışmaktadır. Dizilerde de bölüm başı sürekli yeni kıyafet ve model gösterilmekte, böylelikle kadınların bir türlü yetişmek için koşturmakta ve yorulmaktadırlar. Artık bu öyle bir hale gelmiş ki, ekonomik gücü yetmeyen ailelerin huzuru bozulmaya başlamıştır.

²⁷² F. AYDOĞAN, Medya ve Popüler Kültür. Tüketici Kitleler Olarak Evdeki Melekler ve Kadın Dergileri. İstanbul: Mediacat Kitapları, 2004, s.110-111.

²⁷³ M. DÜZGÜN, Popüler Ürünlerin Oluşumunda Medya ve Kültürel Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s.78.

²⁷⁴ İ. AKAR, Aile İçi İlişkilerin Değişiminde Televizyonun Etkisi (Afyon Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2002, s.27.

Zira erkeğin kazandığı para, bu modaları takip etmeye yetmemekte ve ailelerde huzuru bozmaktadır. Özellikle düğünlerde katıldığınızda, adeta farklı ülkelerin kültürel elbise fuarı veya elbise şovlara katıldığımızı düşünürüz. İşin en kötü tarafı de bu elbise modellerinin tesettüre aykırı oluşudur. Genelde yakaları açık, dar, kısa kollu olmalarıdır. Toplumda hoş karşılanmayan bu tur giyim, maddi manevi değerleri alt üst etmektedir.

3. Televizyon ve Gençler

Toplumsal değişim sürecinde meydana gelen değişimleri ve gelişmeleri en kolay ve hızlı bir biçimde benimseyip, bunu hayatına aktaran ya da hayatını buna göre şekillendiren genç bir nesil söz konusudur. Öyle ki, gençler giydikleri kıyafetlerden, kullandıkları cep Telefonlarından, fiziki imajlarından benimsedikleri kız-erkek ilişkilerine varıncaya kadar, hayatlarının her alanlarında bu kültürel değişim sürecinin etkisinde kalmaktadırlar. Bu değişim sürecinin vazgeçilmez unsurlarından birisi de televizyonlardır ki, özellikle her hafta gösterime giren diziler bu süreçte etkili bir konuma sahiptir. Bu sürecin birer parçası olangoçlar de bu durumdan nasibini almaktadır. Gençler kimlik geliştirirken özellikle dizilerde canlandırılan karakterleri model almakta, davranışlarına bu doğrultuda yön verebilmekte ve onlar gibi olmaya çalışabilmektedirler.

Medya ergenler ve gençlerin yaşamında önemli bir alan kaplamaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar ergenlerin, zamanlarının büyük çoğunluğunu televizyonda pembe dizileri, müzik videolarını izleyerek, popüler dergileri okuyarak ve bilgisayar oyunları oynayarak geçirdiklerini ortaya koymaktadır. Ergenler medyadaki imgeleri kendi yaşamlarını daha anlamlı kılma konusunda onlara yardımcı olacağı düşüncesiyle alıp dönüştürmektedir. Ergenler medya aracılığıyla toplumsal cinsiyet kalıpları konusunda da fikir sahibi olmaktadır. Greenberg'e göre ergenler bir kadının ya da erkeğin nasıl olması gerektiğine ilişkin fikirleri popüler müzik alanındaki, filmlerdeki, televizyonlardaki, dergilerdeki imgeler arasından sabırla seçip almaktadırlar.²⁷⁵

Sağlıksız bir bedensel algı geliştirilmesinde ve ince olmanın yegane güzellik ölçüsü olarak algılanmasında da medyanın, özellikle ergenlik çağındaki kızlar üzerinde, etkili olduğu çeşitli araştırmalarla bulgulanmıştır.²⁷⁶

Diziler lise öğrencileri olumsuz etkilemektedir. Kabil okullarının bazı bayan öğretmenleri, dizilerin fazlaca yayınlanmasından şikayet ederler. Bu öğretmenlere göre diziler öğrenciler üzerine olumsuz etki bırakmıştır. Habibiye Lisesinin öğretmeni Bilkis Abbasi şöyle söylüyor: “öğrencilerin çoğu, zamanının büyük bir kısmını dizileri izleyerek geçirmektedirler. Bizim çok zeki ve çalışkan öğrencilerimiz bile tembelleşmiş ve dersin ortasında dizilerden bahseder hale

²⁷⁵ Aysun Akıncı Yüksel, Medya Eleştirileri 2007 “Gerçeğin Dışındakiler”, Beta Yayınları, İstanbul, 2007, s.208.

²⁷⁶ Y.Dip, s.209.

gelmişlerdir. Eğer bu dizilerin önü alınmazsa, gençlik ve eğitim durumları daha da kötüleşecektir.”

Nahid Şehit Lisesinin öğretmeni Bahtane Rahmani şöyle söylüyor: “Hint dizileri o kadar sorun yaratmıştır ki, şimdi 18 yaşındaki oğlum ve 14 yaşındaki kızım bana karşı saygısızlık etmeye başladılar. Kızım Pirina (Dizideki başrol oynayan kız) gibi elbise giymek istiyor. Engellediğimde ise “annem zalim olmuş beni istediğim elbiseyi giymeme izin vermiyor” diye ağlıyor.”

Kabil Mekroreyan sakinlerinden biri olan Kudsiyye Azizi Bahter Haber Ajansına verdiği bir röportaj’da: “Bu televizyonlarla nasıl baş etmede şaşırırmaktayım. Oğlum sınıf birincisiydi ve hep yüksek notlar alırdı. Şimdi ise zayıf not almaya başlamış hep dizi izliyor ve bütün akli fikri dizidedir.”

Abdulvehab’e göre, “Genç kızların çoğu Hint dizilerini taklit ederek dizilerdeki Hint kızların elbiselerini giymeye çalışmaktadırlar. Eğer televizyon izlemelerini engellersek tartışıp ağlamaya başlıyorlar, insanı televizyonu açmayı mecbur bırakırlar.”²⁷⁷

Günümüzde birçok Afgan genci, her hangi bir dil kursu almaksızın Hintçeyi Adeta ana dili gibi konuşmaktadır. Bu da Sadece film ve dizileri sürekli izlemekle öğrenilmiştir. Bir dilin öğrenilmesi, beraberinde o kültürün de öğrenilmesi demektir. Hâlbuki Afgan gençleri Hintçeyi bizzat dizi ve filmlerden öğrendiklerinden dolayı, Hint kültürünü de görerek öğrenmiş, öğrenmekle de sınırlı kalmayıp hatta benimseyip içselleştirmiştir.

Büyük şehirlerde, bir taraftan üstüne Burka giyen ve altına da oldukça dar panTulün giyen genç bayanlara rastlanmak mümkündür. Her ne kadar hoş karşılanmasa ve reddedilse bile zaman içinde normalleşmektedir. Artık genç kızlar, kısa kollu, açık yakalı ve dar elbiseleri rahatlıkla giymektedir. Artık tesettür anlayışı de giderek eski anlamını ve değerini yitirmeye başlamıştır.

Büyük şehirlerde bir taraftan Burka giyen altından da oldukça dar panTulün giyen genç bayanlara rastlanmak mümkündür. Her ne kadar hoş karşılanmasa ve reddedilse bile zaman içinde normalleşmektedir. Artık genç kızlar kısa kollu açık yakalı ve dar elbiseleri rahatlıkla giymekte ve tesettür anlayışı de giderek eski değerini yitirmektedir.

---

²⁷⁷<http://www.ariananet.com/modules.php?name=Artikel&op=view&sid=8296>, Erişim Tarihi: 12.02.2013.

4. Televizyon ve Çocuk

Televizyon yayınlarının 24 saate yayılması, sadece çocuklara yönelik 24 saat çizgi film yayınlayan kanalların ortaya çıkması, kanal sayısının artması, program içeriklerinin renkli, animasyonlu ve albenili hale gelmesi, çocuk televizyon ilişkisinin bağlarını giderek sağlamlaştırmıştır.²⁷⁸

Bugünün çocukları daha okumaya başlamadan önce ikonları, sanal dünya kahramanlarını ve televizyon simalarını öğrenmektedirler. Öte yandan görsel enformasyonun kolayca çocuklara ulaşması sebebiyle yetişkinlerin dünyasına çocukların geçişi de hızlı olmaktadır.²⁷⁹

Televizyonların çocuk ve gençler üzerindeki etkisi, toplumun diğer kesimlerine oranla çok daha fazladır. Bu etki televizyonların sadece bilgi aktarmaları yoluyla olmayıp, daha ziyade belli davranış modelleri sunmaları suretiyle cereyan etmektedir. Televizyonda çocuğa sunulan tipler özellikle çocuklar için büyük bir taklit kaynağı olan modellerdir.²⁸⁰

Televizyonun özellikle çocukların ve gençlerin ahlak standardını düşürdüğü, davranışlarını değiştirdiği, şiddet ve suç fikrini aşıladığı ortaya konulmuştur. Ayrıca geç yatmaya ve uykusuzluğa neden olduğu, gözleri yorduğu, bozduğu, sürekli oturmadan doğan hareketsizlik ve bunun sonucu sağlığa zararlı durumların ortaya çıkmasına neden olduğu belirtilmektedir.²⁸¹

Televizyondaki taklit kaynağı tipler ve yaşam tarzları, çocuk ve gençlerin toplumun kültürel değerlerini yaşatabilmeleri açısından ayrı bir önem arz etmektedir.²⁸² Bu konuda yapılmış pek çok araştırma bulunmaktadır. Birkaç örnek vermek gerekirse Amerikan dizilerini izleyen Kızılderili çocuklarda, izlemeyenlere oranla, daha fazla Amerikanlaşma ve kendi kültüründen uzaklaşma görülmüştür. 1988 de Kore'deki bir başka araştırmaya göre, Amerikan programlarının geleneksel kültürün batılılaşmasına neden olduğu gibi, geleneksel kültürü korumak isteyenlerle batılılaşmak isteyenlerarasındaki çatışmayı da şiddetlendirdiği tespit edilmiştir.²⁸³

Televizyonun büyümesine kapılmış ve onu kontrolden aciz olduğumuz göz önünde bulundurulduğunda, çocukların sosyalleşme sürecine olumlu bir şekilde katılmaları yerine, televizyonlaşma sürecini yaşadıklarını²⁸⁴ söyleyebiliriz. Bu süreç ise, okuma ve özgür düşünme yeteneğini kısıtlayan kendi başına düşünme ve araştırma imkanını yok edip bireyi uyuşturan bir süreçtir.²⁸⁵

²⁷⁸Metin Işık, Televizyon ve Çocuk, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 2007, s.97.

²⁷⁹M. Ruhi Şirin, Modern Çocukluk Tasarımı ve Medya, Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı c:12, İstanbul, 1996, s.1341'den Nakleden: Metin Işık, Televizyon ve Çocuk, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 2007, s.96

²⁸⁰ Haluk Yavuzer, Çocuk ve Suç, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996, s.116.

²⁸¹K. A. Birgül, "Kitle İletişim Araçlarından Televizyonun Aile İçilişkiler Üzerine Etkileri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, 1999, s.56.

²⁸² Yavuzer, a.g.e., s.114.

²⁸³ Yusuf ADIGÜZEL, Kültür Endüstrisi, İstanbul, Şehir yayınları, 2001, s.103.

²⁸⁴Sedat Cereci, Büyülü Kutu Büyülenmiş Toplum, İstanbul: Şule Yayınları, 1992, s.57.

²⁸⁵ Mustafa Köylü, "Televizyonun Olumsuz Etkileri", Din Eğitimi Dergisi, Sayı 25, s.78.

Televizyon ve Internet, günümüzde, yetişkinle çocuk arasındaki etkileşimi temelden etkilemiştir. Geleneksel olarak çocukların belli başlı özelliği olan merak ve öğrenme isteği ile yetişkinlerin büyük ölçüde bilgi ve deneyim sahibi olmalarından kaynaklanan konumları, aralarındaki etkileşimin dinamiğini oluşturmaktaydı. Hatta eski kuşaktan dedeleri anne anneler sözlü tarih anlatımıyla kuşaklar arası köprüyü kurarak çok özel bir değer üretiyorlardı. Bilgi alışverişine olanak veren ve belirli rolleri tanımlayan bu özellikler artık farklı şekillerde tatmin yolları bulmaktadır. Yaşlılar ve yetişkinler, teknolojik iletişim sayesinde çocuğun gözünde otoritelerini kaybetmişlerdir. Büyüklere ve öğretmenlere saygı duyma da bir değer olarak kendini yitirmiştir. Bilgiye her şekilde kolayca ulaşmanın verdiği bağımsızlık, yetişkini bir danışman, akıl veren kişi konumundan çıkartarak, çocukla eşit düzeye getirmiştir.²⁸⁶

Televizyon haberlerinde ve dizilerde tanık olduğumuz olaylar ve kavramlar, çocuk dünyasına girmesi uygun görülmeyen yetişkin ilişkilerini aksettirmekte, sadist davranışları özendirilmektedir. Bu yayınlar sonucudur ki, saldırgan davranışlar idealize edilmekte ve çocuklarda bu eğilim güçlendirilmektedir.²⁸⁷ Nitekim yapılan pek çok araştırma, TV’lerdeki saldırgan davranışları izleyenlerin, saldırgan tepkilerinde artış olduğunu doğrular.²⁸⁸

Afganistan’da son yıllarda, hızla çoğalan özel televizyonların programları incelendiğinde gerek sosyo-kültürel, gerek dini yaşantı ve toplumsal değerlerimize uygun düşmeyen yayınlara rastlanmaktadır. Programların, çizgi filmler ve özellikle dizilerin hepsi yabancı kaynaklıdır. Dizilerde rastladığımız alkolikler, uyuşturucu kullananlar, cinsel tercihler, küfürler, şiddet, ihanet, aile içi çarpık ilişkiler, farklı yaşam biçimleri, sahtekarlık televizyon ekranlarında yer alması, çeşitli bağlamlarda özendirici, özel, çirkin ya da mahrem olan deneyimlerle kamu önünde sergilenmektedir. Denetimin uygulanmadığı televizyon programlarında, aile içinde çoluk çocuk her yaştan insan bir araya gelerek aynı bilgi aktarımına açık olduğundan, ‘çocuk gelişimine uygun bilgiler ve deneyimler’ kavramı tamamen ihlal edilmiş olmaktadır. Televizyon programları somut ve açık görüntüleri ve söylenenleri her yaş için ortaya dökmektedir. Bundan böyle çocuklara anlam veremedikleri ve korku duydukları, sırlarla dolu bir dünyanın kapısı açılmaktadır.

Bu konuda hem bazı televizyonların, hem de ailelerin çocuklar için hangi programların yapılması ve izletilmesi hususunda dikkat edilmemektedir. Ailelerin çocukları için program seçme ve kontrol etmemeleri de en önemli sorunu teşkil etmektedir. Zira birçok aile, farkına varmadan çocukların zihinsel ve psikolojik gelişim düzeylerine dikkat etmeden onlarla beraber televizyon seyretmektedirler. Haberlerde gösterilen şiddet ve savaşı çocuklar da görmektedir. Hatta tele-

²⁸⁶Müzeyyen Sevinç, “Evrensel ve Yerel Değerlerin Eğitime Yansımaları” Mehmet oğlu, s.223.

²⁸⁷ Aytekin Can, Çocuk ve Çizgi Film, Konya: Öz Eğitim Yayınları, s.138.

²⁸⁸ Ali Dönmez, Televizyon ve Saldırganlık, Hitler İsteseydi (Sosyal Psikoloji Yazıları), Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994, s.71.

vizyonlar bile hangi görüntüyü gösterip göstermemesi gerektiğini hala özen göstermemektedir. Bir intihar saldırısını canlı olarak tüm görüntüleriyle göstermeye çalışırlar. Çoğu zaman eli ayağı kesilen, kanayan ve kan içinde çırpınan yaralılar da görüntülenmektedir. Bu gibi olaylar çocukları, şiddete sevk etmekte ve onlarda psikolojik travma etkisi bırakmaktadır.

Hint dizilerinde gösterilen dini merasimler, puta tapma ve tanrılara karşı davranış biçimleri, artık Afgan çocukların davranışlarında da yavaş yavaş görülmeye başlamıştır. Günümüzde çocuklar, sokakta birbirlerine seyrettikleri dizlerdeki davranışları aynen dizilerdeki gibi özel selamlaşma şeklini uygulamaktadırlar. Çoğu zaman şaka ve esprili bir şekilde, Hintli çocukların dizi ve filmlerde putlara karşı eğilmeleri gibi birbirlerine karşı eğilirler. Ve dua ederler. Hatta selam yerine birbirlerine selam karşılığı olan “Nemesti” sözcüğünü kullanırlar.

Kabil Hayırhane sakinlerinden Abdulvahab bu konu hakkında şöyle söylüyor: “bu diziler sadece gençler ve çocukların eğitim ve ahlakını olumsuz etkilemekle sınırlı kalmayıp aynı zamanda inançlarına da zarar vermiştir. Dün küçük kızımı gördüm; oyuncağını put gibi karşısına oturtmuştu ve aynen Hint dizilerindeki gibi ona dua edip ve kendisini korumasını istiyordu.”²⁸⁹

Bir ağacın, neslini ve türünü devam ettirmesinde, çekirdek ve tohum ne ise, insan için de çocuk aynı şeydir. Çocuklarını ihmal eden milletler inkıraza, onları yabancı ellere ve yabancı kültürlere terk edenler de özlerini kaybetmeye mahkûmdurlar. Bu bakımdan geleceklerini garanti altına almak isteyen her toplum, yarın kendisinin mirasçısı olacak olan nesli yetiştirme hususunda son derece titiz davranmalı ve bu konuda bütün imkânlarını seferber etmelidir.²⁹⁰

---

²⁸⁹<http://www.ariananet.com/modules.php?name=Artikel&op=view&sid=8296>, Erişim Tarihi: 12.02.2013.

²⁹⁰ İbrahim Hasgür, <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/iletisimle-gelen-siddet.html>, Erişim Tarihi: 16.04.2013.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A. Araştırmaya Katılan Örneklem Sosyo–Demografik Özellikleri

Tablo 1: Cinsiyet

Cinsiyetiniz?				
Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Erkek	218	54,5	54,5	54,5
Kadın	182	45,5	45,5	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Biyolojik ve fizyolojik yapı insan davranışları üzerinde etkilidir. Cinsiyet ayrımından hareketle insan, kadın ve erkek diye iki cinstir. Kadının biyolojik ve fizyolojik yapısı erkeğinkinden farklıdır. Bu farklılık insanın psikolojik ve sosyolojik davranışlarına yansımaktadır. Afganistan'ın nüfüsü son verilere göre %49'u Kadın ve %51erkeklerden oluşan 30 milyon olarak tahmin edilmiştir. Afganistan'da tam ve kesin nüfus sayımı yapılmadığı için ve bir çok vatandaş kimlik olmadığından dolayı net bir sayı verilmemektedir. Kaynaklarda da hep tahmin olarak geçmektedir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere; ankete katılan deneklerin 218'i erkek, 182'si kadın olmak üzere toplam 400 kişidir.

Tablo 2: Yaş

Yaşınız?				
Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
15-20 yaş arası	184	46,0	46,0	46,0
21-25 yaş arası	133	33,2	33,2	79,2
26-30 yaş arası	55	13,8	13,8	93,0
31 yaş ve üzeri	28	7,0	7,0	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 2'ye göre, ankete katılan deneklerin yüzde 46,0'sı 15-20 yaş arası, yüzde 33,2'si 21-25 yaş arası, yüzde 13,8'i 26-30 yaş arası, yüzde 7,0'si 31 yaş ve üzeri arası olduğu tespit edilmiştir.

İnsan için yaş olgusu zanam içinde biyolojik büyümeyi ifade eder. Halbuki insan bir yandan biyolojik ve fizyolojik büyümesini sürdürürken aynı zamanda belli yaş dönemlerinde psikolojik olgunlaşma ve sosyal gelişme süreçlerini de yaşar.

Afganistan’da yaş ortalaması 43 olarak tahmin edilmiştir. Nüfusun %44.6’sı 0-14 yaş, %53’ü 15-65 yaş ve % 2.4’u ise 65 ve üzeri yaş grubunu oluşturmaktadır. Oldukça genç nüfusa sahip olan Afganistan’da nüfus artışı %2.57dir.²⁹¹

İnsan hayatının doğumla başlayan ve ölümle sona eren gelişim sürecini belli dönemlere ayırmak ve her dönemi kendi özelliklerine, tutum ve davranış şekillerine göre değerlendirmek mümkündür. Bu dönemler, 0-2 yaş bebeklik dönemi, 2-11 yaş çocukluk dönemi, 11-21 yaş ergenlik dönemi, 21- 60 yaş yetişkinlik dönemi olarak gruplandırılır. Yetişkinlik dönemi de kendi içinde 21-40 yaş; ilk yetişkinlik, 40-60 yaş orta yaş, 60 ve üzeri ise yaşlılık olarak sınıflandırılır.²⁹²

Araştırmamıza konu olan örneklemimizin içinde bulunduğu dönem, yaş aralıkları itibarıyla ergenlik ve yetişkinlik dönemine tekabül etmektedir.

Ergenlik Dönemi;Ergenlik, çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan ve 12. yaştan 21 yaşına kadar uzanan, ruhsal alanda önemli değişikliklerin olduğu hızlı bir büyüme ve olgunlaşma dönemidir. Bu dönemde çocukluk özellikleri yitirilir ve ergenlik özellikleri hızlı bir şekilde kazanılır.

Ergenlikte kişi kimlik oluşturur. Kim olduğuna, yaşam felsefesine karar verir. Bazı durumlarda kişi (ergen) toplumun genelinin olumsuz ya da aykırı bulduğu kimlik özelliği seçer.

Yetişkinlikdönemi; biyolojik ve fizyolojik yapının sabitleştiği, belli sosyal süreçler vasıtasıyla olgunlaşma ve gelişme dönemlerine ulaşılmaya çalışıldığı yaş dönemidir. Kişiliğin sosyo-kültürel kısmı bu dönemde teşekül eder ve istikrara kavuşur.²⁹³

Tablo 3: Medeni Hali

Medeni Haliniz?				
Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Bekar	258	64,5	64,5	64,5
Evli	142	35,5	35,5	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Evlilik sosyal ve psikolojik bir olaydır. Kişilerin hayatında önemli değişikliklerle birlikte birçok sorumluluğu da beraberinde getirmektedir.

Tablo 3’e göre, deneklerin %64,5’i Bekar, %35,5’i ise evli olduğu tespit edilmiştir. Bu bize her iki grubun da cinsiyet ve televizyon ile ilişkisini incelemede yardımcı olacaktır. Bekar

²⁹¹<http://fa.wikipedia.org/wiki/Afganistan>. Erişim Tarihi: 19.05.2014.

²⁹² Veysel Uysal, ‘Yetişkinlikte Dindarlık ve Kültürel Arka Planı’, **Yetişkinlik Dönemi ve Problemleri**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006, s.207-208.

²⁹³ Y.dip. s.208.

olanların sayısının yüksek olması Araştırmamızın genel anlamda üniversite ve lise öğrencileri üzerinde uygulandığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 4: Eğitim Durumu

Eğitim Durumunuz?				
Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Okuma Yazma Bilmiyor	51	12,8	12,8	12,8
İlkokul	7	1,8	1,8	14,5
Ortaokul	12	3,0	3,0	17,5
Medrese Eğitimli	3	,8	,8	18,2
Lise	97	24,2	24,2	42,5
Üniversite	228	57,0	57,0	99,5
Lisans Üstü	2	,5	,5	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 4'e göre, Ankete katılan deneklerin %12,8'i okuma yazma bilmiyor, %1,8'i ilkokul, %3,0'ü ortaokul mezunu, %0,8'i Medrese Eğitimli, %24,2'si Lise, %57,0'si Üniversite Öğrencisi, %0,5'i ise Lisans Üstü Eğitimli olduğu tespit edilmiştir. Üniversite ve Lise yüzdesinin yüksek olması anketin genelde üniversite ve lise öğrencilere uygulanmasından dolayıdır.

Eğitim, 'önceden belirlenmiş kurallar vasıtası ile ferde iradi davranış kazandırma, davranış geliştirme ve davranış değiştirme süreci' veya 'kişiliğinin gelişmesine yardım eden ve onu temele alan, onu yetişkin hayatına hazırlayan, gerekli bilgi beceri ve davranışlar elde etmesine yarayan bir süreç'²⁹⁴ olarak tanımlanabilir.

Birinci tanıma göre eğitimin üstlendiği üç önemli görevi vardır. Bunlardan biri davranış oluşturma, diğerleri ise davranış geliştirme ve davranış değiştirmedir. Hem davranış oluşturma, hem de davranış geliştirme ve değiştirme, bir süreç içinde ve belli prensipler çerçevesinde belli amaç ve hedefe yönelik yapılardır. İnsan doğduğu andan itibaren ilk önce resmi olmayan (informal) normlarla sosyalleşme/sosyalleştime sürecine girer ve normlara uygun davranış oluşturmaya başlar. Resmi olmayan normlar (örf, adet, gelenek, töre, ahlak, din kuralları) aynı zamanda toplumun manevi kültürünü meydana getirirler. Bu gayri resmi kurallar, maddi yatırım gücü elde ettiklerinde resmi (formel) kurallar halinde dönüşürler. Bu nedenle formel hukuk kurallarının temelinde, informal toplum kuralları bulunur. Bu şu demektir, zihniyet ve şahsiyet oluşturmada formal ve informal kurallar birlikte fonksiyon görürler.²⁹⁵

İnsanın zihniyet dünyasının değişmesinde eğitimin önemli bir rolü vardır. Zihniyet değişmesi tipik bir şekilde, ferden malumat ve isteklerinde meydana gelen değişmelerin eseridir. Bu

²⁹⁴Mahmut Tezcan, Eğitim Sosyolojisi, Ankara: Bilim Yayınları, 1992, s.4.

²⁹⁵Zeki Arslantürk, Sosyoloji, Çamlıca yayınları, İstanbul, 2012, s.267.

değişme, kısmen önceden mevcut zihniyet sistemlerine ait özelliklerin, kısmen de şahsiyet faktörlerinin etkisi altındadır.

Afganistan'ın uzun yıllar süren işgallere maruz kalması ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik açmazlar eğitim sistemini de olumsuz etkilemiştir. Afganistanda en önemli sorunların biri de şüphesiz eğitimidir. Afganistan'da kadınlarda %15 ve erkeklerde %43.1 olmak üzere okuma yazma oranı %36 olarak tahmin edilmiştir. Ancak son on yıllarda eğitim konusunda çok ciddi ilerlemeler olmuştur. Uzun aradan sonra kadınlara tekrar eğitim hakkı verilmiştir. On iki yıl önce ülke çapında sadece dört üniversite olmasına nazaran günümüzde özel üniversiteler dahil toplam 99 Üniversite kurulmuştur. Buna rağmen okula gitmesi gereken 3 milyon öğrenci farklı nedenlerden dolayı okula gidemiyor. Ülke genelinde eğitim veren 14000 okuldan 6000'ini hala binasız olarak eğitim vermekte ve öğrenciler çadırlarda, açık havada veya ağaçların altında öğrenim görmektedir. Sadece 2011 yılında 30 okul Taliban ve devlet muhalifleri tarafından yakılıp 300'den fazla öğretmen ve öğrenci hayatlarını kaybetmiştir. 200 ilçede kız öğrenciler için 10. Sınıftan yukarısı yoktur. Yine 212 ilçede öğretmenlik kriterlerine uygun bayan öğretmen bulunmamaktadır. Güvenlik nedeniyle 400 okul kapanmıştır.²⁹⁶

Kitle iletişim araçlarından ve özellikle televizyon izlemde program seçme ve etkilenmede eğitim seviyesi oldukça önemlidir. Medya'yı bilgilenecek amacıyla kullanan izleyicilerin göre hangi bilgiyi alıp almamakta eğitim seviyesi oldukça önem taşımaktadır.

Tablo 5: Deneklerin Eşlerinin Eğitim Durumu

Eşinizin Eğitim Durumu?

	Okuma yazma bilmiyor	İlkokul	Ortaokul	Medrese Eğitimi	Lise	Üniversite	Lisans Üstü	Eşim Yok	Total
Erkek	47 21,6%	7 3,2%	7 3,2%	3 1,4%	12 5,5%	7 3,2%	0 ,0%	135 61,9%	218 100,0%
Kadın	17 9,3%	5 2,7%	6 3,3%	1 ,5%	10 5,5%	23 12,6%	1 ,5%	119 65,4%	182 100,0%
Total	6 16,0%	12 3,0%	13 3,2%	4 1,0%	22 5,5%	30 7,5%	1 ,2%	254 63,5%	400 100,0%

Tablo 5'e göre, ankete katılan erkeklerin eşlerinin eğitim durumuna bakıldığında, %21,6'sı okuma yazma bilmiyor, %3,2'si ilköğretim, %3,2'si Ortaokul mezunu, %1,4'i Medrese eğitimi, %5,5'i Lise, %3,2'si Üniversite, %0'ı Lisans Üstü ve %61,9'i eşinin olmadığını beyan ederken; araştırmaya katılan kadınların %9,3'ü okuma yazma bilmiyor, %2,7'si ilköğretim,

²⁹⁶http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2013/02/130217_k02-kabul-university.shtml, Erişim Tarihi: 20.02.2013

%3,3'ü Ortaokul mezunu, %0,5'i Medrese eğitilmiş, %5,5'i Lise, %12,6'sı Üniversite, %0,5'i Lisans Üstü ve %65,4'ü Eşim yok diye beyan etmiştir.

Tablo 6: Deneklerin babalarının eğitim durumu

Babanızın Eğitim Durumu?				
Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Okuma Yazma Bilmiyor	134	33,5	33,5	33,5
İlkokul	30	7,5	7,5	41,0
Ortaokul	34	8,5	8,5	49,5
Medrese Eğitilmiş	42	10,5	10,5	60,0
Lise	76	19,0	19,0	79,0
Üniversite	72	18,0	18,0	97,0
Cevapsız	12	3,0	3,0	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 6'e göre, ankete katılan deneklerin babalarının eğitim durumuna bakıldığında, %33,5'i okuma yazma bilmiyor, %7,5'i ilkokul, %8,5'i Ortaokul, %10,5'i Medrese, %19,0'ü Lise, %18,0'i Üniversite mezunu ve %3,0'ü de babasının vefat olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılanların %33,5'i babalarının okuma yazma bilmediğini beyan etmiştir. Afganistan'da genelde okuma yazma bilmeme oranı büyük yaş gruplarda görünmektedir. İlk eğitimin ailede başladığını gözönünde bulundurursak çocuk eğitimini olumsuz etkilediğini söylenebilmektedir.

Tablo 7: Deneklerin Annelerinin Eğitim Durumu

Annelerinin Eğitim Durumu				
Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Okuma yazma bilmiyor	300	75,0	75,0	75,0
İlkokul	24	6,0	6,0	81,0
Ortaokul	19	4,8	4,8	85,8
Medrese Eğitilmiş	15	3,8	3,8	89,5
Lise	22	5,5	5,5	95,0
Üniversite	16	4,0	4,0	99,0
Cevapsız	4	1,0	1,0	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan deneklerin annelerinin eğitim durumuna bakıldığında, %75,0'i okuma yazma bilmiyor, %6,0'sı ilkokul, %4,8'i ortaokul, %3,8'i medrese, %5,5'i lise, %4,0'ü üniversite mezunu ve %1,0'in annelerinin vefat etmiş olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıdaki tablo'da araştırmaya katılan deneklerin annelerinin eğitim durumuna bakıldığında okuma yazma bilmeyenlerin oranı %75,0 olarak beyan edilmiştir. Afganistan'da kadınlarda okuma yazma oranı %15 olarak tahmin edilmiştir. Çocuğun ilk yetişme ve bilgi edinme

yeri aile kurumu olduğu düşünülürken eğitimsiz ailenin çocuk üzerinde olumsuz etkilerinden inkar edilemez. Yine eğitim seviyesi medya araçları ve özellikle Televizyon programlarının seçilmesi, izlenmesi ve televizyondan etkilenme konusunda etki edebilir.

En küçük sosyal kurum olan aile, fert için hayat merkezidir. Samimiyet, psikolojik ve sürekli ilişkiler aile kurumunun temel özelliklerindedir. Çocuğun her türlü eğitim ve öğretim formasyonu, belli bir yaşa kadar aile tarafından verilir. Özellikle sosyo – kültürel normların büyük bir kısmı ailede kazanılır. Aile neslin devamını sağlama, ruh ve beden sağlığını koruma (psikolojik tatmin yeri), ferdin topluma yabancılaşmasını önleme, milli ve ahlaki kültürü nakletme (sosyalleştirme) görevlerini yapar. Aynı zamanda da kimliği belirleme kaynağıdır.²⁹⁷

Çocuk bir aile içinde doğar ve aileyi çevrelemiş olan örf, adet, geleneklerin etkisi altına büyür, gelişir. Hayatın ilk beş yılı içinde öğrenme kabiliyetleri çok süratlidir. Kalime hazinesi zenginleşir, büyüdükçe öğrenme merakı artar aldığı cevaplarla tatmin olamaz. Her zaman yeni arzuları yeni merakları vardır. Öte yandan, çocuk büyüdükçe çevresindekileri sual yağmuruna tutar, aldığı cevaplardan yeni suallar çıkarır. Bu yönden çocuklar ilim adamlarına benzetilebilir.²⁹⁸ Eğitim açısından da aile ve özellikle anne ve baba'nın eğitim seviyesi çocuk eğitiminde önem taşımaktadır. Aynı zamanda ailenin eğitim seviyesi televizyon programlarının seçmesi ve bilinçli izlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Tablo 8: Aylık kazanç

Aylık Kazancınız

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Düşük	110	27,5	27,5	27,5
Orta	9	2,2	2,2	29,8
Yüksek	3	,8	,8	30,5
Daha Yüksek	11	2,8	2,8	33,2
Hiç Gelirim Yok	267	66,8	66,8	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo8'e göre, Araştırmaya katılanların %66,8'i hiç gelirim yok, %27,5'i düşük, %2,2'si orta, %0,8'i yüksek, %2,8'i ise daha yüksek gelirli olduğunu beyan etmiştir. Hiç gelirim yok oranının yüksek olmasının nedeni ise, üniversite öğrencisi olmaları ve dolayısıyla çalışmamalarından kaynaklanmaktadır. çünkü örneklemin çoğunluğu öğrenciler teşkil etmektedir.

Gelir kriterleri belirlenirken; 100-200 Dolar düşük; 201-400 Dolar orta; 401-600 Dolar yüksek; 601 dolar ve üzeri daha yüksek olarak belirlenmiştir.

²⁹⁷ Uysal Veysel, Türkiye'de Dindarlık ve Kadın, dem yy, İstanbul, 2006, s.24.

²⁹⁸ Birsen Gökçe, 'Çocuk Kişiliğinin Gelişiminde Aile ve Okul ve Dış Çevrenin Rolü', Sosyal Hizmetler Dergisi, Cilt.2, Sayı: 2-3, Eylül 1996, s.39-43.

İnsan aynı zamanda ekonomik bir varlıktır. Hayatını devam ettirebilmesi ve toplumda belli bir yer elde edilebilmesini ekonomik yapısı etkilemektedir. İfade edilen şekliyle insanın ve toplumun refahı ve mutluluğunda ekonomik bağımsız değişken olarak rol oynamaktadır. Zira bütün ekonomik faaliyetler sonuçta insanlar arası ilişkilerin yapılaşmasına etki etmekte ve fertler bu yapılarıyla, toplumlar da ekonomik gelişmişlikleriyle değer kazanmaktadırlar.

Sosyal tabakalaşma piramidinde fertler sosyo-kültürel yapılarını ekonomik güçleri destekler ve piramit içerisinde kendilerine bir hareketlilik sağlarlar. Ancak fert, sosyal tabakalar arasındaki hareketlilikte gücünü sırf ekonomiden almaz. Daha açık bir ifade ile, ferdin toplum içinde işgal ettiği yerin değeri sırf ekonomik değildir. Ferdin şahsi yapısı, toplumun sosyo-kültürel normlarını benimseme durumu, sosyo-kültürel şahsiyeti, rol benimseme ve ifa gücü, eğitim durumu, olaylar ve olgular arasındaki ilişkiler keşfetme yeteneği onun statüsüne etki etmektedir.²⁹⁹ İhtiyaçların giderilmesinde; kendini gerçekleştirmede ekonomik gücün rolü büyüktür.

Tablo 9: Deneklerin ailelerinin aylık kazancı

Ailenizin Aylık Kazancı

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Düşük	202	50,5	50,5	50,5
Orta	103	25,8	25,8	76,2
Yüksek	49	12,2	12,2	88,5
Daha Yüksek	46	11,5	11,5	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Afganistan'da ailelerin aylık kazancı doğrudan bireyler üzerinde etki etmektedir. Zira Afgan toplumunda aile bireyleri özellikle erkek evlatların geçimi genellikle aile tarafından sağlanır. Hatta çoğu zaman erkek evladın kendisinin yanı sıra eğer evli ise eşi ve çocuklarının geçimi de aile yani dede tarafından sağlanır. Çünkü Afgan toplumunda çekirdek aile yerine geniş aile tipi var ve genellikle evlenen erkekler ailesi ile beraber yaşamaktadır.

Ülke'deki en önemli sorunlarından biri ekonomik sıkıntılardır. Genelde halkın geliri düşük olup, zengin çok zengin fakir de oldukça fakirdir. Bir öğretmenin aylık maaşı 150 dolar iken, diğer yandan özel şirketlerde çalışanların aylık maaşı 2000 dolar civarındadır.

Ekonomik şartlar göz önünde alındığında, ankete katılan deneklerin ailelerinin aylık kazancını %50,5'i düşük, %25,8'i orta, %12,2'si yüksek, %11,5'i ise daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

²⁹⁹Zeki Arslantürk, Sosyoloji, Çamlıca yayınları, İstanbul, 2012, s.171-187.

Tablo 10: Deneklerin eşlerinin mesleği

Eşinizin Mesleği

	Eşim yok	Ev Hanımı	Öğretmen	Devlet Memuru	İşçi	Esnaf	Doktor	Özel Şirket	Çiftçi	İşsiz	Total
Erkek	141 64,7%	69 31,7%	6 2,8%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,5%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,5%	0 ,0%	218 100,0%
Kadın	119 65,4%	14 7,7%	6 3,3%	11 6,0%	7 3,8%	5 2,7%	4 2,2%	2 1,1%	8 4,4%	6 3,3%	182 100,0%
Total	260 65,0%	83 20,8%	12 3,0%	11 2,8%	7 1,8%	6 1,5%	4 1,0%	2 ,5%	9 2,2%	6 1,5%	400 100,0%

Ankete katılan deneklerin eşlerinin meslek durumuna bakıldığında araştırmaya katılan erkeklerin %64,7'si Eşim yok, %31,7'si Ev hanımı, %2,8'i Öğretmen, %0'ı Devlet Memuru, %0'ı İşçi, %0,5'i Esnaf, %0'ı Doktor, %0'ı Özel şirket, %0,5'i Çiftçi, %0'ı ise İşsiz olduğu beyanında bulundururken; araştırmaya katılan kadınların %65,4'ü Eşim yok, %3,3'ü Öğretmen, %6,0'ı Devlet Memuru, %3,8'i İşçi, %2,7'i Esnaf, %2,2'si Doktor, %1,1'i Özel şirket, %4,4'i Çiftçi, %11'i ise eşinin İşsiz olduğunu beyan etmiştir.

Yukarıdaki tablo'da kadınların eşlerinin çalışma durumu hususunda 14 kadınının eşi ev hanımı olarak görülmektedir. Aslında böyle bir şey söz konusu olamaz. Bu aslında çalışmıyor demek istiyor. Bu hatanın nedeni ise, deneklerin bir kısmı kadınlar için çalışmıyor yada ev hanımı ifadesini kullanmışlardı. Dolayısıyla SPSS programında veriler kodlanırken çalışmayan kadın da ev hanımı olarak kodlanmıştır. Ancak bazen erkekler için de çalışmıyor ifadesi kullanıldığı için SPSS programı bunu de Ev hanımı olarak algılamıştır. Yani kadınların eşler ev hanımı olarak gözükmeleri aslında çalışmıyor demektir.

Yukarıdaki verilere göre, erkeklerin eşleri %31,7 oranla çoğunlukla ev hanımıdır. Hiçbirinin eşi %0 oranla Devlet dairelerinde(öğretmenlik hariç) ve özel şirkette çalışmıyor. araştırmaya katılan erkeklerin hiçbirinin eşi işsiz değildir. Bu da Afganistan'da kadınlara iş imkanının fazla olduğunu göstermektedir. Zira çoğu kadınlar farklı nedenlerden dolayı çalışmak istemiyor veya çalışmalarına izin verilmiyor. Bundan dolayı her kurumda kadın çalışana çok ihtiyaç vardır. Bunun aksine erkekler için iş imkanı da azdır. Zira araştırmaya katılan kadınların %65,4'unun eşim yok beyanı dikkata alındığında geriye kalan %34,6'den %11'i eşlerinin işsiz olduğu beyanları erkeklerin iş bulma imkanının ne kadar zor olduğunu bir göstergesidir.

Tablo 11: Deneklerin babalarının meslek durumu

Babanızın Mesleği				
Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Öğretmen	42	10,5	10,5	10,5
Devlet Memuru	64	16,0	16,0	26,5
Esnaf	46	11,5	11,5	38,0
Çiftçi	74	18,5	18,5	56,5
Bakal	49	12,2	12,2	68,8
Özel şirket	7	1,8	1,8	70,5
Doktor	8	2,0	2,0	72,5
Hoca	10	2,5	2,5	75,0
İşçi	27	6,8	6,8	81,8
İşsiz	46	11,5	11,5	93,2
Emekli	12	3,0	3,0	96,2
Cevapsız	15	3,8	3,8	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 11'e göre, ankete katılan deneklerin babalarının mesleğine bakıldığında, %18,5'i Çiftçi, %16,0'sı Devlet Memuru, %12,2'si Bakal, %11,5'i İşsiz, %11,5'i Esnaf, %10,5'i Öğretmen, %6,8'i İşçi, %3,0'ü Emekli, %2,5'i Hoca, %2,0'si Doktor, %1,8'i Özel Şirket, %3,8'i ise babasının vefat etmiş olduğu tespit edilmiştir.

Afganistan tarım ve hayvancılığa dayalı bir ülke olup bunun yanında ticaretle geçimlerini sağlayan önemli bir kitle vardır. Araştırmaya katılan deneklerin çoğu babalarının mesleğini çiftçi, Esnaf ve bakal olduğu beyanı da bunu desteklemektedir.

Tablo 12: Deneklerin annelerinin mesleği

Annelerinin Mesleği				
Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Ev Hanımı	368	92,0	92,0	92,0
Öğretmen	25	6,2	6,2	98,2
Devlet Memuru	1	,2	,2	98,5
Doktor	2	,5	,5	99,0
Emekli	4	1,0	1,0	100,0
Total	400	100,0	100,0	

İnsanın seçtiği meslek, onun hayatının büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Gününün büyük bir bölümünü işyerinde geçiren bireyin, geri kalan kısmında da mesleğinin etkisi görülmektedir. Meslek diğer düşünce sistemlerine de etki edebilmektedir.

Ankete katılan deneklerin annelerinin mesleğine bakıldığında, %92,0'si Ev Hanımı, %6,2'si Öğretmen, %1,0'i Emekli, %0,5'i Doktor, %0,2'si Devlet Memuru olduğu tespit edil-

miştir. Afganistan’da kadınların okuma yazma oranlarının düşük olmasının yanı sıra farklı nedenlerden dolayı kadınlar fazla çalışmamakta ve eğitimli olanlar dahil genelde ev hanımıdır.

B. Medya ve Gündelik Hayat

1. TV Kültürü

Tablo 13: Günde kaç saat televizyon izliyorsunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
1 Saat	78	19,5	19,5	19,5
2 Saat	93	23,2	23,2	42,8
3 Saat	85	21,2	21,2	64,0
4 Saat	71	17,8	17,8	81,8
5 Saat	30	7,5	7,5	89,2
6 Saat	39	9,8	9,8	99,0
Daha fazla	3	,8	,8	99,8
Seyretmem	1	,2	,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 13’e göre, ankete katılanların %23,2’si (47 erkek, 46 kadın toplam 93 kişi) 2 saat, %21,2’si (44 erkek, 41 kadın toplam 85 kişi) 3 saat, %19,5’i (45 erkek, 33 kadın toplam 78 kişi) 1 saat, %17,8’i (37 erkek, 34 kadın toplam 71 kişi) 4 saat, %9,8’i (23 erkek, 16 kadın toplam 39 kişi) 6 saat, %7,5’i (19 erkek, 11 kadın toplam 30 kişi) 5 saat, %0,8’i (2 erkek, 1 kadın toplam 3 kişi) daha fazla TV seyrettiği, %0,2’sinin(1 erkek) ise TV seyretmediği tespit edilmiştir.

Deneklerin eğitim seviyesine bakıldığında günde 1 saat TV izleyen 78 kişiden 2’si okuma yazma bilmeyenler, 2 ilkokul, 2 ortaokul, 28 Lise, 44’ü Üniversite öğrencisidir.

2 saat TV izleyen 93 kişiden 4’ü okuma yazma bilmeyenler, 1 ilkokul, 4 ortaokul, 1 Medrese eğitilmiş, 15 Lise, 68 Üniversite öğrencisidir.

3 saat TV izleyen 85 kişiden 12’si okuma yazma bilmeyenler, 3 ilkokul, 3 ortaokul, 1 Medrese eğitilmiş, 17 Lise, 48 Üniversite öğrencisi, 1 lisans üstü eğitimlidir.

4 saat TV izleyen 71 kişiden 20’si okuma yazma bilmeyenler, 2 ortaokul, 1 Medrese eğitilmiş, 19 Lise, 29’ü Üniversite öğrencisidir.

5 saat TV izleyen 30 kişiden 9’u okuma yazma bilmeyenler, 1 ortaokul, 8 Lise, 11’i Üniversite öğrencisi ve 1 Lisans Üstü eğitimlidir.

Yine örneklemin %0,8’i 5 saattan daha fazla ve %0,2’si ise televizyon izlemediğini beyan etmiştir.

Tablo 14: Niçin televizyon izliyorsunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Can Sıkıntısı Gidermek	78	19,5	19,5	19,5
Eğlenmek	44	11,0	11,0	30,5
Bilgilenmek	236	59,0	59,0	89,5
Zamanı Değerlendirmek	17	4,2	4,2	93,8
Yalnızlığımı Gidermek	25	6,2	6,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 14'e göre, ankete katılan deneklerin %59,0'ü (131 erkek, 105 kadın toplam 236 kişi) Bilgilenmek, %19,5'i (45 erkek, 33 kadın toplam 78 kişi) Can Sıkıntısı Gidermek, %11,0'i (24 erkek, 20 kadın toplam 44 kişi) Eğlenmek, %6,2'si (8 erkek, 17 kadın toplam 25 kişi) Yalnızlığımı Gidermek, %4,2'si (10 erkek, 7 kadın toplam 17 kişi) ise Zamanı Değerlendirmek amacıyla Televizyon izledikleri tespit edilmiştir. deneklerin bu soruya verdikleri "bilgilenmek için televizyon izliyorum" cevabı, medyayı temel bilgilendirme aracı olarak algıladıklarının bir göstergesidir. Bu durum bize şunu göstermektedir. Afgan toplumu gibi geleneksel değerlerin belirleyiciliğinde gündelik yaşamın kurulduğu bir toplumda, bilgi kaynağı olarak görülen yapıların değişmesi önemli bir sosyolojik durumdur.

Tablo 15: Akşamları saat kaç kadar televizyon seyrediyorsunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
20'e kadar	126	31,5	31,5	31,5
21'e kadar	155	38,8	38,8	70,2
22'e kadar	87	21,8	21,8	92,0
23'e kadar	27	6,8	6,8	98,8
24'e kadar	5	1,2	1,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 15'e göre, ankete katılan deneklerin %38,8'i saat 21'e kadar, %31,5'i saat 20'ye kadar, %21,8'i saat 22'ye kadar, %6,8'i saat 23'e kadar, %1,2'si ise saat 24'e kadar Televizyon izlendiği tespit edilmiştir. Tablo'ya bakıldığında deneklerin %92'sinin televizyon izlemeleri 20-22 saatler arasındadır. Aslında bu saatlere medya dilinde 'Prime Time'denilir.

Prime Time, televizyonların en çok izlendiği 20:00 - 23:00 arası saat dilimini kapsar. Bu kuşakta genellikle diziler, filmler, reality şovlar, eğlence ve maçlar yayınlanır. Reklamın en çok yayınlandığı ve belirli zaman aralıklarıyla yayınlanmasının zorunlu olduğu yayın saatleri aralığıdır.

Araştırmaya katılan deneklerin %92'sinin televizyon izlemeleri 20- 22 saatler arasında olması ise genelde 22:00'a kadar televizyon izleme imkanının bulunduğu ve bu saatten sonra izlenme imkanının bulunmamasıdır. Bunun en önemli nedeni ise elektriklerin 22'ye kadar olması

olsa gerek. Zira Afganistanın çoğu şehirlerinde elektrikli geceleyin ve belirli saatlar aralığında mevcuttur. Bir diğer nedeni de Afganistan’da genelde gece erken saatlerde yatmak ve sabah erken saatlerde uyanmak, sabah namazından sonra uyku geleneğinin olmaması olsa gerek.

Tablo 16: En çok hangi saatlerde televizyon seyrediyorsunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Sabah Saatlerinde	13	3,2	3,2	3,2
Öğleden Sonra	24	6,0	6,0	9,2
Akşam Saatlerinde	213	53,2	53,2	62,5
Saat 20’den Sonra	150	37,5	37,5	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Ankete katılan deneklerin %53,2’si Akşam Saatlerinde, %37,5’i saat 20’den sonra, %6,0’si Öğleden sonra, %3,2’si Sabah Saatlerinde Televizyon izledikleri tespit edilmiştir.

Tablo’ya bakıldığında Deneklerin %90,7’sinin gündüzleyin televizyon izlememelerinin nedeni meşguliyetin yanı sıra asıl sebep gündüzleyin elektriğin olmamasından olsa gerek. Çünkü genelde çoğu illerde gündüz elektrik yoktur.

Tablo 17: Evde en çok izlenen kanal veya kanallar?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Tülü TV	191	47,8	47,8	47,8
Aryana	48	12,0	12,0	59,8
1TV	93	23,2	23,2	83,0
Milli	41	10,2	10,2	93,2
Limer	1	,2	,2	93,5
Ayna	5	1,2	1,2	94,8
Arozu	2	,5	,5	95,2
Norin	10	2,5	2,5	97,8
Rahi Ferda	1	,2	,2	98,0
Şemşad	8	2,0	2,0	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 17’ye göre, araştırmaya katılan deneklerin %47,8’i Tülü TV, %23,2’si 1TV, %12,0’si Aryana, %10,2’si Milli, %2,5’i Norin, %2,0’si Şemşad, %1,2’si Ayna televizyon kanallarını izledikleri tespit edilmiştir.

Araştırmada en çok izlendiği varsayılan TülüTV’nin anketlerdeki cevaplarına bakıldığında en çok izlendiği TV olduğu gözlemlenmiştir. TülüTV özel bir televizyon kanalı olup diğer kanallara göre daha kaliteli programlar sunmaktadır. Haber alanında da bir adım önde olup, özellikle dizi yayınında profesyonel bir kabilyete sahiptir.

Tablo 18: En çok hangi program türlerini izliyorsunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Haber	143	35,8	35,8	35,8
Dizi	174	43,5	43,5	79,2
Film	6	1,5	1,5	80,8
Spor	8	2,0	2,0	82,8
Dini Programlar	52	13,0	13,0	95,8
Müzik	5	1,2	1,2	97,0
Komedi	4	1,0	1,0	98,0
Açık Oturum	7	1,8	1,8	99,8
Diğer	1	,2	,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 18'e göre, ankete katılanların hangi televizyon program türünü izlediklerine bakıldığında, deneklerin %43,5'i dizi, %35,8'i haber, %13,0'ü din programlar, %2,0'si spor, %1,8'i açık oturum, %1,5'i film, %1,2'si müzik, %1,0'i komedi program türlerini izledikleri tespit edilmiştir.

Araştırmada en çok izlendiği varsayılan diziler, anketlerdeki cevaplara bakıldığında en çok izlenen program türü olarak %43.5 rakamla diziler olduğu gözlenmiştir. Haberler %35.8 rakamla ikinci sırada ve %13 rakamla Dini Programlar üçüncü sırada yer almaktadır.

Cinsiyet açısından bakıldığında erkekler daha çok haber, spor ve açık oturum programlarını izlerken, kadınlar ise daha çok dizi, dini program, müzik ve komedi programları izlemektedir.

Tablo 19: Hangi tür programlar hakkında evde konuşursunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Haber	104	26,0	26,0	26,0
Dizi	186	46,5	46,5	72,5
Film	3	,8	,8	73,2
Spor	5	1,2	1,2	74,5
Dini Programlar	71	17,8	17,8	92,2
Müzik	4	1,0	1,0	93,2
Komedi	3	,8	,8	94,0
Açık Oturum	22	5,5	5,5	99,5
Belgesel	1	,2	,2	99,8
Diğer	1	,2	,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 19'e göre, araştırmaya katılan deneklerin %46,5'i dizi, %26,0'si haber, %17,8'i ise dini programların evde konuşulduğu tespit edilmiştir.

İnsanların bir araya geldiklerinde konuştukları konular, siyaset, din, iş, geçim, aile sorunları, eğlence gibi konulardır. İnsanlarımız bu konuları genelde televizyondan takip etmektedirler. Bir araya gelem kadınlarımız, öğrencilerimiz, iş arkadaşlarımız az yada çok televizyondan haber vermektedir. 'Haberlerdeki tartışmayı izledin mi, dizinin bu bölümü çok güzeldi, yarışmadan gözümü alamadım,' gibi cümlelerle başlayan sohbet konularımız vardır.

Diziler günümüzde Afgan ailelerin ayrılamaz bir parçası haline gelmekte ve her ortamda sohbet konusu olmaktadır. Özellikle kadınlar arasında oldukça konuşulan bir sohbet konusu haline gelmiştir. Sadece ev ortamında değil işyerinde, okulda, çarşı ve pazarda da konuşulmaktadır. Konuyla ilgili yaptığım bir mulakatta Kabil Habibiye Lisesinin öğretmeni Bilkis Abbasi şöyle söylüyor: "öğrencilerin çoğu, zamanının büyük bir kısmını dizileri izleyerek geçirmektedirler. Bizim çok zeki ve çalışkan öğrencilerimiz bile tembelleşmiş ve dersin ortasında dizilerden bahseder hale gelmişlerdir."

Bugün Afganistan'da iş yerinde, çarşıda pazarda ve hemen hemen her yerde sohbet konularının birisini diziler oluşturmaktadır. Diziler arasında da özellikle Türk dizileri birinci gündem madde'yi teşkil etmektedir.

Tablo 20: Çok sevdiğiniz bir programı izlerken acil bir işiniz çıksa ve programı kapatmak zorunda kalsanız ne hissedersiniz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Çok Üzülürüm	105	26,2	26,2	26,2
Üzülürüm	99	24,8	24,8	51,0
Kararsızım	38	9,5	9,5	60,5
Üzülmem	113	28,2	28,2	88,8
Hiç Üzülmem	45	11,2	11,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 20'ye göre, Çok sevdiğiniz bir programı izlerken acil bir işiniz çıksa ve programı kapatmak zorunda kalsanız ne hissedersiniz? Sorusuna ankete katılan deneklerin %51'i çok üzülürüm ve üzülürüm, %39,4'ü üzülmem ve hiç üzülmem cevabını vermiştir.

1. Televizyon Programları Hakkındaki Düşünceler

Tablo 21: Afganistan'daki televizyon programlarını genel olarak nasıl buluyorsunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Çok Kaliteli	78	19,5	19,5	19,5
Kaliteli	99	24,8	24,8	44,2
Normal	135	33,8	33,8	78,0
Kalitesiz	43	10,8	10,8	88,8
Çok Kalitesiz	45	11,2	11,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 21'e göre, genel olarak Afganistan'daki televizyon programlarını ankete katılan deneklerin %33,8'i normal, %24,8'i kaliteli, %19,5'i çok kaliteli, %11,2'si çok kalitesiz, %10,8'i ise kalitesiz bulduklarını beyan etmiştir.

Tablo 22: Afganistan'daki televizyon programlarını:

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Çok Beğeniyorum	134	33,5	33,5	33,5
Beğeniyorum	170	42,5	42,5	76,0
Kararsızım	20	5,0	5,0	81,0
Beğenmiyorum	52	13,0	13,0	94,0
Hiç Beğenmiyorum	24	6,0	6,0	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 22'ye göre, Afganistan'daki televizyon programlarını ankete katılan deneklerin %42,5'i beğeniyorum, %33,5'i çok beğeniyorum, %13,0'ü beğenmiyorum, %6,0'si hiç beğenmiyorum, %5,0'i ise kararsız olduğunu beyan etmiştir.

Tablo 23: Televizyon sizce insanları nasıl etkiliyor?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Çok Olumlu	71	17,8	17,8	17,8
Olumlu	151	37,8	37,8	55,5
Etkisi Yok	26	6,5	6,5	62,0
Olumsuz	117	29,2	29,2	91,2
Çok Olumsuz	35	8,8	8,8	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Görüntü ve sesin birlikteliği ile, televizyonun günümüz kitle iletişim araçları arasında en etkili olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bir iletişim ve eğlence ortamı olarak televizyonun gücü

o denli büyük olmuştur ki, kendisinden önce var olan iletişim ve eğlence ortamlarının tümünde değişimlere yol açmıştır. Yalnızca diğer haber ve eğlence ortamlarının önemini değiştirmekle kalmamış, toplumsal iletişimdeki gücü nedeniyle kurumlarımızın aile ve kültürel yaşantımızın bazı biçimlerini de değiştirmiştir. Yapısı ve kullanımı dolayısıyla kitleleri edilgenliğe itmiş ve insanda zaten var olan psikolojik ve kültürel bir yetmezliği çoğaltmıştır.³⁰⁰

Tablo 22'ye göre, televizyonun insanlara etkisi ankete katılan deneklerin %37,8'i olumlu, %29,2'si olumsuz, %17,8'i çok olumlu, %8,8'i çok olumsuz olduğu, %6,5'i ise etkisi yoktur beyanında bulunmuştur.

Tablo 24: Televizyonlarda yeterince ele alınmayan ve daha çok olmasını istediğiniz konular nelerdir?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Din	202	50,5	50,5	50,5
Eğitim	102	25,5	25,5	76,0
Aile	45	11,2	11,2	87,2
Spor	6	1,5	1,5	88,8
Siyaset	7	1,8	1,8	90,5
Sanat	12	3,0	3,0	93,5
Kültürel değerler	7	1,8	1,8	95,2
Kadın Erkek ilişkisi	18	4,5	4,5	99,8
Diğer	1	,2	,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 24'e göre, ankete katılan deneklerin %50,5'i din, %25,5'i eğitim, %11,2'si ise aile gibi konuların televizyonda yeterince ele alınmadığı ve daha çok olmasını istediklerini beyan etmiştir.

Tablo 25: Televizyonda yayınlanan dini programları seyrediyor musunuz?

	Okuma yazma bilmiyor	İlkokul	Ortaokul	Medrese Eğitimi	Lise	Üniversite	Lisans Üstü	Total
Evet	47,1%	28,6%	50,0%	100,0%	47,4%	64,5%	50,0%	57,2%
Hayır	7,8%	28,6%	16,7%		16,5%	12,7%	50,0%	13,5%
Bazen	45,1%	42,9%	33,3%		36,1%	22,8%		29,2%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Medyanın modern toplumda üstlendiği bilgilendirici, eğitici işlevi bir yana, eğlence ve tüketim kültürünün ürettiği ve gündelik hayatın vazgeçilmez öğeleri haline gelen formatı içinde

³⁰⁰ Gürol Gökçe, a.g.e., s.36.

şiddet ve can sıkıcı davranışlar içeren, bedene ve hazlara vurgu yapan sahne ve diyaloglar, dinleyici veya izleyici oranını gittikçe düşürmektedir. Bildik medya formatından uzaklaşarak, onlar için ideal olan ahlak, adalet, kardeşlik, yardımlaşma, dayanışma ve ailevi değerleri önceleyen ve insan ruhuna hitap eden programları tercih eden dinleyiciler, dini medya organları tarafından farklı bir duygu ve ilgi alanına sevk edilmektedir.³⁰¹

Günümüzde dini tebliğ açısından en etkili kitle iletişim aracı olan televizyon oldukça önemlidir. Dini tebliğ etme, bilgilendirme, dinde yeri olmayan ve din sanılan bazı yanlış ve hurafelerin halka anlatılması açısından televizyon en önemli araçtır.

Tablo 25'e göre, dini programları seyrediyor musunuz? Sorusuna ankete katılanların %57,2'si Evet, %29,2'si Bazen, %13,5'i ise izlemediğini beyan etmiştir.

Eğitim durumu açısından bakıldığında medrese eğitilmiş olanların beyan edenlerin %100'ü Televizyonda yayınlanan dini programları seyrediyor musunuz? Sorusuna Evet cevabını vermiştir. Medrese eğitilmiş olanların hiç biri bazen ve ya hayır izlemiyorum beyanında bulunmamıştır. Okuma yazma bilmeyenlerin %7'si hayır, %45,1'i bazen, %47,1'i ise evet cevabını vermiştir. İlk okul mezunlarının %28,6'sı evet, %42,9'u bazen ve %28,6'sı hayır cevabını vermiştir. Ortaokul mezunların %50'si evet, %33,3'ü bazen ve %16,7'si hayır cevabını vermiştir. Lise eğitimlilerin %47,4'ü evet, %36,1'i bazen ve %16,5'i hayır cevabını vermiştir. Üniversite eğitimlilerin %64,5'i evet, %22,8'i bazen ve %12,7'si ise hayır cevabını vermiştir.

Cinsiyet açısından bakıldığında erkeklere göre, kadınlar daha çok dini programları seyretmektedirler. Ekonomik durumu açısından bakıldığında araştırmaya katılan deneklerden en çok hiç geliri olmayan ve düşük gelirli olanlar dini programları izlemektedir.

---

³⁰¹Mehmet AKGÜL, "Medya ve Din", Türk-İslam Medeniyeti AkAdamik Araştırmalar Dergisi,Sayı6/Yaz, Konya, 2008, s.76-77.

Tablo 26: Televizyonda hangi dini programları seyrediyorsunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Ferheng ve Temeddün-i İslam	59	14,8	14,8	14,8
Çırağı Hidayet	25	6,2	6,2	21,0
İslam ve Sayns	17	4,2	4,2	25,2
Kuran ve Zindegi	41	10,2	10,2	35,5
Peyami Sulh	21	5,2	5,2	40,8
Der Pay-i Minber	13	3,2	3,2	44,0
Dini Larşuna	2	,5	,5	44,5
Rahi Hidayet	4	1,0	1,0	45,5
Der Rehguzeri Nur	9	2,2	2,2	47,8
Kıssahay Kurani	3	,8	,8	48,5
Hutbe-i Cuma	1	,2	,2	48,8
Tilavet ve Tercüme	5	1,2	1,2	50,0
Dr. Zakir Nayik Soru ve Cevaplar	18	4,5	4,5	54,5
Zen ve Peykeri İctima Der İslam	1	,2	,2	54,8
Adını Bilmiyor	181	45,2	45,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 26'ye göre, ankete katılan deneklerin, %14,8'i Ferheng ve Temeddün-i İslam, %10,2'si Kuran ve Zindegi, %6,2'si Çırağ-i Hidayet, %5,2'si Peyami Sulh gibi dini programlarını izlediği tespit edilmiştir.

Ancak deneklerin %45,2'si (Tablo 25'te dini programlarını izlediğini söylediklerine rağmen) dini programların ismini bilmiyor. Çünkü Tablo 25'te deneklerin %57,2'si dini programı izlediklerini beyanında bulmuş. Ancak Tablo 26'da ise hangi dini programı izliyorsunuz sorusuna karşı deneklerin %45,2'si dini programların ismini yazmamıştır. Bu da dini programların ilgi çekici olmadığı ya da izleyenlerin de duyarlı olarak izlemediklerini göstermektedir.

Tablo 27: Dini Programları yeterli buluyor musunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi
Evet	80	20,0	20,0
Kısmen	45	11,2	11,2
Hayır	275	68,8	68,8
Total	400	100,0	100,0

Tablo 27'ye göre, dini programları yeterli buluyor musunuz? Sorusuna ankete katılan deneklerin %68,8'i hayır, %20,0'si evet, %11,2'si ise kısmen yeterli buldukları tespit edilmiştir.

Afganistan'da dini programlar oldukça az yayınlanmaktadır. Yayınlanan programlarhem konu bakımından hem sonucu bakımından bir canlılığa sahip olmayıp klasik usule göre sunul-

maktadır. Televizyon daha çok izleyici kitle çekmek için genelde bilgilendirici ve ideal yerine daha çok eğlendirici programlar sunar.

Tablo 28: Televizyonda dinle ilgili sorularınıza cevap bulabiliyor musunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Evet	141	35,2	35,2	35,2
Bazen	189	47,2	47,2	82,5
Hayır	70	17,5	17,5	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 28'e göre, Televizyonda dinle ilgili sorularınıza cevap bulabiliyor musunuz? Sorusuna ankete katılan deneklerin %47,2'si Bazen, %35,2'si Evet, %17,5'i Hayır cevabını vermiştir.

Tablo 29: Televizyonda size en çok rahatsızlık veren konular nedir?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Küfürlü Sözler	36	9,0	9,0	9,0
Açık Saçıklık	150	37,5	37,5	46,5
Hırsızlık	13	3,2	3,2	49,8
Öldürme Sahnalar	189	47,2	47,2	97,0
İntihar Saldırısı	12	3,0	3,0	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 29'e göre, ankete katılan deneklerin %47,2'si Adam Öldürme, %37,5'i Açık Saçıklık, %9,0'ü Küfürlü Sözler, %3,2'si Hırsızlık, %3,0'ü İntihar Saldırısı'ndan en çok rahatsız oldukları tespit edilmiştir.

Afgan toplumunun en önemli sorunlarından biri olan terör, bir çok aile ve insanlara unutulmayacak acılar yaşatmıştır. Artık insanların çoğu bu kelimedenden rahatsızlık duyar. Nitekim açık uçlu sorulan bu sorunun son şıkkı boş bırakılmış ve denekler özellikle intihar saldırısını yazmıştır. Adam Öldürme ve İntihar saldırısını en çok rahatsız edici bulanların oranı %50,2 olması göz önünde bulundurduğunda ülkedeki halkın en çok savaş ve şiddetten nefret ettiklerini göstermektedir.

Cinsiyet açısından bakıldığında, araştırmaya katılan erkekler kadınlara göre televizyonda daha çok küfürlü sözler, açık saçıklık ve hırsızlıktan rahatsızlık duyarken, kadınlar ise erkeklere göre daha çok Adam öldürme ve intihar saldırılarından rahatsızlık duyduklarını ifade etmiştir.

2. Popüler Kültür- Dizi

Tablo 30: Televizyonda genelde hangi tür dizileri izliyorsunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Türk dizileri	309	77,2	77,2	77,2
Hint dizileri	18	4,5	4,5	81,8
Afgan dizileri	70	17,5	17,5	99,2
Yabancı dizileri	3	,8	,8	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 30'e göre, ankete katılan deneklerin %77,2'si Türk dizileri, %17,5'i Afgan dizileri, %4,5'i Hint dizileri, %0,8'i Yabancı dizileri izledikleri tespit edilmiştir.

Araştırmada en çok izlendiği varsayılan Türk dizilerin, anketlerdeki cevaplara da bakıldığında en çok izlenen diziler olduğu gözlenmiştir.

Afgan dizilerin %17,5 izlenme oranı de oldukça önemlidir. Çünkü daha önce yerli dizilerin olmaması var olan dizilerin de çok kalitesiz olmasından dolayı izlenmemekteydi. Şu anki oran oldukça önemlidir. Çünkü artık Afgan dizilerin de yavaş yavaş televizyonlarda yerini almasını göstermektedir.

Hint dizilerin %4,5 izlenme oranı de oldukça şaşırtıcıdır. Çünkü daha önceler neredeyse tüm Afganistan televizyonların ekranlarını sahiplenen, çok izlenen ve adeta tek otorite niteliği taşıyan bu diziler Afgan halkını çok etkilemekteydi. Afganistan'da Hint dizilerine rakip olarak doğan Türk dizileri çok kısa zamanda Hint dizilerini neredeyse ekranlardan kaldırmıştır.

Türk dizilerinin bu kadar ilgi çekmesinin temel nedeni olarak Afgan halkının dizilerde "gelenek ve modernleşmeyi dengede tutan figürleri" görmek istemeleri gösteriliyor. Ayrıca, dizilerde yer alan ürünler, kıyafetler, mobilyalar bile bir süre sonra ülkede moda haline gelebiliyor. Bu da Türk tekstil ve ürünlerine olan ilginin büyümesine yol açıyor. Dizilerin sürekli izleyicileri arasında ise devlet yetkilileri de bulunuyor.

Tablo 31: En çok hangi dizi'yi seyrediyorsunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Kurtlar Vadisi Pusu	115	28,8	28,8	28,8
Fatmagül'ün Suçu Ne	85	21,2	21,2	50,0
Muhteşem Yüzyıl	99	24,8	24,8	74,8
Yaprak Dökümü	60	15,0	15,0	89,8
Beşinci Boyut	13	3,2	3,2	93,0
24	4	1,0	1,0	94,0
İmtihani zindegi	10	2,5	2,5	96,5
Bir Çocuk Sevdim	7	1,8	1,8	98,2

Öyle Bir Geçer Zaman Ki	4	1,0	1,0	99,2
Vicdan	1	,2	,2	99,5
Hiç biri	2	,5	,5	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 31'e göre, ankete katılan deneklerin %28,8'i Kurtlar Vadisi, %24,8'i Muhteşem Yüzyıl, %21,2'si Fatmagül'ün Suçu Ne, %15,0'i Yaprak Dökümü, %3,2'si Küçük Kadınlar, %2,5'i İmtihan-i Zindegi(Hint dizisi), %1,8'i Bir Çocuk Sevdim, %1,0'i Öyle Bir Geçer Zaman Ki, %1,0'i 24 Dizisi(yabancı dizi), %0,2'si Vicdan, %0,5'i ise hiçbirinin izlemediği tespit edilmiştir.

Kurtlar Vadisi, Muhteşem Yüzyıl ve Fatmagül'ün Suçu Ne gibi dizilerin çok geç girmesine rağmen kısa zamanda bu oranda izleyiciye sahip olmuş, hatta zamanla en popüler diziler haline gelmiş ve sokakta, çarşıda, ailede ve her yerde konuşulan dizi haline gelmiştir. Dizilerin sürekli izleyicileri arasında ise devlet yetkilileri de bulunuyor.

Tablo 32: En çok beğendiğiniz dizi hangisidir?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Kurtlar Vadisi Pusu	104	26,0	26,0	26,0
Fatmagül'ün Suçu Ne	64	16,0	16,0	42,0
Muhteşem Yüzyıl	76	19,0	19,0	61,0
Yaprak Dökümü	59	14,8	14,8	75,8
Beşinci Boyut	14	3,5	3,5	79,2
24	10	2,5	2,5	81,8
İmtihani Zindegi	12	3,0	3,0	84,8
Bir Çocuk Sevdim	18	4,5	4,5	89,2
Öyle Bir Geçer Zaman Ki	27	6,8	6,8	96,0
Vicdan	8	2,0	2,0	98,0
Prison Break	4	1,0	1,0	99,0
Bihışti Hamuş	3	,8	,8	99,8
Razha-i in Hane	1	,2	,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 32'ye göre, ankete katılan deneklerin %26,0'sı Kurtlar Vadisi, %19,0'ü Muhteşem Yüzyıl, %16,0'sı Fatmagül'ün Suçu Ne, %14,8'i Yaprak Dökümü, %6,8'i Öyle Bir Geçer Zaman Ki, %4,5'i Bir Çocuk Sevdim, %3,5'i Küçük Kadınlar, %3,0'ü İmtihani Zindegi, %2,5'i 24 dizisi, %2,0'si Vicdan, %1,0 Prison Break, %0,8'i Bihışti Hamuş, %0,2'si ise Razha-i in Hane dizisini en çok beğendiği tespit edilmiştir.

Afganistan'da Türk televizyonlarında yer alan diziler her geçen gün popülerliğini artırırken, dizilerin yıldızları, bölgede Hollywood ünlülerinden daha çok seviliyor.

Muhteşem Yüzyıl, Kurtlar Vadisi, Öyle Bir Geçer Zaman ki gibi son yıllarda büyük beğeni toplayan diziler, bu ülkede de ilgiyle izleniyor. Bu durum özellikle Afganistan halkının Türk toplumunun yaşamına olan ilgisini ciddi biçimde artırıyor.

3. TV Kültürü- İDOL

Tablo 33: En çok beğendiğiniz oyuncu?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Hürrem Sultan	61	15,2	15,2	15,2
Fatmagül	91	22,8	22,8	38,0
Karim	43	10,8	10,8	48,8
Polat Alemdar	96	24,0	24,0	72,8
Asif celali	12	3,0	3,0	75,8
Henif Hengam	3	,8	,8	76,5
Hayriye Hanım	3	,8	,8	77,2
Fikret	2	,5	,5	77,8
Şahruhan	11	2,8	2,8	80,5
Ağa Rıza	2	,5	,5	81,0
Mutahasis	3	,8	,8	81,8
Temenna Emni	6	1,5	1,5	83,2
Hiç biri	67	16,8	16,8	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 33'e göre, ankete katılanların %24,0'ü Polat Alemdar, %22,8'i Fatmagül(Fatmagül'ün Suçu Ne Dizisinin Ana Karakteri), %16,8'i Hiçbiri, %15,2'si Hürrem Sultan(Muhteşem Yüzyıl dizisinin Ana Karakteri), %10,8'i Karim(Fatmagül'ün Suçu Ne Dizisinin Ana Karakterlerinden), %3,0'ü Asif Celali(Afgan Komedyen), %2,8'i Şahruhan(HintSinemasını ünlü oyuncusu), %1,5'i Temenna Emni(Afgan Kadın oyuncu), %0,8'i Afgan komedyenleri Henif Hengam ve Mutahasis ve Hayriye Hanım, %0,5'i ise Ağa Rıza gibi oyuncuları en beğendikleri tespit edilmiştir.

Ülkede yayınlanan diziler arasında en çok Kurtlar Vadisi seyredilirken, dizinin oyuncuları Necati Şaşmaz ve Gürkan Uygun halk tarafından çok seviliyor. Afgan halkı, haftada dört akşam yayınlanan Kurtlar Vadisi'ni izlemek için dizi saatini heyecanla bekliyor.

Türk dizilerinin etkisinin arttığı Afganistan'da, oyunculara karşı da sevgi çoğalıyor. Kurtlar Vadisi dizisindeki oyuncularından herhangi birinin, özellikle Polat Alemdar ve emati Baş'ın resminin basıldığı tekstil ürünleri, Afgan pazarında revaçta.

Yaptığım mülakatta Kabil'de bulunan Cumhuriyet Marketi'ndeki tekstil ürünleri satan mağaza sahibi Cemal, son günlerde Kurtlar Vadisi dizisindeki oyuncuların resminin olduğu giysilerin çok tercih edildiğini, bunları giyenlerin kendilerini Polat gibi kahraman hissettiğini söyledi. Söz konusu giysileri yurt dışından getirdiklerinin altını çizen Cemal, gün geçtikçe halkın giysilere olan talebinin çoğaldığını, fiyatı ne olursa olsun satıldığını dile getirdi.

Öte yandan Kabil'in Kal-i Fethullah bölgesinde "Polat Burger" adında bir restoran açan Ahmad Cevad Kadiri, Kurtlar Vadisi dizisi ve oyuncusu Polat Alemdar'dan etkilendiği için restorana bu adı verdiğini, bu sayede müşterilerinin arttığını aktardı.

Tablo 34: Kendi Çocuk veya yakınınıza dizi kahramanın ismini koyar mısınız?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi
Evet	48	12,0	12,0
Hayır	297	74,2	74,2
Olabilir	55	13,8	13,8
Total	400	100,0	100,0

Tablo 34'e göre, Kendi Çocuk veya yakınınıza dizi kahramanın ismini koyar mısınız? sorusuna ankete katılan deneklerin %74,2'si Hayır, %13,8'i Olabilir, %12,0'si ise Evet cevabını vermiştir. Son dönemde ailelerin diz kahramanların isimlerini kendi evlatlarına koymaları sıkça görülmektedir.

Eğitim açısından bakıldığında kendi çocuk veya yakınınıza dizi kahramanın ismini koyar mısınız? Sorusuna en çok okuma yazma bilmeyenler evet cevabını verirken, üniversitelilerin yarısından fazlası ise hayır cevabını vermiştir.

Tablo 35: TV programları ve reklamların gündelik hayatınızı ne kadar etkiler?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Çok etkiler	156	39,0	39,0	39,0
Etkiler	87	21,8	21,8	60,8
Etkisi yok	34	8,5	8,5	69,2
Bazen Etkiler	123	30,8	30,8	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 35'e göre, ankete katılan deneklerin TV programları ve reklamların gündelik hayatını %39,0'i Çok Etkiler, %21,8'i Etkiler, %30,8'i Bazen Etkiler, %8,5'i ise Bir Etkisi Yoktur beyanında bulunmuştur.

Tablonun geneline bakıldığında %91,5'i TV program ve reklamlarının gündelik hayatına etkili olduğunu beyanında bulunmuştur.

Tablo 36: Dizilerdeki hayat tarzını gerçek hayatınızda olmasını istiyor musunuz?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Evet	107	26,8	26,8	26,8
Hayır	196	49,0	49,0	75,8
Kısmen	97	24,2	24,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 36'ye göre, Dizilerdeki hayat tarzını gerçek hayatınızda olmasını istiyor musunuz? Sorusuna ankete katılan deneklerin %49,0'ü Hayır, %26,8'i Evet, %24,2'si Kısmen cevabını vermiştir. Buna göre Dizilerdeki hayat tarzını gerçek hayatlarında olmasını kısmen ve tamamen isteyenlerin toplam oranı %51,0'dır. Tabi ki böyle isteğin gerçekleşmemesi de psikolojik sorunlarını beraberinde getirmesi muhtemeldir.

Tablo 37: Arkadaş arasında dizi filmlerdeki isimleri ya da lakapları kullanıyor musunuz?

	Erkek	Kadın	Total
Evet	12,4%	17,6%	14,8%
Hayır	61,0%	52,2%	57,0%
Bazen	26,6%	30,2%	28,2%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 37'ye göre, Arkadaş arasında dizi filmlerdeki isimleri ya da lakapları kullanıyor musunuz? Sorusuna ankete katılan deneklerin %57,0'si Hayır, %28,2'si Bazen, %14,8'i Evet cevabını vermiştir.

Araştırmaya katılanların Arkadaş arasında dizi filmlerdeki isimleri ya da lakapları kullanıyor musunuz? Erkeklerin %12,4'u evet, %26,6'sı bazen, %61'i ise hayır cevabını vermiştir. Kadınların %17,6'sı evet, %30,2'si bazen, %52,2'si hayır cevabını vermiştir. Son zamanlarda Afganistanda dizi filmlerdeki isim ve lakaplar halk arasında giderek yaygınlaşmaktadır. Özellikle gençler ve kadınlar birbirlerine dizi filmlerin lakaplarını takmaktadırlar.

Tablo 38: Televizyonun olmaması sizi nasıl etkiler?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Sıkıhırım	95	23,8	23,8	23,8
Hiç Etkisi Yok	94	23,5	23,5	47,2
Olumsuz Etkiler	61	15,2	15,2	62,5
Ülke ve Dünyadan Habersiz Kalırım	99	24,8	24,8	87,2
Olumlu Etkiler	24	6,0	6,0	93,2
Evde Kavga Çıkar	5	1,2	1,2	94,5
Dedikodu Olur	17	4,2	4,2	98,8
Kitap Okurum	5	1,2	1,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 38'e göre, Televizyonun olmaması sizi nasıl etkiler? Sorusuna ankete katılan deneklerin %24,8'i Ülke ve Dünyadan Habersiz Kalırım, %23,8'i Sıkılıırım, %23,5', Hiç Etkisi yok, %15,2'si Olumsuz, %6,0'sı Olumlu etkilediği, %4,2'si Dedikodu olur, %1,2'si Evde Kavga Çıktığı, %1,2'si de Kitap okuduğunu beyan etmiştir.

Tablo 39: Hangi diziler Afgan halkın kültürel değerlerine yakındır?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Türk dizileri	197	49,2	49,2	49,2
Hint diziler	5	1,2	1,2	50,5
Yabancı diziler	3	,8	,8	51,2
Hiçbiri	195	48,8	48,8	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 39'e göre, ankete katılan deneklerin %49,2'si Türk diziler, %48,8'i Hiçbiri, %1,2'si Hint dizileri, %0,8'i ise Yabancı dizilerin Afgan halkın kültürel değerlerine yakın olduğunu düşündükleri tespit edilmiştir. Buna göre deneklerin %49,2'si Türk dizilerinin Afgan halkın kültürel değerlerine yakın olduğunu düşünmektedir.

Türk dizilerinin bu kadar ilgi çekmesinin temel nedeni olarak Afgan halkının dizilerde "gelenek ve modernleşmeyi dengede tutan figürleri" görmek istemeleri gösteriliyor. Ayrıca, dizilerde yer alan ürünler, kıyafetler, mobilyalar bile bir süre sonra ülkede moda haline gelebiliyor. Bu da Türk tekstil ve ürünlerine olan ilginin büyümesine yol açıyor. Tabi bu dizilerin ne kadar Türk kültürünü temsil edip etmemesi de tartışılır.

Tablo 40: Bir televizyon yöneticisi olsaydınız, ne tür programlar yayınlardınız?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Savaş	9	2,2	2,2	2,2
Dini programlar	222	55,5	55,5	57,8
Dizi	72	18,0	18,0	75,8
Müzik	25	6,2	6,2	82,0
Spor	15	3,8	3,8	85,8
Komedi	9	2,2	2,2	88,0
Eğlence	8	2,0	2,0	90,0
Daha Fazla Kazanç Getiren Programlar	39	9,8	9,8	99,8
Diğer	1	,2	,2	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 40' göre, Bir televizyon yöneticisi olsaydınız, ne tür programlar yayınlardınız? Sorusuna ankete katılan deneklerin %55,5'i Dini Programlar, %18,0'i Dizi, %9,8'i daha fazla kazanç getiren programlar, %6,2'si Müzik, %3,8'i Spor, %2,2'si Savaş, %2,2'si Komedi, %2,0'si Eğlence, %0,2'si Diğer cevabını vermiştir.

Tablo 41: Sizce Türk dizileri Afgan ailesini nasıl etkiliyor?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Olumlu	141	35,2	35,2	35,2
Olumsuz	196	49,0	49,0	84,2
Etkisi yoktur	63	15,8	15,8	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 41'e göre, Sizce Türk dizileri Afgan ailesini nasıl etkiliyor? Sorusuna ankete katılan deneklerin %49,0'u Olumsuz, %35,2'si Olumlu, %15,8'i Etkisi yoktur beyanında bulunmuştur. Araştırmaya katılanların Sizce Türk dizileri Afgan ailesini nasıl etkiler? Sorusuna verilen cevaplara cinsiyet açısından bakıldığında erkeklere göre kadınlar Türk dizilerinin kendilerini olumlu etkilediği kanatindedirler.

Tablo 42: Türk dizileri Türkiye'ye karşı bakış açınızı nasıl etkiliyor?

Valid	Frekans	Yüzde	Valid Yüzdesi	Cumulative Yüzdesi
Olumlu	168	42,0	42,0	42,0
Olumsuz	138	34,5	34,5	76,5
Etkisi yoktur	94	23,5	23,5	100,0
Total	400	100,0	100,0	

Tablo 42'ye göre, Türk dizileri Türkiye'ye karşı bakış açınızı nasıl etkiliyor? Sorusuna ankete katılan deneklerin %42,0'si Olumlu, %34,5'i Olumsuz, %23,5'i ise Etkisi olmadığını beyan etmiştir.

Muhteşem Yüzyıl, Kurtlar Vadisi, Öyle Bir Geçer Zaman ki gibi son yıllarda büyük beğeni toplayan diziler ilgiyle izleniyor. Bu durum özellikle Afganistan halkının Türk toplumunun yaşamına olan ilgisini ciddi biçimde artırıyor. Her ne kadar doğru olmasa da günümüzde Afganlar türk dizileriyle türkiye'yi tanımaktadırlar. Bu kimi zaman olumlu yönde olup, kimi zamanda da olumsuz yönde bir tanıma olur. Yaptığımız gözlemlerde afgan halkın çoğu türkiyenin gelişmiş ve güçlü bir ülke olduğunu beyan etmiştir. Aynı zamanda önenli bir kitlenin türk dizilerine bakarak da türk kültürün ve özellikle aile hayatının tam batı aile hayatı gibi olup ve türkiyenin açıklık ve serbestlikte sınır tanımadığı düşünmektedirler. Tabi ki türk dizilerin türk tültürünü ne kadar yansıttığı de tartışılabilir bir konu.

C. DEĞİŞKENLER ARASI İLİŞKİ

Tablo 43: “Niçin televizyon izliyorsunuz?” Sorusuna Verilen Cevaplara Cinsiyet Açısından Bakıldığında

Cinsiyet	Erkek	Kadın	Total
Can sıkıntısı gidermek	20,6%	18,1%	19,5%
Eğlenmek	11,0%	11,0%	11,0%
Bilgilenmek	60,1%	57,7%	59,0%
Zamanımı değerlendirmek	4,6%	3,8%	4,2%
yalnızlığımı gidermek	3,7%	9,3%	6,2%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

Niçin televizyon izliyorsunuz? Sorusuna Verilen Cevaplara Cinsiyet Açısından Bakıldığında erkeklerin %60,1'i, kadınların %57,7'si Bilgilenmek cevabını vermiştir. Ancak erkeklerin %3,7'si yalnızlığı gidermek cevabını verirken kadınlar %9,3'ü yalnızlığını gidermek amacıyla televizyon izlediklerini beyan etmiştir.

Tablo 44: “Niçin televizyon izliyorsunuz?” Sorusuna Verilen Cevaplara Eğitim Durumu Açısından Bakıldığında

Eğitim durumu	Okuma yazma bilmiyor	İlkokul	Ortaokul	Medrese Eğitimi	Lise	Üniversite	Lisans Üstü	Total
Can sıkıntısı gidermek	35,3%	28,6%	25,0%	66,7%	21,6%	14,0%		19,5%
Eğlenmek	35,3%	14,3%	8,3%	33,3%	5,2%	7,9%		11,0%
Bilgilenmek	5,9%	42,9%	66,7%		66,0%	68,4%	100,0%	59,0%
Zamanımı değerlendirmek	3,9%				3,1%	5,3%		4,2%
Yalnızlığımı gidermek	19,6%	14,3%			4,1%	4,4%		6,2%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Eğitim durumu açısından bakıldığında ise Niçin televizyon izliyorsunuz? Sorusuna araştırmaya katılan deneklerin okuma yazma bilmeyenlerin %5,9'u, ilk okul mezunların %42,9'u, ortaokul mezunlarının %66,7'si, Lise eğitimlilerin %66'sı, üniversitelilerin %68,4'ü, ve lisans üstü eğitimlilerin %100'ü televizyonu bilgilenmek amacıyla izlediklerini beyan etmiştir.

Eğitim seviyesi yükseldikçe bilgilenmek amaçlı televizyon izleme arasında önemli bir ilişki vardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe insanlar televizyonu bilinçli olarak izleyip, program seçmede daha bilinçli olurlar ve televizyonu daha çok bilgilenmek amacıyla izliyorlar.

Tablo 45: En çok hangi program türlerini izliyorsunuz? Sorusuna Verilen Cevaplara Cinsiyet Açısından Bakıldığında

	Erkek	Kadın	Total
Haber	42,7%	27,5%	35,8%
Dizi	39,0%	48,9%	43,5%
Film	1,8%	1,1%	1,5%
Spor	2,8%	1,1%	2,0%
Dini Programlar	11,5%	14,8%	13,0%
Müzik	,5%	2,7%	1,4%
Komedi	,5%	1,6%	1,0%
Açık Oturum	1,4%	2,2%	1,8%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

En çok hangi program türlerini izliyorsunuz? Sorusuna Verilen Cevaplara Cinsiyet Açısından Bakıldığında Erkeklerin %42,7'si, Kadınların %27,5'i Haber; Erkeklerin %39'u, kadınların %48,9'u Dizi; erkeklerin %2,,8'i, Kadınların %1,1'i Spor; Erkeklerin %11,5'i, kadınların %14,8'i Dini Programlar; erkeklerin %0,5'i, kadınların 2,7'si Müzik programlarını izlediklerini beyan etmiştir.

Yukarıdaki verilere göre erkekler kadınlara göre daha çok Haber ve Spor programlarını izlerken; kadınlar ise erkeklere göre daha çok Dizi, Dini Programlar, Müzik ve komedi programları izlediklerini beyan etmiştir.

Tablo 46: En çok hangi program türlerini izliyorsunuz? Sorusuna Verilen Cevaplara Eğitim Durumu Açısından Bakıldığında

	Okuma yazma bilmiyor	İlkokul	Ortaokul	Medrese eğitimi	Lise	Üniversite	Lisans Üstü	Total
Haber	17,6%	42,9%	33,3%	66,7%	33,0%	40,8%	100,0%	35,8%
Dizi	74,5%	28,6%	58,3%		46,4%	35,1%		43,5%
Film	2,0%				3,1%	,9%		1,5%
Spor		14,3%			2,1%	1,8%		2,0%
Dini Programlar	3,9%	14,3%	8,3%	33,3%	10,3%	16,7%		13,0%
Müzik	2,0%				1,0%	1,3%		1,2%
Komedi					1,0%	1,3%		1,0%
Açık Oturum					3,1%	1,8%		1,8%
Diğer						,4%		,2%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Araştırmaya katılan deneklerin En çok hangi program türlerini izliyorsunuz? Sorusuna Verilen Cevaplarına Eğitim Durumu Açısından Bakıldığında Lisans Üstü Eğitimliilerin %100'ü, Üniversitelilerin %40'ı, Lise Eğitimliilerin %33'ü, Medrese Eğitimliilerin%66,7'si, Ortaokul mezunlarının %33'ü, İlk okul mezunların %42,9'u ve Okuma yazma bilmeyenlerin %17,6'sıHaber programlarını izlediklerini beyan etmiştir.

Yine Okuma yazma bilmeyenlerin %74,5'ı, Ortaokul mezunlarının %58,3'ü, Lise Eğitimliilerin %46'sı, Üniversitelilerin %35,1'ı Dizi izlediklerini beyan etmiştir.

Tablo 47: Televizyonda yayınlanan dini programları seyrediyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevaplara Cinsiyet Açısından Bakıldığında

	Erkek	Kadın	Total
Evet	50,0%	65,9%	57,2%
Hayır	15,1%	11,5%	13,5%
Bazen	34,9%	22,5%	29,2%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

Televizyonda yayınlanan dini programları seyrediyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevaplara Cinsiyet Açısından Bakıldığında erkeklerin %50'si Evet, %15,1'i Hayır, %34,9'u Bazen cevabını verirken; kadınların %65,9'u Evet, %11,5'ı Hayır, %22,5'ı Bazen cevabını vermiştir. Buna göre erkeklere göre kadınların daha çok dini programları seyrettikleri tesbit edilmiştir.

Tablo 48: Televizyonda yayınlanan dini programları seyrediyor musunuz?Sorusuna Verilen Cevaplara Aylık Kazancı Açısından Bakıldığında

	Aylık Kazanç					Total
	Düşük	Orta	Yüksek	Daha Yüksek	Hiç gelirim yok	
Evet	49,1%	55,6%	33,3%	36,4%	61,8%	57,2%
Hayır	13,6%	22,2%		36,4%	12,4%	13,5%
Bazen	37,3%	22,2%	66,7%	27,3%	25,8%	29,2%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Televizyonda yayınlanan dini programları seyrediyor musunuz? Sorusuna Verilen CevaplaraAylık Kazancı Açısından Bakıldığında Hiç geliri olmayanların %61,8'i, Düşük gelirliilerin %49.1'i, orta gelirliilerin %55,6'sı, yüksek gelirliilerin %33,3'ü Evet cevabını vermiştir. Buna göre Dini Programları en çok Hiç geliri olmayan, Orta ve Düşük gelirliiler izlemektedir.

Tablo 49: Televizyonda size en çok rahatsızlık veren konular nedir? Sorusuna Verilen Cevaplara Cinsiyet Açısından Bakıldığında

	Erkek	Kadın	Total
Küfürlü sözler	14,7%	2,2%	9,0%
Açık saçık	43,1%	30,8%	37,5%
Hırsızlık	4,6%	1,6%	3,2%
Adam öldürme	35,3%	61,5%	47,2%
İntihar saldırısı	2,3%	3,8%	3,0%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

Televizyonda size en çok rahatsızlık veren konular nedir? Sorusuna verilen cevaplara Cinsiyet açısından bakıldığında araştırmaya katılan erkeklerin %43,1'i Açık Saçıklık, %35,3'ü Adam Öldürme sahnelerinden rahatsızlık duyarken; kadınların %61,5'i Adam öldürme, %30'ü ise Açık Saçıklıktan rahatsız olduklarını beyan etmiştir.

Tablo 50: Kendi Çocuk veya yakınınıza dizi kahramanının ismini koyar mısınız? Sorusuna Verilen Cevaplara Cinsiyet Açısından Bakıldığında

	Erkek	Kadın	Total
Evet	11,0%	13,2%	12,0%
Hayır	73,9%	74,7%	74,2%
Bazen	15,1%	12,1%	13,8%
Total	100,0%	100,0%	100,0%

Yukarıdaki tablo'ya göre "Kendi Çocuk veya yakınınıza dizi kahramanının ismini koyar mısınız?" Sorusuna Verilen Cevaplara Cinsiyet Açısından Bakıldığında erkeklerin %11'i ve kadınların %13,2'si Evet cevabını vermiştir. Yine erkeklerin %73,9'u, kadınların %74,7'si hayır cevabını verirken; erkeklerin %15,1'i ve kadınların %12,1'i de bazen cevabını vermiştir. Son yıllarda Afganistan'da dizi kahramanlarının isimleri küçük çocuklara koyulmaya başlamıştır. Özellikle kız çocuklarda daha çok görülmektedir.

Tablo 51: Kendi Çocuk veya yakınınıza dizi kahramanının ismini koyar mısınız? Sorusuna Verilen Cevaplara Eğitim Durumu Açısından Bakıldığında

	Okuma yazma bilmiyor	İlkokul	Ortaokul	Medrese Eğitimi	Lise	Üniversite	Lisans Üstü	Total
Evet	23,5%	14,3%			16,5%	8,3%		12,0%
Hayır	60,8%	57,1%	100,0%	66,7%	63,9%	81,1%	50,0%	74,2%
Olabilir	15,7%	28,6%		33,3%	19,6%	10,5%	50,0%	13,8%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Yukarıdaki tablo'ya göre "Kendi Çocuk veya yakınınıza dizi kahramanının ismini koyar mısınız?" Sorusuna Verilen Cevaplara Eğitim Durumu Açısından Bakıldığında %23,5 oranla en

çok okuma yazma bilmeyenler evet cevabını verirken; %81,1'i oranla üniversite eğitilmişlerin çoğu Hayır cevabını vermiştir. Buna göre eğitim seviyesi yükseldikçe etkilenme oranında düşüş görülür.

Tablo 52: Dizilerdeki hayat tarzını gerçek hayatınızda olmasını istiyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevaplara Eğitim Durumu Açısından Bakıldığında

	Eğitim Durumu							Total
	Okuma yazma bilmiyor	İlkokul	Ortaokul	Medrese Eğitimi	Lise	Üniversite	Lisans Üstü	
Evet	80,4%	28,6%	25,0%	33,3%	32,0%	12,3%	50,0%	26,8%
Hayır	7,8%	57,1%	41,7%	33,3%	44,3%	60,5%	50,0%	49,0%
kısmen	11,8%	14,3%	33,3%	33,3%	23,7%	27,2%		24,2%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Yukarıdaki tablo'ya göre "Dizilerdeki hayat tarzını gerçek hayatınızda olmasını istiyor musunuz?" Sorusuna Verilen Cevaplara Eğitim Durumu Açısından Bakıldığında okuma yazma bilmeyenlerin Çoğu(%80,4) Evet cevabını verirken; üniversite eğitilmiş olanların çoğu (%60,5) Hayır cevabını vermiştir.

D. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kitle iletişim teknolojilerinin gelişmeye başladığı 19.yy ortalarında, telgraf ve fotoğraf teknolojisiyle, başlayan geleneğin devamı olan televizyon, modern hayat anlayışıyla beraber, yaşadığımız hayatın önemli yapı taşlarından biri haline gelerek, artık düşüncelerimizin belli hedeflere yönelmesindeki etkisi giderek arttırıyor. Artan bu rolü sebebiyle hayatımızda meydana getirdiği değişimler sadece sosyal hayatın değil, kültürel ve dini hayatta da değişimlere sebep olmaktadır.

Bireyin sosyalleşmesinde büyük rolü kitle iletişim araçları aldığıında, ailenin ve sosyal çevrenin etkisi azalmakta böylece birey topluma yabancılaşmanın eşiğine gelmektedir. Günümüz toplumunu oluşturan bireylerin zamanlarının büyük bir kısmı televizyon karşısında geçmektedir. Tek yönlü bir bilgi ve kültür vericisi olan televizyon, bireyleri olumlu yönlerde etkilediği gibi olumsuz olarak da etkileyebilmektedir. Ahlaki ve kültürel olarak zararlı sayılabilecek programlar bireylerin psikolojik gelişimleri ve sosyalleşmelerinde, hatta eğitimlerinde derin etkiler bırakabilmektedir.

Televizyon, günlük hayatımızda aynı zamanda eğitici yönüyle de öne çıkması gereken bir iletişim aracıdır. Çünkü o ilk ortaya çıkışından çok kısa bir süre sonra devrim sayılabilecek nitelikte insanların hayat tarzında, kültürel anlayışlarında, sosyal alışkanlıklarında ve gündelik yaşamlarında değişime uğraticı büyük bir role sahip olmuştur.³⁰²

Afganistanın dış dünyaya açılmasıyla birlikte, en etkili kitle iletişim aracı olan televizyonlar Afganistan'a girmiştir. Afgan ailesi televizyona, diğer Batı-dışı toplumlarda olduğu gibi zihinsel açıdan hazırlıksız olarak yakalanmıştır. Gazete, dergi ve kitabın girmedığı evlere televizyon kolaylıkla girmiştir.

On yıl önce televizyon izlemesinin bile yasak olduğu ülkede, 2013 verilerine göre, yetmişeten fazla televizyon kanalı yayın yapmaktadır. Özel kanalların yayına başlamasıyla yerel kültür yavaş yavaş yerini popüler kültüre bırakmaya başlamıştır. Haber programlarının yanı sıra özel kanallar daha çok eğlence ve yabancı dizilere yer vermektedir. Dizilerde de en çok Hint ve Türk dizileri tercih edilmektedir.

Afganistan'da sinema kültürünün gelişmemesi ve yerel dizilerin olmaması Afgan halkını Hint dizilerine yöneltmiştir. Bu dizilerin günlük yaşamda etkilerini görmek mümkündür. Günümüzde özellikle kadınlar ve gençler ciddi bir şekilde etkilenmektedir. Gerek giyim kuşamda gerekse davranışlarda Hint kültürün belirtilerini görmekteyiz. Hatta bazı aileler çocuklarının isimlerini dizi oyuncularını ve aktörlere göre koymaktadır.

---

³⁰² ESSLİN, Martin, Tv Beyaz Camın Arkası, Çeviren Murat Çiftkaya, Pınar Yayınları, İstanbul, 1991, s.9

Son yıllarda Türk dizileri de Afganistan'a girmiştir. Muhteşem Yüzyıl, Aşk-ı Memnu, Fatmagül'ün Suçu Ne? ve Sırlar Dünyası gibi diziler bunlardan birkaç tanesidir. Türk dizileri Hint dizilerine rakip olarak görünmekteydi ve kısa sürede en popüler diziler haline gelerek Hint dizilerini neredeyse tamamen ekranlardan kaldırmış durumdadır. Günümüzde Afganistan'da 20'den fazla Türk dizisi yayınlamaktadır.

Başta televizyon olmak üzere kitle iletişim araçlarının yoğunluğu etkilenmede önemli bir unsurdur. Bundan dolayı çalışmamızda televizyon izlenme süresinin tespiti de incelenmiştir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun günde ortalama 3 saat televizyon izlediği belirlenmiştir.(bkz:Tablo 13) Varılan bu sonuç, günde üç saat televizyon seyreden bir gencin, ayda en az 90; yılda ise 1080 saat televizyon seyrettiği anlamına gelir ki; 1080 saatlik televizyon izleme süresi oldukça uzundur. Yine televizyonu en çok 'Bilgi sahibi olmak' bunun yanı sıra 'Can Sıkıntısını Gidermek', 'Eğlenmek', 'Yalnızlığını Gidermek' ve 'Zamanı Değerlendirmek' amacıyla izledikleri görülmüştür. Araştırma sonuçlarından ortaya çıkan sonuçları çalışma, yaş ve öğrenim düzeylerine göre incelendiğimizde televizyonun en çok 'bilgi sahibi olma' amacıyla izlediği tespit edilmiştir. (bkz: Tablo 14) Deneklerin bu soruya verdikleri "bilgilenmek için televizyon izliyorum" cevabı, medyayı temel bilgilenme aracı olarak algıladıklarının bir göstergesidir. Bu durum bize şunu göstermektedir: Afgan toplumu gibi geleneksel değerlerin belirleyiciliğinde gündelik yaşamın kurulduğu bir toplumda, bilgi kaynağı olarak görülen yapıların değişmesi önemli bir sosyolojik durumdur ve bu değişimin oluşmasında bir kitle iletişim aracı olan televizyonun önemi göz ardı edilemez bir boyuttadır.

Öğrenim düzeyi ve bilinçli televizyon izleme arasında önemli bir ilişki vardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe insanlar televizyonu bilinçli olarak izleyip, program seçmede daha bilinçli olurlar ve televizyonu daha çok bilgilenmek amacıyla izliyorlar.(bkz: Tablo 44)

Araştırmaya katılanların çoğunlukla 'prime Time' denilen20-22 saatleri arasında televizyon izledikleri görülmüştür.(bkz: Tablo 16) Yine deneklerin en çok gündüz vakitleri değil de akşam saatlerinde televizyon izledikleri tespit edilmiştir.

Televizyon izleyicileri en çok dizileri daha sonra haber, dini programlar, spor, açık oturum, film ve müzik/eğlence programlarını izlemektedirler. Bununla birlikte deneklerin, eğitim seviyeleri düştükçe siyasi içerikli programları ve açık oturumların izleme oranlarının da düştüğü görülmektedir.(bkz:Tablo 18, 46) Cinsiyet açısından bakıldığında, erkekler kadınlara göre daha çok Haber ve Spor programlarını izlerken; kadınlar ise erkeklere göre daha çok Dizi, Dini Programlar, Müzik ve komedi programları izliyorlar.(bkz: Tablo 45)

Deneklerin çoğunlukla televizyonlarda dini programlara daha sonra eğitim ve ailevi konulara yeterince yer verilmediğini düşünmektedirler. Dini programların izlenmesine ekonomik

düzyer itibarıyla bakıldığında, dini programları en çok hiç geliri olmayan, orta ve düşük gelirli izliyor.(bkz: Tablo 48) Aynı zamanda yayınlanan dini programların de yeterli olmadığı ve izleyicilerin sorularına tam cevap bulamadıkları görülmüştür.(bkz:Tablo 27,28)

Televizyon programlarına has izleme biçimi dini programların da aynı şekilde izlenmesini doğurarak bunların üzerinden dini kavrayışı dönüştürmektedir. Beyaz camın insanda sürekli asıl olanın değil ikincilin takdim edildiği hissini yaratan biraz da bu olmalıdır. İşte bu format dini olana karşı da “seyretme”, “kulak misafiri olma”, gibi, asıl işle uğraşılırken ikincil bir dikkatin kafi geleceği tutumunu kendiliğinden doğurmaktadır. Daha ötesinde ise artık bu ikincil dikkatle dini ibadetleri yerine getirmek mümkün olmaktadır.

Öğrenim düzeyi açısından, okuma yazma bilmeyenler en çok dizi filmlerini izliyor. Eğitim durumu ve dizi izleme arasında önemli bir ilişki vardır. Eğitim durumu yükseldikçe dizi izleme oranı düşmekte, eğitim durumu düştükçe de dizi izleme oranı yükselmektedir.(bkz: Tablo 46)

Diziler günümüzde Afgan ailelerin ayrılamaz bir parçası haline gelmekte ve her ortamda sohbet konusu olmaktadır. Sadece ev ortamında değil işyerinde, okulda, çarşı ve pazarda da konuşulmaktadır. Özellikle kadınlar arasında oldukça konuşulan bir sohbet konusu haline gelmiştir. Araştırmaya katılanların yarıya yakını diziler daha sonra haber ve dini programlar hakkında evlerinde konuştukları tespit edilmiştir.(bkz: Tablo 19)

Araştırmada en çok izlendiği varsayılan Türk dizilerin, anketlerdeki cevaplara da bakıldığında, deneklerin %77,2’si Türk dizilerini izledikleri beyanında bulunmaları(bkz: Tablo 30) bu konudaki hipotezimizi de desteklemektedir. Afgan dizilerin %17,5 izlenme oranı de oldukça önemlidir.(bkz: Tablo 30)Çünkü daha önce yerli dizilerin olmaması var olan dizilerin de çok kalitesiz olmasından dolayı izlenmemekteydi. Şu anki oran oldukça önemlidir. Çünkü artık Afgan dizileri de yavaş yavaş televizyonlarda yerini almaktadır.

Hint dizilerin %4,5 izlenme oranı de (bkz: Tablo 30)oldukça şaşırtıcıdır. Çünkü daha önceler neredeyse tüm Afganistan televizyonların ekranlarını sahiplenen, çok izlenen ve adeta tek otorite niteliği taşıyan bu diziler Afgan halkını çok etkilemekteydi. Afganistan’da Hint dizilerine rakip olarak doğan Türk dizileri çok kısa zamanda Hint dizilerini neredeyse ekranlardan kaldırmıştır. Yine dizilerdeki karakterlere özenmek, onlar gibi davranmak, giyinmek hatta onların lakaplarını kullanmak gibi bir olgunun yaşandığı araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Özellikle Hint dizileri ve Türk dizileri insanları ciddi şekilde etkilemektedir. Araştırmaya katılanlar sırasıyla en çok Kurtlar Vadisi, Muhteşem Yüzyıl, Fatmagü’lün Suçu Ne ve Yaprak Dökümü dizilerini izlediği ve bu dizilerin beğenildiği,yine deneklerin sırasıyla çoğunlukla kurtlar Vadisinin başrolünde oynayan Polat Alemdar, Fatmagül’ün Suçu Ne? dizisinin başrolü Fatmagül ve Muh-

teşem Yüzyıl dizisine oynayan Hürrem Sultan en beğenilen aktörler olduğu tespit edilmiştir.(bkz: Tablo 33)Yapılan gözlemler sonucunda Polat Alemdarın en çok beğenilen ve tutulan aktör olduğu görülmüştür. Öyle ki Kabilde Polat Alemdar adına bir resturant açılmış, gençler ve lise öğrencilerin Polat Alemdar resmili tişörtleri daha çok giydiği ve taklit ettikleri gözlemlenmiştir.

Afganistanda azımsanmayacak kadar önemli bir kesim kendi çocuk veya yakınlarına dizi kahramanlarının ismini koymaktadır.(bkz: Tablo 34)Daha çok okuma yazma bilmeyenler dizi kahramanların isim ve lakaplarını kendi çocuklarına koyarlar. Eğitim durumu yüksek olanlarda bu husus daha az görülmektedir.(bkz: Tablo 51)

Televizyon dizilerinin etkisi o kadar çoktur ki sadece izlenmekle kalmayıp izleyiciler Dizilerdeki hayat tarzını kendi gerçek hayatlarında da olmasını isterler.(bkz: Tablo 36) burada eğitim durumunun önemi açık bir şekilde görülmektedir. Zira dizilerdeki hayat tarzını gerçek hayatlarında olmasını daha çok öğrenim düzeyi düşük olanlar isterler.(bkz: Tablo 52)

Televizyon dizilerinin bir diğer etkisi de izleyicilerin arkadaş arasında dizi filmlerdeki isimleri ya da lakapları kullanmalarıdır.(bkz: Tablo 37)Yapılan gözlemlerde de günlük hayatta kadınların ve gençlerin dizi filmlerdeki lakapları birbirlerine taktıkları görülmüştür. En çok de Memati Baş ismini kullandıkları görülmüştür. Hatta liselerde öğrenciler kendi aralarında takım oluşturmak suratıyla Kurtlar Vadisinin sahnelerini okul çıkışında uygulanıp bazen de işin kavga-ya kadar gidildiği de gözlemlenmiştir.

Afgan toplumunun en önemli sorunlarından biri olan terör, bir çok aile ve insanlara unutulmayacak acılar yaşatmıştır. Artık insanların çoğu bu kelimedenden rahatsızlık duyar. Nitekim araştırmaya katılanların televizyon izlerken yarısından fazlası Adam öldürme ve intihar gibi şiddet içeren görüntülerinden rahatsız oldukları(bkz: Tablo 29)göz önünde bulundurduğunda ülkedeki halkın en çok savaş ve şiddetten nefret ettiklerini göstermektedir. Cinsiyet açısından, erkekler kadınlara göre televizyonda daha çok küfürlü sözler, açık saçıklık ve hırzıslıktan rahatsızlık duyarken, kadınlar ise erkeklere göre daha çok Adam öldürme ve intihar saldırılarından rahatsızlık duyduklarını ifade etmiştir.(bkz: Tablo 29)

Özel televizyonların hızla çoğalması ve yayınlarında yerel ve kültürel değerlerin yerine yabancı programların tıpatıp taklit edilmesi, eğitici programların olmaması ve Afgan kültürüne göre değil batı anlayışına göre eğlence programların sunulması, toplumsal sorunlara batı gözüyle yaklaşılması sorunların çözülmesine katkıda bulunmak yerine sosyal çözülmeye katkıda bulunmaktadır.

Araştırma bulguları ile varsayımların karşılaştırılması sonucu aşağıdaki gibidir:

Medya araçları insanların gündelik hayatında önemli bir yer işgal etmektedir.

2001 sonrası dönemde özel TV kanalları, dini, kültürel programlardan ziyade, eğlence spor ve diğer ilgi çekici programlara yönelmektedir.

Dizi kahramanları kadın-erkek, izleyici için örnek şahsiyet olarak algılanmaktadır.

Afganistan'da Türk dizileri, Hint dizilerinden daha çok tasvip görmekte ve izlenmektedir.

Dini içerikli programlar en çok izlenen ve beğenilen dizilerdir. (doğrulanmadı)

Türk dizileri, Afganistan'da bir imaj ve kimlik oluşumuna katkı vermektedir.

En çok Televizyon izleyicileri çocuklar ve kadınlardır.

Televizyon'den okuma yazma bilmeyenler daha çok etkilenmektedir.

Afganistan'da en çok izlenen kanal Tülü TV'dir.

Yabancı kültürden, TV kültürü, Dizi kahramanları kültür değişmelerinde etkili olmaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre öneriler;

Yapılan çalışma sonucunda da görüldüğü gibi insanlar televizyondan olumlu ya da olumsuz etkilenmektedirler. Kadınlar ve gençlerin televizyondan bilinçli olarak faydalandıkları söylenemez. Halkın en çok kolay ulaşabildikleri medya aracı televizyondur. Araştırmaya katılanların günde en az 3-4 saat televizyon izledikleri ve kadınlarda bu oranın daha da yüksek olduğu düşünüldüğünde kadınların televizyondan etkilenmemeleri mümkün değildir. Bu nedenle halkın televizyondan olumsuz bir biçimde etkilenmelerini önlemek amacıyla; televizyonda daha çok eğitici ve kültürel programlara yer verilmesinin yanında televizyondaki programların kalitelerinin yükseltilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca, yalnızca medya sorumlu tutulmamalı, izlenecek programlar iyi seçilmelidir.

Araştırmada deneklerin televizyonu enformasyon amaçlı kullandıkları görülmüştür. Burada eğitimin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Çünkü Afganistan'da okuma yazma oranı düşüktür. İşte burada Milli Eğitim Bakanlığı eğitimin yaygınlaşmasında en çok medya, özellikle de televizyondan istifade edebilir. Günümüzde Afganistan'da eğitimsizlikten kaynaklanan kız çocukların okutmasına karşı çıkan, devlet malına zarar veren, kişisel çıkarını ulusal çığara tercih

eden, ırkçılık, ayrımcılık, terör, kadına karşı şiddet gibi hususlar Afganistanın başlıca sorunlarını teşkil etmektedir. İşte bu anlamda özellikle televizyondan istifade edilmeli, birlik ve beraberliği, barış ve kardeşliği, toplumsal sorumluluk ve eğitime teşvik edici diziler, film ve programlar yayınlanmalıdır. Burada eğitimin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Çünkü eğitim seviyeleri artıkça; hem bilgi edinmek, hem kültürlü bir insan olmak, hem de televizyonun olumsuz etkilerinden korunabileceklerdir. Bu nedenle toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi şarttır.

Araştırmaya katılanların çoğunluğunun Adam öldürme, şiddet, açık saçıklık, küfürlü sözler ve cinsellik içeren yayınlardan rahatsızlık duydukları görülmüştür.(bkz: Tablo 29)Bu nedenle, bu tür yayınların, televizyonda yayınlanmalarının yasaklanması ya da kısıtlanması gerekmektedir. Bu durumda Kültür Bakanlığına ve özel televizyon yayıncılarına büyük görevler düşmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi, medya araçları yayınlarına kamusal denetimin gerekli olduğu görülmektedir.

Araştırmada, diziler televizyon programları arasında en çok izlenen programı teşkil ettiği görülmüştür.(bkz: Tablo 18)Bu nedenle, özellikle ailelerin bir arada oldukları akşam saatlerinde; aile içi ilişkileri kuvvetlendirmeye yaracak çeşitli programlara, film ve dizilere yer verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca; kardeşlik, barış, hoş görü, kadına karşı şiddet ve aile içi sorunların çözümünde televizyondan yararlanılmalı ve yayınların verdiği anlamlı mesajlar alınmalıdır.

Kadınlar ve gençlerin eğitilmesine ve korunmasına yönelik programların, televizyonu yoğun olarak izledikleri saatlerde yayınlanması ve bu programların uzman kişilerce yapılması gerekmektedir. Ayrıca, gerek okullarda, gerekse konferans ve seminerlerle halk televizyonun etkileri hakkında bilgilendirilmelidir.

Kadın bir toplumda bir anne, eş, arkadaş, komşu gibi birçok statüye sahiptir. Bilindiği gibi, kadının televizyondan etkilendiğinde bu etki çevresindekilere de yansıtacaktır. Bu etkinin olumsuz olmaması için televizyonun insanlar üzerindeki etkisinin sürekli denetlenmesi ve olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmaya çalışılması gerekmektedir. Bu amaçla, televizyonun halk üzerindeki etkisi ile ilgili konularda çalışmaların artırılması yararlı olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR

ADIGÜZEL Yusuf, Kültür Endüstrisi, Şehir yayınları, İstanbul, 2001.

AHENG Kazım, 'Seyr-i Jurnalizm Der Afganistan', Pişaver, 2003.

AKGÜL Mehmet, Türk Modernleşmesi ve Din, Çizgi Kitabevi, Konya, 1999.

AKINCI Yüksel Aysun, Medya Eleştirileri 2007 "Gerçeğin Dışındakiler", Beta Yayınları, İstanbul, 2007.

AKKURT Mehmet, Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

ALANKUŞ Sevda, MedyaveToplum, BiaYayınları, 2003.

ARSLANTÜRK Zeki, Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001.

AYDIN Mehmet, Din Felsefesi, Ankara, 1994.

AYDIN Mustafa, Kurumlar Sosyolojisi, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.

AYDOĞAN F., Medya ve Popüler Kültür, Tüketici Kitleler Olarak Evdeki Melekler ve Kadın Dergileri. İstanbul: Mediacat Kitapları, 2004.

BAL Hüseyin, Çocuk Suçluluğu, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2004.

BAYHAN Vehbi, Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997.

BERGER, Arthur Asa, Bir Terör Aygıtı Olarak Televizyon–Enformasyon Devrimi Efsanesi, Derleyen Yusuf Kaplan, Rey Yayınevi, İstanbul, 1991.

BİLGESEVEN Amiran Kurtgan-, "Genel Sosyoloji", Filiz Kitabevi, 4.b.s., İstanbul , 1986.

BİLGİN Vecdi, Sosyal Çözülme ve Din, Etüt Yay., Samsun, 1997.

BUDAK Selçuk, Psikoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları, 2003.

BÜLBÜL A.Rıdvan, GenelGazetecilikBilgileri,NobelYayıncılık,Konya, 2000.

CELKAN, Hikmet Yıldırım, Eğitim Sosyolojisi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1989.

- CERECİ Sedat, Büyülü Kutu Büyülenmiş Toplum, İstanbul: Şule Yayınları, 1992.
- DEMİR Ömer, Acar Mustafa, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ankara, Adres Yayınları, 2005.
- DOĞAN Orhan, Spor Psikolojisi, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, No:97, Sivas, 2004.
- DORA ve RUSSEL, Endüstri toplumunun geleceği, Bilgi yay. İstanbul, 1979.
- DÖNMEZ Ali, Televizyon ve Saldırganlık, Hitler İsteseydi (Sosyal Psikoloji Yazıları), Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994.
- DÖNMEZER Sulhi, “Sosyoloji”, Savaş Yay., Ankara, 1984.
- DÖNMEZER Sulhi, Sosyoloji, Beta Basım Yayım Dağıtım, 10.baskı., İstanbul, 1990.
- DÖNMEZER Sulhi, Toplimbilim, Beta Yayınevi, İstanbul, 1994.
- DURKHEİM Emile, İntihar, (Çev: Özer Ozankaya,)Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.
- EKİN, Nusret, Endüstri İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1987.
- ELDEN Müge ve Zakir Avşar, Reklam ve Reklam Mevzuatı, RTÜK Yayınları, Birinci Baskı, Ankara, 2004.
- ERKAL Mustafa, “Sanayileşme ve Yabancılaşma İlişkisi”, Sosyoloji Konferansları, 1984.
- ERKAL Mustafa, “Sosyoloji (Toplimbilim)”, Dergah Yay., İstanbul, 1991.
- ERKUŞ Adnan, Psikolojik Terimler Sözlüğü, Ankara: Doruk yayınları, 1994.
- ESSLİN Martin, Televizyon Çağı: TV Beyaz Camın Arkası, Çev: M. Çiftkaya, Pınar yy., İstanbul, 2001.
- ESSLİN, Martin, Tv Beyaz Camın Arkası, Çeviren Murat Çiftkaya, Pınar Yayınları, İstanbul, 1991.
- EYYUBİ Seyit Ubeydullah, Jurnalizm Çist, RisaletYayınevi, Kabil, 1391.
- FERHENG Muhammed Amin, ‘Matbuat Der Afganistan’, Peşaver, 2005.
- FROMM Erich, Sağlıklı Toplum, (Çev: Y.Salman-Z.Tanrısever), Payel Yay., İstanbul, 1990.
- GİDDENS Antony, Sosyoloji, (Çeviren Hüseyin Özel-Cemal Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000.

- GÖKÇE Gürol, Televizyon Programcılığı ve Yönetmenliği, İstanbul: 1997.
- GÜNAY Enver, Din Sosyolojisi Dersleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1993.
- GÜNEŞ Sadık, Medya ve Kültür Sessiz Yığınların Kültürel İntiharı, Vadi Yayınları, Ankara, 2001.
- GÜRİZ Adnan, Hukuk başlangıcı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1999.
- HANÇERLİOĞLU Orhan, Toplum Bilim Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.
- HANSOY Ferid Namık, Fransızca Türkçe Sözlük, İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları, 1984.
- Haralambos, M.-Holborn, Sociology: themes and perspectives, London: Collins Educational, 1991.
- İŞİK Metin, Televizyon ve Çocuk, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 2007.
- İngilizce – Türkçe Redhouse Sözlüğü, İstanbul: Sev Yayıncılık, 2000.
- İSPİRLİ Mahmut, Medya Gerçeği ve Haberciler, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2000.
- KAPLAN Yusuf, Televizyon, Ağaç yayınları, İstanbul, 1992.
- KAYA A.Raşit, Kitle İletişim Sistemleri, Teori Yayınları, Ankara, 1985.
- KAZAZ Mete, Televizyon ve Spor Haberleri, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya, 2007.
- KEHRER, Gunter, Din Sosyolojisi, Çev: M. E. Göktaş, Vad Yayınları, Ankara, 1996.
- KOCADAŞ Bekir, Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi www.insanbilimleri.com, Erişim Tarihi: 12. 01. 2013.
- KONGAR Emre, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995.
- KORAY Meryem, Endüstri İlişkileri, Basisen Eğitim ve Kültür Yay. İzmir 1992.
- KORKMAZ Alemdar ve İ. Erdoğan, Öteki Kuram, Erk Yayınları, Ankara, 2002.
- KORKMAZ, ALEMDAR ve İ. ERDOĞAN, Başlangıcından Günümüze İletişim Kuram ve Araştırmaları, My Yayınları, Ankara, 1998.
- KÖYLÜ Mustafa, “Televizyonun Olumsuz Etkileri”, Din Eğitimi Dergisi, Sayı 25
- KURTULUŞ Kemal, Reklam Harcamaları, 2.baskı, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1982.
- LULL James, Medya İletişim Kültür. Çeviren: Nazife Güngör. Vadi Yayınları, Ankara, 2001.
- MARX Karl, “Felsefe Yazıları”, (Çev: M. Belge), Verso Yay., Ankara, 1984.

- MEHMEDOĞLU Ali Ulvi, Kişilik ve Din, DEM Yayınları, İstanbul, 2004.
- MURDOCK, Graham, İletişim Modernlik ve İnsan Bilimleri–Medya İktidar İdeoloji, Derleyen; Mehmet Küçük, Ark Yayınevi, Ankara, 1999.
- MUTLU Erol, Televizyon ve Toplum, TRT Yayınları, Ankara, 1999.
- MUTLU Erol, Televizyonu Anlamak, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991.
- NADİRİ Pertaw, Yek Ayine Ve Çend Tasvir, Mücelle-i İrfan Sayı: 1, 1382.
- Nihadi Meşvarati Altay, Afghanistan 2010 Raporu.
- NUŞİN Nahid, “Tarihi Radyo Televizyon-i Cehan”, Ferhang Yayınevi, Kabil, 1388.
- ÖĞÜZ Esedullah, Hedef Ülke Afganistan, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.
- OSKAY Ünal, İletişimin ABC’si, Üçüncü Basım, Der Yayınları, 2001.
- ÖZAKPINAR Yılmaz, İslam Medeniyeti ve Türk Kültürü, Ötüken, İstanbul, 1999.
- ÖZAKPINAR Yılmaz, Kültür Değişimleri ve Batılılaşma Meselesi, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2003.
- ÖZDEMİR Sadi, Medya Emperyalizm ve Küreselleşme, Timaş Yayınları, İstanbul, 1998.
- ÖZKALP Enver, Sosyolojiye Giriş, Anadolu Üniv., yay. Eskişehir, 1993.
- ÖZKÜL Metin, Çalışma Sosyolojisi, Isparta, 1997.
- ÖZLEM Doğan, Kavramlar Ve Tarihleri-I-, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2002.
- PEKMAN Cem, Televizyon’da Özelleşme-Avrupa’da Yayıncılığın Değişim Süreci, İstanbul: Beta Yayınları, 1997.
- Rehnuma-i Resanehayı Afganistan, NEY, 2011 Raporu.
- ROBERTSON Ronald, “Din Sosyolojisinin Gelişim”, çev. A. Topçuoğlu, Din Sosyolojisi, Ankara, 1996.
- ROY Olivier, *Afganistan’da Direniş ve İslam*, İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1990.
- SAVAŞ İsa, Spor Sözlüğü Terimler ve Açıklamalar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- SEVİNÇ Müzeyyen, “Evrensel ve Yerel Değerlerin Eğitime Yansımaları” Mehmet oğlu
- SEZAL İhsan, Şehirleşme, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992.

- SMITH, Anthony(ed) Television: An International History, Oxford: Oxford University Press.
1995
- ŞENYAPILI Önder ve diğerleri, “TV’nin Türk Toplumuna Etkileri”, Milliyet yayınları, 1997.
- ŞENYAPILI Önder, Toplum ve İletişim, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981.
- TANİN Zahir, Afganistan Der Karni Bistim, İrfan, Tahran, 1384.
- TAPLAMACIOĞLU Mehmet, Din Sosyolojisi, Ankara, 1975.
- TAYLAN Hasan, Televizyonla Yetişmek, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011.
- TEZCAN Mahmut, Sosyal ve Kültürel Değişme, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi yy., Ankara, 1984.
- THOMPOSN John, Medya ve Modernite, (Çev: Serdar Öztürk), Kırmızı Yay., İstanbul, 2008.
- TOLAN Barlas, Çağdaş Toplumun Bunalımı- Anomi ve Yabancılaşma, 1981.
- TOLAN Barlas, Toplum Bilimlerine Giriş, Adım Yayınları, 1991.
- TOPÇU Nurettin, Sosyoloji, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001.
- TOYNBEE Arnold, “Tarih Bilinci”, Bateş Yay., İstanbul, 1978, s.247-248
- TURAM Emir, Televizyonla Yetişen nesil “Ekranaltı Çocuklar”, İrfan Yay., İstanbul, 1996.
- TURAM Emre, Medyanın Siyasi Hayata Etkileri, İrfan Yayınları, İstanbul, 1994.
- TÜRKDOĞAN Orhan, Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1988.
- TÜRKÖĞLU Nurçay, Kitle İletişimi ve Kültür, İstanbul, Naos Yayıncılık, 2003.
- ÜNLÜ İlhan, Reklam Ortamları Planlaması, Eskişehir, Anadolu Üni. AÖF Yay., 1986.
- WILLIAMSON Judith, Reklamları Dili (Reklamlarda Anlam ve İdeoloji), Çev: Ahmet Fethi, Ütopya Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, 2001.
- YAVUZER Haluk, Çocuk ve Suç, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1996.
- YÜKSEL Okan, Sporda erdemlilik ve Cassandra Çaresizliği, İleri Kitabevi, İzmir, 1994.

DERGİLER

AKGÜL Mehmet, “Medya ve Din”, Türk-İslam Medeniyeti Akadamik Araştırmalar Dergisi, Sayı 6/Yaz, Konya, 2008.

AKIN Demir, *İletişim ve Toplum*, Maltepe Üniversitesi Dergisi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları(1)

ASNA Alaeddin, “Kamu oyunun Oluşumunda Kitlele İtişim Araçları”, Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı, Aralık Sayı11, C.2, Ankara, 1996.

ÇETİN Cem, “Televizyon Futbol (Spor) Birlikteliğinde Belirsizlik İlkesinin Gerekliği: Fransa Modeli” SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2003, I (2)

GÜZ Nurettin, “Türk Basınında Kamuoyu Araştırmalarının Yönlendirme Aracı Olarak Kullanılması”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,C.1, Ankara, 1997.

ÖZGÜR Ahmet Ziya, “Reklam Filmlerinde Görünen Kadınların İşlevsel Roller”, Kurgu Dergisi (Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi), Nisan 1996, Sayı: 14

VURAL Ali Murat, “Medyanın Kültürel Kalkınmayı Sağlama ve Eğitimi İşlevi”, İstanbul

YILMAZ Yalçın, Kültürel Etkileşim ve Toplumsal Değişmede Televizyonu Etkileri, Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul: Maltepe Yayınları, 2001.

YÜZER Volkan, “Televizyonun Ortaya Çıkışını Etkileyen Gelişmeler”, Kurgu Dergisi, Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Sayı:19, Temmuz, 2002.

TEZLER

AKAR İSMAİL, Aile İçi İlişkilerin Değişiminde Televizyonun Etkisi (Afyon Örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2002.

AKDOĞAN Serkan , “Medyanın Sosyo-Kültürel Etkileri, Toplumsal İşlevleri ve Teknolojik Yönelimler”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, SBE, 1995.

AKGÜN T, Özel Televizyonların Kadınların Siyasi Davranışlarına etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Anabilim Dalı, 1995.

- ATEŞ Kenan, “Türk Toplumunda Sosyo-Kültürel Çözülme ve Misyonerlik”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, S.B.E, 2006.
- BİLGEOĞLU M.B., Televizyon Reklamlarının Lise Gençliği Üzerindeki Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2004.
- BİRGÜL Alev Keyha, “Kitle İletişin Araçlarından Televizyonun Aile İlişkileri Üzerine Etkileri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, 1999.
- DÜZGÜN Mehmet, Popüler Ürünlerin Oluşumunda Medya ve Kültürel Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- ELTUGAY Özer, “Popüler Kültür ve Yabancılaşma”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1999)
- GÖZET D, “Televizyon Reklamlarının Ev Hanımlarının Satın Alma Davranışlarına Etkisi.” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 1996).
- KOÇAK Ahmet, Televizyon İzleyici Davranışları Televizyon İzleyicilerinin Tercihleri Ve Doymaları Üzerine Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Araştırma Yöntemleri Bilim Dalı, 2001.
- KURT Ahmet, Televizyonun Toplum Üzerindeki Etkilerinin Sosyolojik İncelemesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2001.
- PÖĞÜN Mehmet, TV Reklamlarının Özellikleri ve Hatırlanma Üzerine Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 1991.
- SOLMAZ Salih, 1980 Sonrası Toplumsal Değişimin Televizyon Yayıncılığında Kadın İmajına Yansıması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Bilim Dalı, 2001.
- ŞAHİN Sabahattin, Kitle Haberleşme Araçlarından Radyo ve Televizyonun Kültür Değişimleri Üzerine Yaptığı Tesirlerle İlgili Bir Değerlendirme, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987.

TERKAN B, “Kadının Toplumsallaşmasında Yazılı Basının Rolü Ve Yazılı Basında Kadın İmajı.” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE, 1999).

TOPRAK Şükran, “Medyanın Sosyo–Kültürel Açından Toplumsal Yapı Üzerindeki Rolü–Örnek Olay Soap Opera(PembeDizi)”,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1999)

ULUKÖK Ömer, Reklam Mesajlarının Hedef Kitleye ve Medyaya Yönelik Olarak Farklılaştırılması ve Dergi Reklamcılığı Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2002.

YAKIN Murat, Reklamda Algı Yönetimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2004.

YILMAZ Kayar, Aile Kurumundaki Değişime Televizyonun Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyoloji Anabilim Dalı, 1996.

İbrahim Hasgür, <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/iletisimle-gelen-siddet.html>, Erişim Tarihi: 16.04.2013.

<http://www.ariananet.com/modules.php?name=Artikel&op=view&sid=8296>, Erişim Tarihi: 12.02.2013

<http://blog.reklam.com.tr/televizyon-reklam/televizyon-reklamlerinin-topluma-etkileri/39/>,ErişimTarihi: 12.03.2013.

<http://afghansportnews.blogfa.com/>, Erişim Tarihi: 20.03.2013/15:33.

http://www.1tvmedia.com/thatsmystuff_dari.html, Erişim Tarihi: 04.01.2013/13:41.

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2013/02/130217_k02-kabul-university.shtml, Erişim Tarihi: 20.02.2013

http://www.bbc.co.uk/persian/afghanistan/2012/12/121211_iraj_afghan_currupt_court.shtml, Erişim Tarihi: 14.12.2012.

EKLER:

Ek-1:Anket Formu

Elinizdeki bu anket formunu Tezim gereği Afganistanda Sosyal Çözülme ve Televizyonun Etkisini araştırmak amacıyla uygulamaktayım. Ankete adınızı yazmanız gerekmektedir. Ankete verilecek cevaplar sadece araştırma amacıyla kullanılacaktır. Sorulara vereceğiniz samimi cevaplar araştırmaya büyük katkı sağlayacaktır. İlginizden dolayı şimdiden Teşekkür ederim.

Abdulahkim BASHARDOST

1. **Cinsiyetiniz?** Erkek Kadın
2. **Yaşınız?**
  - 15-20 yaş arası
  - 21-25 yaş arası
  - 26-30 yaş arası
  - 31 yaş ve üzeri
3. **Medeni Haliniz?** Bekar Evli
4. **Eğitim Durumunuz?**
  - Okuma Yazma Bilmiyor
  - İlkokul
  - Ortaokul
  - Medrese Eğitimli
  - Lise
  - Üniversite
  - Lisans Üstü
5. **Aylık Kazancınız?**
  - Düşük
  - Orta
  - Yüksek
  - Daha Yüksek
  - Hiç Gelirim Yok
6. **Ailenizin Aylık Kazancı?**
  - Düşük
  - Orta
  - Yüksek
  - Daha Yüksek
  - Hiç Gelirim Yok
7. **Eşinizin Mesleği?** .....
8. **Eşinizin Eğitim Durumu?**
  - Okuma Yazma Bilmiyor
  - İlkokul
  - Ortaokul
  - Medrese Eğitimli
  - Lise

- Üniversite
- Lisans Üstü

9. **Babanızın Mesleği?** .....

10. **Babanızın Eğitim Durumu?**

- Okuma Yazma Bilmiyor
- İlkokul
- Ortaokul
- Medrese Eğitimli
- Lise
- Üniversite
- Lisans Üstü

11. **Annenizin Mesleği?** .....

12. **Annenizin Eğitim Durumu?**

- Okuma Yazma Bilmiyor
- İlkokul
- Ortaokul
- Medrese Eğitimli
- Lise
- Üniversite
- Lisans Üstü

13. **Günde kaç saat televizyon izliyorsunuz?**

- 1 Saat
- 2 Saat
- 3 Saat
- 4 Saat
- 5 Saat
- 6 Saat
- Daha fazla
- Seyretmem

14. **Niçin televizyon izliyorsunuz?**

- Can Sıkıntısı Gidermek
- Eğlenmek
- Bilgilenmek
- Zamanı Değerlendirmek
- Yalnızlığımı Gidermek

15. **Akşamları saat kaç kadar televizyon seyrediyorsunuz?**

- 20'e kadar
- 21'e kadar
- 22'e kadar
- 23'e kadar
- 24'e kadar

16. **En çok hangi saatlerde televizyon seyrediyorsunuz?**

- Sabah Saatlerinde
- Öğleden Sonra
- Akşam Saatlerinde
- Saat 20'den Sonra

17. En çok izlenen kanal veya kanallar?

- Tülü TV
- Aryana
- 1TV
- Milli
- Lımer
- Ayna
- Arozu
- Norin
- Rahi Ferda
- Şemşad

18. En çok hangi program türlerini izliyorsunuz?

- Haber
- Dizi
- Film
- Spor
- Dini Program
- Müzik
- Komedi
- Açık Oturum
- Diğer

19. Hangi tür programlar hakkında evde konuşursunuz?

- Haber
- Dizi
- Film
- Spor
- Dini Program
- Müzik
- Komedi
- Açık Oturum
- Diğer

20. Çok sevdiğiniz bir programı izlerken acil bir işiniz çıksa ve programı kapatmak zorunda kalsanız ne hissedersiniz?

- Çok Üzülürüm
- Üzülürüm
- Kararsızım
- Üzülmem
- Hiç Üzülmem

21. Afganistan'daki televizyon programlarını genel olarak nasıl buluyorsunuz?

- Çok Kaliteli
- Kaliteli
- Normal
- Kalitesiz
- Çok Kalitesiz

22. Afganistan'daki televizyon programlarını:

- Çok Beğeniyorum
- Beğeniyorum
- Karasızım
- Beğenmiyorum
- Hiç Beğenmiyorum

23. Televizyon sizce insanları nasıl etkiliyor?

- Çok Olumlu
- Olumlu
- Etkisi yok
- Olumsuz
- Çok Olumsuz

24. Televizyonlarda yeterince ele alınmayan ve daha çok olmasını istediğiniz konular nelerdir?

- Din
- Eğitim
- Aile
- Spor
- Siyaset
- Sanat
- Kültürel değerler
- Kadın Erkek ilişkisi
- Diğer

25. Televizyonda yayınlanan dini programları seyrediyor musunuz?

- Evet
- Hayır
- Bazen

26. Televizyonda hangi dini programları seyrediyorsunuz?

- Ferheng ve Temeddüni İslam
- Çırağı Hidayet
- İslam ve Sayns
- Kuran ve Zindegi
- Peyami Sulh
- Der Pay-i Minber
- Dini Larşuna
- Rahi Hidayet
- Der Rehguzeri Nur

27. Dini Programları yeterli buluyor musunuz?

- Evet
- Hayır
- Kısmen

28. Televizyonda dinle ilgili sorularınıza cevap bulabiliyor musunuz?

- Evet
- Hayır
- Kısmen

29. Televizyonda sizi en çok rahatsız eden konular nedir?

- Adam Öldürme
- Küfürü Sözler
- Açık Saçıklık
- Hırsızlık
- Diğer...

30. Televizyonda genelde hangi tür dizileri izliyorsunuz?

- Türk dizileri
- Hint dizileri
- Afgan dizileri
- Yabancı dizileri

31. En çok hangi dizi'yi seyrediyorsunuz?

- Kurtlar Vadisi Pusu
- Öyle Bir Geçer Zaman Ki
- Fatmagül'ün Suçu Ne
- Muhteşem Yüzyıl
- Yaprak Dökümü
- Beşinci Boyut
- Bir Çocuk Sevdim
- Vicdan
- 24
- İmtihani zindegi
- Hiç biri

32. En çok beğendiğiniz dizi hangisidir?

- Kurtlar Vadisi Pusu
- Öyle Bir Geçer Zaman Ki
- Fatmagül'ün Suçu Ne
- Muhteşem Yüzyıl
- Yaprak Dökümü
- Beşinci Boyut
- Bir Çocuk Sevdim
- Vicdan
- 24
- İmtihani zindegi
- Hiç biri

33. En çok beğendiğiniz oyuncu?

- Hürrem Sultan
- Fatmagül
- Polat Alemdar
- Karim
- Asif celali
- Henif Hengam
- Hayriye Hanım
- Fikret
- Şahruhan
- Ağa Rıza
- Mutahasis
- Temenna Emni
- Hiç biri

34. Kendi Çocuk veya yakınınıza dizi kahramanının ismini koyar mısın?
Evet Kısmen Hayır
35. TV programları ve reklamların gündelik hayatınızı ne kadar etkiler?
Çok etkiler
Etkiler
Bazen Etkiler
Etkisi yok
36. Dizilerdeki hayat tarzını gerçek hayatınızda olmasını istiyor musunuz?
Evet Kısmen Hayır
37. Arkadaş arasında dizi filmlerdeki isimleri ya da lakapları kullanıyor musunuz?
Evet Bazen Hayır
38. Televizyonun olmaması sizi nasıl etkiler?
Sıkılıyorum
Olumsuz Etkiler
Olumlu Etkiler
Ülke ve Dünyadan Habersiz Kalırım
Evde Kavga Çıkar
Dedikodu Olur
Kitap Okurum
Hiç Etkisi Yok
39. Hangi diziler Afgan halkın kültürel değerlerine yakındır?
Türk dizileri
Hint diziler
Yabancı diziler
Hiçbiri
40. Bir televizyon yöneticisi olsaydınız, ne tür programlar yayınlardınız?
Savaş
Dini programlar
Dizi
Müzik
Spor
Komedi
Eğlence
Daha Fazla Kazanç Getiren Programlar
Diğer
41. Sizce Türk dizileri Afgan ailesini nasıl etkiliyor?
Olumlu Olumsuz Etkisi yoktur
42. Türk dizileri Türkiye'ye karşı bakış açınızı nasıl etkiliyor?
Olumlu Olumsuz Etkisi yoktur

EK-2:

Source: Map Resources. Adapted by CRS. (K.Yancey 11/22/05)

Afganistan Haritesi

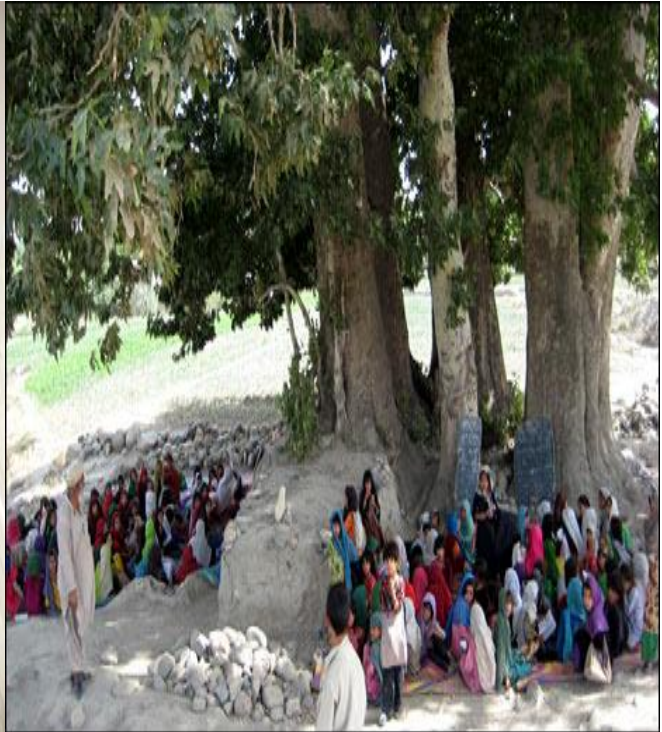

Kabil

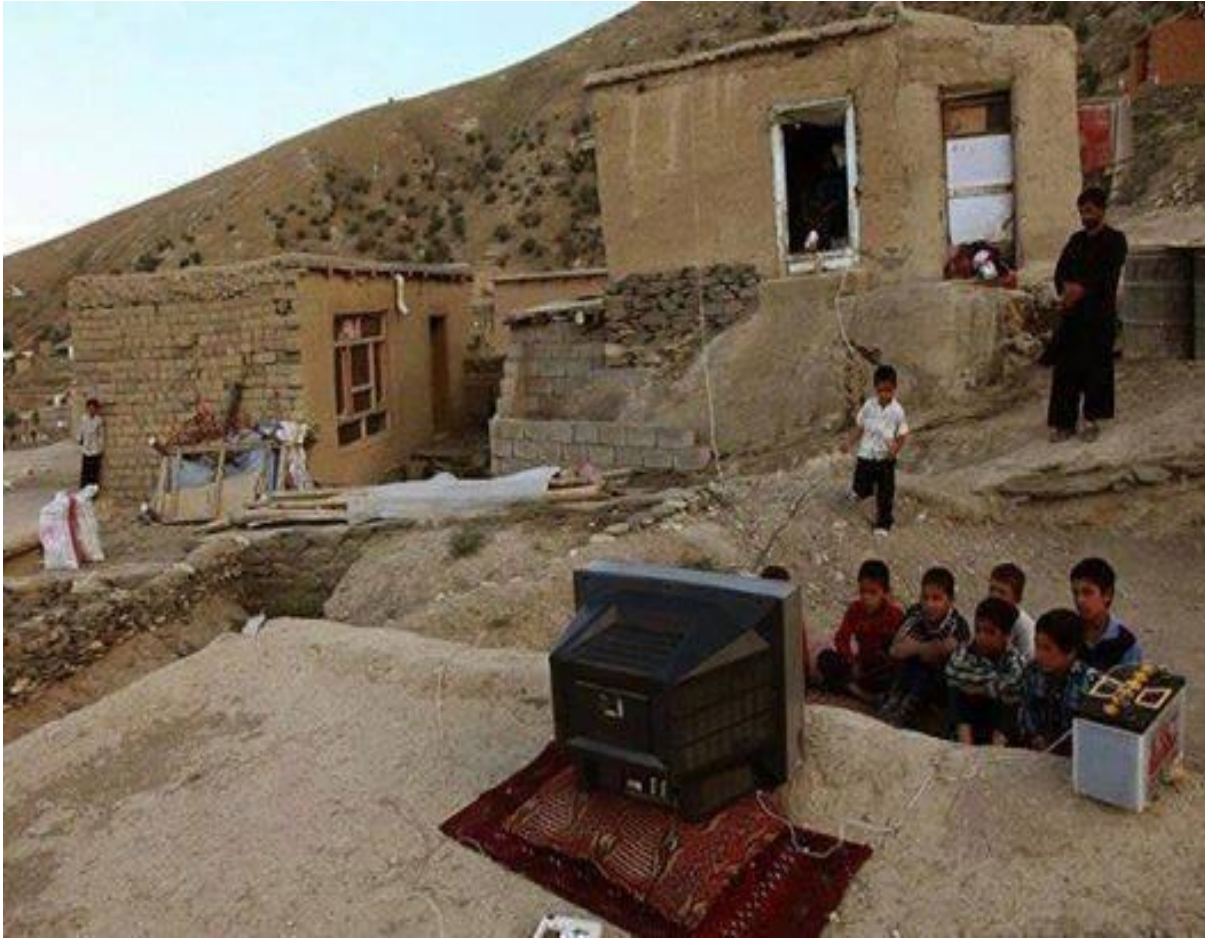
Kablde Bir alışveriş merkezi,

Afganistan'da her iki manzarayla karşılaşmak mümkün, bir taraftan lüks ve modern eğitim diğer tarafta isen Ağaç altında yan yana ders çalışan iki farklı sınıf.

Bazı köylerde televizyon evin içinde tam çekemediğinden dolayı bazen de açık havada izlenir.

BBC
فارسی
صفحه اصلی | ایران | افغانستان | جهان | فرهنگ و هنر | ورزش | اقتصاد | دانش و فن | صفحات ویژه

پخش یک سریال ترکی در افغانستان ممنوع شد

به روز شده: 17:16 گرینویچ - چهارشنبه 19 ژوئن 2013 - 29 خرداد 1392

BBC'de Haber konusu olan Afganistan'da Türk dizileri

Kabilde Polad ALEMDAR adıyla bir resturant.

Dizi İzlerken

Kabil'de bulunan Cumhuriyet Marketi'ndeki tekstil ürünleri satan mağaza sahibi Cemal, son günlerde Kurtlar Vadisi dizisindeki oyuncuların resminin olduğu giysilerin çok tercih edildiğini, bunları giyenlerin kendilerini Polat gibi kahraman hissettiğini söyledi. Söz konusu giysileri yurt dışından getirdiklerinin altını çizen Cemal, gün geçtikçe halkın giysilere olan talebinin çoğaldığını, fiyatı ne olursa olsun satıldığını dile getirdi.

Özel kanalların haber ve program sonuçları ve çalışanların çoğu kadınlardan oluşmaktadır.

Sitare-i Afgan adlı bir şarkı yarışması

Bir şarkı yarışmasının jüri üyesi

Bir program konuğu

Bir televizyon programına katılan Kadınlar

EK-3:

Afganistan'daki Televizyonların isimleri:

Devlet Televizyonları:

1. Milli (RTA)
2. Televizyon Talimi Afganistan

Yerel Televizyonlar:

1. Herat TV
2. Badahşan TV
3. Hust TV
4. Belh TV
5. Kandahar TV
6. Tahar TV
7. Ningerhar TV
8. Semengan TV
9. Nimroz TV
10. Bağlan TV
11. Cuzcan TV
12. Kunduz TV
13. Ferrah TV
14. Gazni TV
15. Faryab TV
16. Gerdiz TV
17. Hilmend TV
18. Pervan TV
19. Pektia TV

Özel Televizyonlar:

1. Tulü TV
2. Aryana
3. Yak (1TV)
4. Ayna TV
5. Limer
6. Noor
7. Rah-e-Farda TV
8. Davet TV
9. Arzu
10. Azizi TV
11. Bakhtar (BTN)
12. ERTV
13. Sepehr TV
14. Kawsar TV
15. Negaah TV
16. Emroz TV
17. Tamadun TV
18. Afghan TV
19. Noorin TV
20. Sabah TV
21. Shamsad TV
22. Kabul RTA
23. Shahr TV
24. Tulü News
25. Setara
26. Haft TV
27. Watan TV
28. Cüvendon TV
29. Jawan TV
30. Aria
31. Kahkashan
32. Azadi TV
33. Setare-i Seher Radyo televizyonu
34. Lahze Radyo televizyonu
35. Mehr radyo televizyonu
36. Asya TV
37. Taban TV
38. Simayi Ğoriyan TV
39. Meyhen TV
40. Herey TV
41. Simayi Mehr TV
42. Ğarĝařt Televizyonu
43. Gazneviyan TV
44. Haver TV
45. Hile TV
46. şark TV
47. Birlik
48. Star TV
49. Saki TV
50. Millet TV
51. Vatandar
52. Heft TV
53. Terakki TV
54. Asır TV
55. Meyvend
56. Zemezeme TV
57. Peyami Afgan
58. Seda-i Afganistan

KONYA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

Öz Geçmiş

Abdulkakim Bashardost 1988 yılında Afganistan'ın Takhar ili işkemiş ilçesinde dünyaya geldi. İlkokul ve ortaokulu kendi ilçesinde liseyi ise Afgan- Türk Lisesinde bitirip, 2011 yılında Selçuk üniversitesi ilahiyat fakültesinden mezun oldu. Aynı yılda yüksek lisans başlayıp 2014 yılında Din sosyolojisi Bölümünden yüksek lisans yaptı.